

VILNIAUS UNIVERSITETAS

MODESTAS GRIGALIŪNAS

**TINKLINIS SILPNASIS VISUOMENĖS ĮTIKINĖJIMAS IR
SAVANORYSTĖS POPULIARINIMAS LIETUVOJE 2011 M.**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Vilniaus universitete

Disertacijos rengimą iš dalies rėmė:

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (2009–2011 m.)

Lietuvos mokslo taryba (2012 m.)

Disertacijos mokslinis vadovas – prof. dr. Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H)

TURINYS

Lentelių, paveikslų ir priedų sąrašas.....	5
IVADAS.....	7
1 skyrius. SAVANORYSTĖS POPULIARINIMAS LIETUVOJE IR SILPNOJO ĮTIKINĖJIMO DISKURSU KOMUNIKACINIAI MECHANIZMAI.....	23
1.1. Kolektyvinės savanorystės predispozicijos pokomunistinėje Lietuvoje.....	24
1.1.1. Kolektyvinės predispozicijos kaip visuomenės nuostatas ir elgesį lemiantys veiksniai.....	26
1.1.2. Sovietmečio palikimo įtaka savanorystės plėtrai Lietuvoje ir jos interpretacijos.....	29
1.1.3. <i>Lietuviškoji</i> posovietinio laikotarpio ir <i>vakarietiškoji</i> savanorystės sampratos....	32
1.2. Socialinė inžinerija ir pozitīviosios (pre)dispozicijų keitimo technikos bei jų kritika.....	38
1.2.1. Pozitīviosios <i>pokyčių</i> sociotechnikos kaip modernioji socialinės inžinerijos regeneracija.....	39
1.2.2. Sociotechninių programų santykis su komunikacija: svarbiausios teorinės prielaidos.....	47
1.3. Organizacinis įtikinėjimo tinklas kaip socialinės inžinerijos programų veikėjas.....	54
1.3.1. Įtikinėjimo tinklas kaip interorganizacinių santykių struktūra.....	55
1.3.2. Socialinė įtaka kaip komunikacijos sąlygojama tinklo funkcija.....	61
1.4. Tinklo palaikomas <i>silpnojo</i> visuomenės <i>įtikinėjimo</i> diskursas.....	66
1.4.1. Teorinės prielaidos <i>silpnojo įtikinėjimo</i> konceptualizavimui.....	68
1.4.2. <i>Silpnojo įtikinėjimo</i> koncepcijos turinys: argumentavimo formos ir poveikio objektas.....	74
1.4.3. Silpnojo įtikinėjimo kompleksai ir <i>švelnioji</i> diskursų <i>galia</i>	81
2 skyrius. TINKLINIO SILPNOJO VISUOMENĖS ĮTIKINĖJIMO MODELIS IR JO RAIŠKOS TYRIMŲ METODOLOGINIS PAGRINDIMAS.....	88
2.1. Tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis.....	88
2.1.1. Modelio struktūra jo veikėjų, sąveikų ir aplinkos požiūriu.....	90
2.1.2. Įtikinėjimo procesų organizavimas modelyje numatytų sąveikų atžvilgiu.....	94
2.2. Modelio raiškos praktikoje tyrimų metodologijos konstravimas.....	99
2.3. Savanorystės populiarinimo Lietuvoje analizė sukonstruoto modelio požiūriu: tyrimo dizainas.....	104
2.3.1. Tyrimo objekto operacionalizacija ir pažinimo logikos apibrėžimas.....	105
2.3.2. Analizuojamų <i>tinklo</i> ir <i>diskurso</i> duomenų rinkimo ir analizės instrumentai.....	110
2.3.3. Tyrimo imties sudarymo principai ir tyrimo kokybės užtikrinimas.....	115
3 skyrius. SAVANORYSTĖS POPULIARINIMAS LIETUVOJE 2011 M. TINKLINIO SILPNOJO VISUOMENĖS ĮTIKINĖJIMO POŽIŪRIU.....	122
3.1. Pirminė organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veikėjų ir jų aplinkos identifikacija.....	122
3.1.1. Proginis savanorystės populiarinimas kaip vykdomosios valdžios programa....	123
3.1.2. Organizaciniai savanorystės populiarinimo sektoriai.....	126

3.2. Tinklo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas silpnojo įtikinėjimo požiūriu.....	133
3.2.1. Europos Sąjungos institucijų savanorystės populiarinimo tekstai.....	133
3.2.2. Savanoriškos veiklos įvaizdžiai nacionalinės žiniasklaidos diskurse.....	142
3.2.3. Įvaizdiniai savanorystės populiarinimo elementai nevyriausybinių sektorius tekstuose.....	157
3.2.4. Savanoriškos veiklos įvaizdžiai nacionaliniame politiniame diskurse.....	168
3.2.5. Socialinės atsakomybės ir savanorystės santykis privataus sektorius tekstuose.....	175
3.3. Tarporganizacinės sąveikos tinkle ir įtikinėjimo diskursas: situacijos dalyvių balsai.....	179
3.3.1. Identifikuotų tarporganizacinių tinklinių sąveikų vizualizacija ir jų komentarai.....	180
3.3.2. Kritinis tinklinio bendradarbiavimo populiarinant savanorystę vertinimas.....	184
3.4. Tinklinis silpnasis įtikinėjimas savanoriauti Lietuvoje: rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	189
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	196
Literatūros sąrašas.....	202
Disertacijos priedai.....	214

Lentelių, paveikslų ir priedų sąrašas

1.2.1 lentelė. Profesionalumo ir kompetencijos santykis socialinėje inžinerijoje (Podgórecki, 1996, p. 29).....	45
1.3.1 lentelė. Socialinių tinklinių ryšių tipai (Borgatti and Halgin, 2011, p. 3).....	58
1.4.1 lentelė. Šiuolaikinės propagandos bruožai (pagal Edelstein, 1997).....	71
1.4.2 lentelė. Trejopo argumentų poveikio santykis (Nauckūnaitė, 2007, p. 99).....	76
1.4.3 lentelė. Galios raiškos variantai ir resursai, kuriais ji remiasi (pagal Nye, 2004).....	85
2.3.1 lentelė. Atskiruose tyrimo etapuose naudojami duomenų rinkimo ir analizės metodai.....	110
2.3.2 lentelė. Kritinės diskurso analizės kategorijų analizė.....	113
2.3.3 lentelė. Socialinio tinklo analizės tyrimo etapai (pagal Blanchet and James, 2011).....	114
2.3.4 lentelė. Pirminis organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo svarbiausių veikėjų sąrašas.....	117
3.2.1 lentelė. ES videotekstų, populiarinančių savanorystę, tipinė naratyvo logika.....	139
3.2.2 lentelė. Nevertybinio pobūdžio savanorystės įvaizdžių aspektai žiniasklaidos diskurse.....	148
3.2.3 lentelė. Skirtingi požiūriai į savanorišką veiklą žiniasklaidos tekstuose.....	150
3.2.4 lentelė. Skirtingi požiūriai į savanorišką veiklą NVO diskurse.....	163
3.2.5 lentelė. Tipiniai vizualiniai savanorystės įvaizdžiai NVO sektoriaus videofilmuose.....	166
3.2.6 lentelė. Reikšmingesni politinės diskusijos dėl Savanoriškos veiklos įstatymo aspektai.....	170
3.2.7 lentelė. Seimo narių balsų pasiskirstymas balsavimų dėl įstatymo metu.....	172
3.2.8 lentelė. Tipinė savanorystės simbolika privataus sektoriaus videotekstuose.....	176
1.2.1 pav. A. Podgóreckio sociotechnikos sistema jos lygmenų, rūšių ir modelių kontekste (Kennedy, 2009, p. 8).....	46
1.2.2 pav. Sprendimų priėmimo socialinėje inžinerijoje proceso pagrindas (Kennedy, 2009, p. 62).....	51
1.3.1 pav. Organizacinio tinklo pavyzdys (Gulati, Dialdin and Wang, 2002, p. 290).....	59
1.3.2 pav. Hipotetinė trijų lygių organizacinių tinklų sistema (remiantis Moliterno ir Mahony, 2011).....	60
1.3.3 pav. Tinklo generuojamos galios lygmenų piramidė (pagal Zolkiewski, 2001).....	65
2.1.1 pav. Tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis: veikėjų, aplinkos ir procesų principinė vizualizacija.....	91
2.3.1 pav. Disertacijos tyrimo objekto operacionalizacija.....	107
2.3.2 pav. Disertacijos tyrimo dizainas, duomenų rinkimo ir analizės etapai.....	109
3.1.1 pav. Savanorišką veiklą populiarinantys įtikinėjimo sektoriai Lietuvoje (2011 m. kovo mėn.).....	127
3.1.2 pav. Organizacijų, populiarinančių savanorystę Lietuvoje, tarpusavio ryšių žemėlapis (2011 m. kovo mėn.).....	131
3.2.1 pav. Požiūriai į savanoriškos veiklos efektus ES tekstuose.....	137
3.2.2 pav. Specialūs 2011-uosius <i>Europos savanoriškos veiklos metus</i> žymintis ES logotipai (http://europa.eu/volunteering/lt).....	138
3.2.3 pav. ES videotekstų, populiarinančių savanorystę, tipiniai vizualiniai simboliai.....	140

3.2.4 pav. ES atstovybių Lietuvoje videotekstai, populiarinantys savanorystę: kūrybinės užduoties vizualizacijos sprendimai.....	141
3.2.5 pav. Himno vizualizacija: laimingi savanoriai ir laimingi himno atlikėjai.....	142
3.2.6 pav. Laidos „Savanorių biuras“ anonsas: jauni, besišypsantys žmonės.....	155
3.2.7 pav. Laidos „Savanorių biuras“ vinjetės ir logotipas.....	156
3.2.8 pav. Vizualiniai savanorystės simboliai pilietinių iniciatyvų videotekstuose.....	167
3.2.9 pav. Vizualinis politikų pozicionavimas komentuojant savanorystės svarbą visuomenei.....	174
3.3.1 pav. Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas savanorystei populiarinti: fragmentas.....	180
1 priedas. Tyrime analizuotos diskurso medžiagos sąrašas.....	214
2 priedas. Savanorystės populiarinimo Lietuvoje 2011 m. mikrokontekstas: pagrindiniai įvykiai ir jų turinys.....	229
3 priedas. Organizaciniai ryšiai savanoriškos veiklos populiarinimo tinkle: matrica.....	234
4 priedas. Bendrosios <i>savanoriškos veiklos populiarinimo 2011 m.</i> situacijos apibūdinimas: tyrimo informantų balsai.....	238
5 priedas. Giluminių pusiau struktūruotų interviu transkripcijos.....	<i>elektroninis išteklius (CD)</i>

ĮVADAS

Darbo aktualumas. 2009 m. lapkričio 27 d. Europos Komisijoje (toliau – EK) buvo priimtas sprendimas 2010/37/EB dėl *Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų (2011 m.)* paskelbimo (OL 2010 L17, p. 43), kuris yra Europos Sąjungoje (toliau – ES) priimtos nuostatos kiekvienus metus dedikuoti kuriai nors socialinei sričiai rezultatas, ES šalyse narėse lėmęs nacionalinių vyriausybių sprendimus populiarinti savanorišką veiklą ir įgyvendinti minėtame Komisijos sprendime iškeltus tikslus, drauge suponavo ir nevyriausybinių sektoriaus (toliau – NVO) suaktyvėjimą populiarinant savanorystę¹. Kiekvienų kalendorinių metų visoje ES dedikavimas kuriam nors socialiniam reiškiniui, problemai ar sričiai užtikrina didesnę viešąją dėmesį tokiam objektui visus kalendorinius metus, daug įvairių renginių tokio objekto išryškinimui, teisinės sistemos pokyčių ir t. t. 2011 m. paskelbus *Savanoriškos veiklos metais*, didesnis viešasis dėmesys ES teko būtent savanorystės populiarinimui ir savanoriškai veiklai kaip socioekonominiam, kultūriniam reiškiniui.

Lietuvoje savanorystės populiarumo lygis pradėjo tolydžiai didėti tik pastaraisiais metais: dar 2007 m. vos 11% lietuvių nurodė esantys įsitraukę į savanorišką veiklą, o 2011 m. šis skaičius jau yra išaugęs tris kartus (*Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011). Menkas lietuvių įsitraukimas į savanorišką veiklą iš dalies buvo aiškinamas ir posovietinės tapatybės pagrindu, nors empirinių tyrimų šioms prielaidoms patvirtinti nesama (žr., pvz., Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005; Butkuvienė, 2005). Šalyje savanorystės populiarinimu iki pat 2011 m. *Europos savanoriškos veiklos metų* paskelbimo daugiausia savarankiškai užsiėmė tik nevyriausybinių sektorių, o nuo 2010 m. antros pusės toks populiarinimas ypač suaktyvėjo ne tik nevyriausybinių aplinkoje. Dėl to Lietuvoje padidėjo savanorystės populiarinimas ir jos matomumas apskritai – kartu su NVO sektoriumi šią idėją pradėjo intensyviai komunikuoti ir žiniasklaida (pvz., nacionalinis šalies transliuotojas ar internetinis naujienų portalas *delfi.lt*) bei kai kurios privačios bendrovės (pvz., didžiausia privati integruotų telekomunikacijų, IT ir televizijos paslaugų teikėja Lietuvoje). Šiuo aspektu galima išskirti į savanorystės populiarinimą įsitraukusius skirtingus organizacinius sektorius, klasifikuojant juos pagal jų vykdomos veiklos pobūdį. Nevyriausybinių organizacijų savanorystės populiarinimui įgijo didesnę oficialų Vyriausybės palaikymą, kurį suponuoja EK politika savanorystės atžvilgiu, o pačios NVO taip pat išnaudoja politinę ir finansinę paramą iš ES. Savanoriškos veiklos populiarinimas kaip komunikacinė užduotis įtikinti visuomenę imtis šios veiklos 2011 m. Lietuvoje buvo realizuojama remiantis įvairių minėtų veikėjų – nevyriausybinių organizacijų, nacionalinės valdžios (*LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*), ES institucijų (*Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje*), privačių verslo bendrovių, žiniasklaidos ir kitų organizacinių darinių – *tarpusavio sąveika*, kūrusia holistinį poveikį visuomenei per atskirus savanorystės populiarinimo projektus. Remiantis fundamentaliuoju *komunikacijos kaip proceso verti-*

¹ Čia ir visoje disertacijoje turima omenyje ne savanoriškumu grįsta visų NVO veikla *per se*, o tik tos NVO, kurių pagrindinė ir vienintelė veikla buvo *populiarinti savanorystę visuomenėje*.

nimu (žr., pvz., Fiske, 1998; Windahl, Signitzer and Olson, 2006), šis visuomenės įtikinėjimas atsiverti savanoriškai veiklai apibendrintai gali būti suvokiamas kaip *komunikacinė žinia*. Tokiu atveju *žinios gavėju* laikytina visa Lietuvos visuomenė apskritai, o minėtas organizacines sąveikas, vykusias 2011 m. tarp valstybinio, nevyriausybinių ir privataus sektorių disertacijoje siūloma suvokti kaip *žinios siuntėją*.

Pastebėtina, kad LR Vyriausybės siekis sėkmingai įgyvendinti ES politiką savanorystės srityje, t. y. *paskatinti daugiau žmonių imtis šios veiklos*, bus neišvengiamai susijęs su lietuviškosios posovietinės tapatybės keitimu ir pozityviu rekonstravimu – teoriniu požiūriu tai analizuotina iš *socialinės inžinerijos* ir komunikacinių jos instrumentų – *socialinės propagandos* ir *socialinės reklamos* – perspektyvos. Pozityvius visuomenės tapatybės rekonstravimas siekiant sukurti bendruomenišką, socialiai atsakingą individą (šiuo atveju – palaikantį savanoriavimo idėją individą) yra susijęs ne tik su reikalingos teisinės, ekonominės aplinkos sukūrimu, bet ir su nuoseklių, sistemingų *įtikinėjimo* kampanijų organizavimu. Atsižvelgiant į siekį keisti lietuvių nuostatas savanorystės atžvilgiu, LR Vyriausybė ir sukuria politines prielaidas (pvz., teisinės bazės, reglamentuojančios savanorišką darbą, sukūrimas) tokiam sistemingam įtikinėjimui bei įtraukia į jį (sudaro sąlygas įsitraukti) skirtingų sektorių organizacijoms. Tokiu būdu jau 2011 m. pirmajame ketvirtyje buvo susikūręs *organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas*, palaikomas NVO, valdžios institucijų, ES finansinių programų bei žiniasklaidos ir privačių organizacijų, kurio atskiri organizaciniai junginiai įgyvendino savanorystės populiarinimo projektus, tuo prisidėdami prie bendrojo *Savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo Lietuvoje.

Apibrėžus situaciją, kuri šioje disertacijoje bus tiriama, toliau svarbu nurodyti svarbiausias *teorines atskaitos idėjas*, leisiančias konceptualizuoti *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo komunikacinius mechanizmus Lietuvoje ir minėtą situaciją tirti pozityvius visuomenės pokyčius skatinančių visuomenės įtikinėjimo procesų aspektu.

1. Pozityvios socialinės tapatybės (re)konstravimo veiklos, siekiant kurti visuomenę, gebančią save kontroliuoti, valdyti ir spręsti kylančias problemas viešosios politikos srityje, gyventi pagal laisvės, atsakomybės, kooperacijos ir bendruomeniškumo principus, yra susijusios su *socialine inžinerija* ir jos komunikaciniais instrumentais – *socialine propaganda* bei *socialine reklama* (žr., pvz., Mažeikis, 2006, 2010). Socialinės inžinerijos terminas kyla iš XX a. vidurio filosofo K. R. Popperio darbų: savo kūrinuose *Istoricizmo skurdas* (1944–1945) ir *Atviroji visuomenė ir jos priešai* (1945), rašydamas apie socialines ir politines reformas, Popperis vartojo terminus *socialinė inžinerija* ir *socialinės technologijos*. Pirmojoje knygoje siekdamas atskirti dvi skirtingas socialinių reformų vykdymo prieigas, Popperis pavartojo terminus *dalinė socialinė inžinerija* ir *utopinė socialinė inžinerija*, kuriuos kitoje knygoje sutrumpino iki *dalinė inžinerija* ir *utopinė inžinerija*. Nors Popperis nesukūrė termino *socialinė inžinerija* pats, terminai *dalinė (socialinė) inžinerija* ir *utopinė (socialinė) inžinerija* bei skirtis tarp jų priklauso šiam autoriui. O lyginant su, pvz., O. Neurathu ar K. Mannheimu, K. Popperio nuosaikios socialinės inžinerijos teorija yra nuosekliausiai

išplėtota (Avery, 2003, Podgórecki, Alexander and Shields, 1996, Gedutis, 2003), būtent todėl šiandien daugiausia Popperis ir yra siejamas su technologiniu požiūriu į socialinių reformų vykdymą. Analizuojant socialinės inžinerijos esmę, pirmiausia ir verta atskirti dalinę ir utopinę inžineriją, kurių pastarąją galima sieti su totalitariniais ir nedemokratiniais režimais ir siekiu sunaikinti esamos visuomenės sociokultūrinę tapatybę bei sukurti kokybiškai naują žmogų (pvz., *nacistinį ariją* ar *komunistą*) – šiame skirstyme tik dalinė socialinė inžinerija yra suvoktina kaip pozityvus *piliečio* ir *pilietinės visuomenės* konstravimo instrumentas. Pasak Popperio, *utopinė socialinė inžinerija* nusako centralizuotą *kelių jėgų* valdymą, nuomonių skirtumo suvaržymą ir smurto naudojimą vietoje argumentacijos ir diskusijos, siekiant numatyto socialinės inžinerijos tikslo (buvusios visuomenės tapatybės sunaikinimo² ir radikaliai naujos tapatybės sukūrimo). Dalinė inžinerija, priešingai, sudaro sąlygas demokratiniam veiksmui, toleruoja nuomonių skirtumus ir reikalauja argumentacijos bei siekia kompromiso politiniuose ginčuose. Nors Th. Avery (2003) kritikuoja Popperį dėl jo vartojamų sąvokų *dalinė* ir *utopinė* (nes pastarosios yra skirtingos prigimties), disertacijoje, pasitelkiant *dalinės socialinės inžinerijos* konceptą, toliau vadinamą tiesiog *socialine inžinerija*, yra siekiama analizuoti veikiančią visuomenės pozityvaus įtikinėjimo tinklą savanorys-tės veikloms populiarinti bei *savanoriaujančio lietuvio* tapatybei sukurti.

2. Socialinė inžinerija, nors labiau sietina su politiniais veiksmis, sprendimais ir galiojančios teisinės bei sociokultūrinės aplinkos kūrimu, darančiais įtaką visuomenės gyvenimo būdai, vertybėms ir tolesnei elgsenai, drauge yra neatsiejama nuo intensyvaus *įtikinėjimo*, kuris sukuria prielaidas įgalinti socialinės inžinerijos keičiamą realybę ir įtvirtinti ją visuomenės sąmonėje. Šiuo požiūriu visuomenės *įtikinėjimo* procesus galima sieti su pozityviaja *propagandos* teorija, kuri padeda paaiškinti įtikinėjimo procesų *nuoseklumo* ir *institucionalumo* poreikį. Visuomenės įtikinėjimo procesų bent dalinio efektyvumo galima tikėtis, kai jie yra įgyvendinami per suformuotą *organizacinį įtikinėjimo tinklą*, užtikrinantį komunikacinės žinios perteikimą įvairioms visuomenės grupėms bei šios žinios komunikacinį stiprumą, nuoseklumą ir paveikumą. Terminas *organizacinis įtikinėjimo tinklas*, atitinkantis komunikacinę *žinutės siuntėjo* sampratą, yra tiesiogiai sietinas su terminais *įtikinėjimas* ir *tinklas*, kurių teoriniai aspektai turi būti plačiau paaiškinti. Šiuolaikinė propagandos teorija (pvz., Jowett and O'Donnell, 2006) nurodo, kad komunikacinis veiksmas, priskirtinas propagandos apibrėžimui, bus susijęs su *nuosekliu, organizuotu, sistemingu, institucionalizuotu įtikinėjimu*, kurį plėtoja tam tikra *galia* disponuojantis žinutės siuntėjas (stereotipiškai jis neretai suvokiamas kaip valdžios institucija, nors šiuolaikinė propaganda yra plėtojama ir privačiose verslo (analizuojama plačiau, pvz., Carey, 1997) ar pilietinėse nevyriausybinėse (analizuojama plačiau, pvz., O'Shaughnessy, 2004) struktūrose). Svarbu pabrėžti, kad toks įtikinėjimas gali remtis ne vieninteliu informacijos skleidėju, o keliais skirtingais šaltiniais, priklausančiais vieno ar skirtingų tipų organizaciniams vienetais. Kelių skirtingų šaltinių palaikomi įtikinėjimo veiksmai kyla kaip šių

² žr., pvz., Putnaitė, 2007, arba Mažeikis, 2009 – sovietinis teroras, panika ir siaubas kaip Lietuvos pokario visuomenės sąmonės apvalymo ir paruošimo naujos tapatybės kūrimui priemonės.

šaltinių tarpusavio sąveikos rezultatas ar atskirų įtikinėjimo veiksmų komunikacinė visuma. Kalbant apie žinutės siuntėjų tarpusavio sąveiką, akcentuotinas *socialinio tinklo* terminas, kurį atitinkamai adaptavus, galima kalbėti apie *įtikinėjimo žinučių siuntimo tinklą* kaip skirtingų organizacinių vienetų, komunikuojančių tokias žinutes į išorę, visumą, sąveikaujančią tarpusavyje ir susietą įvairaus pobūdžio vidiniais ryšiais.

3. Socialinis tinklas akademiniam diskurse pirmiausia buvo suvokiamas kaip *žmonių ar jų grupių* socialinių santykių ar ryšių (jų pobūdžio) struktūra (pvz., Antinienė ir kt., 2004). Toks požiūris kurį laiką apribojo socialinio tinklo konceptą taikyti ryšiams tarp kitų vienetų tirti, tačiau vėliau, įvertinus *tinklo* sąvokos patogumą analizuoti ir kitokio pobūdžio, ne vien žmogiškuosius tarpusavio ryšius, jo apibrėžimas buvo liberalizuotas. Pvz., D. Steiny's (2008) jau nurodo, kad socialiniai tinklai yra žmonių, grupių, organizacijų ar bet kokių vienetų, kurie gali sąveikauti tarpusavyje, tinklai. Šį skirtumą akcentuoja ir I. Gečienė (2009), pateikdama ir S. Vertoveco išplėtotą aiškinimą, kad socialiniai tinklai formuojasi ne tik tarp individų, bet ir tarp jų grupių, organizacijų, įmonių, visuomenių, globalių korporacijų. Socialinės inžinerijos ir atitinkamai socialinės propagandos veiksmų atveju galima teigti, kad socialinis tinklas susiformuoja tarp skirtingų organizacinių vienetų, savo veiksmus orientuojančių į visuomenės tapatybės formavimą vienu ar kitu socialinės politikos klausimu. Toks tinklas, remiantis S. Littlejohnu ir K. Foss (2008), gali 1) kontroliuoti informacijos srautus, 2) sujungti žmones, turinčius panašius interesus, 3) sukurti pagrindą bendriems vertinimams, 4) sustiprinti socialinę įtaką ir 5) sudaryti sąlygas keistis resursais. Todėl disertacijoje *tinklo* terminas bus taikomas siekiant bendrai apibrėžti skirtingas valstybines, nevyriausybinės ir privataus sektoriaus institucijas, organizacijas ir įmones, kurios sąveikauja tarpusavyje, siekdamos plėtoti ir skleisti konkrečią komunikacinę žinią visuomenei, o jų sąveikos ryšiai, nepriklausomai nuo jų pobūdžio – politinio, finansinio ar kt. palaikymo – stiprina minėtos komunikacinės žinios distribucijos ar įtakos visuomenei potencialą. Kitaip tariant, tinklas šiuo atveju yra šios komunikacinės žinios (kvietimo įsitraukti į savanoriškas veiklas ir plėtoti savanorystės kultūrą Lietuvoje) skleidėjas, o jo vidiniai vienetai ir jų tarpusavio ryšiai užtikrina tokios žinutės komunikacinį stiprumą.

Nors socialinės inžinerijos atveju galima kalbėti apie skirtingas tinklą sudarančių organizacinių vienetų funkcijas (sukurti palankią politinę terpę, skirti finansavimą, organizuoti viešuosius renginius ar pan.), bendra minėto tinklo pagrindinė funkcija yra užtikrinti pakankamai intensyvių ir efektyvių visuomenės *įtikinėjimą* dėl palankių savanorystei nuostatų formavimosi. R. Perloffas (2010) skiria šiuolaikinį ir senąjį *įtikinėjimą* per tokius 5 aspektus: 1) išaugo įtikinėjimo žinučių skaičius: reklama, viešųjų ryšių pranešimai ir t. t.; 2) išaugo įtikinėjimo žinučių sklaidos greitis; 3) įtikinėjimas tapo institucionalizuotas (reklamos agentūros, viešųjų ryšių agentūros, rinkodaros konglomeratai, lobistų grupės, socialiniai aktyvistai, kalbų rašytojai, įvaizdžio konsultantai yra įsitraukę į įtikinėjimo procesus); 4) įtikinėjimas tapo subtilesnis ir netiesmukas; 5) įtikinėjimas tapo kompleksinis ir nuasmenintas.

4. Remiantis šiais šiuolaikinio įtikinėjimo bruožais ir aptarta tinklo samprata galima apibrėžti, kad disertacijoje *organizaciniu visuomenės įtikinėjimo tinklu* bus vadinama struktūra, sudaryta iš skirtingo tipo organizacinių vienetų, sąveikaujančių tarpusavyje suteikiant vieni kitiems reikalingus resursus, kurios bendrasis veiklos tikslas yra užtikrinti visuomenės įtikinėjimo žinučių (komunikacinių kampanijų) sklaidą, matomumą ir poveikį tikslinei grupei.

Darbo problematika. Darbe nagrinėjama probleminė sritis yra apibrėžiama šiais 2 aspektais:

1. Disertacijoje atliktų tyrimų problematika apibrėžiama iš dalies remiantis Lietuvoje apgintos A. Vinciūnienės (2010) politikos mokslų disertacijos rezultatais. Vinciūnienė analizavo ES komunikacijos politikos raišką nacionaliniu lygmeniu ir apibendrinama savo atliktus tyrimus nurodo, kad ES politinėje sistemoje stokojama sisteminio požiūrio į *kolektyvinės socialinės vaizduotės* siejamos vieningos Europos politinės bendruomenės bei viršnacionalinės Europos viešosios erdvės su(si)kūrimą. Jos atliktų tyrimų rezultatai šioje disertacijoje yra aktualūs atsižvelgiant į tai, kad *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimas visoje ES, taip pat ir Lietuvoje, kaip tik ir yra vienas iš mažų pavyzdžių, nurodančių kolektyvinės socialinės europietiškosios vaizduotės kūrimo siekį. Kaip nurodo Vinciūnienė (2010), *žinių* ir *informacijos* apie ES vertybes ir politines raidos kryptis piliečiams nepakanka (tai tik pirminė sąlyga), reikia, kad atsirastų bendrasis susidomėjimas europinės politikos klausimais ir kad tas susidomėjimas skatintų juos jungtis į bendrų požiūrių bendruomenes. Taigi politinių sprendimų priėmėjams ES lygmeniu (institucijoms, kt.) neužtenka tik viešinti bei aiškinti europinės politikos procesus, siekti skaidrumo, atvirumo, bet būtina užmegzti ir tvirtus abipusius ryšius su Europos komunikacinėmis bendruomenėmis nacionaliniu, regiono bei vietos lygmenimis. **Šioje disertacijoje teigiama, kad tokių ryšių užmezgimą bei kolektyvinės socialinės vaizduotės ES formavimą(si) gali užtikrinti sisteminis tinklinis silpnasis ES piliečių įtikinėjimas, pozityviaja prasme formuojant jų europietiškas tapatybes ir siekiant ES socialines vertybes įtvirtinti europiečių (lietuvių) kolektyvinėje sąmonėje ir individualiose nuostatose.** ES politikos ir vertybių komunikacija turi būti užtikrinamas ne tik viršnacionaliniu, bet ir (ypač) nacionaliniu, regioniniu ar vietos lygmenimis (Vinciūnienė, 2010). A. Vinciūnienės atliktų tyrimų rezultatai taip pat parodė, kad naujosiose ES šalyse (tarp jų ir Lietuvoje), piliečių susidomėjimas ES politikos klausimais yra vienas mažiausių. Akivaizdu, kad *Europos viešoji erdvė*, paremta kolektyvinės socialinės vaizduotės jausena, gali susiformuoti tada, kai piliečiai europinę politiką traktuos kaip sau artimą, susijusią su jų kasdieniu gyvenimu, o to pasiekti ir leisti silpnasis tinklinis visuomenės įtikinėjimas.

Antra vertus, šiuolaikinis heterogeniškas *mozaikinės tapatybės* visuomenės narys, įsitraukęs į daugelio bendruomenių veiklą, turintis būti atviras pokyčiams ir gebantis priimti šiuolaikinio pasaulio iššūkius, komunikaciniu požiūriu neturi būti formuojamas kaip tvirtų ir nekintančių nuostatų ideologinis subjektas (žr., pvz., Mažeikis, 2010). Tuo remiantis tikslinga suformuluoti *silpnojo įtikinėjimo*, įgalinančio keisti visuomenės nuostatas, tačiau neformuojančio jų kaip nekvestionuotinių ir nekintančių tapaty-

bių, koncepciją bei, įvertinus tinklinio visuomenės įtikinėjimo procesų savybes, sukonstruoti *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį*, kurio realizavimas praktikoje komunikaciniu požiūriu galėtų prisidėti ir prie minėtos kolektyvinės ES sąmonės kūrimo procesų. Kaip viena iš svarbiausių tokio modelio savybių turi būti vykdomos komunikacijos sąveika su nacionalinėmis sociokultūrinėmis vertybėmis, nes, remiantis Vinciūniene (2010), inkorporuojant ES politines vertybes į nacionalines kolektyvines sąmones reikia ne tik atsižvelgti į šalies kontekstą, jo lemiamus veiksnius, bet ir į dar daugiau dalykų – pritaikyti komunikacijos politikos principus bei priemones lokalioms, skirtingoms bendruomenėms (toliau disertacijoje šios nuostatos yra paremiamos ir Podgóreckio (1996) bei kitų mokslininkų idėjomis).

2. *Organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo* dedamosios, arba organizaciniai nariai ir jų veikimo pobūdis, gali orientuoti į *centralizuotą-administracinį* įtikinėjimo modelį (pvz., tinklas, kurio koordinatorius yra centrinės valdžios institucija, o jos žinią perteikiantys organizaciniai padaliniai – tiesioginiai centrinės valdžios atstovai) arba *demokratinį įtikinėjimo* modelį, susijusį su demokratine propaganda (daug skirtingų įtikinėjimo institucijų, jų tarpusavio konkurencija ir nepriklausomybė nuo centrinio valdžios aparato). Kaip nurodo G. Mažeikis (2006, p. 29), „demokratinė propaganda sukuria viešų debatų areną, skatina skaidrumą, implikuoja propagandos ir reklamos naudojimą socialiniams, bendruomenių tikslams bei stimuliuoja meną, kūrybingumą, kūrybines industrijas.“ NVO pozicijos demokratinės propagandos atveju yra laisvas visuomenės įtikinėjimas vienomis ar kitomis vertybėmis, kai valdžios institucijos užima koordinatoriaus vietą. Tokiu atveju valdžios institucijų įtaka NVO ir kitoms organizacijoms apsiriboja tik galiojančių įstatymų saugojimo principu: galima veikti tiek, kiek tai nepažeidžia įstatymuose numatytų tvarkų. Centralizuotame-administraciniame įtikinėjimo modelyje tinkle veikiantys organizaciniai nariai bus suvokiami kaip *štabai, filialai, atstovybės, padaliniai* ir kt., o demokratiname įtikinėjimo tinkle jo nariai gali būti *nepriklausomos organizacijos, NVO, reklamos, kūrybinės agentūros, kultūrinės ir kūrybinės industrijos* ir kt. Pirmuoju atveju tinklo centre bus vyriausybė institucija, antruoju atveju nebus centrinės nurodymus ir užduotis deleguojančios institucijos, tačiau procesus prižiūrėti gali koordinuojančioji institucija, kartais sutampanti su įtikinėjimo iniciatoriumi. *Europos savanoriškos veiklos metų* (2011 m.) paskelbimas ir su jais susijusių politinių, teisinių sprendimų bei sąlygų sukūrimas ES šalyse narėse, tarp jų ir Lietuvoje, komentuojant socialinės inžinerijos požiūriu, nurodo siekį sukurti *europiečio savanorio (lietuvio savanorio)* tapatybę ir su ja susijusį pozityvų gyvenimo būdą, vertybes, bendruomeniškumą, kooperaciją, nuostatas, netgi individuacijos procesus. Tačiau čia iškyla klausimas, kokį savanorystės populiarinimo diskursą kuria ir palaiko organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas, jei šis įtikinėjimas remiasi demokratinės socialinės propagandos principais: daug skirtingų tarpusavyje sąveikaujančių ir įtikinėjimo žinią plėtojančių organizacijų; kaip sutampa „persiklojantys“ diskursai, jei juos savarankiškai plėtoja skirtingos organizacijos; kokį vaidmenį šiame tarpusavyje sąveikaujančių organizacijų tinkle vaidina valdžios institucijos, koordinuojančios savanorystės populiarinimą Lietuvoje?

Sprendžiama mokslinė problema. Atsižvelgiant į aukščiau apibrėžtą savanorystės populiarinimo situaciją šalyje, aktualu išsiaiškinti, kokią įtaką savanorystės populiarinimo diskursui, konstruojamam minėto tinklo, daro tarporganizacinės šio tinklo vidaus sąveikos, kaip yra užtikrinamas „persiklojančių“ savanorystės populiarinimo diskursų, kuriamų skirtingų organizacinių tinklo narių, vientisumas ir kaip šio diskurso kuriami savanorystės įvaizdžiai siejasi su trumpalaikių tapatybių konstravimo idėja. Apibendrinant šiuos klausimus, disertacijos mokslinė problema formuluojama klausimu: **koks teorinis ir metodologinis instrumentas, atspindintis šiuolaikinius tinklinius visuomenės įtikinėjimo procesus, gali būti pasiūlomas pozityvaus socialinio pokyčio programoms įgyvendinti ir tirti bei kaip jo atžvilgiu galima interpretuoti Europos savanoriškos veiklos metų komunikacinį įgyvendinimą Lietuvoje 2011 m.?**

Tyrimo objektas. Tyrimo objektu laikomas *2011 m. susiformavusio ir veikiančio organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo kuriamas ir palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas* kaip tematinių ES metų įgyvendinimo rezultatas. Nors *organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas* įgyvendinant vieną ar kitą socialinės politikos sprendimą komunikaciniu aspektu formuojasi dažnu atveju, informavimo apie *Europos savanoriškos veiklos metus* (2011 m.) ir savanorystės populiarinimo atvejis pasirinktas dėl jo *naujumo* (savanorystės populiarinimas minėtu EK sprendimu suaktyvintas 2011 m.), *aktualumo* visai ES (svarbu matyti, kaip visai ES aktualų socialinės politikos klausimą nacionaliniu lygmeniu komunikuoja Lietuva) bei savanorystės fenomeno „*ryškumo*“ posovietinėje valstybėje (Lietuva šiuo klausimu išgyvena tipinę posovietinės visuomenės nuostatų kaitą nuo savanorystės nepopuliarumo iki jos populiarėjimo – žr., pvz., *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011).

Darbo tikslas – teoriniu požiūriu konceptualizuoti bei sukonstruoti *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį* bei, analizuojant *Europos savanoriškos veiklos metus* (2011 m.) atvejį Lietuvoje, identifikuoti organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo, kuriančio ir palaikančio savanorystės populiarinimo diskursą visuomenėje, veiklos sąlygas, nustatyti dominuojančias savanorystės populiarinimo diskurso formas ir jo kūrimo atitikimą silpnojo visuomenės įtikinėjimo koncepcijai bei apibrėžti tarporganizacinių sąveikų įtaką tokio diskurso turiniui ir palaikomiems savanorystės įvaizdžiams.

Darbo uždaviniai:

1. Susieti socialinio pokyčio programų komunikacinio įgyvendinimo procesus su visuomenės predispozicijų analizės būtinybe ir apibrėžti galimas lietuvių predispozicijas savanoriškos veiklos atžvilgiu, savanorystės populiarinimą suvokiant kaip ES inicijuotą socialinės inžinerijos programą.

2. Apibrėžti *silpnojo visuomenės įtikinėjimo* terminą bei, tuo remiantis, sukonstruoti *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį* ES tematinių metų (šiuo atveju – *Savanoriškos veiklos metus*) komunikacijai nacionaliniu lygmeniu.

3. Suderinti *socialinio tinklo analizės* ir *kritinės diskurso analizės* metodologines priemogas ir pasirengti tyrimų instrumentą *tinklinio silpnojo įtikinėjimo* atvejams analizuoti.

4. Išanalizuoti 2011 m. Lietuvoje kurtą savanorystės populiarinimo diskursą bei palaikytus savanorystės įvaizdžius ir nustatyti šio diskurso homogeniškumo laipsnį, įvertinant atskirų komunikacinių projektų kūrėjus, kūrimo sąlygas ir projektų turinį silpnojo visuomenės įtikinėjimo požiūriu.

5. Identifikuoti organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo, veikusio 2011 m. Lietuvoje kaip savanorystės populiarinimo žinios siuntėjo, struktūrines veiklos sąlygas socialinės inžinerijos programoms vykdyti komunikaciniu lygmeniu ir atskleisti šio tinklo veiklos įtaką sukurtam savanorystės įvaizdžiui.

Ginamieji teiginiai:

1. 2011 m. Lietuvoje įgyvendinti *Europos savanoriškos veiklos metų* komunikaciniai projektai glaudžiai siejasi su disertacijoje formuluojama *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo* koncepcija ir jų turinys gali būti analizuojamas pagal pasiūlytą *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo* modelį, panaudojant principinius jame įtvirtintus teiginius kaip analitinį instrumentą.

2. Atsižvelgiant į ypač skirtingus organizacinius sektorius, įsitraukusius į savanorystės populiarinimą Lietuvoje 2011 m., teigtina, kad jų kuriamų ir palaikomų savanoriškos veiklos populiarinimo diskursų homogeniškumas yra mažas, kiekvieno skirtingo sektoriaus kuriamuose ir platinamuose tekstuose dominuoja skirtingi *savanoriškos veiklos* įvaizdžiai, nulemti to sektoriaus specifikos, patirčių ir tikslų, aiškiai skiriasi įtikinėjančių žinučių tematika ir turinys.

3. Savanoriškai veiklai populiarinti Lietuvoje 2011 m. buvo sukurtas specialus, nacionaliniu požiūriu autentiškas, kolektyvines lietuvių nuostatas, patirtis, tradicijas savanoriškos veiklos atžvilgiu atspindintis *savanorystės* ir *savanorio* įvaizdis, galimai lemsiantis siektiną šios veiklos populiarumą šalyje.

4. Atsižvelgiant į organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo formavimosi pradžią – nacionalinės *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimą Lietuvoje koordinuojančios institucijos paskyrimą bei jos parengtą konkursinę savanoriškos veiklos metų įgyvendinimo programą, tikėtinas aukštas šios institucijos centriškumo ir hierarchiškumo laipsnis organizaciniame tinkle, susiformavusiame kaip šios programos įgyvendinimo rezultatas.

5. Savanoriškos veiklos populiarinimo diskurso turinys, atitinkantis *silpnojo visuomenės įtikinėjimo* koncepcijos idėją, buvo visiškai tinkamas atkreipti visuomenės dėmesį į šią veiklą 2011 m., padėjo pasiekti visus užsibrėžtus *metų* tikslus ir atitiko situacijos dalyvių lūkesčius bei poreikius.

Tyrimo metodologija ir metodai. Disertacijos mokslinė problema sprendžiama atliekant dviejų lygmenų *kokybinį atvejo analizės* (pvz., Payne and Payne, 2004; Robson, 2002; Bitinas ir kt., 2008; Kardelis, 2005 ir kt.) tyrimą, kuris yra atliekamas naudojant *kritinės diskurso analizės* (pvz., van Dijk, 1995; Wodak and Meyer, 2009;

Fairclough, 1995; Telešienė, 2005 ir kt.) ir *socialinio tinklo analizės* (pvz., Scott, 2000; Wasserman and Faust, 1999; Mizruchi and Galaskiewicz, 1994; Gečienė, 2009; Antinienė ir kt., 2004 ir kt.) metodologijas bei su jų įgyvendinimu susijusius tyrimo duomenų rinkimo instrumentus. *2011 m. – Europos savanoriškos veiklos metai* bendrąja prasme ir konkrečiai – šių metų veiklų įgyvendinimas, t. y. *savanorystės populiarinimas Lietuvoje 2011 m.*, disertacijoje yra analizuojamas kaip specifinis atvejis, todėl ir empirinis tyrimas yra atliekamas pagal atvejo tyrimams keliamus reikalavimus. Disertacijoje tiriamas organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas ir jo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas numatytas identifikuoti du kartus: pirmą kartą – 2011 m. pirmoje pusėje kaip tiramos situacijos konteksto aprašymas ir pagrindinių veikėjų pirminis identifikavimas bei išoriškai matomų jų tarpusavio ryšių analizė; antrą kartą – kaip pagrindinis tyrimas, leidžiantis pirminės identifikacijos pagrindu tirti numatytus veikėjus ir pagal jų pateiktus duomenis identifikuoti likusią organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo dalį bei išanalizuoti šio tinklo kuriamo diskurso turinį ir savybes. Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas bus analizuojamas naudojant *socialinio tinklo analizės metodą*, o jo kuriamas ir palaikomas diskursas – *kritinės diskurso analizės metodą*.

Teorinėje disertacijos dalyje naudojamas *teorijų analizės ir sintezės* metodas.

Tyrimo chronologinės ribos. Laiko požiūriu analizuojamas atvejis apibrėžiamas kaip nuo **2011 m. sausio 1 d.** iki **2011 m. gruodžio 31 d.** trunkantis proginis ES socialinės politikos įgyvendinimo procesas. Nurodytas laiko tarpas, apibrėžiantis atvejo ribas, gali būti praplečiamas 1 kalendoriniais metais *prieš* analizuojamą laikotarpį ir 0,5 kalendorinių metų *po* analizuojamo laikotarpio, tačiau pabrėžtina, kad laiko tarpo praplėtimas yra taikomas tik *sociopolitinio konteksto identifikavimo* ir *situacijos po atvejo baigties analizės* tikslu, o disertacijoje analizuojamas atvejis ribojamas būtent **2011 m.** Laikotarpių parinkimas nėra atsitiktinis. *Vienerių metų laikotarpis iki 2011 m.* pasirinktas dėl to, kad 2010 m. visoje ES, taip pat ir Lietuvoje, valstybiniame bei nevyriausybiniam sektoriuose vyko intensyvus ruošimasis artėjantiems savanorystės populiarinimo metams. *Visi 2011 m.* nuo jų pirmos iki paskutinės dienos žymi *Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metus*, kuriuos paskelbė EK (OL 2010 L17, p. 43) ir suformavo visos ES politinę poziciją savanorystės populiarinimo aspektu. *Pusės metų laikotarpis po 2011 m.* pasirinktas kaip pakankamas identifikuoti organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo situaciją po to, kai iš jo pasitrauks oficialiosios valdžios institucijos, o nevyriausybiniam sektoriui nebebus teikiami finansiniai resursai savanorystės populiarinimo projektams vykdyti.

Temos iširtumas. Specialusis temos iširtumas, susijęs su *socialinio pokyčio programomis, įtikinėjimo procesais, tinklinėmis organizacijų sąveikomis, diskursų* bei *socialinio tinklo tyrimais* ir kt., yra išsamiai aptariamasis disertacijos teorinėje bei metodologinėje dalyse, kur, remiantis užsienio ir Lietuvos moksliniais darbais, yra konstruojama teorinė ir metodologinė priegys *silpnajam visuomenės įtikinėjimui* konceptualizuoti, *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modeliui* konstruoti ir šio

modelio atžvilgiu *Europos savanoriškos veiklos metų (2011 m.)* komunikacijai Lietuvoje tirti. O šioje darbo įvado dalyje bus pristatomas platesnis požiūris į temos iširtumą, nusakantis esamus mokslinius darbus *nacionalinės tapatybės europietizacijos srityje, savanoriškos veiklos* kaip disertacijos tyrimo objekto iširtumą, egzistuojantį lietuviškąjį akademinį požiūrį į *visuomenės įtikinėjimą* ir kt. Nacionalinės tapatybės europietizacijos tyrimai yra aktualūs, jei *savanoriškos veiklos populiarinimą*, vykusį Lietuvoje 2011 m., vertinsime kaip ES palaikytą vertybinę programą, diegtą visoje ES teritorijoje – tokiu požiūriu šiame darbe ir vadovaujamas.

Nacionalinės tapatybės ir jos europietizacijos tyrimai. Lietuva, nuo 2004 m. esanti ES nare, tam tikra prasme susiduria su specialios modernizacijos – *europietizacijos* – iššūkiais, kurių komunikaciniai aspektai ir yra analizuojami šioje disertacijoje. Tiek *modernizaciją* (lietuviškoje literatūroje – Norkus, 2008), tiek *europietizaciją* (Skrudupas, 2011) sąlygiškai galima suvokti kaip naują globalizacijos formą ar jos atšaką. Kaip nurodo Skrudupas (2011), globalizacijos procesas yra įvairiais lygmenimis besiskleidžiantis komunikacijos procesas, visų pirma globalios kultūrų komunikacijos procesas. Su šiuo komunikacijos procesu susidurianti lietuviškoji tapatybė transformuojasi, o šiai transformacijai didelę įtaką daro ir nuoseklus visuomenės įtikinėjimas. Lietuvos viešojoje erdvėje šiuo metu yra aiškiai identifikuotina „eurovertybių“ komunikavimo sritis, apimanti politinę, žiniasklaidos, socialinę ir kt. aplinkas. Ši vertybių integracija į nacionalines naujųjų ES narių gyvenimas ir yra tam tikros formos modernizacija, vertybių sklaida masinėmis medijomis – plėtros komunikacija (plačiau aptariama 1.2 poskyryje), o naujųjų ES šalių narių piliečiai – modernizuojamos visuomenės, turinčios palaikyti europietiškasias vertybes ir gyvenimo būdą, šios disertacijos atveju – pvz., tapti savanoriaujančiomis visuomenėmis. Lietuvos piliečiai, teisiškai būdami ir ES piliečiais, šiuo požiūriu susiduria ir su pilietinio identiteto kaita bei yra veikiami viešojoje erdvėje palaikomo europietiškujų pilietinių vertybių diskurso. Politinėje, socialinėje, žiniasklaidos ir kt. aplinkose kuriamas ir palaikomas toks diskursas neišvengiamai veikia ir nacionalinį lietuvių identitetą, versdami jį europiečio identitetu. Ši sritis Lietuvos akademinėje erdvėje nėra plačiai tyrinėta; kur kas daugiau dėmesio skiriama nacionalinės tapatybės tyrimams apskritai. Šiuo požiūriu išskirtini tokie dominuojantys tyrimai: *a) Lietuvoje (toliau – LT) atliekami tyrimai nacionalinės tapatybės srityje* – jie apima platų tyrimų tematikos spektrą. Paminėtinos tik svarbiausios mokslinės kryptys, kuriose empiriškai analizuojamas ar teoriškai diskutuojamas nacionalinio identiteto klausimas. Šis klausimas tiriamas: *a1) literatūrologijos darbuose* (pvz., 2006 m. parengti ir išleisti du žurnalo „Literatūra“ numeriai), analizuojančiuose lietuviškos tapatybės raišką ir paradoksus literatūroje; *a2) antropologiniuose tyrimuose* (pvz., Štutienė, 2008: socialinės atminties šiuolaikinėje lietuvių tapatybėje raiška; Ramanauskaitė, 2002: subkultūrinių tapatybių analizė; studija „Lietuviškojo identiteto trajektorijos“, 2008: šiuolaikinio lietuviškumo kaip sociokultūrinio identiteto raiškos konfigūracijų įvairovės analizė; ir kt.); *a3) sociologiniuose tyrimuose* (pvz., Akstinavičiūtė ir Petraitytė, 2007: lietuviškųjų savivertės simbolių analizė); *a4) kalbotyroje* (pvz., Urbanavičienė, 2011: kalbinės tapatybės formavimosi XX a. II-oje pusėje

tyrimai); a5) filosofinėje diskusijoje (pvz., Savicka, 2007); ir daugelyje kitų krypčių; b) *LT atliekami tyrimai nacionalinės tapatybės, susiduriančios su integracijos į ES iššūkiais, srityje* (pvz., Miniotaitė, 2006: LT tarptautinio identiteto konstravimo ypatybės ir jų tyrimai; Kuznecovienė, 2009: tiriamos lietuvių emigrantų naudojamos tautinės tapatybės darybos strategijos; Rindzevičiūtė, 2002: europietiško sampratos visuomenėje analizė; Ranonytė, 2004: tautinio ir europinio tapatumo turinio struktūros ir raiškos specifika ir jos tyrimai; Šutinienė, 2004: Europinio identiteto formavimosi mechanizmų tyrimai; Ivanauskas, 2005: kasdienėje žmogaus veikloje pastebimų „europietišku“ galimybių bei perspektyvų tyrimai; ir kt.). Šiuose tyrimuose lietuviškosios nacionalinės tapatybės sandūros su integracijos į ES, globalizacijos, migracijos ir kt. iššūkiais analizuojamos sociologiniu, politikos mokslų, antropologiniu ir kt. požiūriais; c) *minėti b) tipo tyrimai visuomenėje yra plačiau analizuojami ir nemokslinių viešų publicistinių komentary pavidalu*, kurie kuria diskursą apie europietiškosios lietuvių tapatybės formavimo(si) ypatumus (pvz., Vasiliauskaitė, 2006 ar Beresnevičius, 2003). Tokio diskurso formavimasis nurodo į realų problemos aktualumą ir į poreikį toliau plėtoti šios krypties mokslinius tyrinėjimus; d) *nacionalinės tapatybės, ES integracijos ir viešosios komunikacijos sąsajų identifikacijos tyrimai*, prie kurių plėtojimo prisidės ir šis darbas, nes esami tyrimai yra fragmentiški ir pernelyg skirtingi: kaip reikšmingas darbas šioje srityje (tiesa, tik dalinai ją atitinkantis, nes jame mažiau tyrinėjama tapatybės problematika) paminėtina jau aptarta A. Vinciūnienės apginta mokslų daktarės disertacija (2010) apie ES komunikacijos politiką Baltijos šalyse, taip pat LT įvaizdžio ir nacionalinės tapatybės tyrimai (pvz., Martišius, 2009) ar tapatybės, nesusietos su europietišku, tačiau susietos su komunikaciniais instrumentais, tyrimai (pvz. Černevičiūtė, 2006); e) *įtikinėjimo procesų tyrimai LT ir užsienyje bei europietiškosios ir transnacionalinių tapatybių tyrimai užsienyje*. Įtikinėjimo procesus ir jų įtaką komunikaciniam tapatybių konstravimui LT analizuoja, pvz., Mažeikis (2006, 2010) ir kt. Užsienyje lietuviškosios ir europietiškosios tapatybės sandūros yra beveik netyrinėjamos, išskyrus atvejus, kai lietuviškoji nacionalinė tapatybė ES šalių narių pavidalu yra inkorporuojama į transnacionalinės tapatybės rėmus (pvz., Risse, 2010; Herrmann, Risse-Kappen, Brewer, 2004; Cerutti, Lucarelli, 2008; Checkel, Katzenstein, 2009; ir kt.). Pastebėtina, kad d) ir e) tipo tyrimuose atsiveria mažai tyrinėta erdvė: kryptingų komunikacinių įtikinėjimo veiksmų ir tuo kuriamo diskurso sociopolitinėje viešojoje erdvėje, konstruojančių europietišką lietuvių tapatybę, analizė.

Įtikinėjimo procesų tyrimai Lietuvoje. Verta pastebėti, kad Lietuvos akademiniam diskurse įtikinėjimas, kuris kaip speciali komunikacijos forma yra analizuojamas disertacijoje, yra labiau siejamas su lingvistikos nei su komunikacijos mokslais ar bent jau lingvistinė įtikinėjimo tyrimų kryptis yra labiau matoma (pvz., Gabrėnaitė, 2010, 2006; Dobržinskienė, 2007; Koženiauskiene, 2001). Pažymėtina ir tai, kad lietuviškasis lingvistinis požiūris į įtikinėjimo procesus nusako *įtikinimą kaip rezultatą*, retoriką ir retorinį argumentavimą – tokios įtikinimo sampratos yra pakankamai logiškos turint omenyje tai, kad retoriniai argumentai savaime yra (turi būti) orientuoti į tikslą, o ne į tuščią kalbėjimą, koku pavirstų retorikos atvejai, nepasiekę užsibrėžto tikslo. Todėl

įtikinėjimas kaip procesas čia yra labiau suprantamas kaip kelias iki būtino įtikinimo kaip rezultato ir darbe plačiau neanalizuojamas. Ypatinga yra ir lietuviškoji įtikinimo tyrimų terminologija. Čia vartojamas terminas *persvazija* (lot. *persuasio*, angl. *persuasion*; Gabrėnaitė, 2010, 2006; Dobržinskienė, 2007; Papaurėlytė-Klovienė, 2007; Koženiauskiene, 2001) ir laikoma, kad jis nusako pagrindinį retorikos, kaip įtikinimo mokslo, tikslą. Pažymima, kad retorinę persvaziją sudaro trys komponentai: *įtikinimas*, *įtaiga* ir *skatinimas veikti*. Įtikinimas būdingas tikrajai, arba grynajai, persvazijai. Įtikinti – vadinasi, vadovaujantis logine argumentų analize, pakeisti, norima linkme pakreipti klausytojo mintis, suformuluoti tam tikrą požiūrį į kalbamą dalyką. Loginis argumentavimas yra specifinis įtikinėjimo metodas; įdomu tai, kad lingvistinis požiūris į įtikinėjimo procesus atmeta neloginio argumentavimo svarbą ir sieja tokio pobūdžio argumentavimą su manipuliacijomis ir negatyviosiomis įtikinėjimo sampratomis (plačiau žr. 1.4.2 paragrafą). Įteigiančioji persvazija siekia paveikti žmonių jausmus – jai būdingas stiprus emocinis poveikis. Be įtikinimo ir įtaigos neįmanoma trečioji persvazijos rūšis – skatinimas veikti (Gabrėnaitė, 2010, 2006; Dobržinskienė, 2007; Koženiauskiene, 2001). Lyginant šią lietuviškąją lingvistinę įtikinimo tyrimų perspektyvą ir procesinę įtikinėjimo paradigmą pažymėtina, kad šiame darbe bus laikomasi būtent pastarosios paradigmos konceptų ir bus siekiama šiuos konceptus integruoti į konstruojamą *tinklinį silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį*. Panašią įtikinėjimo sampratą ideologiniu požiūriu Lietuvoje plėtoja Mažeikis (pvz., 2008; 2009; 2010).

Savanoriškos veiklos tyrimai Lietuvoje. Išsamiau savanoriškos veiklos tyrimai Lietuvoje (taip pat ir pasaulyje) yra aptariami 1.1 poskyryje; šioje įvado dalyje verta atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje neesama daug mokslinių savanoriškos veiklos sektoriaus tyrimų; svarbiausia čia paminėtini darbai yra Jonutytės, 2000, 2007; Juknevičiaus ir Savickos, 2003; Savickos, 2005; Butkuvienės, 2005, iš dalies – Mažeikio, 2007. Pastaraisiais metais – ir ruošiantis *Europos savanoriškos veiklos metams*, ir juos įgyvendinant – ypač padaugėjo įvairių sociologinių apklausų apie visuomenės požiūrį į savanorystę, kurių rezultatais remiantis, daugiausia ir sprendžiama apie visuomenės nuostatų kaitą šios veiklos atžvilgiu (žr. šio darbo šaltinių sąrašą: *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų...*, 2008; *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų...*, 2010; *Savanorystė Lietuvoje*, 2010; *Požiūriai į savanorišką veiklą...*, 2011; *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011 ir kt.). Tačiau, kaip ir teigiama darbe, dažnai šios apklausos buvo inicijuojamos ne akademinio siekio tirti atitinkamų socialinių nuostatų kaitą, bet įvairių savanorystės populiarinimo veikėjų šalyje, todėl turi būti vertinamos atsargiai įsigilinant į savanorystės sampratą ir tyrimų metodologiją, kuriomis jos remiasi.

Lietuvoje mažai tirta savanoriškos veiklos populiarinimo visuomenėje sritis – daugiausiai dėmesio tam skiriama universitetiniuose įvairių studijų programų baigiamuosiuose darbuose. Taip pat dar nėra tirta nacionalinė *Europos savanoriškos veiklos metų* komunikacija, plėtota įgyvendinant šią programą. Juo labiau šių metų komunikaciniai veiksmai nėra siejami su europietiškujų vertybių sklaida ES ir Lietuvoje bei nacionalinės tapatybės europietizacija kaip tam tikra socialinio pokyčio programa. Toks požiūris į savanoriškos veiklos populiarinimą yra plėtojamas šioje disertacijoje.

Darbo naujumas ir mokslinė vertė bei jo struktūra. Išskirtinas *teorinis, metodologinis* ir *empirinis* darbo naujumas; tais pačiais aspektais ir jo mokslinė vertė, kurių pristatymas tiesiogiai siejasi su darbo struktūros pristatymu.

Pirmojoje dalyje savanoriškos veiklos populiarinimas Lietuvoje aptariamas predispozicijų aspektu; čia siekiama įrodyti, kad, norint keisti visuomenės nuostatas ir elgesį, pirmiausia turi būti žinomos jos istorinės patirtys ir tradicijos konkrečiu klausimu; analizuojama, koks savanoriškos veiklos supratimas, kuriam įtaką daro sovietinė Lietuvos patirtis, savanorystės kaip savanoriškos krašto apsaugos samprata, ekonominiai šalies sunkumai, individualistinis mąstymas ir kiti veiksniai galimai dominuoja kolektyvinėje lietuvių sąmonėje. Teorinėje dalyje teigiama, kad savanoriškos veiklos populiarinimas Lietuvoje teoriniu požiūriu yra sietinas su pozityviu visuomenės nuostatų formavimu, taigi ir socialinės inžinerijos programomis, kurios komunikaciniu požiūriu gali būti siejamos su plėtos komunikacija ir visuomenės modernizacijos siekiu. Teorinės darbo dalies esmė, atspindinti ir keliamų idėjų naujumą, – idėja, kad socialinės inžinerijos programos (šio darbo atveju – savanoriškos veiklos populiarinimas Lietuvoje) komunikaciniu požiūriu gali būti įgyvendinamos per *tinklinį visuomenės įtikinėjimą*, kurį palaiko į įtikinėjimo veiklas įsitraukusios organizacijos, suinteresuotos propaguojamu socialiniu pokyčiu. Teigiama, kad tokio įtikinėjimo esmė yra ne kurti ilgalaikes tvirtas tapatybes, o priešingai, užtikrinti tik trumpalaikę įtaką individo nuostatoms, grindžiant tokią poziciją šiuolaikinio pasaulio keliamais iššūkiais asmens identitetui. Disertacijoje toks įtikinėjimo būdas yra vadinamas *silpnuoju įtikinėjimu*; tokio įtikinėjimo kompleksai – *mažaisiais diskursais*, o tinklinės organizacijų, palaikančių silpnojo įtikinėjimo procesus, sąveikos yra pasitelkiamos siekiant užtikrinti komunikacinio veiksmo įvairiapusiškumą ir platumą bei laikantis nuostatos, kad daugiau komunikacinę žinią platinančių veikėjų lemia didesnę socialinę jos įtaką – pastarosios teorinės darbo nuostatos atspindi naują požiūrį į šiuolaikinius visuomenės įtikinėjimo procesus.

Antrojoje – metodologinėje – darbo dalyje, remiantis teorinėmis prielaidomis apie tinklinį silpnąjį visuomenės įtikinėjimą, sukonstruojamas tokio įtikinėjimo modelis, leidžiantis aptarti kryptingą mažųjų diskursų raišką praktikoje ir identifikuoti įvairius teorijoje fiksuojamus tinklo veikėjų vaidmenis įgyvendinant socialinio pokyčio programas. Čia yra aptariamos metodologinės priegigos konstruojant tokio modelio raiškos praktikoje tyrimą ir teigiama, kad siekiant ištirti kokių nors socialinės inžinerijos programų (pvz., savanorystės populiarinimo) įgyvendinimą tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo požiūriu, būtina pasitelkti ir derinti kritiškosios diskurso analizės ir socialinio tinklo analizės tyrimų technikas. Šio modelio kaip analitinio ir praktinio komunikacinių socialinio pokyčio programų įgyvendinimo instrumento sukonstravimas bei minėtų tyrimų technikų derinimas atspindi metodologinį darbo naujumą. Šioje darbo dalyje yra pateikiamas ir savanoriškos veiklos populiarinimo Lietuvoje tyrimo dizainas bei duomenų rinkimo instrumentai, padėsiantys tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio atžvilgiu įvertinti savanorystės populiarinimo diskursą, palaikytą Lietuvoje 2011 m.

Trečiojoje darbo dalyje pateikiami atlikto tyrimo rezultatai: pristatoma atlikta pirminė *svarbiausių* visuomenės įtikinėjimo tinklo, populiariusio savanorystę, veikėjų *identifikacija* bei aptariami organizaciniai jų veiklos sektoriai; pateikiama surinkto savanorystės populiarinimo diskurso analizė bei užfiksuoto organizacinio tinklo veiklos analizė. Tyrimo rezultatų pristatymas baigiamas diskusija apie 2011 m. palaikytų savanoriškos veiklos ir savanorių įvaizdžių sąsajas su teorinėmis silpnojo visuomenės įtikinėjimo nuostatomis bei organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veiklos įtaka šių įvaizdžių sklaidai. Pažymėtina, kad tokio tipo empirinių tyrimų Lietuvoje nėra atlikta, o savanoriškos veiklos sektorius komunikaciniu požiūriu (savanorystės populiarinimo akcijų analizė ir pan.) kol kas daugiausia buvo tiriamas studentų bakalaurantų ir magistrantų darbuose. Ši disertacija yra pirmasis bandymas sistemiskai pažvelgti į 2011 m. įgyvendintų Europos savanoriškos veiklos metų komunikaciją nacionaliniu lygmeniu, tačiau yra pabrėžtina, kad joje išplėtotą kompleksinę savanorystės populiarinimo diskurso analizę turi būti papildoma naujomis visuomenės apklausomis ir kiekybiniais tyrimais šioje srityje, kurie sociologiniu požiūriu leis įvertinti vykdytos komunikacijos efektyvumą.

Disertacija baigiama suformuluotomis viso darbo išvadomis ir rekomendacijomis dėl praktinio tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo taikymo. Darbas gali būti vertingas Lietuvos komunikacijos, visuomenės mokslų, antropologų, iš dalies – politologų bendruomenei, NVO sektoriui, socialinės politikos formuotojams.

Darbe naudoti informacijos šaltiniai. Moksliniai darbai, kuriais buvo remtasi rengiant disertaciją, pateikti literatūros sąrašė. Informacijos paieška buvo atliekama Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, Vilniaus universiteto, Šiaulių universiteto bibliotekose, virtualiose pripažintose tarptautinėse duomenų bazėse *Humanities International Complete*; *Oxford University Press Journals Collection*; *SAGE Journals Online*; *Springer LINK (su Kluwer Academic Press)* ir kt. Rengiant disertaciją, buvo laikomasi tokios informacijos analizės logikos: pirmiausia analizuojama monografijų, tyrimų ir daktaro disertacijų lygio medžiaga, vėliau nagrinėjami moksliniai straipsniai, publikuoti konferencijų pranešimai ir metodinės priemonės, chronologine tvarka pradedant nuo naujausių.

Disertacijai rengti buvo remtasi komunikacijos teorijų, sociologine, filosofine, socialinių tyrimų metodologine literatūra. Tyrimui vykdyti, tyrimo empirinei medžiagai rinkti buvo naudojami tiriamų organizacijų sukurti šaltiniai: jų internetinės svetainės, puslapiai socialiniuose tinkluose, tinklaraščiai, pateikta spausdinta, vaizdo ir garso medžiaga (plakatai, skrajutės, brošiūros, videoklipai, nuotraukos, audioklipai ir kt.), formalieji organizacijų ir valstybiniai teisės dokumentai (veiklos strategijos, nuostatai, metinės ataskaitos, susirinkimų protokolai, teisės aktai, galiojantys įstatymai ir kt.).

Disertacijos aprobavimas. Disertacijos teorinės, metodologinės nuostatos ir idėjos bei empiriniai duomenys yra aprobuoti tarptautiniuose ir nacionaliniuose mokslo renginiuose, kuriuose buvo skaitomi pranešimai disertacijos tematika (11 pranešimų) ir

publikuoti moksliniuose straipsniuose, išspausdintuose pripažintuose serijiniuose mokslo leidiniuose (3 straipsniai).

▪ ***Skaityti pranešimai svarbiausiose konferencijose:***

1. 2012-09-(13–16); International Scientific Conference *The World Is Composed Of Stories: The Relationship Between Discourses And Their Transformations*, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, skaitytas pranešimas *Soft Persuasion of Society and Emotions-Based Methods of Influence: The Image of a „Hero“ in the Discourse of Volunteering Promotion*;
2. 2012-07-(04–06); *IV Conference Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines (CADAAD 2012)*; Portugalija, Braga, Minho universitetas, skaitytas pranešimas *Analysis of Volunteering Popularising Discourse in Lithuania, Where Discourse Creating Actors Are Being Understood as a Social Network*;
3. 2012-05-(14–17); *10th International Conference on Communication and Mass Media*; Atėnai, Graikija, skaitytas pranešimas *Popularization of volunteering in Lithuania: identification and analysis of organizational network of society's persuasion*;
4. 2012-05-(10–11); *International Conference of Young Scientists-2012: Towards Interdisciplinary Research: H&S*; Šiauliai, Šiaulių universitetas, skaitytas pranešimas *Visual Principles of Popularizing Volunteering In the Texts of European Union's Institutions*;
5. 2012-04-(26–28); *Central and Eastern European Communication and Media Conference CEECOM in Prague*, Čekija, skaitytas pranešimas *Mass media as the power for construction of society's identity: analysis of volunteering popularizing discourse in Lithuania*;
6. 2012-03-22; *Tarptautinė tarpdisciplininė mokslinė konferencija „REGIONAS: laikas, erdvė, žmonės“*, Šiauliai, Šiaulių universitetas, skaitytas pranešimas *Formation of the European Identity by the Aspects of Communication: the Case of Popularizing of Volunteering in Lithuania*;
7. 2011-09-28; *the Eleventh International Conference on Textbooks and Educational Media: Representations of otherness*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, skaitytas pranešimas *Online promotion of volunteering as a form of non-formal learning in Lithuania: changing the predispositions of social media users*;
8. 2011-05-(16–19); *9th International Conference on Communication and Mass Media*, Atėnai, Graikija, skaitytas pranešimas *European year of volunteering (2011) in Lithuania and organizational network for society's persuasion*;
9. 2010-04-29; *International Conference of Young Scientists*, Šiauliai, Šiaulių universitetas, skaitytas pranešimas *Critical Paradigm and Action Research when Investigating Contemporary Civic Activity in Internet*;
10. 2009-05-07; mokslinė konferencija *Popkultūros provokacijos*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, skaitytas pranešimas *Galios komunikacijos pokyčiai: šiuolaikinės propagandos, populiariosios kultūros ir naujų medijų sąveikos teorinis apmąstymas*;

11. 2008-11-27; mokslinė konferencija *Tarpdisciplininiai propagandos tyrimai*, Šiauliai, Šiaulių universitetas, skaitytas pranešimas *Kūrybingo pasipriešinimo įtikinėjimui paradoksai: populiarioji kultūra transgresijos formavimesi*.

▪ ***Paskelbtos svarbiausios publikacijos disertacijos tema pripažintuose leidiniuose:***

1. GRIGALIŪNAS, Modestas. (2012). Įtikinėjimo diskursai ir nacionalinės tapatybės europietizacija: „Būk savanoris – keisk pasaulį!“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, Nr. 14 – (atiduota spaudai);
2. GRIGALIŪNAS, Modestas. (2012). Principles of visual promotion of volunteering in the texts of European Union institutions: analysis of associative symbolism. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 2 (35), psl. 58–65;
3. GRIGALIŪNAS, Modestas. (2011). Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas kaip socialinės inžinerijos instrumentas: savanorystės populiarinimo Lietuvoje atvejis. *Informacijos mokslai*, Nr. 58, p. 24–41.

1 skyrius. SAVANORYSTĖS POPULIARINIMAS LIETUVOJE IR SILPNOJO ĮTIKINĖJIMO DISKURSU KOMUNIKACINIAI MECHANIZMAI

Teorinėje disertacijos dalyje siekiama apibrėžti konceptualius komunikacinius mechanizmus, kuriais remiantis visuomenė yra įtikinėjama pozityviaja prasme keisti savo gyvenimo būdą, atsiverti komunitarinėms, humanistinėms idėjoms ir jomis grįsti savo bendrabūvį (pvz., imtis savanoriavimo); šių mechanizmų teorinis pagrindimas vėliau (2 darbo skyriuje) leis sukonstruoti rekomendacinį *visuomenės įtikinėjimo modelį*, kuris leistų integruoti socialinių pokyčių idėjas į nacionalines tapatybes.

Pozityviųjų planingų socialinių pokyčių siekis konkrečioje visuomenėje (šio darbo atveju – savanorystės populiarinimo Lietuvoje atvejis) darbe yra siejamas su filosofinėmis *socialinės inžinerijos* (Popper, 1992 ir 1998) teorijos ir ją lydinčios *sociotechnikų* (Podgórecki, 1996) koncepcijos idėjomis, kurios papildomos *plėtros komunikacijos* (pvz., Rogers, 2003) paradigma. Disertacijoje palaikoma nuostata, kad, norint komunikaciniu požiūriu įgyvendinti socialinės inžinerijos inspiruojamas pokyčių idėjas visuomenėje, prieš planuojant komunikacinius įtikinėjimo veiksmus yra būtina tirti visuomenės *predispozicijas* – ilgalaikes nuostatas – diegiamų naujų vertybių atžvilgiu (pvz., Zaller, 1992; Alvarez and Brehm, 2002; Gaddy, 2003; ir kt.). Todėl ir populiarinant savanorišką veiklą Lietuvoje, pirmiausia svarbu suvokti, kaip kolektyvinės tautos nuostatos, istorinės patirtys ir sociokultūrinės sąlygos lems tokio populiarinimo rezultatus.

Disertacijoje taip pat palaikoma idėja, kad konstruojant komunikacinius įtikinėjimo mechanizmus socialiniams pokyčiams įgyvendinti, šiuolaikinio individo, įtraukto į daugybę realių ir virtualių bendruomenių bei trumpalaikių projektinių veiklų, nuostatos komunikaciniu požiūriu apskritai neturi būti konstruojamos kaip nekintančios, nes ir pati įtikinėjimo komunikacija nebėra tam tinkama (Edelstein, 1997; Perloff, 2010; Mažeikis, 2010; ir kt.). Todėl darbe siūloma konceptualizuoti *silpnąjį įtikinėjimą*, kuriuo nebūtų siekiama konstruoti tvirtų identitetų, o būtų užtikrinamos tik permanentinės palankios nuostatos vieno ar kito klausimo (šio darbo atveju – savanorystės) atžvilgiu: visuomenės nariai neturi tapti tvirtais savanorystės idėjos puoselėtojais, o tik turi turėti palankias nuostatas jos atžvilgiu, kad kviečiami savanoriauti, atsilieptų į tokias bendruomenines akcijas. Apibrėžiant silpnojo įtikinėjimo poreikį ir turinį, kompleksiniai silpnojo įtikinėjimo atvejai yra siejami su diskurso teorijomis ir darbe kalbama apie *silpnuosius (mažuosius) diskursus*.

Vis dėlto siekiant, kad silpnojo įtikinėjimo socialiniams pokyčiams skatinti kampanijos visuomenėje būtų matomos, o jų poveikis būtų pakankamo masto, aptariamai komunikaciniai visuomenės įtikinėjimo mechanizmai yra papildomi iš propagandos teorijų pasitelkta *tinklinio įtikinėjimo* koncepcija, išryškinančia *organizacijų tinklus*, kurių veikla leidžia, pvz., sustiprinti komunikacinį poveikį visuomenei (pvz., Gulati, Dialdin and Wang, 2002; Contractor, Wasserman and Faust, 2006). Tokia teorijų sintezė pirmajame darbo skyriuje leidžia pasirengti tolesniam tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio konstravimui.

1.1. Kolektyvinės savanorystės predispozicijos pokomunistinėje Lietuvoje

Savanoriška veikla tradiciškai apibrėžiama kaip galimybė kiekvienam, nepriklausomai nuo lyties, rasės, tautybės, religijos, politinių įsitikinimų, amžiaus ir sveikatos, panaudoti savo sugebėjimus ir patirtį visuomenės labui, gauti naujų įgūdžių, susirasti naujų draugų, įsitraukti į darbą ir pakeisti socialinį gyvenimą, o savanoris – kaip asmuo, laisva valia skiriantis savo laiką kitiems žmonėms, prisiimantis atsakomybę už savo veiklą ir kaip atlygį už tai gaunantis asmeninio tobulėjimo galimybes, naujas patirtis ir dvasinę naudą, kuria dalijasi su bendruomene (sampratų įvairovę apibendrinio Jonutyte, 2000, 2007). Nuo pat pirmųjų šio darbo eilučių verta pažymėti, kad savanoriška veikla kaip sociokultūrinis fenomenas čia nebus analizuojama pati savaime aukščiau pateikto apibrėžimo aspektu, t. y. nebus siejama su *socialine* (pvz., Jonutyte, 2000 ir 2007; Musick and Wilson, 2003 ir 2008) ar *edukacine* (pvz., Wuthnow, 1995; Mažeikis, 2007; kritinis požiūris į edukacines savanorystės programas – Eliasoph, 2011) sferomis, *NVO, bendruomenių, pilietinės visuomenės* tyrimais (pvz., Narozhna, 2004; Nakano, 2005; Boje, 2009; Kėrytė, 2010), *ekonominės vertės skaičiamais* (pvz., Ironmonger, 2000; Foster et al., 2001; Dilly, 2006), *individuacijos* procesais (pvz., Oesterle, Johnson and Mortimer, 2004; Musick and Wilson, 2008), *krikščioniškąja atjautos* idėja (pvz., Bowen, 2005) ir kitais tradiciniais savanorystės aiškinimo būdais. Minėtomis savanorystės vertinimo priegomis disertacijoje bus remiamasi tiek, kiek yra būtina apibrėžiant *savanorystės populiarinimą visuomenėje* kaip specifinį komunikacijos objektą. Todėl ir šiame poskyryje bus siekiama ne detaliam išanalizuoti savanorystės vaidmenį socialinėje (Lietuvos) sistemoje (tam Lietuvoje daug dėmesio skiria, pvz., Jonutyte, 2000 ir 2007), ne pateikti tikslų jos istorinį vystymosi vaizdą (pvz., Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005), o vertybiniu ir principiniu požiūriu aptarti savanorystės kaip socialinio-kultūrinio fenomeno raišką Lietuvoje postkomunistiniu laikotarpiu³ bei komentuoti esamas lietuvių nuostatas savanorystės atžvilgiu ir jų kaitą *predispozicijų / dispozicijų, mentalinių modelių* terminais, tuo sukuriant pagrindą toliau aptarti socialinės inžinerijos uždavinius kuriant savanorystės tradicijas Lietuvoje ir komunikacinius *visuomenės įtikinėjimo skirti savo laiką savanoriškai veiklai* aspektus. Poskyris yra aktualus bendrajam savanorystės tradicijų Lietuvoje kontekstui identifikuoti ir leis toliau argumentuotai analizuoti visuomenės įtikinėjimo teorijas, siejant jas su šiuo kontekstu.

³ Remiantis V. Valantiejaus (2012) išdiskutuotais argumentais, *postkomunizmas* šioje disertacijoje **nėra** vertinamas kaip tranzitologinis politikos reiškinys, turintis konkrečią pradžią, transformacijos etapą ir numatomą pabaigą, o yra suprantamas kaip „sudėtinga, ambivalentiška, ilga transformacinė būklė, kuri reikalauja analizuoti šį reiškinį plačiau, negu įprasta: kaip specifinį modernybės tipą tarp kitų esamų ir galimų alternatyvų“ (p. 24). Kitaip tariant, čia *ES tematinių metų komunikacijos* bendrąja prasme bei *savanoriškos veiklos populiarinimo* konkrečiai atvejai Lietuvoje yra siejami su postkomunistiniu kontekstu, nukreipiančiu ir į specifinę kognityvinę vertybinę socialinę aplinką, ir į tam tikrą modernizacijos, vesternizacijos kelią, reikalaujantį specialių komunikacinių sprendimų, kurie šioje disertacijoje ir yra apgalvojami. Panašų į Valantiejaus (2012) požiūrį palaiko ir, pvz., Carothersas (2002), Blokkeris (2004), Jankauskas ir Gudžinskas (2007) ir kt.

Lietuva, kaip viena postkomunistinio bloko valstybių, iš esmės yra patyrusi panašias politines, ekonomines, kultūrinės transformacijas kaip ir kitos šio režimo valstybės narės ar bent Baltijos šalys, todėl ir jos priskyrimas Rytų Europos valstybių regionui yra logiškas, o šalyje vykstančios postkomunistinio periodo transformacijos yra natūraliai lyginamos su analogiškais tokio paties tipo transformacijomis ir kitose šio regiono valstybėse (pvz., Kirby, 1995; O'Connor, 2003; Mole, 2012; nors A. Pursas (2012) naujoje savo knygoje pateikia ir kitokio pobūdžio Baltijos šalių istorijos ir sociopolitinės situacijos raidos analizę, kuria remiantis iš dalies yra griunamas šis šalių panašumo ir vieningumo mitas). Todėl ir savanorystės raida Lietuvoje dažnai yra lyginama, viena vertus, su *ES šalyse esamomis savanoriškų veiklų tradicijomis* (žr., pvz., *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011), kita vertus – su *savanorystės plėtote postkomunistinėse šalyse* (žr., pvz., Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005; Butkuvienė, 2005). Pirmasis lyginimas yra susijęs su šiandieniniu politiniu, socialiniu ir ekonominiu kontekstu, į kurį yra įsitraukusi Lietuva, o antrasis lyginimas sieja ją su istoriniu XX a. antros pusės kontekstu, kuris pusei amžiaus suvienodino Lietuvos raidos perspektyvas ir patirtis su dar bent europietiškosios buvusios Sovietų Sąjungos dalies valstybių narių patirtimis – dėl to šiandien savanorystės vystymasis postkomunistinėje Lietuvoje iš esmės nesiskiria nuo kitų Rytų Europos šalių savanorystės raidos. Tačiau stebina tai, kad Lietuvoje savanorystė yra mažiausiai populiaru netgi lyginant su Latvija, Estija ir kitomis postkomunistinio bloko šalimis (Juknevičius and Savicka, 2003) – Lietuvoje dalyvavimas visuomeninėje veikloje išlieka žemas – tai linkstama pastebėti bent iki 2006 m., – nors tokiam dalyvavimui ir yra sudarytos palankios sąlygos (pvz., gausus NVO skaičius, neformalaus švietimo plėtra ir t. t.). Pvz., A. Savicka (2005) nurodo, kad savanoriškos veiklos sektorius yra labiausiai išsivystęs tokiose pažangiose industrinėse šalyse kaip Nyderlandai, Airija, Belgija, JAV ir kt. Rytų Europoje matomas priešingas vaizdas – postkomunistinėse šalyse savanoriškos veiklos populiarumas yra kur kas mažesnis. Kaip akivaizdžią to priežastį A. Savicka nurodo *postkomunistinį paveldą ir savanorystės tradicijų stoką*. Kiti autoriai (pvz., Butkuvienė, 2005) taip pat akcentuoja postkomunistinio paveldo įtaką, tačiau ir teigia, kad dalyvavimo savanoriškoje veikloje pasyvumą Lietuvoje lemia ir *nestabili gyventojų ekonominė padėtis* (taip pat ir Savicka, 2005; įdomu pastebėti, kad toks teiginys išsakytas iki kriziniu Lietuvos ekonomikos laikotarpiu, o esami vėlesni empiriniai tyrimai (žr., pvz., *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011) rodo, kad Lietuvos gyventojai 2010–2011 m., t. y. laikotarpiu, kai šalis patyrė ekonomikos vystymosi sąstingį, kur kas noriau skyrė savo laiko savanoriškai veiklai), *individualistinis mąstymas, nevyriausybinių organizacijų veiklos silpnumas*. E. Butkuvienė akcentuoja, kad ne mažiau svarbus savanorystės plėtotei šalyje yra ir *potencialių savanorių pilietinės savimonės lygmuo, vertybiniai aspektai bei valdžios institucijų požiūris į neapmokamą darbą* (Butkuvienė, 2005).

Antra vertus, Jonutytės (2007), tyrinėjančios savanorišką veiklą Lietuvoje, nuomone, savanorystė yra jau įsitvirtinęs fenomenas tiek užsienyje, tiek mūsų šalyje. Tačiau svarbu pabrėžti, kad savanoriškos veiklos samprata ir raiškos formos Lietuvoje ir

Vakarų Europos šalyse bei JAV kai kuriais aspektais skiriasi (žr. 1.1.3 paragrafą) – disertacijoje laikomasi nuomonės, kad tokius skirtumus bent iš dalies lemia egzistuojančios nacionalinės *kolektyvinės predispozicijos* (žr. 1.1.1 paragrafą) savanoriškos veiklos atžvilgiu, lemiančios ir komunikacijos, skirtos populiarinti savanorystę, turinio specifika. Todėl siekiant efektyvinti savanorystės populiarinimą visuomenėje, svarbu suvokti toje visuomenėje esamas ilgalaikes nuostatas visuomeninės veiklos, altruizmo, pagalbos kitam, darbo bendruomenei, savanorystės apskritai atžvilgiu, identifikuoti egzistuojančius šių reiškinių vaizdinius kolektyvinėje sąmonėje, formuotus istorinių, socialinių, kultūrinių patirčių ir sąlygų, bei, atitinkamai jiems, spręsti apie tinkamiausias komunikacines strategijas, leisiančias įtikinti visuomenes (šiuo atveju – Lietuvos visuomenę) skirti laiko visuomeninei veiklai.

1.1.1. Kolektyvinės predispozicijos kaip visuomenės nuostatas ir elgesį lemiantys veiksniai

Savanoriškos veiklos sektoriaus vystymasis šalyje yra lemiamas ne tik institucinių stauktūrų ir galiojančios teisinės sistemos, bet ir priklauso nuo *istorinių tradicijų*, o šiuos veiksnius sisteminant galima teigti, kad egzistuoja bent trys savanorystę visuomenėje puoselėjantys veiksniai: a) *specifinės socialinio konteksto charakteristikos*, b) *ideologinės paskatos* ir c) *asmeninės savanorio nuostatos* (Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005). Istorinės tradicijos šioje situacijoje siejasi su specifinio socialinio konteksto veiksmu, įsilieja į jį ir kognityvinėje visuomenės sąmonėje pasireiškia specialiomis *predispozicijomis*: bendrosiomis vertybėmis, tradicijomis, kolektyvine atmintimi apie kurį nors visuomenės institutą ar socialinę sritį, šio darbo atveju – savo noru paremtą neatlygintą veiklą visuomeninėse organizacijose, humanistinę pagalbą jos laukiančiam žmogui ar bendruomeninę veiklą. Apie aukščiau minėtų trijų veiksmių sąveiką kaip *įtikinėjimo* savanoriauti prielaidas ir išraišką ir yra ši disertacija. Šiame ir kituose darbo poskyriuose yra siekiama diskutuoti, kaip, įvertinant sociokultūrinį aplinkos kontekstą, visuomenės predispozicijas konkrečiu aspektu (šiuo atveju – *požiūrio į savanorišką veiklą*) ir panaudojant komunikacines *įtikinėjimo* technologijas, galima pozityviai keisti visuomenės nuostatas, formuoti tam tikrą palankų požiūrį į savanorišką veiklą. Pasiryžimas savanoriauti nėra pastovus ir keičiasi priklausomai nuo socialinės aplinkos, kuri ir pati postkomunistinėse šalyse greitai keičiasi (Savicka, 2005). Todėl bendrųjų predispozicijų (kurios, priešingai *dispozicijoms* (Mažeikis, 2010), yra stabilesnė mentalinė būseną), susijusių su savanoriškos veiklos vertinimu, analizė bei iš to sekančių mentalinių modelių savanoriškos veiklos atžvilgiu, apibrėžimas, leistų suvokti bendros *viešosios nuomonės* apie savanorišką veiklą prigimtį ir priežastis.

Atsižvelgiant į tai, kad visi visuomenės nariai turi pačias įvairiausias nuomones, interesus ir patirtis vienais ar kitais klausimais, visuotinis šių klausimų priėmimas ar atmetimas gali labai skirtis (Zaller, 1992). Zalleras tai sieja su individualiomis predispozicijomis (apibrėžiant jas kaip *tęstines kognityvines struktūras, lemiančias individo*

pasirinkimus kasdienėse situacijose – Alvarez and Brehm, 2002 – arba kaip *fundamentalius individo įsitikinimų konstravimo blokus* – Gaddy, 2003) ir teigia, kad jos priklauso nuo daugybės aspektų: gyvenimiškų asmens patirčių, socializacijos, pajamų, uždarbio būdų, religinių (apie religinio tipo pažiūras diskutuoja Gaddy, 2003), politinių ir kt. pažiūrų, socioekonominių pozicijų, asmenybinių veiksmų ir kt. Predispozicijos beveik nėra veikiamos informacinių srautų, nes jos yra ilgalaikis konstruktas; jos tik lemia tai, kiek individas priims ar atmes gaunamą informaciją, t. y. tarpininkauja tarp informacijos ir jos priėmimo / atmetimo situacijų (Zaller, 1992; Starr and McCormick, 2001). Tačiau pažymėtina, kad predispozicijos, susijusios su tam tikru objektu, daro įtaką *nuostatoms* ir kitoms mažiau stabilioms mentalinėms būsenoms; atitinkamai *nuostatos* keičia *intencijas* ir galiausiai *intencijos* lemia individo *elgesį* (Gaddy, 2003), todėl informaciniai srautai, kuriems predispozicijos yra mažiau paveikios, gali veikti minėtas mažiau stabilias mentales būsenas. Komentuojant tokias teorines nuostatas *funkcionalistinės teorijos* požiūriu (Perloff, 2010) galima teigti, kad tam tikros informacijos (pvz., savanorystę populiarinančių socialinių reklamų ar pan.) atmetimas ar priėmimas priklauso ne tik nuo jos turinio, bet ir nuo to, kaip individas yra *linkęs* (arba kaip *jo polinkiai yra nulemti jo patirčių*) apskritai reaguoti į tokį turinį. Funkcionalistinė teorija nurodo, kad žinutės, kurių įtikinėjantis turinys atitinka esamomis nuostatomis grindžiamą individo elgesį, bus efektyvesnės nei žinutės, kurių turinys neatitinka tokio elgesio. Kuo labiau įtikinėjanti žinutė atliepia individui svarbius poreikius, tuo didesnė yra jos įtaka (Perloff, 2010). Taigi jei yra norima įtikinti žmones imtis / tęsti savanorišką veiklą, reikia apskritai įvertinti, kodėl žmones imtųsi / imasi savanorystės ir kokie jos vertinimai yra įsitvirtinę individo sąmonėje.

Alvarezas ir Brehmas (2002) teigia, kad predispozicijos turi tam tikras savo formas, pvz., *esmines vertybes* (angl. *core values*) arba tiesiog *vertybes* (angl. *values* – pvz., Starr and McCormick, 2001), kurios yra giliai įsišaknijusios, bendrai besidalijamos ir lemiančios ilgalaikius įsitikinimus (pvz., lygybė, tvarka, laisvė, sveikata, saugumas, gerovė, augimas ir t. t.). *Vertybės* apskritai yra predispozicijų indikatoriai, nusakantys informacijos priėmimo / atmetimo galimybes (Zaller, 1992; plačiau bus nagrinėjama 1.2.2 paragrafe). Viena iš predispozicijų formų yra *afektyvieji sprendimai* (angl. *affective judgments* – Alvarez and Brehm, 2002) – specialios emocinės nuostatos, lemiančios elgesį, pvz., rasistinį. Galiausiai išskiriamas ir *tikėtumas*, kaip viena iš predispozicijų formų (angl. *expectations* – Alvarez and Brehm, 2002), nusakantis specialias elgesio formas ateityje, nulemtas predispozicijų (pvz., Lietuvos konservatorių elektorato ilgalaikė ištikimybė, siejama su patriotinėmis, rusofobinėmis, egzilio ir kt. patirtimis ir nuostatomis). Starras ir McCormickas (2001) aptaria panašias predispozicijų formas, tačiau akcentuoja ir *nuostatas* (angl. *attitudes*) bei *preferencijas* (angl. *preferences*): nuostatos yra sukuriamos per ilgesnį laiką ir nusako „iš anksto paruoštą“ (angl. *ready-made*) individo atsakymą į tam tikras situacijas, o preferencijos yra specialių individo pasirinkimų priimti / atmesti tokias situacijas tendencijos. Panašaus formų išskyrimo būdo laikosi ir Downsas ir Stea (2005).

Antra vertus, negalima teigti, kad kryptinga informacija nedaro įtakos individų sprendimams ir pasirinkimams tik dėl to, kad šie pasirinkimai jau yra iš anksto nulemti tik predispozicijų. Nemažiau svarbus vaidmuo tenka ir informacijos turiniui, tačiau tas turinys turi būti atliepiantis predispozicijomis įtvirtintus realybės suvokimo būdus – neutralizuojantis baimes, patvirtinantis įsitikinimus ar pan. Kaip vaizdžiai nurodo Zalleras (1992, p. 6), „kiekviena *nuomonė* yra santuoka tarp *informacijos* ir *predispozicijų* (kursyvas citatoje mano – M. G.): informacija formuoja tam tikro objekto mentalinį įvaizdį, o predispozicijos lemia jo galutinį vertinimą.“ Šie vertinimai, Zallero nuomone, sukuria visų mus supančių reiškinių, procesų ir dalykų stereotipus, kuriais vadovaudamiesi mes galime vertinti situacijas *a priori*. Stereotipizuoti mąstymo būdai lemia ir vertybes, nuostatas ar elgesio būdus – Zalleras (1992) pateikia JAV visuomenės reakcijų į Vietnamo karą pavyzdį: ankstyvojoje karo fazėje, kai vyravo tik vienas informacinis oficialus šio karo vertinimo būdas viešojoje erdvėje – t. y. idėja, kad amerikiečiai kovoja siekdami apsaugoti laisvę nuo komunizmo grėsmės – visuomenė šią intervenciją stipriai palaikė (daug dėmesio to meto JAV informacinės politikos Vietnamo karo atžvilgiu kritikai skiria, pvz., Noamas Chomsky‘is: lietuvių k. – Chomsky, 2006). Taigi Zalleras teigia, kad visuomenės nuomonę tam tikrai klausimais lemia visuomenės elito pozicijos ir pateikiamas informacinis šių klausimų vertinimas (*elito diskursas*) – antra vertus, ši pozicija yra kritikuotina kaip iš dalies nebeatitinkanti laikmečio aktualijū: interneto, komunikacinių technologijų konvergencijos ir socialinių tinklų amžiuje visuomenė informacinius aplinkos vertinimus gauna toli gražu ne vien iš dominuojančių, oficialių žiniasklaidos kanalų ar veikiančios valdžios, o elito diskursai minėtomis komunikacinėmis technologijomis yra nuolatos dekonstruojami (prisimintini, pvz., 2012 m. protestai Rusijoje ar „arabų pavasario“ atvejai, paspartinti šiuolaikinių komunikacinių technologijų⁴). Tačiau savanoriškos veiklos populiarinimo ES ir Lietuvoje 2011 m. atveju aktualus ir elito diskurso vaidmuo, apibrėžiantis tam tikrus savanorystės vertinimo būdus nacionaliniu ir ES lygmeniu (analizuojama 3 disertacijos skyriuje); čia viena specifinių elito diskurso sampratos ir panaudojimo formų yra paremta elito sukaupto simbolinio kapitalo dalijimosi principu (kai populiariosios kultūros ar sporto žvaigždžių sukauptas populiarumas yra panaudojamas daliniam savanoriškos veiklos populiarumui kurti).

Galiausiai turi būti nurodyta, kad aukščiau analizuoti predispozicijų teoriniai aspektai disertacijoje aktualūs kaip *kolektyvinę sąmonę* (kuri šioje disertacijoje nėra siejama nei su E. Durkheimu, nei su K. G. Jungo panašiais konceptais⁵, o suprantama tiesiog kaip *beįdrosios* visuomenės patirčių, kultūros sistemų, istorijos, socialinės sanklodos ir t. t. *sistemas*, *kolektyviniai* šių sistemų *įvaizdžiai*) konstruojančios kognityvinės struktūros, kurios nusako ne tik atskiro individo, tačiau ir visos visuomenės apskritai

⁴ Po šių atvejų ypač padaugėjo akademinų publikacijų ir studijų, analizuojančių IKT vaidmenį visuomenės aktyvinimo procese, pvz., Allagui and Kuebler (2011), Doran (2011), Miard (2012) ir daug kt.

⁵ Turimi omenyje E. Durkheimu *kolektyvinės sąmonės*, reprezentuojančios visuomenės jausmus ir sentimentus, kurie yra glaudžiai susiję su svarbiausiomis visuomeninėmis vertybėmis, ir K. G. Jungo *kolektyvinės pasąmonės*, nurodančios iš tam tikrų archetipų sudarytą pasąmonės dėmenį, konceptai.

nuostatas (šiuo atveju) savanoriškos veiklos atžvilgiu. Individualios predispozicijos yra sąlygojamos ne tik bendrų istorinių patirčių ar socialinių sąlygų, kurios gali būti panašios ne vienam asmeniui, tačiau ir specialaus individuacijos kelio, konkrečios asmens gyvenimo istorijos. Kalbant apie komunikacinį poveikį masių nuomonei, svarbiau, kokie kolektyviniai vaizdiniai apie komunikuojamą objektą galioja tuo metu kolektyvinėje sąmonėje, t. y. kaip atskiros socialinės grupės ar visa visuomenė suvokia šį objektą. Specialūs kolektyviniai suvokimo būdai lemia ir bendrą nacionalinę kultūros specifiką bei nusako tam tikrų tautos bendrųjų įpročių, nuomonių ir nuostatų preferencijas, lemiančias ir specialius elgesio būdus toje tautoje.⁶ Šioje disertacijoje būtent kolektyviniai, visuomenės lygmens savanoriškos veiklos vertinimo vaizdiniai yra aktualesni už individualias predispozicijas ir bus laikomasi nuomonės, kad būtent į šių vaizdinių turinį turi būti atsižvelgiama, formuojant komunikacines savanorystės populiarinimo strategijas ir jas įgyvendinant.

Lietuvoje suprantama, kad predispozicija yra psichologijos mokslų objektas, todėl natūralu, kad predispozicijų studijos aukščiau minėtais aspektais daugiausia yra paliečiamos būtent šio mokslo publikacijose (pvz., Pacevičius, 2005). Be to, predispozicijos terminas lingvistiškai yra vartojamas medicinoje kaip paciento turimas genetinis, ligų istorijų ir pan. faktorius, lemiantis esamą sveikatos būklę ir įvairias ligas, taigi nėra susijęs su paragrafe aptartais aspektais. Propagandos požiūriu predispozicijų reikšmę bendrai įvertina (nors su komunikacija tiesiogiai ir nesieja), pvz., Mažeikis (2010).

1.1.2. Sovietmečio palikimo įtaka savanorystės plėtrai Lietuvoje ir jos interpretacijos

Terminai *postkomunistinė valstybė*, *pokomunistinis laikotarpis*, *posovietinis laikotarpis*, *posovietinis periodas* ir kt. šio tipo sąvokos (kurios gali būti ir šiame darbe yra vartojamos sinonimiškai ir tarp kurių „esantys skirtumai nėra esminiai“ – Kuzmickas, 2009, p. 141; taip pat Matonytė, 2001), orientuojančios į šalies perėjimą iš socialistinės santvarkos į demokratinės santvarkos valstybę po buvusios Sovietų Sąjungos griūties, šiame tekste apskritai yra aktualios dėl to, kad savanorystės tradicijų Lietuvoje būklė dažnai yra aiškinama tuo, kaip savanorystė buvo traktuojama Sovietų Sąjungoje. Kalbėdama ne tik apie šiandieninę visuomeninę veiklą Lietuvoje, tačiau ir visos visuomenės mąstysenos ir kultūros formas, Putinaitė (2007, p. 214–215) tvirtina:

Dabartinė visuomenė yra paženklinta sovietinio palikimo. Ji negeba palaikyti solidarumo, kurio neskatintų iš anksto nubrėžti bendri tikslai ar nekurstytų bendras priešas. <...> Artimo meilės, bendrumo, pasitikėjimo ir saugumo visuomenėje stoka yra ne Nepriklausomybės fenomenas, o sovietmečio pasekmė.

Dalis lietuviškųjų mokslinių tekstų, nagrinėjančių savanorystės padėtį šalyje, pritaria tokiam vertinimui ir nurodo, kad šiandieninei savanoriškos veiklos padėčiai mūsų visuomenėje neišvengiamai daro įtaką socialistinės Lietuvos santvarkos patirtys: apie postkomunistinio laikotarpio savanorystės tradicijas Lietuvoje daugiausia rašo A.

⁶ Tokios preferencijos bendruoju požiūriu yra tarpkultūrinės komunikacijos mokslų objektas.

Savicka, S. Juknevičius, E. Butkuvienė ir kt. bei menką lietuvių įsitraukimą į savanoriškas veiklas iš dalies aiškina ir *posovietinės tapatybės* pagrindu, nors empirinių tyrimų šioms prielaidoms patvirtinti nesama (žr., pvz., Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005; Butkuvienė, 2005; *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011). Vis dėlto Putinaitė (2007) teigia, kad

sovietmetis paliko labai ryškų pėdsaką, kurį pastebime žmogaus suskaldytoje tapatybėje, depersonalizuotoje visuomenėje ir politinės tvarkos bei patriotizmo simuliacijoje (p. 202).

Negatyvios sovietmečiu pasireiškusios „privalomosios savanorystės“ patirtys ir jų bei kitos visuomeninės veiklos išliekamosios stigmos šiuolaikinės visuomenės sąmonėje (Matonytė ir Zdanevičius, 2002; Putinaitė, 2007) empiriškai nėra patikrintos sociologinėse studijose, tačiau yra komentuojamos, pavyzdžiui, filosofinės sociologijos literatūroje (Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005; Putinaitė, 2007), o su savanoriškos veiklos sektoriumi šiandien susijusių nevyriausybininkų praktikų nėra atmetamos (žr. 3 skyrių, pusiau struktūruotų interviu duomenis), todėl šios prielaidos negali būti ignoruojamos ir poskyryje bus apžvelgtos minėtos literatūros pagrindu. Kadangi patikimų empirinių duomenų ar visuomenės nuomonės tyrimų šiuo klausimu nėra, tiesiog tikėtina, kad Lietuvos atveju nepasitikėjimo kitais žmonėmis (drauge ir visuomenine veikla bei visuomeninėmis organizacijomis – Matonytė ir Zdanevičius, 2002; Putinaitė, 2007) didėjimą didele dalimi lėmė sovietinėje sistemoje formuoti požiūriai ir elgesio būdai. Dėl griežtos viešojo gyvenimo kontrolės daugelis save išreiškė tik artimiausioje aplinkoje („virtuvinė rezistencija“ – Putinaitė, 2007), o tai ugdė nepasitikėjimą kitais, ypač nepažįstamais žmonėmis (Butkuvienė, 2005). Juknevičius ir Savicka (2003), analizuodami ikisovietinį (*pre-komunistinį*) laikotarpį, pažymi, kad tuo metu Rytų Europoje savanorystės tradicijos skirtingose šalyse skyrėsi. Skirtis daroma tarp urbanizuotų ir agrarinių valstybių. Tradicinėse ir daugiausia žemdirbyste besiverčiančiose visuomenėse, tokiose kaip Lietuva, savanorystė nebuvo plačiai paplitusi, nes socialinis gyvenimas buvo sutelktas gana siaurose šeimos ir kaimynų aplinkose (tačiau reikia pažymėti, kad čia veikė specifinė savanorystės atmaina: *talkos* – pvz., Mardosa, 2010). Tuo tarpu urbanizuotose šalyse, pvz., buvusioje to meto Čekoslovakijoje, savanorystė plėtojosi aktyviau. O Jonutytė (2007) paneigia savanoriškos veiklos nebuvimo Lietuvoje nuomonę ir akcentuoja, kad savanorystės idėja Lietuvoje nėra nauja, turi senas krikščioniškas tradicijas ir sieja parapijinę krikščionišką rūpinimosi artimu ir bendruomene veiklą su savanorystės apraiškomis. Bet kuriuo atveju sovietų okupacijos pradžia situaciją visose šalyse suvienodino, nes bet kokių spontaniškų pilietinių veiksmų pažabojimas buvo viena iš totalitarinės sistemos užduočių (Juknevičius and Savicka, 2003).

Pažymėtina, kad savanoriškos veiklos raiškos sovietmečiu paieškos skeptiškai vertinamos dėl pilietinės visuomenės būklės Sovietų Sąjungoje, tiksliau, dėl sovietinės pilietiškumo kaip pareigos Tėvynei (rus. *гражданский долг*) sampratos. Todėl yra laikoma, kad pilietinė visuomenė (demokratinė vakarietiška samprata) sovietmečiu buvo per silpna, kad galėtų mobilizuoti piliečius spontaniškam savanoriškam veiksmui (įvairius požiūrius į tai aptaria, pvz., Evans, 2006), o valstybė buvo pakankamai stipri

ši veiksmą varžyti. Tačiau reikia pažymėti, kad savanorystė sovietinėje santvarkoje nebuvo neegzistuojantis reiškinys; Jonutyte (2007) netgi teigia, kad ją buvo siekiama išlaikyti, tik pažeidžiant pagrindinį savanoriškos veiklos principą – patį savanoriškumą, o specialus savanoriškos veiklos traktavimas yra nurodomas ir marksistinėje ideologijoje (Juknevičius and Savicka, 2003). Šiuo požiūriu turi būti kalbama apie specialias savanoriškos veiklos formas (Juknevičiaus ir Savickos (2003) vadinamos *pseudosavanoryste*), kurios, jei nesiejamos su pilietinių teisių ir laisvių raiška⁷, tai gali būti siejamos su pareigos, kolektyvizmo raiška ir partijos uždavinių įgyvendinimu, o reali jų išraiška – tiesiog su neapmokamu darbu. Savanoriškos veiklos, kurių pagrindas yra laisvas individo apsisprendimas, piliečiams buvo primetamos valstybės institucijų, už pagalbos tipo visuomeninę veiklą turėjo būti atsiskaitoma kaip už tam tikrą atidirbtų valandų skaičių (Jonutyte, 2007), todėl jau *perestroikos* laikotarpiu savanorystės reikšmė visuomenėje staiga sumenko. Savanorystė – tokia, kokia ji reikėsi sovietmečiu – kaip ir kitos žmogiškosios veiklos formos buvo griežtai prižiūrima ir konstruojama valstybės; iš čia ir paradoksalus savanorystės vertinimas – „privaloma savanorystė“. Privalomos savanorystės pavyzdys sovietinėje sistemoje – *subotnikai* (rus. *Субботник*; nuo *Суббота* – šeštadienis): institucionalizuotos šeštadieninės talkos, valstybinė tradicija, kurios savanoriai negali kvestionuoti, ir nesusijusi su laisva individo valia, kuria ir remiasi savanorystė. Būtent dėl šių priežasčių *subotnikai* išnyko kartu su totalitariniu režimu (Juknevičius and Savicka, 2003).

Gana specifinio pobūdžio to meto savanoriška veikla gali būti suprantama ir kaip sovietinio edukacinio proceso bei visuomeninio politinio auklėjimo instrumentas. Pažymėtina vis dėlto, kad ugdomas neatlygintinos pagalbos visuomenei idėjas ir realią praktiką užgoždavo minėtasis visuomeninis politinis auklėjimas ir specifinė pilietiškumo samprata. Pvz., kaip nurodo Mažeikis (2007, p. 71), jaunųjų *timūrininkų* sąjūdžio tikslas buvo

padėti seneliams, neįgaliesiems, tvarkyti žaidimų ir sporto aikšteles, užtikrinti komandinį lavinimąsi, mokinių tarpusavio pagalbą. Tačiau vos pasiekus studentišką amžių, vis daugiau buvo akcentuojamas pasiaukojimas tėvynės labui, entuziastingas ir romantiškas darbas, prilygintas kovai (p. 71).

Komunistiniu laikotarpiu egzistavo tik tos savanorišką veiklą puoselėjančios organizacijos, kurių plėtojama veikla nesikirto su oficialiąja valstybės politika. Kaip sovietmečio visuomeninį gyvenimą interpretuoja I. Matonytė ir A. Zdanevičius (2002, p. 5),

trečiasis sektorius buvo suprantamas kaip valdžios rankų pailginimas. Visuomeninės organizacijos veikė daugiausiai kultūros ir sporto srityse, profsąjungos, kūrybinės bendrijos, vaikų ir jaunimo organizacijos (pionieriai ir komjaunimas), telkusios žmones ir organizavusios laisvalaikio užimtumą, siekė pagrindinio tikslo – ugdyti tarybinį pilietį. Šias organizacijas steigė, finansavo ir kontroliavo valstybės valdžia (taip pat Kučikas, 2001).

Visuomeninės organizacijos, kaip tiesioginės valdžios atstovės visuomenėje įvaizdis, neabejotinai išlikęs vyresniosios kartos atmintyje, daro neigiamą įtaką ir šiandien-

⁷ Kalbama apie *pilietinę savanorystę*, kuri, remiantis Butkuvienė (2005), tipiškai apibrėžiama taip: dalyvavimas visuomeninėje veikloje yra vienas pagrindinių demokratinės visuomenės bruožų, o vienas iš svarbiausių visuomeninio dalyvavimo apraiškų – savanoriška veikla nevyriausybinėse organizacijose.

ninių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo visuomenės gyvenime įvaizdžiams, galimai siejamiems su sovietinio *revoliucinio / idėjinio aktyvisto, herojaus, lyderio* (žr., pvz., Mažeikis, 2010, p. 260–261) vaizdiniais. Nebuvo palikta erdvės tikrai savanoriškoms organizacijoms veikti (Matonytė ir Zdanevičius, 2002; Juknevičius and Savicka, 2003; Savicka, 2005), tačiau čia tikrai savanoriškos organizacijos yra suprantamos vakarietiškosios pilietiškumo sampratos kontekste. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad laipsnis, kuriuo vyriausybės draudė tikrai pilietines iniciatyvas skirtingose socialistinio bloko šalyse, skyrėsi, o apskritai tokios iniciatyvos visame Sovietų Sąjungos regione buvo suvaržytos. Po sovietinės sistemos griūties atsiradusi praraja tarp piliečių ir valstybės turėjo būti užpildyta naujai besikuriančiomis savanoriškoms organizacijomis, kurios, kaip tikėtasi, turėtų tapti svarbiomis politinių, ekonominių ir socialinių reformų veikėjomis (Savicka, 2005). Lietuvos savanorystės tradicijos pereina nuo buvusios savanorystės sampratos (aukščiau minėto neapmokamo darbo) prie naujojo jos koncepto – vakarietiškosios aktyvaus pilietiškumo savanorystės. Galima tikėtis, kad savanorystės tradicijų stiprėjimas Lietuvoje priklausys nuo šalies demokratėjimo bendrąja prasme ir ypač pilietinės sąmonės stiprėjimo (Juknevičius and Savicka, 2003); o minėtos sovietinės visuomeninės veiklos išliekamosios stigmos šiuolaikinės visuomenės sąmonėje gali būti komentuojamos būtent taip.

Sovietmečio įtakos šiuolaikinėms socialinėms problemoms kritika. Atskirai verta paminėti ir tai, kad pastaruosiu metu Lietuvoje, jei ne akademinuose tekstuose, tai bent kritinėse publicistinėse, tinklaraščių tipo publikacijose pasirodo nuomonių, prieštaraujančių egzistuojančių socialinių problemų kildinimo iš sovietmečio palikimo tendencijai. Tokią kritiką palaikantys asmenys (pvz., A. Račas) kalba apie tai, kad sovietinio mentaliteto, sovietmečio palikimo kaltinimas sukuriant šiuolaikines socialines problemas yra tapęs madingu, 20 m. tebeišnaudojamu savęs pateisinimo keliu, paprasto problemų paaiškinimo būdu, atsakomybės atsikratymo instrumentu, galimybe izoliuotis nuo naujovių. Šios pozicijos atstovai apskritai kritikuoja mistifikuotą *sovietinio mentaliteto* idėją ir teigia, kad egzistuojančios visuomenės problemos turi būti sprendžiamos ieškant jų priežasčių ir dabartiniuose valdžios / visuomenės veiksmuose, nuostatose, sprendimuose, o tai yra sunkiau nei „nurašyti“ visas nesėkmes sovietmečio palikimui, sovietiniam mentalitetui ir pan. Turint omenyje dažnai šios kritikos atstovų išsakomą argumentą apie naujos, sovietmečiu negyvenusios kartos, išaugimą, jų išsakoma sovietmečio palikimo kritika nėra nelogiška. Antra vertus, minėta sovietmečio įtakos kritika viešojoje erdvėje yra lygiai taip pat kritikuojama, taigi diskusijos šiais klausimais sukuria platų publicistinės pototalitarizmo analizės lauką.

1.1.3. Lietuviškoji posovietinio laikotarpio ir vakarietiškoji savanorystės sampratos

Lietuvoje savanorystės reiškiniu ir problema akademinio aspektu šiuo metu daug domisi Jonutyte (2000, 2007), kuri, anot Mažeikio (2007), šį reiškinį sieja su visuomenės dinamika ir laiko neatsiejama šiuolaikinių socialinių procesų dalimi, taip pat Sa-

vicka (2005), Juknevičius (Juknevičius and Savicka, 2003), Butkuvienė (2005) ir kt. Savicka (2005) pažymi, kad po Sovietų Sąjungos griūties posovietinėse respublikose, tarp jų ir Lietuvoje, ypač išaugo savanoriškos veiklos mastai, tačiau tai vyko gana trumpai – pvz., nuo 1990 iki 1999 m. savanorystės lygis postkomunistinėse šalyse jau smarkiai krito: Lietuvoje jis sumažėjo nuo 30 proc. į savanoriškas veiklas įsitraukusių gyventojų 1990 m. iki 13 proc. 1999 m. Šiuo laikotarpiu savanorystės lygis nekito tik Čekijos respublikoje (Savicka, 2005). Nuo 1999 m. iki 2011 m. savanoriškos veiklos lygis Lietuvos visuomenėje taip ir neperžengė 15 proc. ribos, todėl 1990 m. turėti 30 proc. dar ir dabar yra ypač aukštas rodiklis, išliekantis siekiniu. Leś, Nałecz ir Vygnański (2000) nurodo tris pagrindines priežastis, dėl kurių postkomunistinėse šalyse po režimo griūties buvo galima fiksuoti staigų ir reikšmingą savanoriškų organizacijų atgimimą: 1) giliai išsisknijusios pilietinės, religinės ir kultūrinės tradicijos, kurios po politinių ir ekonominių transformacijų buvo staiga išlaisvintos, 2) socialistinio tipo valstybės gerovės prastėjimas (šiam aiškinimui pritaria ir Jonutyte, 2007) ir 3) užsienio vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų pastangos (kurios, beje, vertinamos ir nebūtinai tik teigiamai – Kėrytė, 2010). Šių priežasčių sąsajas su empiriniais duomenimis būtina tikrinti, tačiau drauge joms galima pateikti plačiai žinomą M. P. Šaulausko (1998, 2000) socialinės kaitos Lietuvoje periodizaciją, kurioje jis skiria du socialinės kaitos periodus – *revoliucinį* ir *evoliucinį*. Revoliucinis etapas, anot Šaulausko, yra susijęs su 1988–1992 metais. Tuo metu visuomenės struktūra keitėsi nežymiai, vyko ideologinių (konstitucinių, teisinių, ekonominių, kultūrinių, moralinių ir t. t.) principų, vertybių paieška bei formavimas. Būdingiausias to meto bruožas – staigus įvairaus tipo pilietinės visuomenės institucijų kūrimasis, kai buvo fiksuojamas profesinių kolektyvų, politinių susivienijimų ir bažnyčios aktyvumas, ypač fazės pradžioje, iki 1991 m. (Šaulauskas 2000; 37–51). Šio etapo procesai gali būti siejami su Leś, Nałecz ir Vygnański (2000) minima pirmąja savanoriškos veiklos išpopuliarėjimo priežastimi – atsiradusia laisve; taip pat emociiniu pakylėjimu. Vėliau buvęs evoliucinis periodas, prasidėjęs 1992 m., pasižymėjo radikaliomis visuomeninių struktūrų transformacijomis: pradėjo sparčiai formotis naujos socialinės grupės, kurios anksčiau neegzistavo arba buvo marginalinės – verslininkai, intelektualai, specialistai. Evoliuciniu periodu keitėsi teisiniai ir ekonominiai valstybės pagrindai – socialinės kaitos tūris tapo maksimalus, kito klasinė, profesinė, kultūrinė visuomenės struktūra bei moralinės normos (Šaulauskas 1998; 78–79). Evoliuciniu socialinių pokyčių periodu prasidėjo nuoseklesnis ir efektyvesnis nevyriausybinių organizacijų raidos etapas, susijęs su NVO įstatyminės bazės kūrimu, naujų vertybinių nuostatų ir normų įtvirtinimu (Butkuvienė, 2005). Antra vertus, šis periodas žymi ir specifinį ekonominį laikotarpį – „laukinio kapitalizmo“ įsigalėjimo etapą, kuris lemia, pvz., egoistinių ir pragmatinių poreikių tenkinimo įsigalėjimą, o tai, natūralu, neigiamai atsiliepia visuomeniškumo ir pilietiškumo raiškai – panašų aiškinimą remia ir Jonutyte (2007). Apskritai, Putinaitės (2007) nuomone, iš sovietmečio esame paveldėję ypač specifinį piliečio ir valstybės santykį.

Lietuvių nuostatų kaita savanoriškos veiklos atžvilgiu. Viena pirmųjų visuomenės apklausų, atlikta 1998 m., parodė, jog tik 5% lietuvių dalyvauja savanoriškoje veikloje. 2007 m. Eurobarometro duomenimis, Lietuvoje į savanorišką veiklą buvo įsitraukę 11% šalies gyventojų, o pagal 2011 m. „Vilmorus“ atliktą gyventojų apklausą šis skaičius yra 3 kartus didesnis (*Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011). Toliau šiame darbe nebus linkstama komentuoti įvairiuose tyrimuose nurodomos procentinės lietuvių įsitraukimo į savanorystę išraiškos dėl egzistuojančios diskusijos savanoriškos veiklos sampratos atžvilgiu bei tyrimų metodų parinkimo (žr. toliau šį paragrafą) ir daugiausia dėmesio bus skiriama (pre)dispozityvių nuostatų savanorystės atžvilgiu komentarams. Pastarąjį penkmetį lietuvių nuostatos savanoriškos veiklos atžvilgiu keičiasi, įvairių tyrimų teigimu (žr. šaltinių sąrašą: *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų...*, 2008; *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų...*, 2010; *Savanorystė Lietuvoje*, 2010; *Požiūriai į savanorišką veiklą...*, 2011; *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011 ir kt.), į gerąją pusę. Kaip teigia patys nevyriausybininkai (plačiau žr. 3 šio darbo skyrių), beveik nebesama nuomonių, kad savanoris yra krašto apsaugą vykdančias karys (ypač būdinga nuostata pirmąjį Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmetį). 2008 m. savanorystė suvokiama kaip pagalba seneliams ir ligoniams, aplinkos tvarkymas ir donorystė – tai gana siaura savanoriškos veiklos supratimo tradicija. Argumentacija savanoriauti grindžiama noru padėti, pasijusti reikalingiems, susirasti draugų. Norimos pagalbos sritys – darbas su vaikais, seneliais, ligoniais, aplinkos tvarkymas ir gyvūnų priežiūra. Pastebėtina, kad žmonės vis labiau linkę manyti, jog tai yra gerbtina veikla, naudinga visuomenei (94%, 2008 m. buvo 87%), taigi ir veikla, kurią siūlytų savo vaikams (95%, 2008 buvo 81%). Rečiausiai savanorystė siejama su pagalba organizuojant, koordinuojant politinių partijų veiklą (42%; žr. *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų...*, 2010; *Savanorystė Lietuvoje*, 2010). Vis dėlto tokie aukščiau minėti tyrimai ir jų duomenys moksliniu požiūriu turėtų būti vertinami gana atsargiai: šie tyrimai dažnai yra užsakomi ypač suinteresuotų pusių (pvz., privačių savanorystę populiarinančių bendrovių), ne visada yra aišku, kaip metodologiškai šiuose tyrimuose yra apibrėžiama savanorystė (tiksliau, ji būna apibrėžiama skirtingai), o tyrimų rezultatai yra pristatomi visuomenei patraukliu būdu – visa tai leidžia juos labiau vertinti kaip savanoriškos veiklos populiarinimo diskursą, o ne kaip mokslinę informaciją; būtent todėl jie šiame darbe pateikiami šaltinių, o ne literatūros sąrašė.

Savanorystė kaip socialinio bendrabūvio ir sugyvenimo forma: tarp vakarietiškos sampratos ir lietuviškosios praktikos. Jonutytė teorijas, nagrinėjančias savanorystę, skiria pagal du jų akcentuojamus aspektus: vienos akcentuoja naudą asmeniui, siekiančiam asmeninio tobulėjimo, ir naudą bendruomenei žmogiškųjų išteklių atžvilgiu, kitos – ekonominę naudą, kurią sukuria savanoriai (Jonutytė, 2007). Pažymėtina, kad abiejų šių teorijų tipų argumentai yra vienodai akcentuojami oficialiojoje ES pozicijoje savanoriškos veiklos atžvilgiu (daugiau žr. 3 šio darbo skyrių), o Lietuvoje labiau dominuoja savanorystės kaip žmogiškųjų išteklių valdymo ir tobulinimo formos argumentai ir ekonominis požiūris tik pradeda formuotis (tai yra su-

prantama, nes jei šalyje savanorių darbas ir judėjimas nėra ypač stiprus, ekonominės vertės skaičiuoti kol kas tiesiog nėra iš ko). Savanoriškos veiklos pagrindą Jonutyte kildina iš *rekonstrukcionizmo, krikščioniško socialinio mokymo, bendruomeninio ugdymo* ir *socialinių normų teorijos* (Jonutyte, 2000, 2007), tuo tarpu Mažeikis (2007) šiuos pamatus siūlo papildyti ir *socialinio solidarumo* aspektu, akcentuojančiu aktyvų (alternatyvų) pilietinį dalyvavimą ir su juo susijusią pilietinę savanorystę. Jonutyte šio aspekto neišryškina, tačiau pabrėžia su dabartine oficialiąja ES pozicija savanorystės klausimu koreliuojančius savanorio siekio kelti savo asmenines, socialines ir dalykines kompetencijas aspektus. Mažeikis (2007) taip pat išryškina socialinėje ir kultūrinėje antropologijoje akcentuojamą altruizmo ir socialinės galios įgijimo / patvirtinimo sąryšį, galintį sąlygoti, jog savanoriška pagalba virs prielankumo įgijimo, kaupimo priemone: „jei tai daroma neviešai, uždaroje bendruomenėse, tokia savanorystė sukelia visą aibę negatyvių pasekmių“ (p. 28).

Viena iš problemų, keliančių tam tikrą maišatį lietuviškojoje savanorystės sampratoje, yra institucinis jos vertinimo būdas. Pažymėtina, kad, pvz., Jonutytes (2007) savanorystės samprata yra gana griežtai institucionalizuota – priklausymas savanoriškai organizacijai apibrėžia žmogų kaip savanorį, o savanorių veiklos pagrindinė bazė – nevyriausybines organizacijas. Toks savanoriškos veiklos supratimas apsunkina jos gretinimą su vakarietiškosiomis savanorystės formomis ir susiaurina (nors iš pirmo žvilgsnio atrodo priešingai – išplečia) jos suvokimo būdus. Dėl to, ir aukščiau minėtų tyrimų rezultatai turi būti svarstomi: pvz., jei tyrėjai savanorių kategorijai priskiria visus visų Lietuvoje veikiančių NVO narius, t. y. remiasi minėta institucionalizuota savanorystės samprata, gaunami skaičiai rodys gana netikslus rezultatus (būtent dėl tyrimo metodo pasirinkimo būdo Lietuvoje dažnai yra diskutuojama, o vienu ar panašiu metu atliekami tyrimai rodo skirtingus rezultatus).

Vakarietiškosiose kultūrose (Vakarų Europos ar JAV visuomenėse), kur savanoriška veikla tradiciškai laikoma įsitvirtinusia socialinio bendrabūvio forma, pažymima, kad savanorystės terminas yra kasdienybės kalbos sąvoka, nurodanti daugybę savanoriškos veiklos formų (Musick and Wilson, 2008). Be akivaizdžių individualios pagalbos formų, išskiriamos (pagal Musick and Wilson, 2008): *bendrosios pagalbos savanorystė* (kai grupė žmonių dirba kartu, siekdami bendro tikslo – pvz., bendros gerovės), *organizacinė savanorystė* (kai žmonės skiria savo laiką pagalbai organizacijose teikti – tai minėta dominuojanti savanoriškos veiklos samprata Lietuvoje), *socialinių kampanijų ir pilietinio aktyvumo savanorystė* (kai žmonės siekia socialinių pokyčių; tai savanorystės forma, kurios Mažeikis (2007) pasigenda lietuviškojoje savanorystės sampratoje ir sieja ją su socialiniu solidarumu). Lyginant su aptarta dominuojančia lietuviškąja savanoriškos veiklos akademinė samprata, pažymėtina, kad vakarietiškoje savanorystės sampratoje *dalyvavimas (narystė – angl. membership)* savanoriškoje organizacijoje yra atskiriama nuo pačios savanorystės: tyrinėtojų teigimu, daugeliu atvejų tai yra panašūs reiškiniai, tačiau nėra tapatūs (Musick and Wilson, 2008). Lygiai taip pat nėra tapatūs pilietinis aktyvizmas ir savanorystė, nors taip pat yra panašūs.

Vakarietiška savanoriškos veiklos samprata, įtvirtinta ir Visuotinėje savanoriškos veiklos deklaracijoje⁸, išryškina ypač humanistinį, saviraiškos, asmens teisių įtvirtinimo, tolerancijos aspektus: savanorystė suprantama kaip

kiekvienos moters, vyro ir vaiko teisė laisvai savanoriauti, nepriklausomai nuo savo kultūrinių ar etninių priklausomybių, išpažįstamos religijos, amžiaus, lyties, fizinės, socialinės ar ekonominės padėties. Visi viso pasaulio žmonės turi teisę laisvai pasiūlyti savo laiką, talentus ir energiją kitiems žmonėms ar bendruomenėms individualiam ar bendram veiksmui, neprašydami už tai finansinio atlygio.

Jonutytė (2007) nurodo, kad vakarietiškoji savanoriškos veiklos samprata yra glaudžiai siejama ir su neformalioju ugdymu: savanoriai, įsilieję į visuomeninę pagalbos kitiems veiklą, tenkina savo socialinius, edukacinius, psichologinius, dvasinius poreikius. Taip pat savanoriška veikla yra siejama su pilietinės visuomenės stiprumu ir stiprinimu. Pastarosios dvi pozicijos yra ypač išryškinamos ir oficialiojoje ES pozicijoje savanorystės atžvilgiu – savanoriška veikla yra suprantama kaip pilietinės visuomenės stiprinimo veiksnys, o savanorių, skiriančių savo laiką kitų labui, įgyta patirtis turi būti suprantama kaip neformalus žinių ir kompetencijų įgijimo būdas, pripažįstamas suinteresuotų institucijų (plačiau analizuojama 3 šio darbo skyriuje).

Savanoriškos veiklos grimasos: fenomeno kritika. Savanoriška veikla kaip speciali visuomenės bendrabūvio forma nėra vertinama tik pozityviai, nes kai kurie jos raiškos aspektai sukuria prielaidas ir fenomeno kritikai. Čia nebus pateikiama išsami savanorystės kritika; bus tik nurodomos dvi tokios kritikos prielaidos, kurių raiška yra aktuali ir Lietuvai bei šios disertacijos 3 skyriuje pristatomam tyrimui – *savanorystės kaip simuliakro* ir *savanorystės kaip eksploatacijos* aspektai:

- G. Mažeikis (2012, iš dalies ir 2007) ironiškai aptaria savanoriškos veiklos raišką šiuolaikinėje visuomenėje ir tapatina ją su *naujosiomis tarnystės*, t. y. menamo pasiaukojimo, savo orumo ir būties suspendavimo, manipuliatyvaus įsitraukimo į viešuosius spektaklius, formomis, atskirdamas jas nuo *senųjų tarnystės* formų. Senosios tarnystės formos, anot Mažeikio, šiandien išlieka religinėse bendruomenėse, tam tikrame patriotiškumo, atsidavimo jausmų lauke, organizacinės ištikimybės, lojalumo darbo kolektyvams, bendruomeniškumo raiškoje; naujosios tarnystės formos – tarp jų ir savanoriška veikla – yra susijusios su savarankiškumo iliuzijomis, galios pajutimu, įsiliejimu į pramoginius, viešųjų ryšių, spektaklių, žiniasklaidos procesus. Kai kurias šiuolaikinės savanoriškos veiklos formas Mažeikis (2012) vadina *simuliakrine savanoryste* ir sieja ją su įvaizdžių kūrimo procesais, kai yra savanoriaujama „prieš kameras“ ar parodomosiose talkose ir ekologiniuose projektuose (verta prisiminti aukščiausių valdžios pareigūnų pamėgtas švarinimosi ir pan. akcijas – viešas savanoriško pagalbos demonstravimas padeda didinti socialinį ir politinį kapitalą, tačiau lemia ir visuomeninę kontrolę – Mažeikis, 2007), taip pat viešų spektaklių organizavimu ir visuomenės ieškomų vartotojiškų savęs patenkinimo formų, įsitraukiant į tokius spektaklius. Nuo senosios tarnystės (būdingos istori-

⁸ Deklaraciją 1990 m. spalio 14 d. priėmė Tarptautinė savanoriškos veiklos asociacija Paryžiuje vykusioje konferencijoje; 2001 m. atnaujintą deklaracijos tekstą žr. čia: <http://www.iave.org/content/universal-declaration-volunteering>.

niams vergovės, baudžiovos atvejams) šiandieninė tarnystė skiriasi tuo, kad nebe-maskuoja klasinio engimo ir tikrųjų pono ir tarno santykių (hėgeliškąja prasme), o priešingai – yra viešai išaukštinama kaip „socialinio bendrabūvio esmė, kaip bendros gerovės prielaida, kaip sraigtelio įsitikinimas savo verte ir pasaulio stabilumu <...>“ (Mažeikis, 2012, p. 19).

- Pelno gavimas tose srityse, kuriose gali reikštis savanoriška veikla, yra nesuderinamas su savanorystės idėja ir sukuria *eksploatacijos* situacijas. Pelno siekiančių organizacijų ir įmonių pagrindinė veikla ir yra apibrėžiama kaip pelno siekimas, kuris yra paskirstomas tarp akcininkų ar įmonės savininkų; tokiu atveju savanoriškas darbas pelno siekiančioje organizacijoje sukuria prielaidas mažinti apmokamų darbuotojų skaičių (arba priešingai – nedidinti apmokamų darbuotojų skaičiaus), tokiu būdu sutaupant atlyginimų sąnaudas ir sukuriant prielaidas pelnui didinti. Tokie atvejai, kai savanoriai pelno siekiančiose organizacijose perima mokamų darbuotojų funkcijas, teorijoje vertinami kaip *savanorių eksploatacijos prielaidos* (Fischer and Schaffer, 1993; Cordingley, 2000; feministinis požiūris į moterų išnaudojimą savanorystės forma: Martin, 1994; Morris, 1999). Būtent todėl ES yra laikomasi pozicijos, kad savanorystė galima tik ne pelno siekiančiose visuomeninėse iniciatyvose ir savanoriška veikla nepakeičia apmokamo darbo (plačiau žr. 3 skyrių). Lietuvoje savanoriškos veiklos kaip eksploatacijos formos sampratos viešojoje erdvėje nėra diskutuojamos plačiau, tačiau aktualizuojasi bent keliais prevenciniais ar praktiniais aspektais⁹; daugiausia diskusijų keliantis ir su simuliakrine, pramogine, *šou tipo* savanoryste glaudžiausiai besisiejantis yra savanoriavimas pramoginiuose renginiuose – beje, Lietuvoje tai yra ir populiariausia savanoriškos veiklos forma – kurių galutinis tikslas yra pelno gavimas. Savanoriai, motyvuojami geru laiko praleidimu, sporto ar pramogų pasaulio įžymybių pamatymu ir pan., tokiu atveju tiesiog užtikrina, kad koncertų ir pan. renginių organizatoriai išvengs apmokamų darbuotojų samdymo. Plačiau šie aspektai yra analizuojami 3 disertacijos skyriuje.

Apibrėžus savanoriškos veiklos predispozicijų kontūrus Lietuvos visuomenės savimonėje, toliau turi būti aptariamoms politinės ir komunikacinės technikos, įgalinančios kolektyvinių nuostatų kaip labilesnių mentalinių konstruktų nei predispozicijos kaitą; šio darbo atveju – palankių kolektyvinių nuostatų savanorystės atžvilgiu formavimą. Disertacijoje laikomasi požiūrio, kad su tokiomis technikomis pozityviau aspektu

⁹ Pvz., daugelio organizacijų darbuotojai dažnai bijo ateinančių savanorių, nes jų darbą suvokia kaip grėsmę savo apmokamiems etatams (į tai ES lygmeniu reaguoja, pvz., politiniai programiniai ES tekstai, reglamentuojantys savanorystę); valstybinių institucijų darbuotojai, prašomi skirti finansavimą tam tikrų etatų įkūrimui nevyriausybiniuose organizacijose, dažnai nesupranta tokio poreikio, turėdami omenyje tai, kad šiose organizacijose visi dirba savanoriškai; galiausiai ir *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimas 2011 m. Lietuvoje buvo iš dalies grindžiamas darbo santykių ir nelegalaus darbo reglamentavimo aspektu. Šie ir kiti praktiniai atvejai, atsiskleidžiantys individualiose savanorių patirtyse bei savanorystę nusakančiuose nacionaliniuose ir ES tekstuose, yra analizuojami 3 disertacijos skyriuje ir, galima sakyti, yra nacionalinių savanorystės, kaip eksploatacijos grėsmės pavidalų, išraiška ir formos.

gali būti siejama XX a. viduryje suformuluota *socialinės inžinerijos* koncepcija ir moderniosios jos formos.

1.2. Socialinė inžinerija ir pozityviosios (pre)dispozicijų keitimo technikos bei jų kritika

Dėmesio atkreipimas į kolektyvines predispozicijas prieš siekiant komunikacija daryti įtaką visuomenės nuostatomis tam tikro reiškinių (šiuo atveju – savanoriškos veiklos) atžvilgiu iš dalies yra būdingas ir bendrajai komunikacijos teorijai, ir semiotikai, ir įtikinėjimo teorijoms, ir kitoms komunikacijos formoms. Tačiau su pozityviaja sociokultūrine ir ekonomine visuomenės raida ir vystymusi komunikacijos požiūriu dažnai yra siejama *plėtros komunikacijos* teorija su ją lydinčiomis, pvz., *modernizacijos* prieigomis (plačiau žr. paragrafą 1.2.2.). Vis dėlto reikia pažymėti, kad plėtros komunikacija yra komunikacinė paradigma, analizuojanti žiniasklaidos, medijų, masinės komunikacijos vaidmenį pozityviajame visuomenės identiteto konstravime, tačiau ji neaptaria politinės valios keisti visuomenės nuostatas pozityviuoju jos bendrabūvio aspektu. Tokią valią aptaria *socialinės inžinerijos* teorija; jų sintezė leidžia sukurti holistinį požiūrį į visuomenės socialumo ugdymą.

Technologinis požiūris į socialinių reformų įgyvendinimą, t. y. idėja, kad pozityvios visuomenės nuostatos įvairiais socialiniais klausimais, vertybių sistemos, požiūriai, identitetas gali būti sukonstruoti planingais, nuosekliais, kryptingais politiniais, ekonominiais, komunikaciniais, teisiniais ir kt. veiksmais, yra siejamas su *socialiniu konstruktivizmu* (pvz., Delia, O’Keefe, O’Keefe, 1982) ir *socialiniu konstrukcionizmu* (pvz., Berger and Luckmann, 1966) bei tokiomis koncepcijomis kaip *socialinė inžinerija*, nusakančiomis visuomenės kaip asmenų visumos racionalios, technologiškos elgesio kontrolės ir formavimo aplinkybes. Komunikaciniu požiūriu, pozityvių siekių formuoti visuomenės elgesį, vertybes, nuostatas prielaidos kyla iš XX a. pozityviosios amerikiečių propagandos teoretikų ir praktikų – E. Bernays (pvz., 1928, 1947 – pozityviosios propagandos, *konsenso inžinerijos* pristatymas), H. Lasswello (1927 – *sidabrinųjų pančių visuomenei* metafora), W. Lippmano (1922 – *ekspertų valdžios* vietoj visuomenės suvereniteto idėja) – darbų, kurių esminė idėja gali būti nusakoma šių autorių išplėtotu teiginiu, jog pliuralistinėje visuomenėje visi žmonės negali žinoti atsakymų į visus klausimus, todėl komunikacinis jų informavimas ir nuomonės konstravimas yra neišvengiamas. Disertacijos įvade jau minėta, kad K. R. Popperio darbuose (1944–1945 [1992 leidimas]; 1945 [1998 leidimas]) išplėtotą socialinės inžinerijos koncepcija, nors ir pirmiausia kylanti ne iš šių jo darbų, yra ypač tinkama nagrinėti suplanuotų socialinių reformų, visuomenės sugyvenamojo elgesio kontrolės ir konstravimo atvejus, tačiau šiam konceptui reikalinga tam tikra akademinė reabilitacija. U. Ūngöras pažymi, kad socialinės inžinerijos koncepto genezė gali būti atsekama per tris istorines tradicijas, kurias jis plačiau ir išskleidžia: 1) ankstyvojo XX a. akademinė tradicija, tyrinėjanti bet kokios formos žmogiškojo elgesio kontrolę (laidotarpis, kai ir socialinės inžinerijos terminas dar nebuvo vartojamas), 2) tarpukario

tradicija, nusakanti progresyviausias valstybines visuomenės transformavimo politikas ir 3) tradicija, susiformavusi po Antrojo pasaulinio karo ir nusakanti smurtines visuomenės valdymo politikas (Üngör, 2008). Būtent šių politikų įgyvendinimo patirtys lėmė socialinės inžinerijos teorijos diskreditaciją ir negatyviąją stereotipizaciją: konceptas dėl jį suteršusių policinių valstybių politikos XX a. pastaruoju metu mokslo tyrimuose buvo iš dalies užmirštas, o jo sampratą iškreipė įvairūs stereotipai, asocijuojantys socialinę inžineriją su grandioziniais, tačiau ydingais sociopolitiniais planais, prievarta, eugenika, žmonių pajungimu mašinoms, baudžiava, totalitarizmu ir pan. (Duff, 2005; Alexander and Schmidt, 1996). Interneto amžiuje socialinės inžinerijos terminas apskritai buvo inkorporuotas į programišių kalbą ir adaptuotas nusakyti *žmogaus apgaudinėjimo su siekiu išgauti jo slaptažodžius* veiksmams, tuo galutinai supainiojant šio termino prigimtines reikšmes. O A. Duffas (2005) įrodinėja, kad post-industrinėje epochoje vėl yra aktualu kalbėti apie socialinę inžineriją kaip apie pozityvų visuomenės nuostatų ir elgesio konstravimo instrumentą, remiantis popperiška totalitarinės valstybės kritika, kuri yra išlaikiusi savo validumą. Socialinė inžinerija dabar turėtų būti siejama su deontologine etika, t. y. doktrina, teigiančia, kad kai kurios moralinės teisės turi būti įgyvendinamos nepaisant būsimų rezultatų.

Šiuolaikinę diskusiją dėl socialinės inžinerijos vertinimų atnaujino Kanados lenkų mokslininkas Adamas Podgóreckis (pvz., Podgórecki, 1996; *Social engineering*, 1996), kuris 1966 m. Lenkų sociologų asociacijoje įkūrė komitetą socialinei inžinerijai tyrinėti (Alexander and Schmidt, 1996) ir su kitais savo aplinkos mokslininkais (maždaug 15 mokslininkų) atskyrė *siurąją socialinės inžinerijos prasmę*, paremtą teorijomis apie žmogaus elgseną, kurią ir siekė atgaivinti, nuo *pseudomokslinės socialinės inžinerijos*, iliustruojamos, pvz., sovietų režimo pavyzdžiu. Suprasdamas negatyviųjų istorinių socialinės inžinerijos asociacijų žalą šiam konceptui, Podgóreckis išryškino *sociotechnikos* terminą (Podgórecki, 1996), kuris iš esmės gali būti laikomas socialinės inžinerijos sinonimu ir išplečia šio termino reikšmes bei turinį (žr. 1.2.1 paragrafą).

1.2.1. Pozityviosios pokyčių sociotechnikos kaip modernioji socialinės inžinerijos regeneracija

Ann-Marie Kennedy (2009), daktaro disertacijoje aptardama socialinės inžinerijos idėjos genezę, nurodo keletą šiuo atveju svarbių autorių – pvz., K. Mannheimą, K. R. Popperį, H. Zetterbergą, P. Lazarsfeldą ir J. Reitzą, A. Podgóreckį ir kt. (pastebėtina, kad verta pridėti ir, pvz., F. von Hayeką (1944; 2007 m. leidimas) – tačiau, atlikusi jų teorijų analizę, pažymi, kad modernioji socialinės inžinerijos teorija yra plačiausiai suformuluota būtent A. Podgóreckio (1996): jo pasiūlytas technologinės įtakos socialiniams pokyčiams modelis apima tiek H. Zetterbergo, tiek P. Lazarsfeldo ir J. Reitzo plėtotas teorijas, išvengiant pastarųjų teorijų apribojimų ir pridėdant svarbių papildomų elementų, pvz., *vertybinį aspektą* (plačiau žr. 1.2.2 paragrafą), *išbandymo*, *įgyvendinimo*, pokyčius skatinančių veiksmų *įvertinimo* etapus socialinės inžinerijos

procesuose. Pritariant tokiam Kennedy sprendimui, šiame darbe bus plačiau analizuojamos tik K. R. Popperio (1992, 1998) *socialinės inžinerijos* ir A. Podgóreckio (1996) *sociotechnikos* koncepcijos, argumentuojant tokį pasirinkimą tuo, kad pirmoji teorija yra sutartinai laikoma vienu nuosekliausiai išplėtotų filosofinių šio tipo koncepcijų aiškinimų, o antroji teorija yra modernioji pirmosios regeneracija, atribojanti pozityvių konstruojamų pokyčių visuomenėse idėją nuo neigiamų totalitarinių praktikų ir modeliujanti praktinio šių technikų įgyvendinimo aplinkybes. Remiantis Kennedy (2009) išsakytais argumentais dėl socialinės inžinerijos ir sociotechnikos konceptų panašumo, šie terminai darbe bus vartojami sinonimiškai, atmetant socialinės inžinerijos negatyvias prasmes ir laikant, kad sociotechnikos tiesiog nusako (popperiškosios dalinės) socialinės inžinerijos praktinį įgyvendinimą. Pažymėtina ir tai, kad Podgóreckio išplėtoti praktiniai socialinės inžinerijos programų įgyvendinimo apibrėžimai gali būti laikomi ir gana tiesioginiu Popperio teorijos tęsiniu bei šios teorijos kritikos atrėmimo prielaida: jeigu Popperis buvo kaltinamas itin optimistiniu socialinių mokslų vaidmens visuomenės pokyčiuose vertinimu bei praktiškumo stoka, tai Podgóreckis kritiškai įvertina pernelyg didelį pasitikėjimą socialiniais mokslais, ir analizuoja sociotechnikų praktinius aspektus.

K. R. Popperis: technologinis pokyčių planavimas kaip antiistoricistinė filosofija. Technologinio požiūrio į reformas, t. y. idėjos, kad socialiniai pokyčiai gali būti racionaliai planuojami, pristatymą Popperis (1992) pradeda nuo istoricistinių argumentų prieš tokio pobūdžio pokyčių galimybę išdėstymu. Jis sako, jog istoricistai mano, kad:

<...> socialines revoliucijas sukelia ne racionalūs planai, o visuomeninės jėgos, pavyzdžiui, interesų konfliktai. <...> racionalaus planavimo išdava jokiais aplinkybėmis netaps stabilia struktūra, nes jėgų balansas turi tendenciją keistis. Nesvarbu, kad ir kaip didžiutusi savo realizmu ir moksliskumu visa visuomeninė inžinerija, ji yra pasmerkta likti utopine svajone (Popperis, 1992, p. 65–66).

Tačiau tokie argumentai yra atremiami bent dvejais kontrargumentais: a) socialinių situacijų kismo prognozės gali pateikti socialiniai mokslai, kurių itin pozityviu vertinimu vėliau ir buvo kaltintas pats Popperis ir b) socialinė (1992 m. Popperio vertime – taip pat ir *visuomeninė*) inžinerija turi būti analizuojama remiantis *utopinės inžinerijos* ir *dalinės inžinerijos* perspektyvomis. Skirtumas tarp dalinės inžinerijos ir utopinės inžinerijos, jau minėtas darbo įvade, Popperio technologinio pokyčių planavimo sistemoje tampa esminiu bruožu ir yra vadinamas „skirtumu tarp protingo metodo, leidžiančio palengvinti žmogaus likimą, ir tokio metodo, kuris – jei jį pabandoma įgyvendinti – gali nesunkiai atvesti prie to, kad žmonių kančios neišmatuojamai padidės“ (Popper, 1998, p. 164). Šio skirtumo akcentavimas ir paieškos praktikoje yra ne tik skiriamasis Popperio socialinės inžinerijos teorijos bruožas, bet ir jos reabilitacijos nuo totalitarinių praeities režimų sukurtos diskreditacijos prielaida.

Socialinių reformų įgyvendinimo metodą, kurio praktika potencialiai gali padidinti žmonių kančias, Popperis vadina *utopine* (taip pat *holistine* – Popperis, 1992), o Podgóreckis (1996) – *tamsiąja socialine inžinerija* (žr. toliau šiame paragrafe). Tokie metodai, *a priori* nesietini su sąmoningu žalos visuomenei darymu (nebent Podgóreckio *tamsioji inžinerija*), visų pirma yra skirti tam, kad būtų pasiektas galutinis gėris

(o tai savaime nėra blogai), pvz., idealios valstybės arba idealios santvarkos įgyvendinimas. Tačiau viena iš tokių tikslų siekimo pasekmių yra ta, jog siekiant idealių, galutinių, tobulų ir pan. tikslų, didėja tikimybė, kad atitinkamai bus pragaištingos ir klaidos (Gedutis, 2003a), o visuotinis gėris utilitaristinės etikos kritikų požiūriu apskritai yra ginčytinas imperatyvas; galiausiai utopinė socialinė inžinerija priveda prie to, kad reformoms įgyvendinti ir gėriui visuomenėje sukurti bus naudojama prievarta, o ne protas – tai vienas esminių utopinės socialinės inžinerijos paradoksų (Popper, 1992; 1998; tokios prievartos pavyzdžius utopinės inžinerijos kontekste – Sovietų imperiją, nacistinės Vokietijos režimą, maistinės Kinijos atvejį ir kt. – analizuoja, pvz., Alexander and Schmidt, 1996). Taigi pagrindinį priekaištą utopinei inžinerijai Popperis iškelia dėl pastarosios siekių pertvarkyti visuomenę kaip visumą. Toks pertvarkymas yra per daug rizikingas jau vien dėl to, kad pertvarkymo mastai liečia visą sociumą. Utopinė socialinė inžinerija galima tik uždaroje visuomenėje, kurioje socialinis inžinierius gali išvengti kritinės, demokratinės kontrolės, išplaukiančios iš demokratijos sampratos (Gedutis, 2003a). Tai kelia dar didesnes problemas utopinės inžinerijos validumui, nes šio tipo inžinerija niekuomet nebūna „privati“; ji visada tik „vieša“ (Popperis, 1992), o tai reiškia, kad visa visuomenė gyvena utopinės inžinerijos iškeltais tikslais ir siekiais, dėl ko demokratinėje visuomenėje ir atsirastų kritinė tokios socialinės inžinerijos programų kontrolė.

Todėl Popperis, atmetęs utopinę inžineriją kaip pavojingai neefektyvų metodą, įrodinėja, kad *dalinė* (1992 m. Popperio vertime vartojamas ir terminas *nuosekli*) *socialinė inžinerija* yra raktas į socialinių reformų įgyvendinimą ir vadina ją „metodologiškai nepriekaištingu socialinės inžinerijos stiliumi“ (Popper, 1998, p. 164). Dalinės (nuoseklios) socialinės inžinerijos pagrindinis tikslas, anot Popperio, yra „kurti visuomenines institucijas, jas rekonstruoti ir valdyti jau egzistuojančias“ (Popperis, 1992, p. 83). Nuoseklus tokių institucijų rekonstravimas visuomenėje nekelia didesnio pavojaus – jei socialinės inžinerijos programos bus neefektyvios ar žlugs, jų padaryta žala bus nežymi, o socialinė pusiausvyra – lengvai atkurama. Dalinės inžinerijos projektus apskritai galima laikyti paprastais projektais, orientuotais į sveikatos apsaugą, biudžeto planavimą, švietimo reformas ir kt. socialines sritis. Technologiniu planavimu sprendžiamos problemos gali būti „privataus“ arba „viešo“ pobūdžio. Pz., pagerintos darbo sąlygos organizacijoje priklauso pirmajai kategorijai. Popperis įvertina ir nuoseklaus inžinieriaus vidines būsenas, nurodydamas, kad net jeigu jis ir turi tam tikrų idealų, susijusių su visuomene „kaip visuma“, pvz., bendrą jos gerovę, jis netiki jos kaip visumos permodeliavimo metodu (Popper, 1998; 1992). Lietuvos akademiniam diskurse socialinės inžinerijos santykį su mokslu bei jos savybes yra aptaręs, pvz., A. Gedutis (2003a; 2003b), kuris susistemino Popperio išskirtus tiek utopinės, tiek dalinės inžinerijos bruožus ir nurodė, kad pastarajam inžinerijos tipui būdingi šie aspektai: a) jos tikslas gali būti nusakytas kaip siekis apsaugoti visuomenę nuo blogybių (negatyviojo utilitarizmo etikos principas, kuriuo remiantis, esminis siekis tampa ne didesnio gėrio siekimas, o bandymas išvengti blogio); b) dalinės inžinerijos metodai apskritai nėra siejami su galutinio gėrio imperatyvu, o yra skirti

atpažinti sunkiausiai pakeliamas socialines blogybes; c) galimybė kritiškai įvertinti projektus, o padarius klaidų, jas ištaisyti; d) dalinės socialinės inžinerijos programų taikymas leidžia iš esmės pagerinti situaciją toje srityje, kurioje yra kuriama intervencija (Popper 1998; Gedutis, 2003a).

Popperiškosios socialinės inžinerijos kritika. Remdamasis iš dalies lingvistiniais argumentais, Th. Avery (2003), jau minėta įvade, kritikuoja Popperio pasirinktus socialinės inžinerijos pavadinimus *utopinė (holistinė)* ir *dalinė (nuosekli)* ir vietoj jų siūlo vartoti *revoliucinė socialinė inžinerija* (popperišškai utopinei) ir *evoliucinė socialinė inžinerija* (atitinkamai – Popperio dalinei inžinerijai). Pasak Avery, Popperio vartojami terminai yra skirtingos prigimties ir vienas jų nurodo reformatorių pastangas reformuoti visuomenę, o kitas – viziją, kuri įkvepia remormuotojus.

A. Gedutis (2003a; 2003b), analizuodamas kritinio požiūrio į Popperio socialinės inžinerijos koncepciją autorių mintis, pastebi, kad tokia kritika daugiausia yra orientuota į fundamentaliąsias Popperio pažiūras ir apžvelgia Bunges (Gedutis, 2003a) bei analizuoja Feyerabendo (Gedutis, 2003b) kritines pozicijas socialinės inžinerijos atžvilgiu. Pirmiausia kritikuojamas Popperio teiginys, jog socialinės problemos bus išspręstos pasitelkiant kritinę diskusiją ir visiems tapus intelektualais (vienas dalinės socialinės inžinerijos instrumentų). Bunges manymu, tokie lūkesčiai atsiremtų į a) kritinio mąstymo visuomenėje stoką; b) politinės, ekonominės ar kultūrinės galios panaudojimo viešos diskusijos slopinimui tendencijas; c) galiausiai teisė kritiškai diskutuoti bei taikaus socialinio veiksmo slopinimas demokratinėse visuomenėse gali sukelti masinius pasipriešinimo atvejus (Bunge 1996; Gedutis, 2003a). Dalinei socialinei inžinerijai yra keliamas abstraktus reikalavimas mažinti blogybes, o ne siekti galutinio gėrio – Popperio išskirtas toks nuosekliosios socialinės inžinerijos privolumas jos kritikoje paverčiamas koncepcijos trūkumu. Kadangi liberalai, konservatoriai ir socialistai arba komunitarai ir individualistai vadovaujasi skirtingomis vertybėmis, tai ir socialinės blogybės, ir joms šalinti skirta socialinė inžinerija greičiausiai būtų suvokiamos itin skirtingai. Todėl Popperio pozicija reikalauja tam tikro papildymo – tam pritaria ir Avery, teigiantis, kad ir patys geriausi dalinės inžinerijos tikslai gali sukelti nenumatytas problemas kitose visuomenės gyvenimo srityse, ypač jei jie nebus siejami bendresnės metateorijos apie vykdomus pokyčius (Gedutis, 2003a; Avery, 2003). Tuo tarpu Feyerabendas socialinę inžineriją kritikuoja prigimtinių žmogaus teisių pagrindu, suvokdamas planingas reformas visuomenėje kaip pavojų individo laisvei. Jo teigimu, atvira ir laisva visuomenė yra tik ta, kurioje visoms joje koegzistuojančioms (kultūrinėms, religinėms, epistemologinėms ir t. t.) tradicijoms suteikiamos vienodos teisės ir galimybės. Bet kokie bandymai priskirti vienos tradicijos standartus kitoms (pvz., vienu socialinių grupių gerovės supratimą paverčiant įgyvendintina socialinės sferos reforma, kuri palies kitų socialinių grupių tam tikrų sričių supratimą) pažeidžia laisvės idėją. Popperio moksliškai pagrįstos socialinės inžinerijos idėją Feyerabendas interpretuoja kaip politiškai žalingą ir nesuderinamą su laisvos visuomenės reikalavimais (Gedutis, 2003b). Vėliau panašaus pobūdžio kritika mažins pasitikėjimą ir *modernizacijos teorija* (žr. toliau šį poskyrį). Apibendrinant

verta pastebėti, kad kritika, kuri yra išsakoma Popperio socialinės inžinerijos teorijai, daugiausia remiasi filosofinių vertybių ir galimai transformuojamų visuomenių pilietiškumo ir sąmoningumo lygmens kritika ir esminės įtakos teorijos validumui nepadarą (Gedutis, 2003a; 2003b).

A. Podgóreckis: sociotechnika kaip dalinės socialinės inžinerijos praktika. Podgóreckio indėlis į socialinės inžinerijos koncepto plėtotę geriausiai apibrėžiamas per jo atliktą socialinės inžinerijos apibrėžimų, kategorijų, lygių, tipų, taikymo būdų identifikaciją ir analizę bei sociotechninės paradigmos apibūdinimą (Kennedy, 2009). Sociotechninė paradigma yra metodologija, kurią Podgóreckis siūlo socialinės inžinerijos veiksnių tyrimams ir kuri pirmiausia nurodo socialinės inžinerijos vykdytojams identifikuoti visas konkrečius įgyvendinamų inžinerijos programų objekto sociovertybes, kurios gali sietis su numatytais pokyčiais, bei užtikrinti jų, kaip ir kitų neracionalių psichologinių ar bihevioristinių elementų, kontrolę (Podgórecki, 1996). Ši paradigma taip pat gali būti suprantama kaip realaus popperiškosios nuoseklios (dalinės) inžinerijos programų įgyvendinimo formulė, tiesa, įvertinanti ir negatyvių socialinės inžinerijos programų galimybę. Tokį Podgóreckio sprendimą – analizuoti ir negatyviausias socialinės inžinerijos strategijas, nepasinaudojant Popperio sprendimu jas tiesiog atmesti – greičiausiai lėmė jo akademinis tyrimų metu klestėjusios policinės valstybės bei holistiniai jų socialinių reformų projektai, kuriais Podgóreckis gausiai iliustruoja savo analizę.

Kartu su *sociotechnikos* (oficialiai priskiriamos sociologijos mokslui, tačiau realiai esančios multidisciplininių studijų objektu – Alexander and Schmidt, 1996) terminu Podgóreckis taip pat išskiria bent kelias socialinės inžinerijos rūšis, kurias plačiau ir paaiškina, tai: a) *teisingoji sociotechnika* (angl. *Sociotechnics proper*), b) *save kurianti* (angl. *Self-made*) *socialinė inžinerija*, c) *šarlataniškoji* (angl. *Quackish*) *socialinė inžinerija* bei d) *tamsioji* (angl. *Dark*) *socialinė inžinerija* (Podgórecki, 1996). Kai kurių iš šių rūšių verstiniams pavadinimams verta suformuluoti lingvistiškai patogesnius pavadinimus lietuvių k. – tokie pasiūlymai bus pateikiami kitose pastraipose.

Teisingą sociotechniką Podgóreckis apibūdina kaip efektyvaus socialinio veiksmo teoriją arba, konkrečiau – kaip taikomuosius socialinius mokslus, kurie jo koncepcijoje suvokiami kaip pozityvusis technologinis visuomenės reformų planavimas, popperiškosios dalinės, nuoseklios inžinerijos atitikmuo (visos kitos socialinės inžinerijos rūšys jau yra suprantamos kaip (bent iš dalies) deviantinės). Įvertinus apibrėžimo turinį, manytina, kad galima šią socialinės inžinerijos rūšį susieti su jos kuriama pozityviaja įtaka ir lietuviškai vadinti *pozityviaja sociotechnika* – toliau disertacijoje bus remiamasi šiuo sprendimu.

Save kurianti socialinė inžinerija pristatoma kaip socialinių ir biurokratinių agentūrų kuriama ir palaikoma įvairių direktyvų visuomenei programa (Podgórecki, 1996); tokios inžinerijos pavyzdys galėtų būti nuo centrinio administracinio vietos / nacionalinės valdžios aparato bei jo įtakos kasdieniam gyvenimui priklausantys procesai visuomenėse (kraštutiniu ironišku tokios inžinerijos pavyzdžiu juokaujant gali būti

nurodomas G. Orwello *Gyvulių ūkis*, 1945). Šarlataniškoji socialinė inžinerija yra suprantama kaip simuliuojanti savo teorines kompetencijas formuluojant praktines užduotis ir palaikanti legendas bei ideologijas, kurios žadina visuomenės emocijas. Pastebėtina, kad šarlataniškoji socialinė inžinerija apskritai nesiremia jokiais teorinėmis argumentacijos sistemomis, o veikia daugiausia kultūrinių normų lygmeniu – šioje situacijoje gali būti prisiminta sovietinėje Rusijoje išplėtota marksizmo-leninizmo pseudomokslinė teorija (Mažeikis, 2010), kuri tarsi sudėliojo socializmo virsmo į komunizmą formulę ir pagal šią formulę organizavo visos šalies holistinės socialinės inžinerijos programas. Įvertinant semantinę žodžių *šarlatanai*, *šarlataniškumas* prasmę, jos sąsajas su *apgavyste*, *sukčiavimu* bei podgoreckiškosios šarlataniškosios socialinės inžinerijos termino turinį, siūlytina lietuviškai tokio pobūdžio socialinę inžineriją vadinti *simuliacine socialine inžinerija*, tuo akcentuojant tą angliškojo termino vertimo į lietuvių kalbą dalį, kuri nurodo į *apsimetimą mokant*, *apsimetimą žinant* – toliau disertacijoje bus remiamasi šiuo sprendimu.

Galiausiai tamsiąją socialinę inžineriją galima apibūdinti kaip podgoreckiškosios teisingosios sociotechnikos ar save kuriančios socialinės inžinerijos arba šių inžinerijos tipų kombinacijos atitikmenį žalą keliantiems tikslams visuomenėje pasiekti (Podgórecki, 1996). Tamsioji socialinė inžinerija, anot Kennedy, niekada nebus sėkmingai įgyvendinta demokratinėse politinėse struktūrose (Kennedy, 2009); įdomų tamsiosios socialinės inžinerijos pavyzdį pateikia ir išanalizuoja K. Csaba (1996) – Sovietų Sąjungoje sukurtas legendas apie *Pavliką Morozovą* – berniuką pionierių, ideologiškai susipratusį ir valdžiai išdavusį savo buožes tėvus; tas pačias legendas G. Mažeikis (2010) aptaria kaip totalitarinės propagandos pavyzdį, atskleisdamas, kad tokios propagandos tikslas buvo formuoti individą, pasirengusį už partijos ir tėvynės interesus aukoti asmeninį gyvenimą, šeimą ir artimuosius, o N. Putinaitė (2007) *Pavliko Morozovo* asmenybę priskiria *pasiuokojančiųjų herojų* tipui ir analizuoja mitinio sovietinio herojiškumo požiūriu – pastarosios analizės, tiesa, nėra tiesiogiai siejamos su sovietinės utopinės socialinės inžinerijos tikslais.

1.2.1 lentelėje matyti, koks socialinių inžinierių profesionalumo ir kompetencijų santykis yra būdingas Podgóreckio aptartų socialinės inžinerijos rūšių programų realiam įgyvendinimui. Pažymėtina, kad lengviausiai demaskuojamos gali būti tos socialinės inžinerijos rūšys, kurių programiniame įgyvendinime tiek socialinių inžinierių profesionalumas, tiek kompetencija yra žemi. Jeigu bent vienas iš šių aspektų yra gerai įvaldytas, socialinės inžinerijos programa gali būti bent iš dalies sėkmingai įgyvendinama jos demaskavimo ir visuomenės pritarimo programai požiūriu. Šioje situacijoje įdomu tai, kad tokie socialinių inžinierių profesionalizmo ir kompetencijos deriniai kaip *aukštas-žema* ar *žemas-aukšta* (save kuriančios ir tamsiosios socialinių inžinerijų bruožai) gali ir nelemti konkrečios socialinės inžinerijos programų nesėkmės visuomenėje, t. y., pseudoreformos gali būti pakankamai sėkmingai įgyvendinamos ir visuomenėje nedemaskuojamos, jei tik socialiniai inžinieriai yra pakankamai profesionalūs biurokratai arba turi aukštas socialines kompetencijas, gebėjimus įtikinti, uždegti, tinkamai įvertinti visuomenės

1.2.1 lentelė. Profesionalumo ir kompetencijos santykis socialinėje inžinerijoje (Podgórecki, 1996, p. 29)

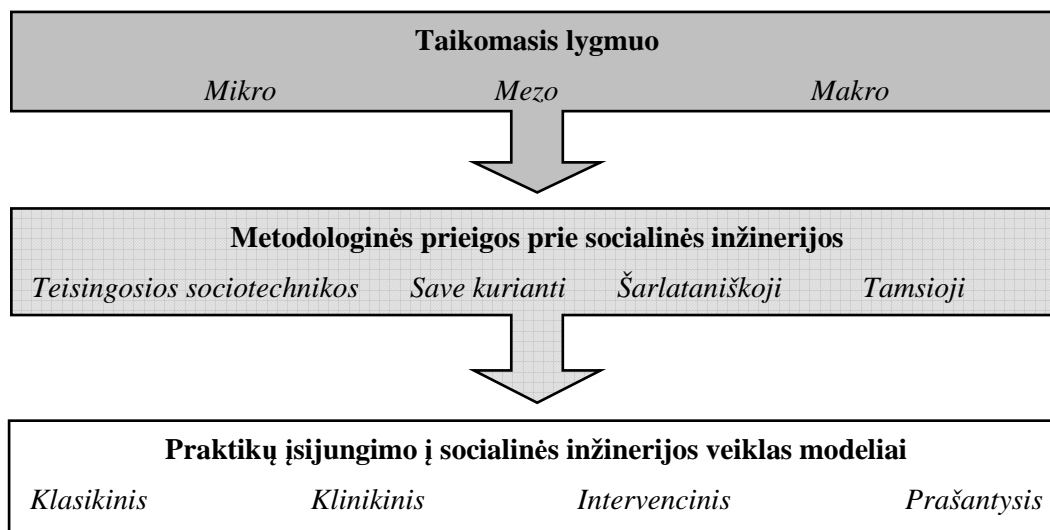
	Profesionalizmas	Kompetencija
Teisingoji sociotechnika	Aukštas	Aukšta
Save-kurianti socialinė inžinerija	Aukštas	Žema
Šarlataniškoji socialinė inžinerija	Žemas	Žema
Tamsioji socialinė inžinerija	Aukštas arba žemas	Aukšta arba žema

sociokultūrinį pagrindą ir t. t. Šiuo samprotavimu bent iš dalies galima paaiškinti gana ilgalaikį atskirų negatyvių socialinės inžinerijos projektų istorijoje (nacistinės Vokietijos, Sovietų Sąjungos ir kt.) gyvavimą.

Sociotechnikos konceptas glaudžiai siejasi ir su reformų įgyvendinimo procese veikiančių subjektų apibūdinimu (Kennedy, 2009), kuris, anot Podgóreckio (1996), nuskaido užsakovo (angl. *Sponsor*), sprendimų priėmėjo (angl. *Decision-maker*), eksperto (angl. *Expert*), tarpininko (angl. *Stakeholder*), kliento (angl. *Client*), veikėjo (angl. *Agent*) ir sociotechnikos instrumento (angl. *Tool*) terminus. Užsakovas yra suprantamas kaip sociotechninės ekspertizės, atliekamos siekiant identifikuoti reformuotinas situacijas, iniciatorius, kuris gali būti (arba nebūti) ir sprendimų priėmėjas; pastarasis yra atsakingas už sprendimą, kada ir kaip įgyvendinti sociotechnines rekomendacijas. Ekspertas atlieka sociotechninę diagnostiką ir pateikia problemos sprendimo rekomendacijas (plačiau analizuoja, pvz., Benveniste, 1996), o tarpininkas yra institucija, susijusi su sociotechninių veiksmų programos įgyvendinimu ir siekianti, anot Podgóreckio (1996), monopolizuoti šią programą. Tarpininkas paprastai nėra susijęs su strateginiu sociotechninių veiksmų planavimu ateityje bei nėra susirūpinęs jos sėkme; šioje situacijoje jam svarbiausia gauti daugiausia naudos savo institucijai. Klientu yra laikomi asmenys ar institucijos, į kurias yra orientuotos sociotechninės procedūros; veikėju – asmenys ar institucijos, kurios tiesiogiai įgyvendina sociotechninę programą, jos vienu metu gali būti laikomos ir tarpininkais. Pasirinkta sociotechninė programa yra laikoma teisingosios socialinės inžinerijos instrumentu. Šiame skirstyme verta atkreipti dėmesį į tai, kad skirtingose sociopolitinėse tradicijose socialinės inžinerijos programose veikiančių subjektų funkcijos gali būti struktūriškai koncentruotos į vos kelis institucinius agentus arba – priešingai – išskleistos per daugelį organizacijų, aukščiau minėtų funkcijų vykdymą priskiriant gausiam organizacijų skaičiui. Pvz., vienais atvejais užsakovo, sprendimų priėmėjo, eksperto, iš dalies ir tarpininko ar veikėjo funkcijas gali atlikti griežtai hierarchinė administracinė sistema, kitais atvejais tokioms veikloms ar net to paties tipo užduotims įgyvendinti bus pakviečiama daug skirtingų organizacijų ar asmenų. Šios skirtingos situacijos priklauso ne tik nuo politinių sistemų, tačiau ir nuo kultūrinių nusistovėjusių normų, todėl tokiose situacijose reikia įvertinti tai, kad lemiamą vaidmenį atliks ir politinės valstybių sistemos pobūdis (autoritarinio, demokratinio, oligarchinio ir kt. valdymo atvejai), ir aukšto / žemo konteksto, patriarchalinės / matriarchalinės kultūrų bei kiti aspektai. Kiekviena sociopolitinė sistema apskritai sukuria skirtingą veiklos ir priėmimo terpę socialinei

inžinerijai – pvz., pliuralistinėje visuomenėje socialinės inžinerijos intervencijos gali būti pristatomas kaip pačios visuomenės pasirinkimas (Kennedy, 2009).

Aptarti sociotechnikos programų modeliai, strategijos ir rūšys jas įgyvendinančių subjektų veikloje reformuojamoms sritims gali būti taikomi skirtingais lygmenimis. Išskirtini trys – *mikro-*, *mezo-* ir *makro-* – galimo sociotechninių programų poveikio

1.2.1 pav. A. Podgóreckio sociotechnikos sistema jos lygmenų, rūšių ir modelių kontekste (Kennedy, 2009, p. 8)

lygiai. Mikrolygmens sociotechnikos santykių lygmeniu, pvz., tarp bendradarbių (Podgórecki, 1996; Kennedy, 2009). Mezolygmuo – poveikis tam tikroms grupėms visuomenėje. Makrolygmuo – siekis pakeisti visą visuomenę; Podgóreckis (1996) nurodo, kad šis lygmuo reikalauja būtinų specialių keičiamų visuomenės studijų ir socialinių procesų identifikacijos, nes šie procesai skirtingose visuomenėse gali skirtis. 1.2.1 paveiksle pavaizduota podgoreckiškios sociotechnikos sistemos struktūra jos aptartų lygmenų ir rūšių bei modelių aspektu. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad jos lygmenų supratimas nekelia didesnių problemų vienos valstybės kontekste, tačiau jei socialinės inžinerijos programos yra vykdomos multivalstybinėse aplinkose, tokiose kaip ES, atsiranda poreikis papildomai paaiškinti šių lygmenų sampratą (žr. kitus šios disertacijos poskyrius).

Apibendrinant svarbu pažymėti, kad nei K. Popperis, nei A. Podgóreckis savo technologinio visuomenės pokyčių planavimo sistemose neaptaria iš viso arba neskiria didesnio dėmesio *komunikacijos vaidmens problematikai* organizuojant tokias planuojamas reformas. Šioje situacijoje komunikacijos procesus vertinant kaip socialinės inžinerijos *instrumento* (pagal podgoreckiškąją klasifikaciją) turinį, tokių procesų integravimas į sociotechnikos modelius ir jų analizė tampa sociotechnikos ir komunikacijos teorijų sintezės (pvz., Thompson, 2009; Kennedy, 2009; taip pat kiti šios disertacijos poskyriai) uždaviniu.

1.2.2. Sociotechninių programų santykis su komunikacija: svarbiausios teorinės prielaidos

Pažymėtina, kad sociotechnine paradigma paremtų socialinių reformų įgyvendinimas yra grindžiamas prielaidomis, būdingomis komunikacinėms bei antropologinėms galios santykių teorijoms. Dalį šių prielaidų aptarė Podgóreckis, konstruodamas minėtą paradigmą, kita dalis prielaidų yra suformuluota remiantis komunikacine literatūra.

Sociotechninių programų įgyvendinimas plėtros komunikacijos požiūriu. Inicijavos, skatinančios savanorišką pozityvų individo ar visuomenės elgesio keitimą (si), yra grindžiamos komunikacija (Colle, 2008). Poskyryje analizuojama Podgóreckio socialinės inžinerijos veiksmų metodika, galinti būti apibūdinama tokia tvarka: *problemos užfiksavimas => problemos identifikacija ir nusakymas => vertybių įvertinimas => teorinės prielaidos pasirinkimas => rekomendacijų suformulavimas => jų išbandymas praktikoje => veiksmų efektyvumo įvertinimas* (Podgórecki, 1996; apibendrinio Kenedy, 2009), aiškiai nenumato komunikacinės veiksmų stadijos. Metodika daugiau nusako socialinės inžinerijos sprendimų priėmimo valdančiosiose struktūrose procesus, o ne jų sklaidą visuomenėje; galima tik asociatyviai numanyti, kad komunikacinį sociotechnikos sprendimų įgyvendinimą Podgóreckis numato *rekomendacijų išbandymo* stadijoje. Šioje veiksmų sekoje savo veikla ir vaidmenimis integruojasi visi galimi sociotechnikų veikėjai, aptarti 1.2.1 paragrafe, dalis kurių ir įgyvendina suplanuotas sociotechnines programas, tačiau daugiau dėmesio komunikacijos procesams – suformuluotos žinios sklaidai, priėmimui tikslinėse grupėse, grįžtamojo ryšio fiksavimui ir t. t. – Podgóreckis neskiria.

Todėl šiame darbe toliau bus aptariamoms komunikacijos teorijos, susijusios su pozityviais socialiniais pokyčiais visuomenėje. Pastarieji socialinėje, politinėje ir komunikacijos teorijoje dar yra vadinami *visuomenės vystymusi* ar *plėtra* (nors prieš kurią laiką terminas *vystymasis* buvo susijęs tik su ekonominiu augimu; terminų skirtumus pažymi, pvz., Sharma, 1997). Šiuo požiūriu *komunikacija* ir *vystymasis* laikytini tarpusavyje artimai susijusiais fenomenais, kur vienas užtikrina antrą; pvz., moderniosios komunikacijos medijos apskritai yra suvokiamos kaip vystymosi indikatoriai (Sosale, 2008). Viena plačiausiai socialiniams pokyčiams aiškinti taikomų komunikacinių priemonių yra *plėtros komunikacija* (angl. *development communication*; žr. *Development Communication: Reframing...*, 2009; *Communication for Development and Social Change*, 2008; Steeves and Melkote, 2001; *Communicating for Development...*, 1994; Mathur, 1994; Melkote, 1991; ir daug kt.), kuri iš esmės nurodo *tuos pačius* tikslus kaip ir popperiškoji socialinė inžinerija ar podgóreckiškosios sociotechnikos, tačiau suplanuotus socialinius pokyčius visuomenėse laiko *komunikacijos procesų* tikslu, uždaviniu ir rezultatu. *Plėtros komunikacija* yra intervencinė sisteminio ar strateginio pobūdžio pozityvaus socialinio pokyčio technika, realizuojama per visų tipų žinia-sklaidą arba edukacijos procesą (mokymus, švietimą, mokyklines programas). Pokytis gali būti ekonominis, asmeninis, dvasinis, socialinis, kultūrinis ar politinis (McPhail, 2009a). Taigi lyginant esminius socialinės inžinerijos ar sociotechninių programų turi-

nį ir tikslus su plėtros komunikacijos siekiniais ir turiniu, galima pažymėti, kad pirmieji yra politiniai socialinių pokyčių planai, paremti socialinės vadybos, visuomenės valdymo procesais, o antrieji – komunikacinės šių planų išraiškos, visuomenės įtikinėjimo produktai, nulemti ir sukurti tokių planų. Socialinėje inžinerijoje svarbiausia yra situacijos analizė ir pokyčių planavimas, o plėtros komunikacijoje – parengtų socialinės vadybos planų realizacija komunikacijos kanalais, komunikacinės žinios sklaida ir grįžtamojo ryšio fiksavimas. Plėtros komunikacija yra siekiama paskatinti žmones vystyti jų pačių ir jų bendruomenių gerovę – jei žmonės turi galimybę pakeisti savo gyvenimo būdą, komunikacijos dėka jie yra informuojami, įtikinami, išklausomi, šviečiami, mokomi ir t. t. (Colle, 2008). Tačiau plėtros komunikacijos vyksmui yra būtina politinė valia, kuri yra tapati socialinės inžinerijos siekiams; kitaip tariant, plėtros komunikacija yra politinių socialinės inžinerijos planų įgyvendinimo instrumentas.

Modernizacijos teorija kaip plėtros komunikacijos pagrindimas. McPhailas (2009a) susistemino ir išskyrė svarbiausius plėtros komunikacijos teoretikus, kurie domėjosi plėtros problemomis, ir nurodė, kad tokiais gali būti laikomi D. Lerneris, W. Schrammas, P. Deutschmannas, W. Rostow, E. Rogersas, L. Beltranas, M. Foucault ir kt. Plėtros komunikacijos koncepcijos turinys buvo grindžiamas bent keliomis teorinėmis prielaidomis, plėtotomis minėtų autorių; viena gana svarbių tokių konceptualių prielaidų, su kuria apskritai dažnai siejama plėtros komunikacijos idėja, yra *modernizacijos teorija* (Berger, 2000; Norkus, 2007 ir 2008; Servaes and Malikhao, 2008; McPhail, 2009a; ir daug kt.), savo svarbą įgijusi XX a. viduryje ir sąlygota geopolitinių pasaulio raidos sąlygų. Po Antrojo pasaulinio karo prasidėjusios pasaulio atkūrimo iniciatyvos lėmė, kad akademinis pasaulis ir įvairūs fondai ėmė ieškoti įvairių teorijų, modelių ir praktinių jų įgyvendinimo būdų, kurie padėtų įgyvendinti modernizacijos iniciatyvas (McPhail, 2009a). Modernizacija kaip siekinys kilo iš išsivysčiusių, nuo karo mažiau nukentėjusių pasaulio valstybių iniciatyvų prisidėti prie pasaulio atkūrimo ir pagalbos ekonomiškai atsiliekančioms valstybėms teikimo, siekiant, kad šios valstybės perimtų geruosius valdymo metodų pavyzdžius ir ilgainiui šiuos metodus įsivysčiusios savo raidoje bei pasiektų išsivysčiusių valstybių gerovės lygį. Modernizacijos paradigma dominavo akademinuose sluoksniuose pan. 1945–1965 m. laikotarpiu; vystymasis šiuo atveju buvo suprantamas tiesiog kaip ekonominis augimas – tai pirmoji, gana susiaurinta modernizacijos teorijos samprata, vėliau, kai modernizuojamos šalys nebūtinai ekonomiškai atsigaudavo, negailestingai sukritikuota. Kita modernizacijos teorijos samprata jau neapsiribojo tik ekonominio augimo siekiu, bet orientavosi ir į, pvz., sociokultūrinės visuomenių transformacijas. Modernizacijos požiūriu, išsivysčiusios Vakarų visuomenės ar tiesiog modernios visuomenės buvo matomos kaip galutinis besivystančių valstybių raidos tikslas (Servaes and Malikhao, 2008). Z. Norkus (2008) modernizacijos teoriją vadina originaliu, tačiau eklektišku amerikiečių sociologinės minties produktu ir, atsižvelgiant į tai, siūlo ją vadinti ne teorija, o tik *modernizacijos diskursu*. Jis akcentuoja, kad pirmoji modernizacijos teorijos versija buvo pagrįsta tikėjimu, kad visoms visuomenėms būdinga vidinė jų kryptingos kaitos

potencija, kuri ir nulems, kad visos visuomenės sieks transformuoti savo aplinkas iš tradicinės į modernią (Norkus, 2008). Specifinis *modernumo* supratimas (kaip šiais laikais gyvuojančių, dabartinį išsivystymo lygį pasiekusių Vakarų pasaulio kultūrų būseną) lėmė, kad tam tikros konkrečios visuomenės modernizacija paprastai reišktų jos didesnę ar mažesnę suvakarėjimą, taigi modernizacijos teorijoje buvo užfiksuota nuostata, kad tam tikra prasme atsilikusių valstybių noras modernėti reišktų ne ką kita, o norą perimti išsivysčiusių valstybių gebėjimus save valdyti. Su šia nuostata siejasi ir modernizacijos teorijos kritika.

Modernizacijos teorijos kritika kilo tiek iš akademinio diskurso, tiek buvo palai-koma įvairių tautų. Labiausiai buvo kritikuojama idėja, kad Vakarų elitas modernia-ciją suvokia ir primeta kaip savo socialinės gerovės sistemą nepaliekant vietos laisvam pasirinkimui (McPhail, 2009a). Modernizacijos paradigma yra kaltinama tuo, kad per dažnai ignoruoja keičiamų procesų sudėtingumą ir per mažai dėmesio skiria ekonomi-nėms, politinėms ir kultūrinėms aplinkybėms (šią problemą bent iš dalies vėliau spren-džia Rogersas (2003) – kitas svarbus plėtros komunikacijos vystytojas) bei tuo, kad pasipriešinimas modernizacijai negali būti aiškinamas tik „modernizuojamos“ tautos orientacijos į tradicines vertybes aplinkoje (Servaes and Malikhao, 2008). Pastaroji aplinkybė, beje, prieštarauja aukščiau minėtiems nuostatai, kad tautos savyje turi moder-nizacijos „geną“ ir ilgainiui pačios siekia pozityvių transformacijų.

Po modernizacijos teoriją sekusios kritikos kitos trys svarbiausios priegijos buvo susietos su plėtros komunikacija, tai – *kultūrinio imperializmo* teorija (siejama su Her-bertu Schilleriu; žr., pvz., Tomlinson, 2001; *Cultural Imperialism...*, 2005; ir kt.), *daly-vaujamoji komunikacija* (žr., pvz., *Participatory Communication for...*, 1996; *Theore-tical approaches to participatory...*, 1999) bei *pramogos-mokymosi* teorija (žr., pvz., Singhal and Rogers, 1999; *Entertainment-Education and Social...*, 2003). Kultūrinio imperializmo teorija kvestionavo Vakarų šalių pagalbos projektų motyvus ir rezultatus kaip siekį įtvirtinti Vakarų kultūros dominavimą kitų kultūrų atžvilgiu. Pagrindinis dė-mesio objektas – plėtros projektų planavimo „iš viršaus-žemyn“ trūkumai, kilę iš žmoniškųjų ar kultūrinių aplinkybių ignoravimo (McPhail, 2009b; kultūrinį imperia-lizmą hegemoninių diskursų aspektu kritikavo ir neomarksistai bei postmarksistai). Dalyvaujamoji komunikacija atmetė planavimo „iš viršaus-žemyn“ strategiją, biuro-kratinius pagalbos projektų būdus, fondų veiklą, akademinės kontribucijas ir dėmesį sutelkė į paprastų žmonių iniciatyvas (angl. *grass-roots participation*) bei kultūrinių sąlygų išsaugojimą. Galiausiai pramogos-mokymosi teorija akcentavo žiniasklaidos (pirmiausia radijo ir televizijos) galimybes integruoti prosocialius laidų ir kitos žinia-skaidos produkcijos scenarijus bei turinį, kurie turėjo skatinti pozityvius socialinius pokyčius (McPhail, 2009b).

Inovacijų sklaidos teorija kaip plėtros komunikacija. Tokios integralios plėtros komunikacijos teorijos kaip *inovacijų sklaida* (angl. *Diffusion of Innovations Theory*; Rogers, 1962, 2003 m. leidimas) sutampa su modernizacijos teorijos pateikiamais visuomenių vystymosi aiškinimais bei sintezės tikslu lygiai taip pat gali būti gretina-mos su socialinės inžinerijos (Popper, 1992, 1998; Podgórecki, 1996) teoriniais postu-

latais (šių teorijų sintezę plėtoja Kennedy, 2009). Inovacijos čia yra suprantamos nebūtinai technologine prasme (nors ir ji čia yra nesvetima), o kaip visuomenės pažangą lemiantis ekonominis, sociokultūrinis, politinis ir kt. veiksnys, įvaldytas vienoje visuomenėje, tačiau svetimas kitoms. Kaip nurodo populiarios inovacijų sklaidos teorijos autorius Rogersas (2003), ne kas kitas, o komunikacija padeda perkelti inovacijas iš jas sukūrusių kultūrų jų stokojančioms kultūroms bei tokiu būdu prisideda prie modernizacijos klimato („apetito“) vystymo kultūrose gavėjose. *Komunikacija kaip procesas* modernizacijos teorijoje apskritai yra suprantama kaip instrumentas perkelti inovacijas, tiksliau, įtvirtinti jas priimančiose kultūrose, įtikinti visuomenės atsiverti naujai atneštai vertybei, technologijai, metodui ar pan. – tai patvirtina ir Norkus (2007):

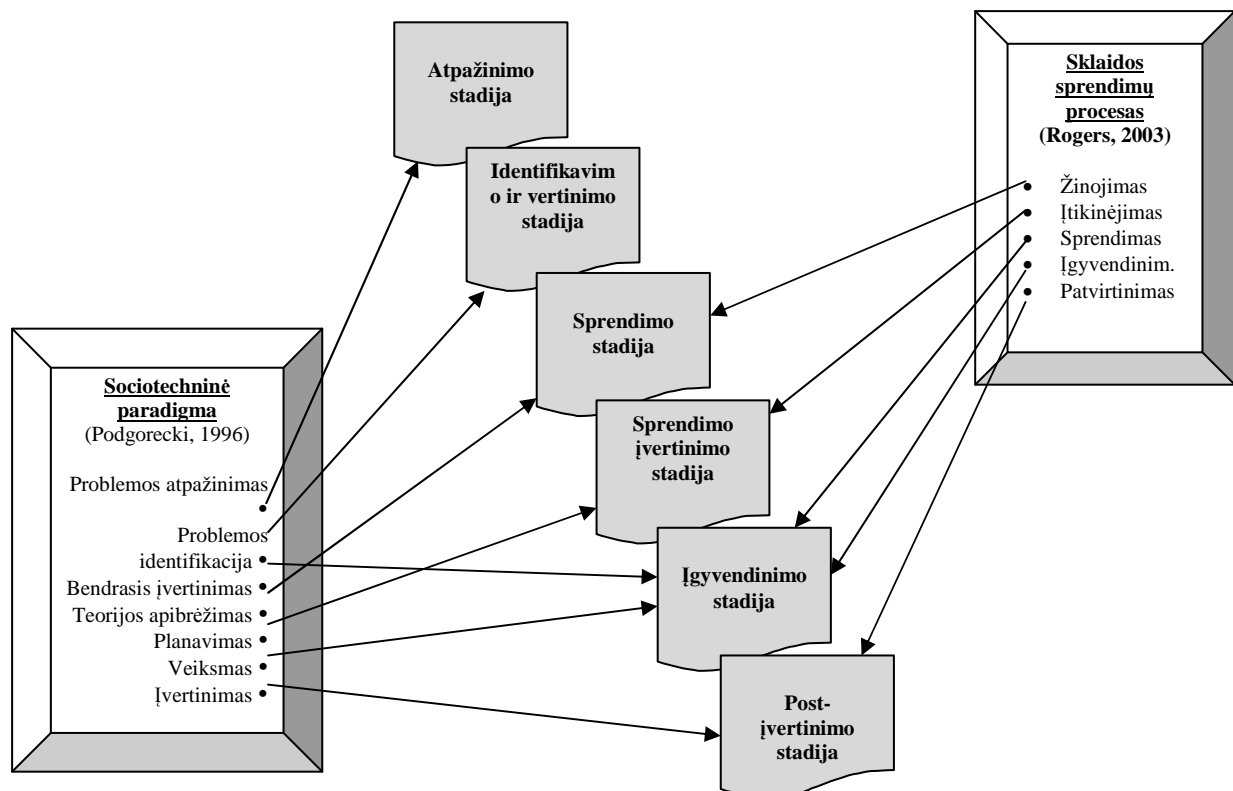
Modernizacijos tyrinėtojai tikėjosi, kad modernizacijos procesus „atsilikusiose šalyse“ paspartins naujų komunikacijos priemonių – radijo ir televizijos atsiradimas, kuris leis „modernioms“ (vakarietiškomis) idėjoms bei patrauklaus („modernaus“) gyvenimo vaizdams pasiekti plačiąsias mases ir jas „mobilizuoti“ ar „išjudinti“. Taip didės „modernių“ žmonių, trokštančių kitokio gyvenimo, skaičius. Juos nuo „parapiniais“ interesais gyvenančių „tradicionalistų“ esą ir galima atskirti pagal tai, kad jie imlūs žiniasklaidos sklaidžiamai informacijai <...> (p. 22–23).

Rogersas (2003) pabrėžė kultūrinių inovacijų priėmimo ir sklaidos procesus keičiamose visuomenėse: modernizacija čia yra suvokiama kaip individų perėjimas nuo tradicinio gyvenimo būdo prie sudėtingesnio, techniškai išvystyto, greičiau besikeičiančio gyvenimo būdo (Servaes and Malikhao, 2008). Rogersas skiria penkias sklaidos proceso fazes: a) *sudominimas*, b) *interesas*, c) *įvertinimas*, d) *išbandymas* ir e) *priėmimas*. Žiniasklaidos (arba komunikacijos) vaidmuo yra svarbiausias pirmojoje fazėje, tolesnės fazės yra susijusios su asmeninių sprendimų priėmimu. Vėliau šios fazės buvo performuluotos ir vėlesniuose darbuose paliktos tik 4: a) *inovacijos pažinimas* (informacija), b) *inovacijos komunikacija* (įtikinėjimas), c) *sprendimas dėl inovacijos priėmimo ar atmetimo* (priėmimas arba atmetimas) ir d) *inovacijos patvirtinimas asmens lygmeniu* (Rogers, 2003; Servaes and Malikhao, 2008).

Šioje sistemoje komunikacijos požiūriu svarbiausioje *įtikinėjimo* stadijoje individas susiformuoja palankias arba nepalankias nuostatas inovacijos atžvilgiu (tai yra laukiamas šios stadijos rezultatas, kylantis iš informacijos, gaunamos apie inovaciją); Rogerso nuomone, šioje stadijoje pagrindinis mąstymo būdas siejasi su *afektyviuoju* (jausminiu) mąstymu, nes gaunama informacija apie inovaciją susiduria su individo turimomis nuostatomis ir patirtimis keičiamu klausimu. Prieš susiformuodama palankias ar nepalankias nuostatas inovacijos atžvilgiu, tikslinė įtikinėjimo grupė mentalinėje sferoje sugretins komunikuojamos idėjos turinį su savo turimomis patirtimis ar projektuojamomis situacijomis ir tokiu būdu spręs tokios idėjos likimą (Rogers, 2003). Įtikinėjimo stadijoje individas psichologiškai tampa artimiau susietas su inovacija, todėl gali aktyviai siekti informacijos apie ją, t. y. aktyviau domėtis gaunamomis žinutėmis, tačiau šis aktyvumas gali būti laukiamas tuo atveju, jei individo patirtys, tradicijos ir nuostatos keičiamo klausimo atžvilgiu sutampa su keitimo siekiniais, išreiškiamais plėtros komunikacijos kampanijose; jei tokio sutapimo nėra, inovacija visuomenėje nebus priimama (plačiau žr. toliau šiame paragrafe). Įdomu tai, kad Rogersas gana kri-

tiškai šioje situacijoje vertina žiniasklaidos vaidmenį – jo manymu, žiniasklaidos pranešimai yra pernelyg bendro pobūdžio, kad galėtų atliepti individualias individų patirtis inovacijos atžvilgiu.

Kennedy (2009), atsižvelgdama į tai, kad Podgóreckis (1996) savojoje sociotechninėje paradigmoje nenumatė aiškios vietos komunikacijai, o, pvz., Rogersas (2003), kaip vienas plėtros komunikacijos atstovų, neskyrė didesnio dėmesio politiniams pokyčių sprendimams analizuoti, sintetino šias dvi teorijas, siekdama atskleisti *sprendimų priėmimo procesus socialinėje inžinerijoje*. Ji sukonstravo *sprendimų priėmimo proceso socialinėje inžinerijoje modelį*, kuriuo nusakė galimą sprendimų priėmimo kelią vyriausybių planuojamuose socialinės inžinerijos kampanijose. Modelis (žr. 1.2.2 pav.) išryškina pagrindines stadijas, kurias turi pereiti vyriausybės, siekdamas pozityviai keisti visuomenių tapatybes, ir yra siūlomas kaip makrolygmens socialinės inžinerijos kampanijų planavimo ir įgyvendinimo teorinis instrumentas (Kennedy, 2009). Pažymėtina, kad šiame modelyje yra integruotos tiek sociotechninės paradigmos (Podgórecki; 1996), tiek inovacijų sklaidos teorijos (Rogers, 2003) nuostatos ir suformuluotas politinis sprendimų priėmimo kelias socialinių pokyčių reikalingose situacijose, kuris apima socialinės inžinerijos veiksmų planavimą nuo problemos atpažinimo visuomenėse iki jos sprendimo, komunikavimo ir pokyčio sekimo. Tačiau pažymėtina, kad Kennedy modelyje orientuojamasi į tai, kaip vyriausybėse yra priimami intervenciniai sprendimai ir kaip jie yra valdomi komunikacijos kontekste, tačiau neanalizuojamas įtikinėjiančių pranešimų turinio konstravimas, jų sklaida ir sklaidos mechanizmų veikimas – tai, ko yra siekiama šioje disertacijoje. Tačiau Kennedy modelis yra vienas pavyzdžių, kaip socialinė inžinerija kaip politinis

1.2.2 pav. Sprendimų priėmimo socialinėje inžinerijoje proceso pagrindas (Kennedy, 2009, p. 62)

instrumentas yra jungiama su komunikacija kaip socialinės inžinerijos instrumentu.

Tęsiant Rogerso inovacijų sklaidos modelio kaip socialinės inžinerijos komunikacinio instrumento pristatymą, galiausiai yra pažymėtina, kad jame brėžiamas inovacijų sklaidos planas vis dėlto yra akivaizdžiai elitistinio, vertikalios pobūdžio – teorijos kritikoje paprastai pažymima, kad sprendimų priėmimas ir planavimas negali būti atliekamas biurokratinėse politikos kūrėjų tarnybose, o turi būti inicijuojamas ekspertų, susijusių institucijų ir pačių žmonių (Servaes and Malikhao, 2008). Tokio pobūdžio kritika, viena vertus, priartėja prie dalyvaujamosios komunikacijos teorijos nuostatų, kita vertus – prie podgoreckiškųjų sociotechninės paradigmos nuostatų.

Sociokultūrinių vertybių analizė kaip socialinės inžinerijos programų sėkmės prielaida. Disertacijoje remiamasi idėja, kad, planuojant socialinius pokyčius ir siekiant jų komunikacijos sėkmės, pirmiausia turi būti įvertinamas kultūrinis visuomenės pagrindas, nes visuomenės vertybės, tradicijos, požiūriai, problemos ir poreikiai taip pat paveiks ir socialinių pokyčių priėmimą, ypač jeigu pokyčiai atliepia minėtus aspektus (Rogers, 2003; Kenedy, 2009; Lee, 2011; Samovar, Porter and McDaniel, 2011; ir daug kt.) – predispozicijų aspektu tau jau buvo aptarta 1.1.1. paragrafe. Rogersas (2003) savo *inovacijų sklaidos* teorijoje taip pat pabrėžia sociokultūrinių vertybių svarbą inovacijų priėmimo procese (tuo atsisakydamas nuo tipinių modernizacijos teorijos postulatų, kurie, kaip jau minėta, vėliau buvo kritikuojami) ir vadina tai *suderinamumo* (angl. *compatibility*) klausimu, kuris gali būti keliamas: a) minėtų vertybių ir įsitikinimų atžvilgiu, b) *anksčiau populiarintų idėjų* atžvilgiu ir c) tikslinės grupės jaučiamo *inovacijų poreikio* atžvilgiu. Inovacijų (ne)derėjimas su kultūrinėmis vertybėmis, anksčiau populiarintomis idėjomis ar pačios visuomenės inovacijų poreikiu blokuoja jų priėmimo procesus arba atvirksčiai – paspartina. *Anksčiau populiarintos idėjos* reiškia ankstesnius, pvz., kuriuos nors socialinės inžinerijos siekius, kurie galimai kertasi su naujų inovacijų turiniu, ir tikslinė grupė, per ilgą įtikinėjimo laiką priėmusi tokias idėjas, į priešingo pobūdžio raginimus nekreipia dėmesio. Tikslinės grupės *inovacijų poreikis* yra tas rodiklis, kuris apskritai nusako visuomenės atvirumą kuriai nors inovacijai, jos visuomenės poreikį: jeigu tokio poreikio visuomenė neįjunta, t. y. esama situacija niekaip neprieštarauja individų gyvensenos stiliui ir kokybei, jų nuostatomis ir vertybėmis, naujai primetamos inovacijos nebus priimtos.

Į tai dėmesį atkreipia ir Podgóreckis, teigiantis, kad visuomenės, į kurią yra orientuotos konkrečios socialinės inžinerijos programos, vertybės tose programose gali būti panaudojamos trejopai: a) *kaip duomenys*, atskleidžiantys žmonių nuostatas, nuomones ir tikėjimus ir padedantys įvertinti socialinės inžinerijos veiksmus bei nuspėti galimas tikslinių grupių reakcijas; b) *kaip instrukcijos, ribos* ir *orientyrai* socialinės inžinerijos intervencijoms; c) *kaip atskaitos taškas* vertinant gerą ir blogą elgesį. Todėl vertybės yra panaudojamos kaip pagalbinis instrumentas kurti, įgyvendinti ir įvertinti socialinės inžinerijos veiksmus (Podgórecki, 1996; Kenedy, 2009). *Vertybės kaip duomenys* turi būti analizuojamos planuojant socialinės inžinerijos veiksmus ir siekiant, kad komunikacinis jų turinys būtų adekvačiai priimtas žinios gavėjo (tikslinės visuomenės gru-

pės); šioje vietoje tiksli galiojančių vertybių reikšmės identifikacija gali apsaugoti nuo klaidų parenkant argumentus, kuriais tikslinė visuomenės grupė bus įtikinama. *Vertybės kaip instrukcijos, ribos ir orientyrai* nusako socialinės inžinerijos komunikacijos formų ir konvencijų panaudojimo būdus, kurie negali pažeisti galiojančių sociokultūrinių susitarimų, taisyklių, hierarchijų, tradicijų galios ribų. Galiausiai *vertybės kaip* moralinių vertinimų *atskaitos taškas* leidžia susivokti visuomenės socialinėje sandaroje, santykiuose, bendrabūvyje ir užtikrinti, kad socialinės inžinerijos sprendimai ir kampanijos nepažeis galiojančių moralės supratimo normų visuomenėje. Kitaip tariant, Podgóreckio (1996) požiūriu, visuomenėje galiojančių sociokultūrinių vertybių suvokimas, analizė ir panaudojimas socialinėje inžinerijoje užtikrina šios inžinerijos adekvatumą.

Iliustruojant aukščiau nurodytus teorinius teiginius vertybių atžvilgiu, galima pateikti seną lietuviškos kinematografijos pavyzdį, susijusį su sovietinės okupacijos Lietuvoje pradžia ir siekiu formuoti sovietinę lietuvių tapatybę (tačiau pirmiausia turi būti pažymėta, kad toks pavyzdys remiasi laisva autoriaus interpretacija). Pirmuoju „lietuvišku“ filmu, sukurtu XX a. viduryje, yra tituluojamas meninis filmas „Marytė“, turėjęs sukurti vienos iš *pasiaukojančių sovietinių lietuviškų herojų* Marytės Melnikaitės, kuri buvo sovietų partizanės Zojos Kosmodemjanskajos atspindys (rus. *Зоя Космодемьянская*; analizuoja Putinaitė, 2007), kultą.¹⁰ Meniniai filmai buvo paveikiausia priemone, konstravusi lietuvių kaip vėlyvųjų Sovietų Sąjungos piliečių tapatybę, „tiltai, vedę lietuvius į bendrąją sovietinę atmintį ir patirtį“ (Putnaitė, 2007, p. 64); panašios nuomonės laikosi ir Mažeikis (2010), kuris teigia, kad

<...> Rusijos valstiečiai po 1917 m., Lietuvos – po 1940 m. ir ypač po 1944 m. negalėjo suprasti komunizmo teorijos, viso gyvenimo pertvarkos arba turėjo tą teoriją transformuoti ir interpretuoti savo turimų svajonių horizonte, savo vizijų ir pasakojimų kontekste (p. 69).

Remiantis pastarųjų dviejų autorių išsakytomis nuostatomis, įdomu pastebėti, kad ši bendroji sovietinė lietuvių atmintis buvo kuriama, o (kol kas) turimas nesupratimas apie komunistines gyvenimo transformacijas buvo naikinamas remiantis specialiu filmų siužeto vystymu bei specialia kinematografija, į kuriuos ir buvo integruojamos lietuviškosios vizijos, svajonės ir pasakojimai. Filmo „Marytė“ atveju šios vizijos, svajonės ir pasakojimai materializuojasi kaip į sovietinės pasiaukojančios herojės pasaulėžiūrą ir pasaulėvoką įsirežusios legendos apie Gražiną, silpnujų ir užguitųjų Lietuvą, sostinę Vilnių ir pan. Filmo kūrimo komandą daugiausia sudarė rusų tautybės kūrėjai; rusai buvo ir aktoriai, o pats filmas, pastatytas studijoje „Mosfilm“ (rus. *Мосфильм*), buvo dubliuojamas lietuviškai, tačiau dalis komandos narių, galėjusių adekvačiai įvertinti lietuvišką patirtį ir smetoninio Lietuvos kaimo žemdirbių vizijas

¹⁰ Filmą „Marytė“ pastatytas 1947 m., filmą režisavo V. Strojėva, Marytę vaidino rusų aktorė Tatjana Lenikova, filmas sukurtas kino studijoje „Mosfilm“. Filmo kūrybinė komanda: scenarijaus autorius – Fiodoras Knorė; kompozitorius – Balys Dvarionas; dainų autoriai – Jonas Švedas, Teofilis Tilvytis; orkestro dirigentas – Balys Dvarionas; operatoriai statytojai – Jevgenijus Andrikanis, Galina Pyškova; garso operatorius – Viktoras Zorinas; dailininkai – Aleksejus Parchomenka, Vladimiras Kamskis; dailininko asistentas – Arūnas Žebriūnas; kostiumų dailininkai – Jonas Vilutis, Sara Mokił; literatūrinis konsultantas – Augustinas Gričius; buitines konsultantas – Juozas Petrusis. Plačiau žr. **Lietuvių filmų centro** interneto svetainę: <http://www.lfc.lt/lt/Page=MovieList&ID=297&GenreID=454>.

bei svajones, buvo lietuviai, tiesa, daugiausia dirbę asistuojantį darbą (žr. aukščiau parengtą išnašą). Šiuo požiūriu ypač svarbios pareigos toje komandoje – *literatūrinio* ir *buities* konsultantų, kuriais dirbo atitinkamai Augustinas Gričius (žurnalistas, rašytojas, prozininkas, dramaturgas, vertėjas) ir Juozas Petruelis (kultūros istorikas, kraštotyrininkas, muziejininkas, restauratorius). Nors lietuvių įtaka filmo siužetui gali būti tik numanoma, jų abiejų profesinės kompetencijos kaip tik ir galėjo pasitarnauti kuriant lietuviškąsias vizijas, sociokultūrinės vertybes atliepiančią Marytės Melnikaitės ir ją supančios lietuviškos aplinkos paveikslus. Nors filmas „Marytė“ šiandien dažniausiai vertinamas kaip primityvios atviros propagandos kūrinys, pilnas geografinių ir socialinių neatitikimų ir į lietuvišką pasaulį perkeliantis sovietinės revoliucijos, silpnųjų gynimo, buržuazinės socialinės nelygybės ir kt. idėjas, įdomu pastebėti, kad į žiūrovą kreipiamasi gana nuoseklia „lietuviška“ aplinka: geltonuojančiais javų laukais, sukrypusiomis pirkelėmis, kryžiais (!) pakelėse, bažnyčių bokštais, mokslo troškimu ir „girgždančiais bateliais“, kurie sukelia susižavėjimą Marytės broliukui. Ypač įdomus yra savotiškas kūrėjų kompromisas su religine lietuvių pasaulėjauta – turint omenyje dar čia pat tebejaučiamas krikščioniškos tarpukario gyvensenos emocijas, filmo kūrėjai, vadovaudamiesi ateistinėmis sovietų dogmomis, tik labai palapsniui ir tik antroje filmo dalyje pradeda griauti svarbius religijos, bažnyčios ir kunigų įvaizdžius, pvz., kunigus parodant kaip veidmainius. Apibendrinant šio pavyzdžio esmę, galima teigti, kad filme „Marytė“ būtent tokiu būdu – atsižvelgimu į lietuviškas sociokultūrinės vertybes buities ir aplinkos aspektu – buvo siekiama užmegzti ryšį su to meto filmo žiūrovu ir, užmezgus šį ryšį, pradėti lietuviškosios sovietinės herojės kulto kūrimą.

Toliau disertacijoje laikomasi nuostatos, kad efektyvią socialinių pokyčių komunikaciją užtikrintų tinklinis visuomenės įtikinėjimas, t. y. *tinklinės organizacinės sąveikos*, sukuriančios platų poveikio spektrą ir paveikią komunikacinę žinią – tai bus analizuojama kitame poskyryje.

1.3. Organizacinis įtikinėjimo tinklas kaip socialinės inžinerijos programų veikėjas

Tinklinis visuomenės įtikinėjimas remiasi įvairių organizacijų (valdžios institucijų, NVO, viešųjų ryšių agentūrų, privačių verslo įmonių, žiniasklaidos ir kt. organizacinių darinių), įgyvendinančių įtikinėjimo veiksmus, tarpusavio multisąveikomis, kurios nusako informacijos srautų, atsakomybės pasiskirstymo įtikinėjimo projektuose, finansinių ir kt. išteklių valdymą bei įvairaus kitokio pobūdžio santykius, užtikrinančius sklandžią įtikinėjimo procesų eigą ir komunikacinės žinios distribuciją. Procesinio komunikacijos modelio (Fiske, 1998; Windahl, Signitzer and Olson, 2006) atžvilgiu tokios organizacinės sąveikos visuomenei įtikinėti yra suprantamos kaip *žinios siuntėjas*, komunikacinis mechanizmas, savo veikimu užtikrinantis komunikacijos proceso vyksmą. Disertacijoje konstruojamame silpnąjo įtikinėjimo modelyje organizacinės tinklinės sąveikos yra pasitelkiamos dėl kelių priežasčių: 1) į šiuolaikinio įtikinėjimo veiksmus nuolatos įsitraukia ne vienas įtikinėjimo žinios distributo-

rius, o daug įvairių organizacinių veikėjų (žr. 1.4.1 paragrafą – Perloffo (2010) bei Edelsteino (1997) išskirtus šiuolaikinio įtikinėjimo bruožus); 2) tinklinės įtikinėjimo procesus palaikančių organizacijų sąveikos kuria didesnę įtaką tikslinėms įtikinėjimo grupėms (Littlejohn, 2008; taip pat žr. toliau šį poskyrį); 3) organizacijų, plėtojančių įtikinėjimo veiksmus, tinklas leidžia efektyviau pasiekti tikslines įtikinėjimo grupes tiek geografiniu, tiek socialiniu ir kt. požiūriais; 4) daugiau įtikinėjimo žinių palaikančių organizacijų reiškia daugiau idėjų, kaip konstruoti žinios turinį, atitinkantį tikslinių grupių sociokultūrinės vertybės ir nuostatos bei demografinės charakteristikas (plačiau žr. 1.4 poskyrį); 5) 1.2 poskyryje nagrinėta sociotechnikos koncepcija remiasi įvairių dėl visuomenės nuostatų keitimo sąveikaujančių veikėjų darbu (žr. taip pat toliau ir šį poskyrį) – šių veikėjų sąveikos nurodo tinklinį jų pobūdį ir leidžia veikėjams dalytis komunikacijos procesui reikalingais ištekliais ir galiomis. Dėl šių ir kitų priežasčių disertacijoje yra laikomasi nuostatos, kad *efektyvus ir nuoseklus socialinės inžinerijos veiksmų įgyvendinimas remiasi tinkliniu įtikinėjimu, kurį palaiko į įtikinėjimo procesus įsitraukusios organizacijos, ir būtent tinklinis įtikinėjimo pobūdis turi būti integruotas į konstruojamo modelio turinį.*

Aukščiau minėtoms organizacinėms sąveikoms analizuoti yra taikoma *socialinio tinklo* koncepcija, kuri ir bus aptarta šiame poskyryje. Vieną liberaliausių požiūrių, analizuojant socialinio tinklo apibrėžimus, demonstruoja Steiny (2008), nurodydamas, kad socialiniai tinklai yra žmonių, grupių, organizacijų ar **bet kokių vienetų**, kurie gali sąveikauti tarpusavyje, tinklai. Tiksliau sakant, socialiniai tinklai yra apibrėžiami kaip žmonių, grupių, organizacijų ir susijusių sistemų mazgai, susiję vieno ar kelių tipų tarpusavio priklausomybe (Contractor, Wasserman and Faust, 2006), kuri gali remtis į bendras vertybes, vizijas, idėjas, socialinius kontaktus, konfliktą, finansinius santykius, prekybą, o individų tinklų atveju – į giminystę, bendrą narystę organizacijose, draugystę, simpatijas, antipatijas ir kt. Nuoroda „bet kokių vienetų“ yra kraštutinai liberali, turint omenyje *tinklo* sąveikos vystymąsi akademiniam diskurse nuo pirminio (kraštutinai konservatyvaus) psichologinio požiūrio į tinklus kaip individų ryšius ir nieką daugiau. Per paskutinius du dešimtmečius *tinklo* sąvoka ir prieiga bei metodologija išpopuliarėjo tiriant pačius įvairiausių socialinius tinklus (t. y. „bet kokių vienetų“ tinklus) pačiais įvairiausiais lygmenimis (Borgatti and Halgin, 2011; Steiny, 2008; Contractor, Wasserman and Faust, 2006; Katz et al., 2004; Monge and Contractor, 2003 ir kt.); šiuo metu ši sąvoka yra ypač paplitusi ir gamtos moksluose (chemijoje, medicinoje, biologijoje ir kt.), kur tinklų požiūriu yra analizuojamos, pvz., ląstelių sistemos.

1.3.1. Įtikinėjimo tinklas kaip interorganizacinių santykių struktūra

Organizacinės sąveikos kaip tinklai. Nuo to laiko, kai O'Reilly's pastebėjo, kad „organizacijos yra išskirtinai tinkamos santykiams“ (1991, p. 446), socialinio tinklo prieiga yra pradėta naudoti ir *organizacijų* tyrimams. *Dėmesys santykiams* natūraliai nusako galimybę organizacijas vaizduoti ir analizuoti *kaip tinklus* – šis teiginys taiky-

tinasi tiek **vienos organizacijos** darbuotojų ar skyrių, departamentų sąveikoms, tiek **daugelio organizacijų** tarpusavio santykių tinklams (Contractor, Wasserman and Faust, 2006). Organizacijos gali būti susijusios su kitomis organizacijomis per platų socialinių ir ekonominių santykių spektrą, kuris gali sudaryti socialinio tinklo pagrindą (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). Organizaciniai tinklai panaudoja lanksčius, dinamiškus komunikacinius ryšius sujungti didesnę organizacijų ir žmonių skaičių į naujus darinius, kurie gali padidinti veiklos produktyvumą (*interorganizaciniai ryšiai*; pvz., Alexander, 1995); tokie dariniai yra jautres ir imlūs pokyčiams bei nuolat adaptojasi, kai tik nauji papildomi ryšiai yra sukuriami arba neveikiantys ryšiai sunaikinami (Contractor, Wasserman and Faust, 2006). Dalyvavimas tinkluose organizacijoms suteikia galimybę dalytis įvairiais ištekliais: finansiniais, instituciniais, žinių, informacijos ir kt. materialiais ir nematerialiais ištekliais. Viena vertus, tokia išteklių dalijimosi struktūra gali padėti tinklo nariams įgyti daugiau reikalingų išteklių, padidina jų išlikimo galimybes ir pan., tačiau, kita vertus – narystė tinkle gali riboti narių galimybes įgyti išteklių už tinklo ribų, taip negatyviai paveikdama organizacijos veiklos kokybę (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). Antra vertus, organizacijų tinklų tyrimai pateikia ir tam tikrų metodologinių iššūkių, pvz., toliau šiame poskyryje bus kalbama apie *daugialygius tinklus*, kurie savyje telkia *tinklo lizdus* (angl. *networks nests*), priešinant juos su *vieno lygmens* tinklais (Molitero and Mahony, 2011). Organizacijų kaip galimų tinklo dalyvių pripažinimas akademinėje diskurse leidžia kalbėti apie tai, kad įvairios organizacijos, kurios palaiko ir plėtoja įtikinėjimo projektus (šios disertacijos atveju – savanoriškos veiklos populiarinimo projektus), daro tai ne būdamos izoliuotos ar atskirai nuo kitų visuomenės institucijų, o įsiliedamos į nenutrūkstamą tarpusavio santykių srautą, kuris lemia, daro įtaką, apibrėžia ir savanorystės populiarinimo žinios, perduodamos per šių projektų įgyvendinimą, turinį, ribas, formas ir kt. aspektus. Organizacijos, įsiliedamos į tokius santykių srautus, įsilieja ir į bendrą išteklių dalijimosi, partnerystės, bendrų komunikacinių sprendimų sistemą, kurioje išryškėja tokios sistemos centralizacija arba išcentrumas, galios santykiai, įtakos potencialai arba priešingai – organizacinis silpnumas, išteklių stoka, priklausomybė nuo kitų organizacinių tinklo narių. Visos šios sąveikos ir santykiai išryškėja ir atsispindi organizacijų kuriamame (šiuo atveju) savanoriškos veiklos populiarinimo diskurse; antra vertus, tokios sąveikos yra vidiniai tinklo kaip apibendrinto žinios siuntėjo organizaciniai / administraciniai procesai, apibrėžiantys tai, kaip yra sukuriama konkreti platinama žinia(-ios).

Struktūriniai tinklo elementai. Vienas dažniausiai kylančių klausimų šioje situacijoje yra *kaip galima laikyti tinklais; kokie požymiai leidžia suprasti, kad susidūre su tinklu?* Aukščiau minėtas pastaruoju metu besireiškiantis socialinio tinklo koncepcijos populiarumas iš dalies nuvertino tinklo terminą ir dabar šiuo terminu yra vadinamos bet kokios struktūrinės jungtys. Beje, liberalioji tinklo vertinimo pozicija (Steiny, 2008) tokiai termino vartosenai neprieštarauja. Tačiau geriausia tinklo požymius nusako jo struktūra, kuri susideda iš *veikėjų (mazgų) grupės*, viduje susietos įvairių tipų *ryšiais*. Ryšiai per savo galuose esančius mazgus sieja visus grupės veikėjus tie-

sioginiu arba netiesioginiu santykiu. Ryšių išsidėstymas tinkle sukuria ypatingą kiekvieno tinklo struktūrą, o mazgai šioje struktūroje užima tam tikras pozicijas. Įvairios tinklų tyrimų teorinės priegios daugiausia dėmesio skiria tinklų struktūrų charakterizavimui, mazgų pozicijų analizei (pvz., jų centriškumo tyrinėjimas) ir sąsajų su tinklo kuriamais rezultatais paieška (Mizruchi and Galaskiewicz, 1994; Wasserman and Faust, 1999; Scott, 2000; Antinienė ir kt., 2004; Gečienė, 2009; Borgatti and Halgin, 2011; ir kt.). Pažymėtina ir tai, kad, priešingai grupėms, tinklai neturi natūralių ribų ar sienų. Tinkle visi mazgai taip pat neprivalo būti sujungti vidiniais ryšiais, t. y. gali būti mazgų, kurie negali pasiekti kitų tinklo narių jokiais takais – tai reiškia, kad tinklas yra padalintas į fragmentus, kurie yra vadinami tinklo komponentais (Borgatti and Halgin, 2011); pastaroji mintis taip pat gali būti siejama su liberalistinėmis tinklų apibrėžtimis.

Tinklų tipų ir vidinių jų ryšių kategorizacija. Socialiniai tinklai taip pat nėra vienmatis socialinio kapitalo komponentas: jie gali būti horizontalūs ir vertikalūs, formalūs ir neformalūs, paremti silpnais arba stipriais ryšiais, susiejantys, surišantys (angl. *bonding*) arba sujungiantys (angl. *bridging*), atsižvelgiant į tai, ar juos sudarantys individai ir grupės yra panašūs socialiniame gyvenime svarbių charakteristikų atžvilgiu, ar skiriasi (Putnam and Goss 2002; Žiliukaitė, 2004). Robertas D. Putnamas (2001), analizavęs pilietinių tinklų sąsajas su politikos procesais Italijoje, skiria du tinklų tipus – *vertikalūs* ir *horizontalūs* bei pažymi, kad jie gali būti *formalūs* ir *neformalūs*. Vertikalūs tinklai („gegužinės stulpo tipo“) yra organizuoti hierarchiškai ir remiasi kontrole, todėl negali įtvirtinti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo – juose palaikoma informacijos sklaida dažnai yra nepatikima. Vidiniai ryšiai tokiuose tinkluose sieja nelygius veikėjus asimetriškais hierarchijos ir priklausomybės santykiais. Horizontalūs tinklai („voratinklio tipo“), kuriuose santykiai pagrįsti bendradarbiavimu, o tinkliniai ryšiai jungia tokio paties statuso ir galios veikėjus, atspindi pilietinį susigrupavimą ir pilietinį dalyvavimą (Putnam, 2001; Butkuvienė, 2005). Putnamo požiūriu, horizontalūs tinklai sudaro palankią terpę pasitikėjimo kitais žmonėmis ir savitarpio normų formavimuisi. Horizontalūs tinklai skatina individų įsitraukimą į bendras veiklas ir bendradarbiavimą tarp jų siekiant kolektyvinių tikslų (Putnam, 2001; Žiliukaitė, 2004). Komentuodamas šių tinklų raišką praktikoje, Putnamas (2001, p. 228) pažymi, kad

<...> realiame pasaulyje, žinoma, beveik visi socialiniai tinklai yra horizontalių ir vertikalų ryšių mišinys: netgi boulingo komandos turi kapitonus, o kalėjimo prižiūrėtojai kartais bičiuliaujasi su kaliniais.

Žinoma, Putnamas daugiausia dėmesio skiria pilietiniams (individų) tinklams komentuoti, o organizaciniai tinklai į jo dėmesio lauką nepatenka, tačiau reikia pažymėti, kad jo išskirti tinklų tipai gali būti taikomi aptariant ir organizacinių tinklų vykdomas veiklas; šiuo tinklų skirstymu disertacijoje toliau bus pasinaudojama, nes putnamiškų vertikalų ir horizontalų tinklų išskyrimas yra paremtas atitinkamo pobūdžio ryšiais tarp tinklo vienetų (horizontaliais ar vertikaliais), nusakant ne tiek jų informacijos distribucijos ar resursų dalijimosi aspektus, kiek hierarchijos ir partnerystės ryšius.

Esama taip pat labai daug tinklo vidinių ryšių kategorizavimo būdų, kurių (t. y. konkrečių kategorijų) pritaikymas socialinio tinklo analizėje leidžia ištirti, kaip tinklo veikėjai (individai, grupės, organizacijos ir t. t.) yra susieti tam tikro pobūdžio socialiniais santykiais (pvz., patarimų davimu, resursų dalybomis, partneryste ir t. t.) (Borgatti et al., 2009). Ryšių struktūrinės konfigūracijos svarba kyla iš galimų rezultatų, kuriuos organizacijos gali gauti iš vienokių ar kitokių tipų ryšių. Pvz., išskiriami *stiprūs* ir *silpni*, *surišantys* ir *sujungiantys*, *horizontalūs* ir *vertikalūs*, *instituciniai* ir *neinstituciniai* ryšiai (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). Literatūroje taip pat išskiriami ir tokie ryšių tipai: *komunikacijos ryšiai* (nusakantys, kas su kuo komunikuoja, kas kam teikia informaciją ar patarimus), *formalūs ryšiai* (nusakantys, kas kam yra atskaitingas), *afekciniai ryšiai* (nusakantys simpatijas ir antipatijas), *materialūs* arba *darbo srautų ryšiai* (ryšiai su ekonominių ar kitų resursų šaltiniais), *atstumo ryšiai* (kas su kuo yra arti vienas kito realioje ar virtualioje erdvėje), *kognityviniai ryšiai* (nusakantys, kas ką pažįsta). Tinklai paprastai yra paremti sudėtingomis ryšių sistemomis, t. y. tinklo veikėjus sieja daugiau nei vieno tipo ryšiai (Katz et al., 2004; Contractor, Wasserman and Faust, 2006). Praktikoje tinklo vidiniai ryšiai gali būti skiriami į dvi pagrindines kategorijas: *pastovios būsenos* ir *eventualiniai* (proginiai) ryšiai (žr. 1.3.1 lentelę). Pastovios būsenos ryšiai yra išsitęšę laike; jie nėra permanentiniai, o labiau laikytini apskritai neribojami laiko – tai gali būti, pvz., giminystės ryšiai. Pastovios būsenos ryšiai paprastai yra aptariami stiprumo, intensyvumo ir trukmės terminais (Borgatti and Halgin, 2011). Proginiai ryšiai, priešingai, yra pavieniai, trunkantys apibrėžtą laiko tarpą ir gali būti skaičiuojami tam tikro periodo kontekste. Tokių ryšių pavyzdžiai yra (elektroniniai) laišakai, pokalbiai telefonu, pardavimas ir pan. Susikaupę per ilgą laiką, tokie ryšiai gali būti analizuojami, pvz., dažnumo aspektu (Borgatti and Halgin, 2011). Tiek pastovūs, tiek proginiai ryšiai gali būti suvokiami kaip specialūs takai, įgalinantys kokio nors pobūdžio srautus

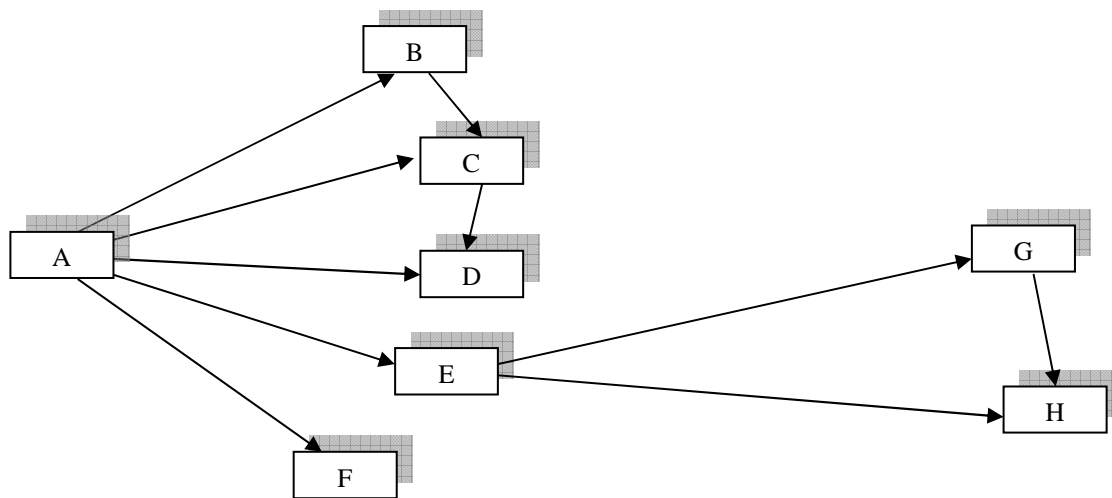
1.3.1 lentelė. Socialinių tinklinių ryšių tipai (Borgatti and Halgin, 2011, p. 3)

Pastovios būsenos ryšiai	Proginiai ryšiai
- <i>Giminystės ryšiai</i> (brolis, sūnus, motina)	- <i>Interakciniai ryšiai</i> (duoti patarimą, išsiųsti el. laišką ir pan.)
- <i>Vaidmenimis paremti ryšiai</i> (draugas, viršininė ir t. t.)	
- <i>Kognityviniai ryšiai</i> (pažįsta ir pan.)	- <i>Transakciniai ryšiai</i> (parduoti, pasirašyti sutartį ir t. t.)
- <i>Afekciniai ryšiai</i> (mėgsta / nemėgsta ir t. t.)	

tarp mazgų. Mizruchi ir Galaskiewiczus (1994) siūlo platesnį požiūrį į tinklo vidinių ryšių aspektus nei jų krypties ar vaidmens nusakymas ir išskiria *išteklių priklausomybės*, *socialinių klasių* ir *institucinių* ryšius. *Išteklių priklausomybės* prieiga nurodo tai, kad organizacijos visada priklauso nuo įvairių resursų, kuriuos kontroliuoja kitos organizacijos, todėl yra svarbu rasti būdus, užtikrinančius nenutrūkstamą ir tolygų „priėjimą“ prie šių resursų. Čia iškyta tokie sprendimai kaip: 1) kooptuoti priklausomybės šaltinius, 2) panaudoti savo organizacinius ryšius, kurie sukurtų įtakos svertus ar 3) pakeisti priklausomybės kryptis. Su *išteklių priklausomybės* prieiga

konkuruojanti *socialinių klasių* prieiga akcentuoja, kad ryšiai tarp tinklo organizacijų turi ne tik ekonomines, bet ir socialines šaknis. Pvz., ryšiai tarp skirtingo tipo organizacijų (universitetų, korporacijų, firmų, fondų, vyriausybinių institucijų ir t. t.) yra skirti tam, kad būtų užtikrinta aukštesniosios nei vidurinioji klasės dominavimą ir interesus. Šioje situacijoje kaip tyrimo objektai yra svarbesni ryšiai tarp skirtingo sektoriaus organizacijų arba, kaip vadinama šioje disertacijoje, *tarpsektoriniai ryšiai*. Galiausiai *institucinė prieiga* akcentuoja tai, kad organizacijos negali laisvai įgyti vienu ar kitu resursų, o turi veikti pagal jų visuomenių teisinę bazę ir tradicijas. Kai kultūrinės sistemos tampa sudėtingos ir valstybės bei dominuojančių subkultūrų galia prasiskverbia į organizacijų veiklos sritį, jų nariai privalo elgtis atitinkamai, net jei tai prieštarauja jų resursų poreikiams ar interesams (Mizruchi and Galaskiewicz, 1994).

Aukščiau minėtas *surišantis ryšys* yra toks, kuris sujungia vieną organizaciją su kita organizacija, o jas abi sieja ir ryšiai su dar bent viena organizacija; tuo tarpu sujun-

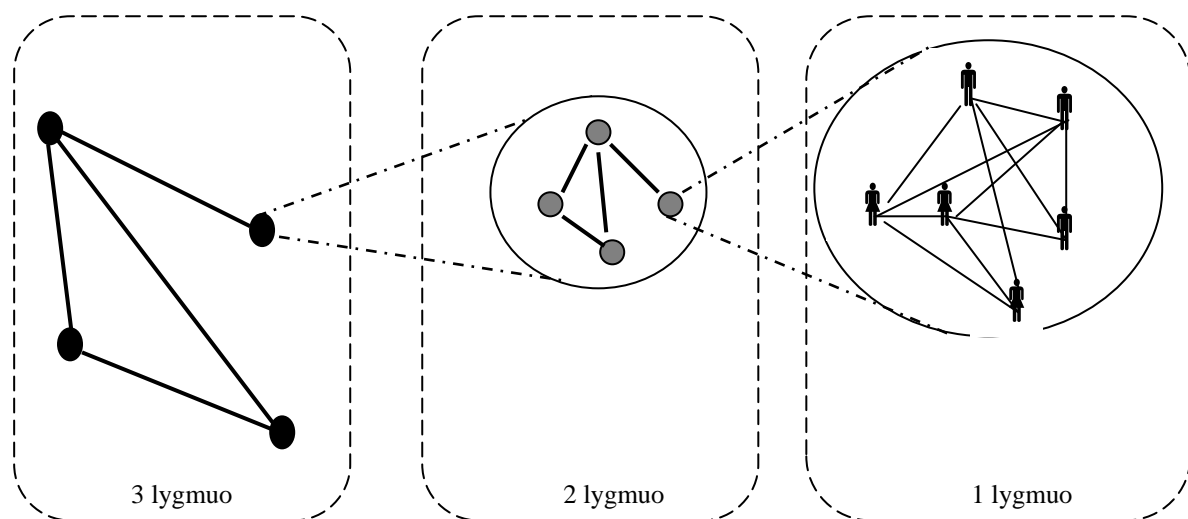

1.3.1 pav. Organizacinio tinklo pavyzdys (Gulati, Dialdin and Wang, 2002, p. 290)

giantis ryšys yra toks, kuris sieja centrinę organizaciją su kita organizacija tinkle, kuri nėra daugiau susijungusi su jokiais kitais mazgais. Pvz., 1.3.1 paveiksle ryšiai AB, AC ir AD yra surišantys, o AE ir AF – sujungiantys (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). Stiprus ryšys yra toks, kuris nusako stiprias interakcijas; silpnas – toks, kuris nurodo vos kelis kontaktavimo atvejus. Nors tiek surišantys, tiek sujungiantys ryšiai sukuria pasitikėjimą tarp tinklo narių, surišantys ryšiai nurodo, kad pasitikėjimas kyla iš organizacijos įsitvirtinimo tinkle prieš diadą. Tuo tarpu stiprūs ryšiai nurodo, kad pasitikėjimas kyla iš intensyvių santykių su diada (Gulati, Dialdin and Wang, 2002).

Tinklo veikėjų išsidėstymo tinkle struktūra. Nuo tinklo veikėjų išsidėstymo tinkle pobūdžio priklauso tų veikėjų vaidmenys tinkle bei paties darinio struktūra. Literatūroje yra skiriami kelių tipų tinklai. Pvz., *egocentrinis organizacinis tinklas* susideda iš a) *centrinės (ego) organizacijos*, b) *tinklo organizacijų*, kurios turi ryšių su centrine organizacija, c) *ryšių tarp centrinės ir periferinių organizacijų* ir d) *ryšių tarp periferinių organizacijų* (Gulati, Dialdin and Wang, 2002; Wasserman and Faust, 1999). Tokiame tinkle būti jo centre reiškia galimybę disponuoti informacija (t. y. ją gauti, skirstyti ir pan.) ir turėti tam tikrą galią (Gulati, 1999). Aukšto laipsnio centriš-

kumas tinkle užtikrina, kad organizacija bus matoma kitiems tinklo nariams, ir padidina jos galimybes, kad ją pasieks kitų tinklų organizacijos. Todėl aukšto laipsnio centriškumas yra priemonė organizacijai įgyti tam tikrą vertę, kurią kuria tinklas kaip vienetas, ir pagerinti savo veiklos kokybę (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). O Moliterno ir Mahony (2011) įrodinėja, kad vieno lygmens požiūris į socialinį tinklą apriboja integruotos organizacinės tinklo teorijos vystymąsi, ir siūlo, kad didesnę tinklo teorijos integraciją į daugialygiškumo teoriją užtikrintų *lizdinių tinklų* koncepto plėtotė. *Lizdiniai tinklai* čia yra suvokiami kaip tinklai, kurių mazguose vystosi atskiri tinklai, t. y. gaunamas *tinklų tinkle* efektas. Tokiu būdu kiekvienas makrotinklo mazgas yra kaip atskiras lizdas. Tokius tinklus Moliterno ir Mahony (2011) vadina daugialygiais (angl. *multi-level*) ir, derindami daugialygiškumo teoriją su socialinių tinklų perspektyva bei kurdami daugialygio tinklo teoriją, aiškina, kad kiekvienas tinklo mazgas tame lygyje, kuriame jis yra analizuojamas, gali būti išstisas tinklas žemesniame analizės lygyje. Kaip pavyzdį galima pateikti hipotetinę trijų lygių organizacinių tinklų sistemą (žr. 1.3.2 pav.). Aukščiausias lygis (3 lygis) atspindi interorganizacinį organizacijų tinklą. Šiame tinkle kiekvienas veikėjas yra atskira organizacija, su ją reprezentuojančiais ryšiais. Tačiau kiekvienas iš šių organizacinių veikėjų (t. y., kiekvienas iš 3 lygmens tinklo mazgų) yra sudarytas iš intraorganizacinių grupių, departamentų ar skyrių tinklo – tai bus 2 lygmens tinklas, kuriame ryšiai tarp departamentinių veikėjų būtų keitimasis resursais. Galiausiai kiekviena iš šių grupių (t. y. kiekvienas iš 2 lygmens tinklo mazgų) nusako individų tinklą, kurio ryšių sistema yra paremta, pvz., patarimų srautais – tai bus 1 lygmens tinklas. Žinoma, realybėje tiksliai lizdinių organizacinių tinklų sistema bus sudėtingesnė ir labiau susieta su kontekstu (Moliterno and Mahony, 2011). Tinklo veikėjų išsidėstymo tinkle struktūrinės schemos yra aktualios aptariant 1.2 poskyryje nagrinėtų socialinių reformų įgyvendinimo procese veikiančių subjektų išsidėstymą ir tarpusavio santykius. Priminsime, kad, pasak Podgóreckio (1996), tokie subjektai gali būti *užsakovas* (angl. *Sponsor*), *sprendimų priėmėjas* (angl. *Decision-maker*), *ekspertai* (angl. *Expert*), *tarpininkai* (angl. *Stakeholder*), *klientai* (angl. *Client*) ir *veikėjai* (angl. *Agent*). Jų vidinių santykių ir

1.3.2 pav. Hipotetinė trijų lygių organizacinių tinklų sistema (remiantis Moliterno and Mahony, 2011)

įgyvendinamų socialinių reformų bei įtikinėjimo veiksnių analizė ir išdėstymas tinkline schema leistų suprasti konkrečioje šalyje (šio darbo atveju – Lietuvoje) konkrečios socialinės reformos įgyvendinimą ir organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinkle veikiančių santykių sistemas, priklausomybės šaltinius, svarbiausius tinklo veikėjus bei pasirinktus visuomenės įtikinėjimo modelius.

Organizaciniuose tinkluose veikiančių interorganizaciniais ryšiais sujungtų organizacijų veikla paprastai suprantama kaip individuali kiekvienos atskiros organizacijos veikla, kurios įgyvendinimą palengvina vidinės tarpusavio sąveikos, užtikrinančios tam tikrą „priėjimą“ prie resursų, informacijos ar lemiančios vienokio ar kitokio pobūdžio partnerystę. O šiame darbe į tokį organizacinį tinklą siūloma žiūrėti kaip į vieną žinios siuntėją, kurio organizacijų narių individuali veikla kuria komunikacinę įtaką visuomenei (pvz., skatina formuoti palankias nuostatas savanoriškos veiklos atžvilgiu). Tokiu atveju toliau yra svarbu aptarti komunikacines tinklo kaip žinios siuntėjo funkcijas ir savybes.

1.3.2. Socialinė įtaka kaip komunikacijos sąlygojama tinklo funkcija

Organizacinio tinklo sąsajos su komunikacija šios srities teorijoje pirmiausia yra suprantamos kaip *vidinių tinklo narių įtrauktumas į bendruosius komunikacijos srautus tinklo viduje*. Kitaip tariant, teorijoje yra aiškinama situacija, kai tinklo nariai turi (daugiau ar mažiau) vienodą ar privilegijuotą (lyginant su netinklo nariais) priėjimą prie tam tikrų informacijos išteklių ir yra integruoti į komunikacinius šių išteklių dalijimosi procesus. Tinklinė komunikacijos samprata arba situacija, kai komunikacijos procesuose dalyvauja tinklinėmis sąveikomis sujungti nariai (organizacijos, individai ir t. t.), kilo iš linijinių komunikacijos modelių kritikos. Tradiciniai linijiniai komunikacijos modeliai, komunikacijos procesą vertinantys tiesiog per *siuntėjo–žinios–kanalo–gavėjo* konceptus, nėra tinkami aiškinti sudėtingų komunikacijos procesų dinamiką, todėl į šiuolaikinę komunikacijos teoriją buvo įtraukta *komunikacinių tinklų* teorinė prieiga (Windahl, Signitzer and Olson, 2006), beje, išsivysčiusi iš Rogerso plėtos komunikacijos darbų (Rogers and Kincaid, 1981; Rogers, 2003). Komunikaciniai tinklai originaliajame jų apibrėžime pirmiausia suprantami kaip tarpusavyje komunikaciniais ryšiais sujungtų individų struktūros, atliekančios įtikinėjimo funkcijas, nes kiekvienas visuomenės narys yra įtrauktas į tokius komunikacinius tinklus (Rogers and Kincaid, 1981; Rogers, 2003; Monge and Contractor, 2003; Windahl, Signitzer and Olson, 2006). Technologijos mokslai komunikacinius tinklus vertina kaip bet kokių komunikaciją palengvinančių vienetų struktūrą (pvz., Kasera, Narang and Narang, 2006), pvz., kompiuterių, telefonų, internetinės bankininkystės tinklai – tačiau šis tinklų supratimas nėra tapatinamas su socialinių ryšių aiškinimu. Socialinių ryšių požiūriu plečiant Rogerso pasiūlytą komunikacinių tinklų apibrėžimą, analogiškai išplėtotam bendrajam socialinių tinklų apibrėžimui, nusakančiam *bet kokių* sąveikauti galinčių vienetų sąsajas (žr. 1.3.1 paragrafą), galima teigti, kad komunikaciniais tinklais yra laikytina ir tarpusavyje specialiais komunikaciniais ryšiais

sujungtų organizacijų veikla bei dalijimasis bendrais informaciniais resursais (žr. toliau šį paragrafą). Bendrasis priėjimas prie tokių resursų kyla iš organizacinio tinklo narių *interaktyvumo*, t. y. galimybės sąveikauti tarpusavyje, ir sukuria specifinį komunikacinį rezultatą. Interaktyvumas nurodo komunikacijos procese dalyvaujančių veikėjų galimybę kurti *bendrajį diskursą* (angl. *mutual discourse*; Rogers, 2003). Bendrasis diskursas čia reiškia konkretaus komunikacijos akto kilimą iš prieš tai buvusių komunikacijos aktų: kiekviena tinkle generuojama žinia paveikia kitą žinią.

Socialinė įtaka kaip tinklo veiklos efektas. Vis dėlto disertacijoje, remiantis komunikacinių tinklų apibrėžimu, remiamasi kiek kitokia *komunikacinės tinklo funkcijos* ir *bendrojo diskurso* samprata, kuri siejama pirmiausia su tinklo veiklos sukuriama *socialine įtaka* visuomenei ir *galios* resursais, kylančiais iš vidinių tinklo sąveikų bei lemiančiais minėtos įtakos reikšmingumą. Aukščiau aptartas Rogerso komunikacinių tinklų apibrėžimas akcentuoja komunikacijos srautų specifiką tinklo viduje, o šiame darbe yra analizuojama tokių srautų specifika tinklo išorėje, t. y. ginama idėja, kad vidinės tinklo sąveikos bei dalijimasis bendrais ištekliais sukuria bendrą komunikacinę žinią, skirtą tinklo veiklos tikslinėms grupėms ar visai visuomenei apskritai. Tokia idėja yra tiesiogiai susijusi su *socialinės įtakos* konceptu. Kaip pabrėžia Littlejohnas (2008), bendruoju požiūriu **tinklo vaidmenys, funkcijos** visuomenėje gali būti skiriamos bent į 5 grupes: 1) informacijos srautų kontrolė, 2) specialių vienetų, turinčių panašių interesų, sujungimas, 3) pagrindo bendriems vertinimams sukūrimas, 4) *socialinės įtakos sustiprinimas* ir 5) sąlygų keistis resursais sudarymas. Komunikacijos požiūriu šie vaidmenys gali būti komentuojami žinios siuntėjo ir komunikacijos proceso rezultato požiūriu: jeigu konkretaus tinklo funkcija yra skleisti, perduoti tam tikras žinias tikslinėms grupėms, tai *informacijos srautų kontrolės* (1), *panašaus pobūdžio vienetų su(si)jungimo* (2) ir *sąlygų keistis resursais sudarymo* (5) funkcijos yra skirtos vidiniams administraciniams, organizaciniams žinios siuntėjo procesams nusakyti, o, pvz., *socialinės įtakos sustiprinimo* funkcija (4) nusako komunikacijos rezultato aspektus. Vidinė tinklo narių sąveika sukuria bendrą įtaką ir tokiu būdu sąveikaujantys tinklai sukuria vieną bendrą poveikio sistemą tikslinėms komunikacijos žinios priėmimo grupėms, o tokia situacija tiksliai nusako tinklinio visuomenės įtikinėjimo intenciją.

Socialinė įtaka yra apibrėžiama kaip individų minčių, jausmų, nuostatų ar elgesio kaita, sąlygota sąveikų su kitais individais ar socialinėmis grupėmis. Socialinė įtaka turi būti atskirta nuo *galios* ar *valdžios*, taip pat nuo *priverstinio* viešojo kokio nors reiškinio priėmimo ar *atlygio* sąlygotų pokyčių (Mayhew, 1997; Rashotte, 2009; Levi, 2011; Baumeister and Bushman, 2011), nors šie veiksniai (stereotipiškai) yra glaudžiai susiję su socialinės įtakos procesais. Laikantis nuostatos, kad socialinę įtaką kuria organizacinis tinklas kaip veikėjas (žinios siuntėjas), jo sąveikos su kitais individais ar jų grupėmis (visa visuomene apskritai) gali būti suvokiamos kaip komunikacijos procesas, kurio metu tinklas kuria žinias, lemiančias minėtą tikslinių grupių kognityvinę, emocinę ar elgesio kaitą ar korekciją. Yra keliamos dvi pagrindinės priežastys, lemiančios socialinės įtakos efektus: *normatyvinė įtaka* ir *informacinė įtaka*. Pirmoji

nusako pokyčius, lemtus noro atitikti kitų lūkesčius ir būti priimtami į kitų tarpą, o antroji nusako pokyčius, kuriuos lemia priimama informacija apie tam tikrą situaciją (Levi, 2011; Baumeister and Bushman, 2011). Darbe ginama idėja apie komunikacinę išraišką organizacinio tinklo kuriamą socialinę įtaką visuomenei remiasi antrąja minėta priežastimi, nurodančia informacinę įtaką, t. y. kryptingą informacinį poveikį, dėl kurio visuomenė atsivertę socialinių pokyčių idėjoms ir pozityviaja prasme keistų savo gyvenimo būdą ir vertybines nuostatas; šio darbo atveju – priimtų savanorystės idėjų. Informacinė įtaka kaip socialinės įtakos forma siejama su *įtikinėjimo procesais*, t. y. tam tikra prasme stipresnio *intencinio pobūdžio* komunikacijos aktais (plačiau žr. 1.4 poskyrį).

Socialinė įtaka yra procesas, kurio metu iš tikrųjų keičiasi individų jausmai ar elgesys kaip sąveikos su kitais individualais, kurie sukelia *panašumo*, *trokštamumo* ar *ekspertiškumo* įspūdį, rezultatas. Žmonės keičia savo įsitikinimus pagal kitų primestas keitimosi formules, jei jaučiamasi esant panašioms su tais *kitais*; individams įtaką daro *daugumos* efektas: kai didelė individo socialinės grupės dalis laikosi tam tikrų nuostatų, tikėtina, kad ir šis individas laikysis tokių pačių nuostatų. Individai gali keisti savo nuomonę, veikiami tų žmonių įtakos, kurie konkrečiu klausimu yra laikomi *ekspertais* (Rashotte, 2009). Šioje situacijoje reikia pabrėžti, kad organizacinio tinklo kuriama socialinė įtaka, paremta komunikacijos (*įtikinėjimo*) procesais, gali būti siejama su visais trimis (*panašumo*, *daugumos* [*trokštamumo*] ar *ekspertiškumo*) veiksniais; tai daugiausia priklauso nuo tinklo sąveikų kuriamų komunikacinių žinių pobūdžio (komunikaciniai argumentavimo būdai, lemiantys tokį pobūdį, plačiau yra aptariami 1.4 poskyryje) ir pasirinktų komunikacinių strategijų. Turint omenyje tai, kad organizacinę visuomenės įtikinėjimo tinklą sudaro daug organizacijų, siekiančių skleisti tam tikrą žinią, jų pasirinktas žinios skleidimo būdas gali būti visiškai individualus ir atitikti tiek panašumo, tiek daugumos, tiek ekspertiškumo veiksnius bei būti atitinkamai formuojamas. Pasirinkti veiksniai, lemiantys komunikacinių žinių pobūdį, gali kilti iš organizacijų vykdomos veiklos specifikos: vienos organizacijos gali kurti savo kaip konkretaus komunikuojamo klausimo ekspertų įvaizdį, kitos – orientotis į tariamą artimumą su savo tiksline grupe ar pan.

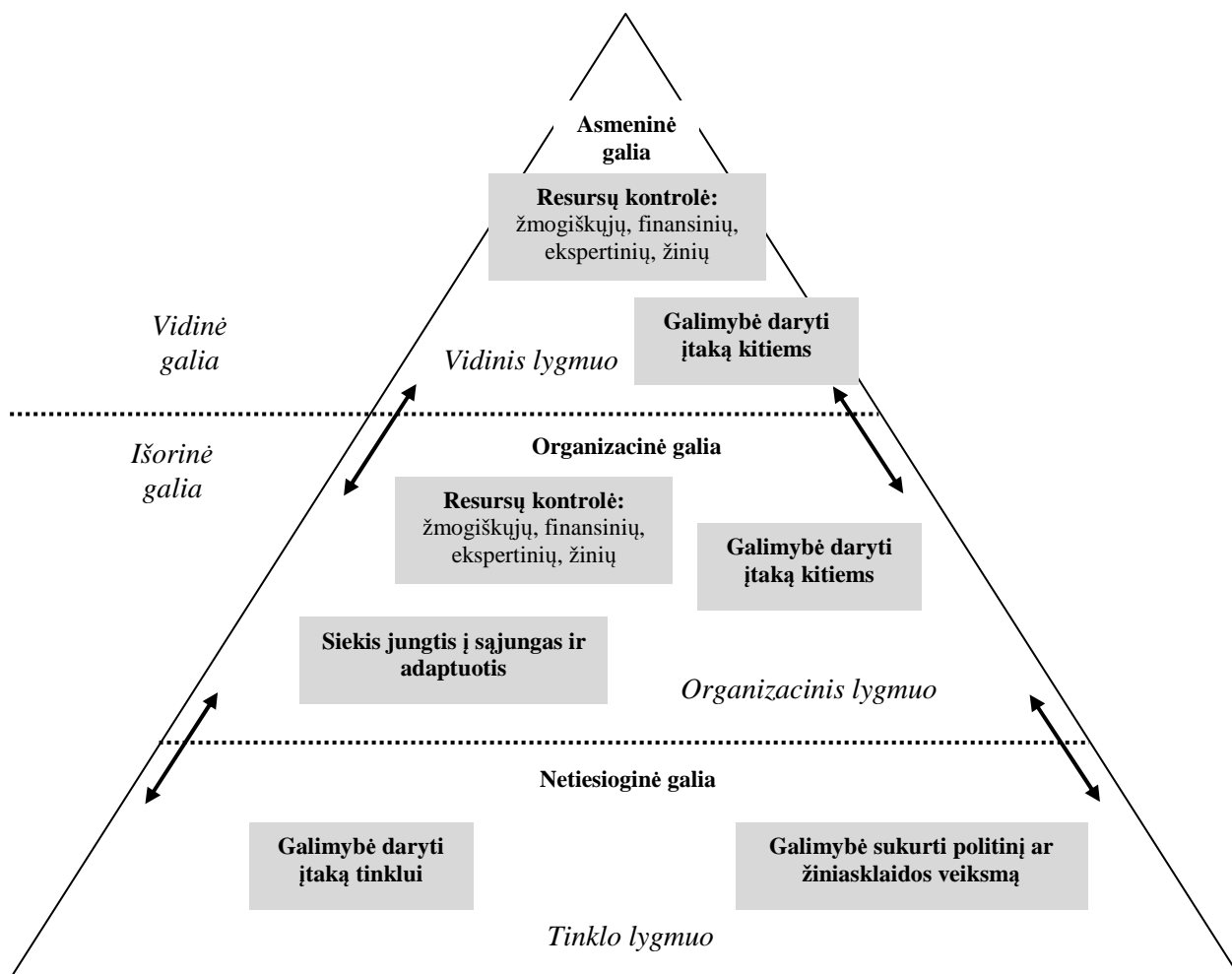
Su socialine įtaka sinonimiškai tiesiogiai susijusi ir *socialinio poveikio teorija* (siejama su Bibb Latané (žr. Latané, 1981) veikla), kuri yra platesnė už bendrąją įtikinėjimo teoriją (aptariamą 1.4 poskyryje). Socialinio poveikio koncepcija nusako pokyčius, galinčius įvykti kognityviniu, emociniu ar elgesio lygmeniu, sąlygotus kitų individų, kurie yra tikri ar įsivaizduoti. Svarbiausia socialinio poveikio teorijoje yra tai, kad bet kokio informacijos šaltinio galimas poveikis konkrečiam individui yra laikomas trijų veiksnių (ar vieno iš jų) raiškos rezultatu: a) kitų *individų*, pasitikinčių šiuo šaltiniu, *skaičiaus*; b) jų *artumu* besikeičiančiam individui ir c) jų *stiprumu* (t. y., *disponuojama galia*) (Rashotte, 2009). Šie veiksniai atitinkamai siejasi su socialinės įtakos teorijoje minėtais įtakos veiksniais, pvz., *panašumu* (siejasi su *artumu*) ar *dauguma* (siejasi su *skaičiumi*). Tuo tiek socialinės įtakos, tiek socialinio poveikio teorijos išryškina vieną svarbų įtakos kūrimo aspektą: daryti įtaką reiškia turėti priėjimą ir galimybę naudotis

tam tikrais įtikinėjimo *resursais*, pvz., prestižu, žiniomis ir informacija, pasitikėjimu, charizma, retoriniais gebėjimais, priėjimu prie komunikacinių tinklų (Mayhew, 1997) ir kt. Šie resursai nurodo įtikinėjimo ar įtakos subjekto valdomą *galią*, kuri ir sudaro prielaidas įtikinėjimo / įtakos procesų vyksmui.

Galia ir socialinės įtakos resursai organizaciniame tinkle. Filosofiniu požiūriu Mažeikis (2010, 2012) atskiria *galią* nuo *jėgos* (kurią sieja tik su fizine galia) ar *valdžios* (kuri yra institucionalizuota galios forma); panašaus atskyrimo galima laikytis ir socialinės įtakos atveju, nes a) pastarojoje teorijoje yra akcentuojamas neprievartinis jos pobūdis (Mayhew, 1997; Rashotte, 2009; Levi, 2011; Baumeister and Bushman, 2011; taip pat, kaip ir įtikinėjimo teorijoje – Perloff, 2010; de Rosis et al., 2006; O’Keefe, 2002 – žr. 1.4 poskyrį), taigi galia kaip socialinės įtakos šaltinis šiuo atveju neturi būti laikoma jėga ir b) valdžia kaip galia nebūtinai turės pakankamai resursų socialinės įtakos procesams palaikyti arba socialinei įtakai sukurti nebūtina valdžios institucionalizacija. Todėl galia kaip resursų visuma organizacinio tinklo atveju tiesiog nusako specialias organizacijų–tinklo narių prieigas prie specifinių resursų, sukuriančių prielaidas įtikinti tikslines grupes savo pozicijos svarba ir teisingumu. Tinkle sąveikaujančių organizacijų veiklos sėkmė kyla iš tinkle veikiančių jėgų, kurios, kaip nurodo Zolkiewski (2001), gali būti a) *funkcinė tarpusavio priklausomybė* tarp veiklų, veikėjų ir resursų (t. y. tinklinių sąveikų struktūros specifika; žr. 1.3.1 bei toliau šį paragrafus), b) *galios struktūrų*, c) *žinių valdymo struktūrų* ir d) *laikinių priklausomybių* (pastarosios nurodo į valdomų resursų sistemoje išskylančius naujus, laikinus resursų šaltinius, sudarančius prielaidas sustiprinti galios potencialą, o drauge ir socialinę įtaką) (Zolkiewski, 2001).

Galios, kuria remiasi tinklo organizacijos narės, lygmenys gali būti aprašyti remiantis *piramidės modeliu*, kuris nusako *asmeninę* (vidinę), *organizacinę* ir *netiesioginę* (tinklo) galias (žr. 1.3.3 pav.). *Asmeninė galia* (vidinis lygmuo) yra siejama su resursų (žmogiškųjų, finansų, ekspertinių, žinių ir t. t.) kontrole ir galimybe daryti įtaką kitiems žmonėms – organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle šis galios lygmuo nėra matomas (kaip ir kitokio tipo organizaciniuose tinkluose). *Organizacinė galia*, kurios raiška yra priskiriama organizaciniam tinklo lygmeniui ir siejama su išorine galia, taip pat nusako resursų kontrolę, galimybę daryti įtaką kitoms tinklo organizacijoms, siekiu formuoti interorganizacines sąjungas ir adaptuotis tinkle. Kadangi šis galios lygmuo yra išorinio tipo, visuomenės įtikinėjimo procesuose jis gali būti fiksuojamas kaip akivaizdus socialinės įtakos veiksnys ir siejamas su poveikiu visuomenės nuomonei. O *asmeninė galia* tinkle gali lemti tik vidines tinklo veiklos kryptis, administravimo, partnerystės ir pan. sprendimus, nematomus bendruosiuose įtikinėjimo procesuose. Galiausiai tinklo lygmens *netiesioginė galia*, priskiriama išorinės galios tipui, yra siejama su galimybe daryti įtaką pačiam tinklui ir galimybe sukurti politinius ir / ar žiniasklaidos veiksmus (Zolkiewski, 2001). Tai yra bendriausio pobūdžio galios tipas, lygiai taip pat, kaip ir asmeninė galia, nematomas įtakos veiksnys, tam tikras simbolinis visų tinklo narių interorganizacinės sąveikos kapitalas, užtikrinantis visuminę socialinę įtaką, bendrąjį tinklo sąveikų rezultatą.

Visuomenės įtikinėjimo atveju šis rezultatas nurodo sukuriamą bendrąjį visuomenės įtikinėjimo diskursą vienu ar kitu atveju (pvz., savanorystės populiarinimą Lietuvoje). Turint omenyje tai, kad šio tipo galia lemia ir atitinkamo politinio ar žiniasklaidos veiksmo sužadinimą, jos kuriama bendroji socialinė įtaka nurodo ne tik galimą tiesioginį visuomenės nuomonės pokytį, bet ir pridėtinę šios įtakos vertę – politinių veiksmų inicijavimą tam tikro klausimo atžvilgiu ar jo patekimą į žiniasklaidos darbotvarkę.

1.3.3 pav. Tinklo generuojamos galios lygmenų piramidė (pagal Zolkiewski, 2001)

Apskritai disertacijoje laikomasi nuostatos, kad organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas disponuoja galia, kylanti iš jo vidinių organizacinių sąveikų. Resursai, kurie lemia šią galią, nėra mistiniai – tai yra visų tinklo organizacijų valdomų resursų suma ir iš jos kylantis simbolinis tinklo kapitalas, garantuojantis socialinę įtaką. Šis kapitalas, kaip ir bendrieji tinklo resursai, formuojasi dėl to, kad organizacijos, vykdančios tam tikrą veiklą (pvz., populiarinančios savanorišką veiklą Lietuvoje), jungiasi į šią veiklą palengvinančius tinklus. Įsijungimas į tinklą jo nariams suteikia galimybių dalytis ir įgyti įvairių formų bendrųjų resursų. Šie resursai gali būti *finansiniai, instituciniai, žinių ir informacijos*; tinklo organizacijos jais tiek dalinasi, tiek priima (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). Viena vertus, struktūruotos galybės dalytis resursais leidžia gauti tam tikros naudos tinklo nariams ir užsitikrinti, pvz.,

išgyvenimo galimybę, padidinti veiklos efektyvumą ir t. t. Kita vertus, narystė tinkluose gali riboti tinklo narių galimybes pasinaudoti kitokiais resursais, kurių tinkle įgyti negalima, ir tai gali lemti organizacijų veiklos kokybės trūkumus (Gulati, Dialdin and Wang, 2002) – tai yra viena iš prielaidų tinklo teorijų kritikai. Aukščiau minėti *instituciniai* resursai kyla iš organizacinio tinklo kaip tokio turimo legitimumo ir statuso – tokiu atveju atskiri tinklo nariai turi tokį patį statusą ir legitimumą ir tai siejasi su bendruoju tinklo socialiniu kapitalu. *Žinių ir informacijos* resursai nusako kolektyvines tinklo žinias, kurias valdo visi tinklo nariai. Tinklo jungtys gali veikti kaip kanalai, kuriais yra skleidžiama tiek turima, tiek naujai įgyta informacija ir užtikrinama greita prieiga prie jos (Gulati, Dialdin and Wang, 2002). *Finansiniai* resursai leidžia įgyvendinti suplanuotą tinklo veiklą, finansuojant ją tais pinigais, kurių tinkle galbūt stokoja viena organizacija, tačiau turi kita. Būtent iš tokių interorganizacinių sąveikų tinkle ir kyla jo socialinės įtakos potencialas kaip tinklo veiklos rezultatas.

Apibendrinant išdėstyta požiūrį į tinklines organizacijų sąveikas visuomenės įtikinėjimo procesuose, pažymėtina, kad, vertinant jas podgoreckiškųjų sociotechnikų aspektu, praktikoje galima matyti skirtingų organizacinių veikėjų, reprezentuojančių A. Podgóreckio išskirtų pagrindinių sociotechninių programų veikėjų tipus (žr. 1.2.1 paragrafą), tinklines jungtis, susiformuojančias kaip tokių programų įgyvendinimo priemonė. Tačiau kadangi organizacinių visuomenės įtikinėjimo tinklų socialinė įtaka, taigi ir laukiamas pokytis visuomenės nuostatose / elgesyje priklauso nuo tinklo sąveikų kuriamų komunikacinių žinių pobūdžio, toliau turi būti analizuojamos komunikacinės žinios turinio formavimo strategijos, atliepančios socialinės įtakos objektą, bei konceptualizuojama tokia komunikacinė įtikinėjimo strategija, kuri geriausiai atitiktų šiuolaikinės visuomenės informacijos vartojimo poreikius.

1.4. Tinklo palaikomas *silpnojo* visuomenės įtikinėjimo diskursas

Analizuojant teorinius *įtikinėjimo* kaip komunikacijos proceso aiškinimus, pirmiausia būtina atskirti *įtikinėjimą kaip procesą* nuo *įtikinimo kaip rezultato* – ši skirtis nėra ypač akivaizdi, pvz., literatūroje anglų k. (angl. *persuasion – įtikin(ėj)imas*) ir tokios skirties svarba šiame darbe turi būti papildomai paaiškinta. *Įtikinimu* bus laikoma tokia komunikacinė veikla, kuri turi baigtinį rezultatą ir baigiasi iš anksto užsibrėžto tikslo, norimo efekto pasiekimu. *Įtikinėjimas*, nors ir nurodo tuos pačius siekius, užsibrėžtą tikslą, norimą efektą, semantiškai yra labiau sietinas su tęstiniu komunikacijos procesu ir nebūtinai su baigtiniu rezultatu. Kaip pažymi de Rosis ir kt. (2006), įtikinėjimo procesas nebūtinai turi sietis su galutiniu tikslinės grupės (individo) įtikinimu; kur kas svarbiau yra *įtikinimo intencija, siekis paveikti* tikslinę grupę, kuris yra realizuojamas per komunikaciją, užtikrinant neprievartinį (t. y. paliekant galimybę laisvai apsispręsti) jo pobūdį. Šiuo argumentu ir bus remiamasi šiame poskyryje kalbant apie įtikinėjimo turinį ir tikslus, o aukščiau aptartos skirties išryškėjimas yra būtinas konceptualizuojant *silpnąjį įtikinėjimą* (žr. 1.4.1 paragrafą) teigiant, kad silpnajam įtikinėjimui yra

labiau būdinga orientacija į procesą nei į rezultatą. Tačiau pažymėtina ir tai, kad įtikinimo ir įtikinėjimo terminai, nurodantys tiesiog komunikacinę veiklą, gali būti vartojami ir sinonimiškai.

Įtikinėjimo procesų apibrėžtys. R. Perloffas (2010, p. 12), apžvelgdamas esamus įtikinėjimo apibrėžimus, toliau savarankiškai jį apibrėžia kaip *simbolinį procesą, kurio metu komunikatorius siekia įtikinti žmones pakeisti savo nuostatas ar elgesį atitinkamai siunčiamai žinutei laisvo pasirinkimo atmosferoje*. Laisvė priimti įtikinimo argumentus arba juos atmesti yra vienas esminių įtikinėjimo apibrėžimo bruožų, kuriuos akcentuoja Vakarų tyrinėtojai (Perloff, 2010; de Rosis et al., 2006; O'Keefe, 2002); didesnis skirtumas tarp skirtingų apibrėžimų gali būti išvelgiamas įtikinėjimo rezultato atžvilgiu – privalomas arba neprivalomas įtikinėjamojo individo elgesio / nuostatų pokytis. Pvz., aukščiau pateiktame apibrėžime svarbu pažymėti, kad komunikatorius *siekia įtikinti*, vadinasi, nebūtinai įtikins ir nebūtinai pasieks norimą rezultatą, taigi orientuojamasi į įtikinėjimo procesą kaip specifinį komunikacinį veiksmą¹¹. Įtikinėjimas yra komunikacinė veikla, taigi jis apima perduodamą žinutę ir simbolius, kurie kartu su žinutėmis yra perduodami pirmiausia kalba ir nurodo turtingas kultūrinės prasmės, todėl Perloffas (2010) įtikinėjimą vadina simboliniu procesu. Įtikinėjimas kaip komunikacinis veiksmas nurodo verbalinių ir neverbalinių žinučių perdavimą tarpasmeniniu ar masiniu lygmeniu. O *įtikinėjimo technologijos* kaip atskiri tokio veiksmo būdai gali būti nusakomos kaip grupė technikų, sukurtų keisti individo elgesį, nuostatas ar abu šiuos dalykus ir implikuojančių *savanorišką* šių aspektų kaitą. Jeigu įtikinėjimo veiksmų efektyvumo didinimui yra pasitelkiama jėga (prievarta) ar dezinformacija (apgaulinėjimas), tai nebėra laikoma įtikinėjimo technologija (Perloff, 2010; IJsselsteijn et al., 2006; O'Keefe, 2002 ir kt.) – pastarasis aspektas dar kartą įtvirtina individo laisvės sąlygą įtikinėjimo situacijoje.

Pažymėtina, kad įtikinėjimo konceptą sudarančioms komunikacinėms schemoms ir įtikinėjimo proceso objektams (pvz., individo nuostatų ir vertybių turiniui) įtaką neišvengiamai daro sociokultūrinė bei technologinė pasaulio kaita (Perloff, 2010; Larson, 2012; plačiau žr. 1.4.1 paragrafą). Dėl to šiandien įtikinėjimo raiškos sfera dažnai yra siejama su kompiuterių naudojimu parduodant produktus ar paslaugas, tačiau yra matomas ir jos taikymo potencialas žmonių sveikatos gerinimo (*preveninės medicinos inžinerija*) ir gerovės didinimo (*socialinė politika, sveikesnis gyvenimo būdas, susietas su dieta, sporto, rūkymo, seksualinio elgesio, streso valdymu*) srityse (IJsselsteijn et al., 2006). Remiantis šiuo argumentu ir siekiant įtvirtinti (sugrąžinti) *įtikinėjimo kaip būdo kurti pozityvias visuomenės nuostatas socialinių aplinkų atžvilgiu* sampratos reikšmę, teigtina, kad teorinėje literatūroje aptariama įtikinėjimo

¹¹ Lietuvių literatūroje procesinis požiūris į įtikinėjimą realizuojamas, pvz., pagal Oržekauskos ir Šimanauskos (2005) pateiktą apibrėžimą, t. y. kaip „intelektualinis-psichologinis veikimas, perduodant (pateikiant) informaciją, turinčią aiškią ir konkrečią loginę seką, siekiant priversti individą ar jų grupę savanoriškai priimti pateikiamą informaciją, kuri turi atlikti veiklos (arba poelgio) sužadavimo (ar suaktyvinimo) vaidmenį“ (p. 104). Kaip matyti iš šio apibrėžimo, lietuviškojoje terminijoje taip pat akcentuojamas neprievartinis įtikinėjimo pobūdis bei nelingvistiniuose tyrimuose įtikinėjimas suprantamas ir kaip procesas, ne vien kaip rezultatas.

proceso struktūra ir kelias į individo nuostatų keitimą turi būti kritiškai įvertinta šiuolaikinių sociokultūrinių ir technologinių sąlygų aspektu ir joms adaptuota. Kituose paragrafuose bus teigiama, kad tokia adaptacija gali būti siejama su *silpnojo įtikinėjimo* termino ir proceso konceptualizacija.

1.4.1. Teorinės prielaidos *silpnojo įtikinėjimo* konceptualizavimui

Remiantis šiuolaikinio įtikinėjimo charakteristikomis (jos išskleistos toliau šiame paragrafe) bei atsižvelgiant į sociokultūrinės visuomenių kasdienybės charakteristikas, šiame darbe siūloma konceptualizuoti tokią įtikinėjimo formą, kuri atitiktų tiek įtikinėjimo žinutės siuntėjo, tiek jos priėmėjo interesus, tiek aplinkos, kurioje veikia tokio įtikinėjimo procesai, turinį. Tokios įtikinėjimo formos konceptualizacija galėtų būti paremta analogijų su Mažeikio (2010) išplėto *silpnosios propagandos* termino identifikacija. Šioje disertacijoje *propagandos* terminas, nors ir plačiau neanalizuojamas, apskritai yra vartojamas iš dalies sinonimiškai *įtikinėjimo* terminui tais atvejais, kai kalbama apie organizuotą, nuoseklų, ilgalaikį institucionalizuotą įtikinėjimą ir jo atžvilgiu yra laikomasi *pozityviosios propagandos* teoretikų idėjų (nuo klasikinių jau minėtų darbų: Bernays, 1928, 1947; Lasswell, 1927; Lippman, 1922 iki šiuolaikinės propagandos teorijos, pvz., O'Shaughnessy, 2004), atmetant stereotipizuotus, išskirtinai neigiamus propagandos vertinimus, susijusius su analogiškais stereotipizuotais *socialinės inžinerijos* teorijos vertinimais. Todėl analogijų tarp propagandos, silpnosios propagandos ir *šiuolaikinio* įtikinėjimo paieškos nėra neargumentuotos.

Teorinės prielaidos kalbėti apie galimą *silpnojo įtikinėjimo* komunikacinę prieigą kyla iš informacinių komunikacinių technologijų pažangos, sociokultūrinės visuomenės raidos ir šiuos reiškinius aiškinančių teorijų. Pvz., filosofinis minėtų reiškinių aiškinimas gali būti siejamas su Lyotardo išsakyta kritika *didiesiems pasakojimams* (pranc. *grand récits*), kuria yra paremtas postmodernizmo intelektualinės srovės apibrėžimas. Nors lyotardiškoji *didžiųjų pasakojimų* samprata orientuoja į konceptualius intelektualinius metanaratyvus, įvairias visuomenės veiklos sritis siejančias ideologines koncepcijas (Lyotardo darbuose tai pirmiausia yra marksizmas, komunizmas), šiame darbe *didžiuoju pasakojimu* supaprastintai vadinamas siekis sutelkti visuomenės dėmesį, vertybes, realybės supratimą, istorinę atmintį ir t. t. apie tam tikrą ideologinį tikslą – šio darbo atveju, pvz., *europietizaciją, europietiškujų vertybių integraciją į nacionalinių vertybių spektrą ES lygmeniu, europietiškojo gyvenimo būdo sklaidą, europiečio kaip kosmopolitiško, tolerantiško, senąją Europos kultūrą puoselėjančio piliečio įvaizdžio ir tapatybės kūrimą*. Lyotardas (1979) tokius pasakojimus laiko nebevalidžiais:

<...> „postmoderniu“ laikytinas nepasitikėjimas metapasakojimais. Šis nepasitikėjimas, be abejo, atsiranda vystantis mokslams; tačiau ši plėtra savo ruožtu suponuoja nepasitikėjimo buvimą. <...> Naratyvinė funkcija praranda savo funktyvus, savo didįjį herojų, didžiuosius pavojus, didžiąsias keliones ir didįjį tikslą (2010 m. leidimas, p. 14).

Jo išsakytas nepasitikėjimas *didžiaisiais pasakojimais* (ar *metapasakojimais, metanaratyvais*), tiksliau, tokių pasakojimų paskelbimas mirusiais, sukuria prielaidas abejoti,

pvz., masine (totalitarine) ar nacionaline propaganda kuriamų tokių pasakojimų sekėjų tvirtų identitetų poreikiu: kai didieji pasakojimai nebeorientuoja į didžiuosius pavojus ar didį tikslą, nebesukuria didžiųjų herojų, tai ir didžiųjų jų sekėjų, įtikintų didžiaisiais pasakojimais, vertybės niveliuojasi. Mažeikio (2007) nuomone, nekintančių vertybių ir identitetų kaip visuomenės įtikinėjimo tikslo atsisakymas yra teigiamas, nes generalizuojančių ideologijų ir bendrųjų vizijų nebuvimas leis didinti visuomenės narių lankstumą, atvirumą, mobilumą; tokie visuomenės nariai, laikinai jungdamiesi į projektines komandas, savo veikla, nuostatomis ir kompetencijomis taps adekvatesni rinkos bei šiuolaikinių kultūrų poreikiams. Tokią poziciją papildė ir Norkus (2008), teigiantis, kad didžiųjų pasakojimų pabaiga reiškia tikėjimo bet kokiais didžiaisiais pasakojimais pabaigą, o tai yra svarbiausias šiuolaikinio socialinio būvio skiriamasis bruožas: šiuolaikinės visuomenės nebeturi tikėti nekintančiomis vertybėmis. Vietoj to šiuolaikinių visuomenių vertybes formuoja tarpusavyje konkuruojantys ar vienas kitą papildantys *mažieji pasakojimai* (pranc. *petit récits; lokalieji naratyvai, mažosios istorijos*, pranc. *petit histoires*), labiau atitinkantys fragmentuotos, pliuralistinės visuomenės poreikius (Lyotard, 2010). Remiantis šia Lyotardo nuostata, galima sakyti, kad *silpnasis įtikinėjimas*, kurį čia siekiama konceptualizuoti, komunikuoja *mažuosius pasakojimus*, t. y. konkuruojančias vertybines istorijas, realybės sampratą, istorines atmintis. *Silpnasis įtikinėjimas* palaiko mažųjų istorijų konkurencinę kovą ir skirtingos *silpnojo įtikinėjimo* kampanijos siekia savo atstovaujamų vertybių (pvz., savanoriškos veiklos puoselėjimo) įtvirtinimo kolektyvinėje visuomenės sąmonėje. Taigi *silpnasis įtikinėjimas* gali būti suprantamas kaip alternatyva didžiųjų pasakojimų kurtam nekintančiam ideologiniam identitetui kaip komunikacijos produktui.

Propagandos, tradiciškai siejamos su komunikaciniu identitetų konstravimo procesu, *teorijų požiūriu*, šiuolaikinė visuomenė ir joje veikiančios informacinės komunikacinės technologijos sąlygoja *naujosios propagandos* gimimą ir jos sąsajas su populiariąja kultūra (Edelstein, 1997). Naujoji propaganda kaip teorinė koncepcija yra dar viena prielaida kalbėti apie *silpnojo įtikinėjimo* galimybę. Šiuolaikinių komunikacijos technologijų medijuotoje visuomenėje vieno šaltinio vienkryptis informacijos siuntimas masinei auditorijai nebėra galiojantis, todėl svarbu iš naujo apibrėžti ir konceptualizuoti patį propagandos fenomeną (Heintz-Knowles, 1997, p. xiii). Propagandos institucijos, atstovaujančios galios subjektui, nekontroliuoja informacijos ir tai yra klasikinės propagandos neveiksmo pradžia. Krizė informacijos kontrolėje nurodo galių perėjimą iš „kelių“ „daugeliui“. Per naująsias medijas ir populiariąją kultūrą auditorija ne tik dekoduoja žinutes, bet pati jas ir užkoduoja, t. y. kuria. Naujos auditorijos kuria *naująją propagandą* (Edelsteino atsargiai apmąstytas terminas) savo pačių vartojimui. Jeigu senoji propaganda buvo apibrėžiama kaip kelių informacijos kūrėjų sukonstruoto realybės paveikslas perkėlimas daugeliui, tai naujoji propaganda pabrėžia „derybų procesą“ tarp daugelio dalyvių. Kadangi šiuolaikinės medijos sudaro sąlygas, pvz., bendruomenės labai kontaktuoti interaktyviai ir globaliai, reikalingas naujas būdas galvoti apie realybės konstravimą (Heintz-Knowles, 1997, p. xiii).

Edelsteinas šį naują būdą vadina *naująja propaganda* ir nurodo, kad šiuolaikinės *senosios propagandos* šaknys yra siejamos su siekiu kontroliuoti ir manipuluoti masėmis pirmoje XX a. pusėje, abiejų pasaulinių karų ir Šaltojo karo metu. O *naujoji propaganda* gali būti laikoma egalitariniu produktu, formuotu po Antrojo pasaulinio karo, ir siejama su galia ne tik vartoti informaciją, bet ir ją kurti (Edelstein, 1997). Tačiau toks aiškus ir vienareikšmis skyrimas savo ruožtu sukelia ir neaiškumų, nes terminas *naujoji propaganda* negali atspindėti ir pusės amžiaus senumo, ir šiandieninių socialinių, technologinių sąlygų, dėl ko jau būtų reikalingas ir naujas apibrėžimas, pvz., *šiuolaikinė propaganda*. Vartojant senuosius terminus, naujoji propaganda netgi negali būti apibrėžiama kaip propaganda (plačiau analizuota – Grigaliūnas, 2009).

Naujosios propagandos konceptualizacija leidžia perkelti šį procesą iš politikos į populiariosios kultūros studijų sferas (Heintz-Knowles, 1997, p. xiv). Daugiau nei pusę šimtmečio propaganda buvo siejama su karu ir konfliktu, tačiau dabar ji yra integrali populiariosios kultūros dalis savo pačios valia. Čia reikia pabrėžti, kad senoji propaganda, susvetimėjusi su populiariąja kultūra, daugeliu atveju gali būti efektyvesnė nei naujoji. Kaip bus parodyta toliau, naujoji propaganda vietoj senųjų vienakryptės informacijos siuntimo ir manipuliacijos metodų yra priversta įsivelti į *ekskorporavimo-inkorporavimo* (Fiskes (2008) terminai) žaidimus bei kovą su sustiprėjusiu, partizanaujančiu, oponuojančiu individu. Naująją propagandą Edelsteinas apibūdina kaip *demokratinę* jos veikėjų atžvilgiu, *plataus priėjimo, įvairią, šiuolaikišką* (tuo supriešindamas ją su istoriškumu), *inovatyvią, interaktyvią, neideologinę, įtraukiančią, proaktyvią, kuriančią sudėtingas žinutes, valdomą konkrečios situacijos* ir t. t. (Edelstein, 1997, p. 15; taip pat žr. 1.4.1 lentelę) – daugelis šių savybių nurodo naujosios propagandos silpnumą ir nepajėgumą kurti tvirtų identitetų.

Propaganda, įtikinėjimas, įsakymas, manipuliacija ir kt. represyvios komunikacijos formos visada yra susijusios su *galia*, leidžiančia užimti dominuojančias pozicijas individų ar grupių, su kuriomis yra komunikuojama, atžvilgiu. Šiuolaikiniai socialiniai santykiai *galios* kontekste yra paremti ir populiariosios kultūros įtraukimu į ideologinę komunikaciją, todėl ir naujoji (šiuolaikinė) propaganda patiria neišvengiamą sąlytį su populiariąja kultūra. Kaip nurodo Fiske, populiarioji kultūra visada yra galių santykių dalis: *joje visuomet išlieka pėdsakai nuolatinės kovos tarp galios ir įvairiausių pasipriešinimo jai arba jos vengimo formų* (Fiske, 2008, p. 24). Populiariojoje kultūroje Fiske išvelgia politinę šerdį ir nepaliamą kovą tarp dominuojančių hegemoninių struktūrų ir masių žmogaus, kuri persiduoda ir į šiuolaikinės propagandos procesus – tai yra minėtos sociokultūrinės šiuolaikinių visuomenių aplinkybės. Populiarioji kultūra yra konflikto kultūra, todėl ir totalitarinės propagandos procesai, anksčiau turėję vienakryptes nediskutuotinas pozicijas, šiandien yra įtraukiami į populiariosios kultūros suponuojamą konfliktą ir iš naujo perkuriami, diskutuojami, nepriimami vienareikšmiškai. Šiuolaikinė propaganda, veikdama galių kontekste, susiduria su populiariosios kultūros organizuojama opozicija, su šiuolaikinėmis technologinėmis priemonėmis, kuriomis yra silpninama ir kuriomis jai yra duodamas

komunikacinis atsakas, todėl turi griebtis inkorporacijos veiksnių ir įtraukti populiariosios kultūros elementus į savo turinį ir kuriamus įvykius. Inkorporacijos procesai, aptarti Fiskes, leidžia tramdyti populiariosios kultūros vartotojų kuriamą oponavimą hegemoninei ideologijai ir sudaro sąlygas šiuolaikinės propagandos skleidžiamos informacijos bei kuriamų įvykių vienareikšmiškumui išlaikyti (plačiau analizuota – Grigaliūnas, 2009).

1.4.1 lentelė. Šiuolaikinės propagandos bruožai (pagal Edelstein, 1997)

	Naujoji propaganda	Senoji propaganda
Veikėjų aspektas	Demokratiška Paremta žiniomis Kalba „daugelis-daugeliui“ Dalyvaujamoji Iniciatyvos iš aplinkos Asmens vertės kėlimas Savęs aktualizacija	Totalitarinė Paremta kaltinimais Kalba „keletas-daugeliui“ Marginalizuojanti Sprendimai viduje Demonizacija Minimizavimas
Medijų aspektas	Platus prieinamumas Įvairovė Palengvinama naujosiomis technologijomis Globalus rezultatas Didelis rezultatų greitis Laisvė	Limituotas prieinamumas Homogeniškumas Manipuliuojama naujosiomis technologijomis Konstruojamas rezultatas Įvairus rezultatų greitis Kontrolė ir cenzūra
Konteksto aspektas	Komunikacijos taisyklės Šiuolaikiškumas Konvergentiška Auditorijos įvairovė Daug pasirinkimų Interaktyvumas Globalus bendradarbiavimas Neideologinė Įtraukianti Asmeniškumas Atvirumas Proakcinė Žinučių sudėtingumas	Kontrolieriaus taisyklės Istorija Išskirianti Auditorijos homogeniškumas Limituoti pasirinkimai Viena kryptis Tarptautiniai konfliktai Ideologinė Išskirianti Anonimiškumas Uždarumas Reakcinė Žinučių paprastumas
Vertybių aspektas	Vartojimo vertybės Pasiekama konsensusu Valdoma situacijų	Gamybos vertybės Apibrėžiama lyderių Valdoma taisyklių

Aptartoje situacijoje svarbų vaidmenį vaidina ir naujosios komunikacinės technologijos, kurių esmė yra suteikiama galimybė pačiam vartotojui kurti informacijos turinį, perdirbti ir reflektuoti gaunamą informaciją. Naujosios medijos sudaro sąlygas sukurti tokias realybes, kurios yra aktualios mažiau galingoms socialinėms grupėms – pvz., nuo vaikų iki marginalizuotų visuomenės narių (Heintz-Knowles, 1997, p. xiv). Naujųjų medijų platus naudojimas ne tik minėtose silpnosiose visuomenės grupėse, bet ir kitose socialinėse struktūrose taip pat sudaro sąlygas kvestionuoti propagandinę informaciją ir skleisti jai alternatyvią, todėl šis komunikacinis įrankis gali būti laikomas dar viena naujosios (šiuolaikinės) propagandos silpninimo prielaida. Šioje vietoje atsispindi ir dviejų svarbių medijų teoretikų – M. McLuhano ir J. Baudrillardo

– optimizmas ir skepticizmas. Viena vertus, naujosios medijos gali sukurti nematomą socialinį tinklą, kuriuo galima sėkmingai naudotis oponavimo valdžios blokui veiksams, kita vertus – naujosios medijos gali tapti manipuliaciniu įrankiu, uždarančiu žmogų simuliakriniame pasaulyje, sukurtame būtent galios struktūrų. Šios situacijos aiškinimuisi naujųjų medijų reikšmė valdžios ir visuomenės santykių procese turi būti nuosekliai tiriama (rinkiminės komunikacijos aspektu tai padaryta, pvz., Šumino (2011) disertacijoje).

Su *naujosios propagandos*, nurodančios komunikacinį įtakos visuomenei silpnėjimą, apibrėžimu tiesiogiai siejasi ir *šiuolaikinio įtikinėjimo* technologiniai ir turinio pokyčiai, leidžiantys kalbėti apie *silpnojo įtikinėjimo* galimybę. Kaip pažymi Perloffas (2010), *šiuolaikinis įtikinėjimas* nuo senojo (pvz., XX a. antros pusės) įtikinėjimo skiriasi 5 aspektais (panašių nuostatų, tik nesusistemintų, laikosi ir Larson, 2012; šiuolaikinio įtikinėjimo savybių komentarai skliaustuose – disertacijos autorius):

a) *išaugo įtikinėjimo žinučių skaičius* (visuomenė kasdien begales kartų susiduria su žiniasklaidos, politikų, reklamos, viešųjų ryšių ir daugybe kitų pranešimų, kurie kovoja dėl individo dėmesio ir kiekvienas jų siekia kažkuo įtikinti, todėl nebėra įmanoma kurti ilgalaikių, nuoseklių, nesikeičiančių tokio individo nuostatų, nes jos kitų įtikinėjimo žinučių kontekste patirs nenutrūkstamą eroziją);

b) *išaugo įtikinėjimo žinučių sklaidos greitis* (bendroji technologinė visuomenės pažanga, interneto, telekomunikacinių technologijų, socialinių tinklų įtaka komunikacijos tinklams užtikrina tokį informacijos distribucijos greitį, su koku pasaulis nebuvo anksčiau susidūręs – toks greitis tiesiogiai siejasi ir su aukščiau minėtu žinučių skaičiumi: greitesnė informacijos sklaida virsta didesniu jos kiekiu);

c) *įtikinėjimas tapo institucionalizuotas* (reklamos, viešųjų ryšių agentūros, rinkodaros konglomeratai, lobistų grupės, socialiniai aktyvistai, kalbų rašytojai, įvaizdžio konsultantai yra įsitraukę į įtikinėjimo procesus, todėl šie procesai menkai besisieją su aristoteliška argumentavimo logika. Dar daugiau – Mayhew (1997) nuomone, profesionalieji komunikacijos specialistai apskritai ėmė dominuoti viešojoje komunikacijoje, todėl ir moderni viešoji erdvė gali būti vadinama *Naujuoju viešumu*, kuris yra atviras masiniam įtikinėjimui sisteminiėmis reklamos, lobizmo ir kt. manipuliacinėmis priemonėmis);

d) *įtikinėjimas tapo subtilesnis ir netiesmukas* (prielaidos tokiam įtikinėjimo pobūdžiui susiformuoti buvo išsakytos dar E. Bernays (1928, 1947), kuris kalbėjo apie antro, trečio ir aukštesnių laipsnių asociacijas poveikio žinutei formuluoti; o Perloffas (2010) nurodo, kad įtikinėjimas nebėra susijęs su *mačo* tipo pardavėjų tvirtai ir abejoti neleidžiančiais išpiltais įtikinėjimo argumentais);

e) *įtikinėjimas tapo kompleksinis ir nuasmenintas* (įtikinama nebe vien konkrečia žinia, vienu faktu ar pan., o įtikinėjimo tinklai perduoda kompleksinę informaciją, lemiančią tam tikrus gyvenimo būdo, pasaulėžiūros, vertybių sistemos pokyčius ir tai perkeliama masinės auditorijos dėmesiui (priešingai, pvz., individualaus senatorių įtikinimo retorikai Senovės Romoje); tačiau, kita vertus, vystantis interneto technologijoms ir formuojantis socialiniams tinklams bei interaktyviai komunikacijai juose (žr.,

pvz., Šuminas, 2011), yra kuriama ir nauja *masinio tarpasmeninio* įtikinėjimo prieiga (žr., pvz., Fogg, 2008).

Remiantis aukščiau aptartomis teorinėmis prielaidomis, galima kalbėti apie *silpnojo visuomenės įtikinėjimo* konceptualizavimo pagrįstumą. Kaip minėta, silpnojo visuomenės įtikinėjimo idėja bus siejama su *silpnosios propagandos* (Mažeikis, 2010) reiškiniu.

Silpnoji propaganda ir silpnasis įtikinėjimas kaip trumpalaikių tapatybių konstravimo priemonė. Kaip nurodo Mažeikis (2010), šiuolaikinės propagandos veikimo principas dažnai remiasi ne ilgalaikiu įtikinėjimu, o dinamiškomis propagandinėmis kampanijomis bei mikropropaganda, ypač elektroninėje erdvėje. Mažeikis siūlo *silpnosios propagandos* terminą, kuris reiškia stipraus ideologijos subjekto eroziją, sąlygojamą propagandos tikslų keitimosi atitinkamai visuomenės kultūrinei ir technologinei raidai. Skirtumas, kuris atsiranda tarp silpnosios ir tradicinės propagandos, nurodo ilgalaikių tapatybių atsisakymą: šiuolaikinėje visuomenėje ilgalaikės tapatybės nebeatitinka socialinių realijų ir lieka ideologinių subjektų ir tautinių valstybių simboliu. Tačiau ilgalaikių tapatybių kaip propagandos objekto atsisakymas nereiškia, kad individo pasirinkimai neturi būti pozityviai formuojami: nors asmeniui ir turi būti garantuojama jo laisvo pasirinkimo ir apsiprendimo teisė, tam tikras jo motyvavimas bei įtikinimas pliuralistinės demokratinės visuomenės sambūvio aplinkybėmis išlieka kaip efektyvios savivaldos ir sugyvenimo sąlyga. Tam, kad toks įtikinėjimas netaptų centralizuotas, autoritarinis, vienpusis, jis turi būti pateikiamas konkurenciniu, plataus konsensuso pavidalu (Mažeikis, 2007) – tai ir yra silpnosios propagandos, drauge ir silpnojo visuomenės įtikinėjimo esmė bei prielaida. Silpnoji propaganda išlaiko savo institucionalumą, tikslingumą, organizuotumą, tinkliškumą ir šiuolaikinėse visuomenėse kuria dinamišką, kintantį subjektą, lengvai prisitaikantį prie naujų aplinkų. Šiuolaikinės visuomenės keliamas sąlygas tapatybės formavimo procesams Mažeikis (2010) apibūdina taip:

dinamiškas, transgresyvus subjektas labiau atitinka šiuolaikinės globalizacijos tendencijas ir gali plėsti subjektyvaciją, fragmentaciją, heterogeniškumą. <...> asmuo yra veikiamas ne homogeniško krikščioniško-valstybinio įtikinėjimo, o heterogoniškų, kartais konkuruojančių simbolinių organizacijų. Jam daro įtaką ne viena, o daugelis konkuruojančių tapatybės inžinerijos grupuočių (p. 439–442).

Taigi dinamiškas komunikacijos kampanijų organizavimas, interaktyvioji (*Web 2.0*) interneto aplinka, socialiniai tinklai ir virtualios bendruomenės (plačiau tai nagrinėjo Grigaliūnas, 2008), individo dinamiškumas ir transgresyvumas, darbas projektinėse komandose, heterogeniškos (konkuruojančios) įtikinėjimo organizacijos, multitapatybės ir t. t. – tai bruožai, kuriuos Mažeikis (2010) išskiria, kalbėdamas apie silpnąją propagandą. Pažymėtina, kad analogiškos veiklos sąlygos, analogiškos sociokultūrinės aplinkos bei bendras siekis sukurti dinamišką, kintančią individo tapatybę, leidžiančią lengvai prisitaikyti prie naujų aplinkų, įgalina apibrėžti analogijas tarp silpnosios propagandos ir šiuolaikinio įtikinėjimo, nesiekiančio kurti tvirtų tapatybių ir nekinančių nuostatų, o pasitenkinančio momentiniu nuostatų ir elgesio pokyčiu, leidžiančiu pasiekti to momento rezultatus. Todėl, remiantis *silpnosios propagandos* konceptu

(Mažeikis, 2010) bei atsižvelgiant į Lyotardo (2010) *mažųjų pasakojimų* idėją, Edelsteino (1997) apibrėžtas *naujosios propagandos* savybes ir Perloffo (2010) nurodytus *šiuolaikinio įtikinėjimo* bruožus, galima kalbėti apie *silpnojo įtikinėjimo* procesus, kurie, įvertinant poskyrio pradžioje minėtus *įtikinėjimo* apibrėžimus (Perloff, 2010; de Rosis et al., 2006; IJsselsteijn et al., 2006; O'Keefe, 2002 ir kt.), čia gali būti apibūdinti kaip *siekis komunikacija (užtikrinant neprievartinį jos pobūdį) paveikti tikslinę grupę pakeisti savo nuostatas ar elgesį tam tikrą laiką ir tokiu būdu prisidėti prie permanentinio individų nuostatų formavimo proceso*. Permanentinis nuostatų formavimo procesas čia yra suprantamas kaip nenutrūkstanti individo nuostatų ir vertybių kaita, nuolatos (per)kurianti šiuolaikinės mozaikines tapatybes, prie kurių formavimo be perstojo prisideda atsitiktinis ar sistemingas įvairaus pobūdžio įtikinėjimas. Silpnojo įtikinėjimo kampanijų trukmė taip pat yra vienas iš indikatorių, leidžiančių identifikuoti tokias kampanijas: griežtai laike ribotas įtikinėjimas taip pat nusako silpnąjį įtikinėjimą ir prie permanentinio nuostatų formavimo proceso prisideda savo kompleksiskumu, nenutrūkstamumu, skirtingų, konkuruojančių ar viena kitą papildančių vertybių komunikavimu.

Galima silpnojo įtikinėjimo kritika. Prielaidos galimai silpnojo įtikinėjimo kritikai kyla iš bendrosios foucaultiškosios sociologinės diskurso sampratos, kur diskursas yra vertinamas kaip socialinių galių raiška ir socialinių jėgų nulemtas žinojimas, kuriantis kitus žinojimus visuomenėje bei formuojantis joje egzistuojančius santykius. Putinaitė (2007), analizuodama galimas prisitaikymo ir pasipriešinimo sovietmečiu strategijas Lietuvos visuomenėje, pasitelkia M. Foucault disciplinavimo praktikų koncepciją ir, remdamasi ja, primena, kad visose visuomenėse esama tokių valdžios tipų, kurie siekia kontroliuoti individą, tačiau nori daryti tai nematomai. Vienuose sociumuose tai pasiekama švelniais ir lanksčiais kontrolės metodais (pagal Foucault (1975 [1998 m. leidimas]), *komunikacijos kanalais*, kuriais yra kaupiamas ir centralizuojamas žinojimas ir kuriais individas yra konstruojamas), kitose – prievarta. Todėl nepaisant to, ar įtikinėjimo procesai yra silpnieji, ar tradiciniai, kuriantys trumpalaikes tapatybes ar formuojantys tvirtus subjektus, jie vis tiek turi savo subjektų užslėptą intenciją formuoti nuostatas, konstruoti tam tikrą supratimą, koreguoti vertybių sistemą ir gyvenimo būdą, apibrėžti specialias realybės ir atminties ribas. Iš dalies atremti foucaultiškąją kritinę poziciją galima akcentuojant konkurencinį silpnojo įtikinėjimo pobūdį, kuris nurodo tarpusavyje kovojančius diskursus, siekiančius individo dėmesio: tokioje situacijoje tapatybes konstruojantys diskursai gali būti nustelbiami kontrdiskursų, pilietinio pasipriešinimo ar dar daugiau – pvz., antipropagandos (Mažeikis, 2010) diskursų, užtikrinančių išliekamąją individų laisvę ir laisvą pasirinkimą.

1.4.2. Silpnojo įtikinėjimo koncepcijos turinys: argumentavimo formos ir poveikio objektas

Skirtis tarp racionalių ir iracionalių įtikinėjimo metodų. Vienas didžiausių mitų, susijusių su įtikinėjimu, yra nuostata, kad įtikinėjimui verčia žmones daryti ar patikėti

tu, ko jie nenori. Tačiau įtikinėtojas tik išdėsto argumentus, o pats žmogus apsisprendžia, patikėti jais ar ne (Perloff, 2010; O'Keefe, 2002). Jau minėta, kad apsisprendimo laisvė yra esminis vakarietiško įtikinėjimo apibrėžimų požymis, o didžiausias akademinis ginčas šioje srityje vyksta būtent dėl šių išdėstomų argumentų, kuriais yra paremiama įtikinėjimo žinutė, *formas*, t. y. tiek psichologiniu (pvz., Crano and Prislis, 2006; Wood, 2000 ir kt.), tiek komunikaciniu (pvz., de Rosis et al., 2006; Stiff and Mongeau, 2003; O'Keefe, 2002 ir kt.) požiūriais yra diskutuojama, *racionalaus* ar *iracionalaus įtikinėjimo* (argumentavimo įtikinėjant) metodai yra efektyviausi siekiant pakeisti individo nuostatas. Racionalūs argumentavimo metodai įtikinėjimo žinutėje apeliuoja į kognityvinę individo sritį; iracionalūs metodai apeliuoja į emocinę sritį. Emocinio įtikinėjimo esmė yra priemonės, naudojamos tokiam įtikinėjimui – t. y. įtikinėtojas siekia pakeisti tikslinės įtikinėjimo grupės elgesį ir / ar nuostatas, pasitelkdamas šios grupės palaikomų emocijų ar tikėjimų apie šias emocijas mediumą (de Rosis et al., 2006). Tinkamas, efektyvumo tyrimais pagrįstas vienokių ar kitokių įtikinėjimo ir argumentacijos metodų pasirinkimas leistų kurti efektyvias įtikinėjančias žinutes, apeliuojančias į tą mąstysenos ir nuostatų sritį, kuri daro didžiausią įtaką individo tapatybės kaitai. Gana iliustratyvų racionalių / iracionalių argumentų poveikio individo mąstysenos sritims skirstymą pateikė Nauckūnaitė (2007), kurios sistemą prieš nuosekliau išryškinant skirtumus tarp racionalios ir iracionalios apeliacijos į individo mąstyseną verta panagrinėti.

Nauckūnaitė (2007), diskutuodama, koks santykis sieja argumentavimą ir įtikinimą (įtikinimą, ne įtikinėjimą – autorė atstovauja lingvistinei lietuviškajai mokyklai), nurodo trejopą argumentavimo ir įtikinimo santykių galimybę: a) argumentavimas ir įtikinimas yra savarankiški procesai, nes argumentų logika remiasi racionalių samprotavimu, o įtikinimo logika – emocijomis ir psichologija; b) argumentavimas yra integrali bendro įtikinimo proceso dalis, lygiavertė kitoms tokio pobūdžio dalims: emocijoms, dorovei, valiai, pasaulėžiūrai ir kt.; c) argumentavimas ir įtikinimas yra savarankiški procesai, veikiantys vienas kitą. Argumentai šioje sistemoje yra suprantami kaip racionaliūs, nenuginčijami teiginiai ar įrodymai ir yra atskiriami nuo emocijų srities, tačiau, kita vertus, argumentai *kaip tokie* yra skirstomi į *loginius*, *emocinius* ir *estetinius* argumentus, plačiau nepaaiškinant šio aspekto. Galima tik spėti, kad, pvz., emociniu (estetiniu) argumentu yra vadinamas racionalus teiginys, sąlygotas emocinio (estetinio) turinio. Taip suskirstyti argumentai atitinkamai apeliuoja į individo *protą*, *jausmus* ir *vaizduotę*, tačiau kartu bet kuris argumentas kuria ir stipresnę ar silpnesnę periferinio poveikio lauką (Nauckūnaitė, 2007) – tokio poveikio schema pateikta 1.4.2 lentelėje; iš jos galima matyti, kad sąlygiškai didžiausią poveikį kuria emocinio pobūdžio argumentai, o loginiai ir estetiniai argumentai gali būti ir labai efektyvūs, ir labai neefektyvūs, priklausomai nuo to, kokios mąstysenos individui yra taikomi (pvz., loginiai argumentai, efektyviai veikiantys racionalaus individo protą, bus visiškai neefektyvūs, jei individas pasirodys besąs meniškos prigimties žmogus, racionaliai neplanuojantis savo aplinkos ir veiksmų). Įdomu tai, kad lietuviškosios lingvistinės mokyklos atstovai nuo argumentacinio (taigi racionalaus) poveikio būdų atskiria

neargumentacinius poveikio būdus, pvz., *gailėsčio sužadimas, pritarimo siekimas, įsakinėjimas, bendrumo atmosferos kūrimas, įtaiga* ir kt.; jie daugiausia siejami su reklama ir politine propaganda, manipuliacija ir demagogija (Nauckūnaitė, 2007; Koženiausienė, 2001), taigi analizuojami kaip negatyvūs metodai. Tačiau

1.4.2 lentelė. Trejopo argumentų poveikio santykis¹² (Nauckūnaitė, 2007, p. 99)

Argumentai Apeliacija į	Loginiai	Emociniai	Estetiniai
<i>Protą</i>	◇◇◇	◇◇	◇
<i>Jausmus</i>	◇◇	◇◇◇	◇◇
<i>Vaizduotę</i>	◇	◇◇	◇◇◇

minėti neargumentaciniai poveikio būdai yra susiję su, pvz., emociniu poveikiu indivi-
dui, nes ir *gailėsčio sužadimas*, ir *bendrumo atmosferos kūrimas*, ir *įvairios įtaigos*
formos (žr., pvz., Mažeikis, 2010) tiesiogiai apeliuoja į emocinę individo sritį. Nesigi-
linant daugiau į šios sistemos turinį, galima pastebėti, kad ji pateikė gerą poveikio įvai-
rioms individo mąstysenos sritims iliustraciją, kuria remiantis galima išryškinti para-
grafo pradžioje minėtą skirtį diskusijose dėl to, kokio pobūdžio argumentai gali padėti
suefektvinti įtikinėjimo žinučių turinį.

Kaip aktualus argumentacijos ir įtikinėjimo turinio aspektas šiuo metu yra išski-
riamas ne tik konfliktinis, bet ir sinerginis santykis tarp *racionalių* (kognityvinių) ir
iracionalių (į emocijas orientuotų) *įtikinėjimo metodų* (de Rosis et al., 2006).
Racionalaus įtikinėjimo sėkmė remiasi prielaida, kad įtikinamieji individai yra
racionalios būtybės. Tačiau dažnai įtikinėjimui tiems patiems individams pasiekti imasi
emocijomis grįsto įtikinėjimo (Stiff and Mongeau, 2003) dėl jo galimai greitesnio
efekto ir dėmesio atkreipimo perkrautoje informacinėje aplinkoje. Juolab kad Vakarų
arba Europos kultūra ir visuomenė išskirtinai remiasi vizualinės kultūros artefaktų
vartoseną, o minėtas informacinės aplinkos perkrovimas didele dalimi orientuoja į
milžinišką vaizdų cirkuliaciją. Kaip nurodo Žilinskaitė (2010), vizualinė kultūra yra
laikoma reikšmingu ir išskirtiniu europinės kultūros bruožu. Regėjimo pirmenybei kitų
pojūčių atžvilgiu įvardyti vartojamas *okuliarcentrizmo* terminas (suformuluotas Jay,
1993), kurį galima išskleisti bei su minėta Vakarų / europine kultūra susieti C. Paglia
teiginiu „Vakarietis pažįsta matydamas“ (Paglia, 1995). Europos kultūros įvardijimas
okuliarcentristine remiasi humanitarinių mokslų srities (kultūrologijos, religijotyros)
argumentais (Žilinskaitė, 2010; Juzefovič, 2011), o okuliarcentrizmo kultūros domina-
vimas bendrojoje informacinėje aplinkoje iš dalies lemia ir šiame darbe pasirinktą
poziciją silpnąjo įtikinėjimo modelį remti *iracionalių įtikinėjimo metodų* kaip komu-
nikacinės žinios perteikimo instrumentų naudojimu. Tačiau šis pasirinkimas nėra
galutinis ir turi būti svarstomas ir toliau.

Ne vien okuliarcentristinės kultūros dominavimas, lemiantis individų imlumą vaiz-
dams, nulemia iracionalių poveikio metodų pasirinkimą silpnąjo įtikinėjimo modeliui

¹² ◇◇◇ – tiesioginis, labai stiprus poveikis, ◇◇ – stiprus poveikis (artimoji periferija) ◇ – silpnas poveikis (tolimoji periferija).

konstruoti, tačiau ir šio įtikinėjimo charakteristikos, apibrėžtos 1.4.1 paragrafe, nurodo didesnę tokių argumentų tinkamumą. Prisimenant, kad silpnasis įtikinėjimas neturi konstruoti ilgalaikių tapatybių, o turi užtikrinti jų dinamiškumą, atvirumą ir heterogeniškumą, teigtina, kad ir tokio įtikinėjimo žinutės, atkreipiančios individų dėmesį į įtikinjamą turinį, turi užtikrinti greitą išitraukimą į jį. Iracionalūs argumentacijos ir įtikinėjimo metodai savo prigimti būtent tai ir užtikrina – žinutės turinio apeliacija į individo emocinę mąstysenos sritį ar vaizduotę lemia dėmesio pritraukimo greitį ir pačios žinutės pastebimumą informaciniame lauke. Taip pat teigtina, kad racionalūs argumentavimo metodai, paremti įrodymų, duomenų ir loginių samprotavimų komunikacija, yra labiau tinkami ilgalaikių tapatybių kūrimui, ko nesiekia silpnasis įtikinėjimas. Antra vertus, racionaliais įtikinėjimo metodais kuriamos ilgalaikės tapatybės užtikrina ne tik individo nuostatų, bet ir elgesio pokytį, todėl siekiant, kad įtikinėjimo žinutės nebūtų tik į emocijas ar vaizduotę nukreiptas dėmesio dirgiklis, bet ir užtikrintų bent apibrėžto laiko tarpo įtikinėjamojo individo nuostatų ir elgesio pokyčius, konstruojamame silpnojo įtikinėjimo modelyje verta atkreipti dėmesį į aukščiau minėtas sinergines racionalių ir iracionalių įtikinėjimo metodų derinimo teorijas. Viena tokių yra de Rosis ir jos kolegų (2006) apibrėžta *a-racionalaus įtikinėjimo teorija*.

Racionalių ir iracionalių įtikinėjimo metodų sinergija ir *a-racionalaus įtikinėjimo metodas*. De Rosis ir kt. (2006) pasiūlė įtikinėjimo modelį, paremtą klasikine Toulmino argumentacijos teorija bei Walton argumentacijos schemomis, kurio esmė yra siekis suderinti emocinio ir ne-emocinio pobūdžio įtikinėjimą. Prielaidos tokiam siekiui realizuoti yra pagrindinis bendras tiek emocinių, tiek ne-emocinių įtikinėjimo metodų tikslas generuoti, aktyvuoti ar padidinti tikslinės įtikinėjimo grupės interesus pakeisti savo nuostatas ir / ar elgesį. De Rosis ir kt. (2006) identifiko du pagrindinius emocinio įtikinėjimo būdus: 1) *įtikinėjimas iš tikrųjų sužadinant emocijas* ir 2) *įtikinėjimas apeliuojant į tikėtinas emocijas*. Įtikinėjimo sužadinant emocijas metu yra panaudojamas generatyvinis ryšis tarp emocijų ir tikslų, kurių turima pasiekti. Pvz., atviras išvaizdos, elgesio, charakterio trūkumų įvardijimas individui turi sukelti gėdos jausmą ir suformuluoti vidinius tikslus pasikeisti. Antrojo tipo įtikinėjimo būdas (apeliuojant į tikėtinas emocijas) yra naudojamas išnaudojant *tikslo tipo* emocijas, sužadinant individo tikslą jausti arba nejausti tam tikrų emocijų (tipiškas tokio įtikinėjimo pavyzdys yra tėviškas apribojimas sūnui „Jeigu nori būti vyras – neverk, nes vyrai neverkia“; šiuo atveju yra aktyvuojamas vaiko siekis jaustis vyru, įtikinant jį apriboti skausmo, blogos nuotaikos ar pan. jausmą). Tokio tipo įtikinėjimą galima sieti su racionaliu įtikinėjimu, kol tik racionalumas siesis su teisingu turimos informacijos apdorojimu – išvadų suformulavimu iš iškeltų premisų remiantis priežasties ir pasekmės principu. Tokiu atveju apeliavimas į tikėtinas emocijas bus struktūriškai neatskiriamas nuo bet kokių kitų logiško išprotavimo argumentų (de Rosis et al., 2006). Įtikinėjimo sužadinant emocijas metodas veikia kitaip: sužadinta emocija (pvz., gėda) sukurs tam tikrą tikslą (pvz., pakeisti elgesį, išvaizdą) nepriklausomai nuo to, ką įtikinėjimo planuos, remdamasis priežasties ir pasekmės principu. Todėl ši įtikinėjimo for-

ma neabejotinai yra priskirtina neargumentacinio tipo įtikinėjimui (de Rosis et al., 2006). Tačiau de Rosis ir kt. pažymi, kad neargumentuotas emocijas sužadantis įtikinėjimas dažnai yra tik sudėtingesnės įtikinėjimo strategijos, paremtos labai racionalių pokyčių planavimu, dalis, t. y., į emocijas ar vaizduotę orientuoti įtikinėjimo argumentai gali būti parinkti sąmoningai kaip efektyvus būdas atkreipti visuomenės dėmesį į komunikuojamą klausimą, o jį atkreipus būna pasitelkiami racionalių argumentavimo kalbėjimo būdai, apeliuojantys į kognityvinę individo mastymo sritį (tipinis tokios strategijos pavyzdys – socialinės reklamos, pvz., prieš rūkymą ar narkotikų vartojimą, kuriose šokiruojantys vaizdai yra papildomi mokslinė / medicininė / teisine ir pan. informacija). Todėl neargumentacinis įtikinėjimas šioje situacijoje turi būti vadinamas *a-racionaliu*¹³, o ne *iracionaliu*, nes pastarasis terminas žymi sąmoningą priešasčių nepaisymą.

Individo nuostatos kaip įtikinėjimo objektai. Kitos darbo pastraipos tiesiogiai siejasi su 1.1.1 paragrafu, kuriame buvo analizuojamas *predispozicijų* konstruktas: minėta, kad predispozicijos yra pastovios, nekintamos individo (visuomenės) patirtys, lemiančios esamą požiūrį tam tikru klausimu. Šioje darbo dalyje toliau kalbama apie *nuostatas*, kurios yra kintamas konstruktas, o predispozicijos nurodo kelią į šių konstruktų prigimtį, turinio priežastis, taigi ir keitimo galimybes. *Nuostatos* yra laikomos a) psichologiniu konstruktą, būdingu arba nusakančiu tam tikrą asmenį, ir b) svarbia mentaline ir emocine individo duotimi, įgyjama socializacijos proceso metu, kuriai įtaką daro įtikinėjimas. Laikomasi požiūrio, kad nuostatos yra elgesio determinantai ir iš to einančia išvada, kad, siekiant pakeisti individo elgesį, pirmiausia reikia pakeisti jo nuostatas (Perloff, 2010; Stiff and Mongeau, 2003; O'Keefe, 2002; Wood, 2000) – šiuo principu remiasi įtikinėjimo ir įtikinimo teorijos apskritai. Nuostatos nėra stebimos tiesiogiai, tačiau gali būti identifikuojamos iš žmonių veiksmų ir įtikinėjimo procese yra suprantamos kaip pagrindinis šio proceso objektas. Su nuostatomis tiesiogiai siejasi ir *vertybės* bei *tikėjimai*, kurie taip pat yra įtikinėjimo objektai. *Vertybės* yra didelės apimties makrokonstruktai, kuriantys nuostatas. Priešingai vertybėms, *įsitikinimai* yra siejami su kognityviniu individo lygmeniu – jie nusako žmogaus turimą pasaulio supratimą. Pastebėtina, kad žmonės dažnai painioja įsitikinimus su faktais (Perloff, 2010). Podgoreckiškojoje sociotechninėje paradigmoje (nagrinėta 1.2 poskyryje; žr. taip pat Podgórecki, 1996) nuostatos, įsitikinimai ir kt. psichologiniai konstruktai, apibendrinami *vertybių* terminu ar išplečiami iki *sociokultūrinių vertybių* apibūdinimo, yra vertinami kaip sociotechnikų įgyvendinimo terpė bei sąlygos, kurios turi būti identifikuotos ir pažintos prieš planuojant sociotechninius veiksmus. Taigi šioje situacijoje į nuostatas ir vertybes svarbu žvelgti kaip į makrokonstruktą, kuris, viena vertus, yra keičiamas įtikinėjimu, o kita vertus, turi būti analizuojamas efektyviam pokyčiui suplanuoti, nustatyti sociotechninių

¹³ a... [gr.] – priešdėlis, reiškiantis pamatiniu žodžiu nusakytos savybės, daikto, reiškinių neigimą arba nebuvimą; prieš balsį virsta an... (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985) – remiantis šiuo apibrėžimu, laikytina, kad terminų *a-racionalus* ir *iracionalus* lingvistinė skirtis lietuvių k. yra pakankamai aiški ir nereikalauja papildomo išaiškinimo: *iracionalus* savo paties idėja, turiniu yra iš esmės priešingas *racionaliam*, tuo tarpu *a-racionalus* yra sąmoningai paneigtas *racionalus*.

veiksmų ribas ar koreguoti, perplanuoti tokius veiksmus (kaip minėta, tai daugiausia siejasi su predispozicijų analize – žr. 1.1.1 paragrafą). Tai patvirtina ir O'Keefe'as (2002), teigiantis, kad nuostatų identifikavimo procedūros akivaizdžiai lemia įtikinėjimo priemonių pasirinkimą. Siekdamas suprasti, ar pasirinkta komunikacinė žinutė keičia nuostatas, įtikinėtojas turi įvertinti, kokios nuostatos buvo prieš pradėdant komunikuoti tokią žinutę ir kokios jos tapo po žinutės komunikacijos (O'Keefe, 2002) – tiesa, šis nurodymas yra daugiau susijęs su komunikacijos kampanijų efektyvumo įvertinimu, tačiau akcentuoja ir holistinę nuostatų ir vertybių pažinimo prieš jas keičiant svarbą. Vienas iš tokio holistinio keičiamų nuostatų pažinimo aspektų yra šių nuostatų *prigimties* įvertinimas. Skiriamos per *tiesioginę* ir per *netiesioginę biheavioristinę patirtį* susiformavusios individo nuostatos ir tvirtinama, kad kai individas pats patiria vienokias ar kitokias situacijas, nuostatos, susijusios su šiomis situacijomis, bus tvirtesnės nei įgytos per netiesioginę tokių situacijų patirtį (O'Keefe, 2002). Be to, galima skirti nuostatas, susiformavusias *kognityviniu pagrindu* (iš dalies sutampa su tiesioginės patirties nuostatomis), ir nuostatas, susiformavusias *emociniu pagrindu* (iš dalies sutampa su netiesioginės patirties nuostatomis); Stiff ir Mongeau (2003) pastebi įdomų atvirkštinį tokių nuostatų prigimties ir imlumo įtikinėjimui santykį: nuostatos, kurios yra paremtos kognityviniais aspektais, t. y. susiformavusios per nuoseklų racionalių argumentų įvertinimą, yra labiau imlios *emociniam įtikinėjimui*, o nuostatos, kurios yra susiformavusios emocijų pagrindu, yra imlesnės *racionaliam įtikinėjimui*. Toks paradoksas aiškinamas tuo, kad kai nuostatos ir argumentai yra paremti tokio paties tipo informacija (racionalia / kognityvine ar emocija / afektyviaja), argumentai individą pasiekia tuo pačiu keliu, kaip jis ir apskritai galvojo apie tam tikrą objektą. Kadangi įtikinamųjų reakcija į įtikinėjimo žinutes dažnai yra *gynybinė*, tokie argumentai gali būti neefektyvūs (Stiff and Mongeau, 2003), todėl atvirkštinio santykio taikymas šioje situacijoje gali būti laikomas įtikinėjimo efektyvumo užtikrinimu.

Įtikinėjimo ir nuostatų santykio teorijos. *Keitimas* yra dažniausiai su įtikinėjimu siejamas rezultatas, drauge ir svarbiausias – komunikacija yra keičiamos individo nuostatos (Perloff, 2010). Standartiniai keitimosi modeliai nurodo daug skirtingų keitimosi formų, tačiau visos jos remiasi *priežasties ir pasekmės* nuostatų keitimosi prieigomis, kurių skaičius yra ribotas. Klasikiniuose modeliuose komunikacinės žinutės, jeigu jos yra tinkamai sukonstruotos, lemia priėmėjo nuostatų kaitą link reikiamų pozicijų. Keičiama nuostata atitinkamai daro įtaką individo elgesiui. *Tikimybės plėtojimo* modelis ir *euristinis / sisteminis* modelis yra dvigubo proceso modelių pavyzdžiai, ikūnijantys bendrąjį žinutės priėmimo, nuostatos ir elgesio kaitos procesą. Dvigubo proceso modeliuose laikoma, kad jei žinutės priėmėjai geba ir yra tinkamai motyvuoti, jie analizuos, plėtos įtikinamąją žinutę. Jei žinutė yra pagrįsta, logiška, paremta duomenimis ir įrodymais, t. y. stipri, ji įtikins; jei tokia nėra – įtikinėjimo procesas sužlugs. Dvigubo proceso modeliai šiandien išlieka įtakingiausiomis įtikinėjimo paradigmomis, kuriose žinutės šaltinis ir pati žinutė gali vaidinti skirtingus vaidmenis, lemsiančius įtikinėjimo sąveikų rezultatus (Crano and Prislin, 2006).

Motyvai, lemiantys nuostatų kaitą žinutėmis grįsto įtikinėjimo paradigmos, pirmausia buvo tiriami iš nuostatų funkcijų perspektyvos (Wood, 2000). Tai nusako *funkcionalistinė* ir *kognityvinio disonanso* teorijos:

- **Funkcionalistinė teorija.** Nuostatų funkcijos yra siejamos su utilitarine rezultatų apsauga, ego apsauga, vertybių raiška ir socialiniu prisitaikymu. Šios funkcijos atsispindi trinarėje motyvo schemeje: *tikslumo motyvai* siejasi su utilitaristiniais atlygio maksimizavimo ir bausmių minimizavimo aspektais, *savęs suvokimo* motyvai siejasi su ego apsaugos nuo galimų grėsmių bei vertybių išreiškimo aspektais, o *socialinių santykių* motyvai siejasi su socialinio prisiderinimo siekiu, noru įgyti kuo daugiau socialinio atlygio ir išvengti socialinių bausmių (O'Keefe, 2002; Wood, 2000). Funkcionalistinė teorija nurodo, kad įtikinėjimas bus efektyviausias tuo atveju, jei bus pratęsiama, išplėtojama konkreti funkcija arba užtikrinamas jos palaikymas, t. y. jei įtikinėjimo žinučių pasiūlymai sutaps su konkrečių nuostatų funkcijomis. Tačiau taip pat yra teigiama, kad nuostatų funkcijų ir įtikinėjimo žinutės sutapimas nebūtinai sąlygos įtikinimą, tačiau galės inicijuoti bent nuoseklų žinutės turinio apmąstymą, t. y. bus atkreiptas individo dėmesys (Wood, 2000). Apskritai funkcionalistinės prieigos pateikiamame aiškinime apie individo elgesį centrine laikoma nuostata, kad žmonės įsitraukia į įvairias veiklas tik tikslingai, turėdami svarbių priežasčių, o skirtingų žmonių priežastys tai pačiai veiklai atlikti gali būti skirtingos. Todėl funkcionalistai nurodo, kad tik atitikimas tarp individo vykdomos veiklos (pvz., savanoriavimo) ir iš šios veiklos gaunamo pasitenkinimo lemia pozityvių nuostatų vystymąsi tokios veiklos atžvilgiu (Clary et al., 1998; Fletcher and Major, 2004; ir kt.). Savanorystės atveju Clary su kolegomis (1998) išskyrė šešis galimus motyvus savanoriauti, tai: *vertybės*, *supratimas*, *socialumas*, *karjera*, *apsauga* ir *padidinimas*. Savanoriaujama dėl, pvz., vertybinio altruistinio suvokimo apie pagalbos teikimą, patirties įgijimo ateities karjerai, supratimo padidinimo apie pasaulio realybę, susitapatinimo su tam tikromis socialinėmis grupėmis, pagarbos sau padidinimo (savo įvaizdžio puoselėjimo), savo ego apsaugos (pvz., vidinių konfliktų išsprendimas, kaltės jausmo sumažinimas ar pan.; Papadakis, Griffin and Frater, 2004).
- **Kognityvinio disonanso teorija.** Disonanso tyrėjams svarbiausias klausimas yra motyvų sąsajos su disonanso susiformavimu ir priežastys, sukėlusios disonansą. Laikoma, kad disonansas kyla iš naujo nenuoseklus, prieštaringo pažinimo, kuris kelia grėsmę individo stabilumui, nuspėjamumui, kompetencijai ar pan. (Cooper, Mirabile and Scher, 2005; Stiff and Mongeau, 2003; Wood, 2000); tai ir būseną, kylanti iš esamų viena kitai prieštaraujančių ar nesutampančių žinių apie pasaulį; priešinga pozityvi būklė yra konsonansas – kai esami žinojimai (pvz., įtikinėjimu diegiamas ir predispozicijomis turimas) sutampa (Larson, 2012). Originalioji disonanso teorijos versija nurodo, kad kognityvinis nesuderinamumas sukels netenkinančią motyvacinę būklę – disonansą, kuris paskatins kognityvinę veiklą, galinčią sumažinti minėtą kognityvinį nesuderinamumą (Harmon-Jones, 2002). Larsonas (2012) šią situaciją apibūdina paprasčiau – kaip psichologinę įtampą, kurią

individas bando mažinti vietoj absoliutaus problemos išsprendimo. Disonanso mažinimas yra individo tikėjimų sistemos priartinimas prie naujų kognityvinių patirčių arba, priešingai, šių patirčių atmetimas, suskliaudimas, selektyvinė percepcija ir t. t. Nuostatos, susijusios su tokių disonansą lemiančių įtampų egzistavimu, gali būti keičiamos dalinai: *truputį, daug* ar iš viso *nekeičiamos*. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad kognityvinio disonanso teorija daugeliu atvejų per daug supaprastina žmogiškąsias situacijas (Larson, 2012).

1.4.3. Silpnojo įtikinėjimo kompleksai ir švelnioji diskursų galia

Diskurso teorija ir jos modifikacijos poreikis silpnojo įtikinėjimo atvejais. Silpnasis įtikinėjimas kaip konkuruojantys, persiklojantys ar vienas kitą papildantys, praplečiantys pasakojimai, dar daugiau – viena kitą demaskuojančios, neutralizuojančios ar pratęsiančios istorijos sukuria nuolatinio kalbėjimo erdvę, kurioje dėl individo vertybių sistemos bent laikino ar dalinio pertvarkymo, dėmesio, socialinės įtakos laukų kovoja įvairios socialinės jėgos. Tokia silpnojo įtikinėjimo istorijų visuma gali būti siejama su visuomenės *įtikinėjimo kompleksais*, formuojančiais trumpalaikes individų tapatybes; tai visuma, kuri būtent savo daugiskaitiškumo dėka sukuria tam tikrą poveikio jėgą, nes vienaskaitinės, baigtinės silpnojo įtikinėjimo pasakojimų formos nesukurtų pakankamos poveikio jėgos tikslinėms šių pasakojimų grupėms paveikti. Todėl čia šią silpnojo įtikinėjimo kampanijų visumą netiesiogiai galima sieti su socialiniuose moksluose plėtojama *diskurso teorija*, kur diskursas suprantamas kaip kalbėjimo aktuose gimstantis *žinojimas* apie tam tikrus viešuosius klausimus, kuriam įtaką daro įvairūs visuomenės institutai, valdantys šiuos diskursus, ir kur patys diskursai, savo ruožtu, lemia tam tikrą žinojimą visuomenėje. Vis dėlto paragafe bus parodoma, kad ši teorija daugiskaitiniam, tęstiniam silpnajam įtikinėjimui aiškinti nėra visiškai tinkama ir turi būti adaptuota.

Sociologinę formuojančio, socialinių jėgų kovoje gimstančio ir ją išreiškiančio diskurso sampratą pasaulyje plėtoja van Dijkas (1988, 1991, 1993, 1995, 1998a, 1998b), Wodak (1995, 1996, 1999), Fairclough (1989, 1992, 1995a, 1995b), van Leeuwenas (2008) ir kt.; ji yra siejama su, pvz., Foucault idėjomis, o Lietuvoje panašiu aspektu apie visuomenėje veikiančius viešuosius diskursus yra parengtos kelios disertacijos, pvz., Baločkaitės (2004) ar Telešienės (2006). Pirminė termino *diskursas* samprata, kuri ir dabar yra dažniausia, siejama su *komunikaciniu įvykiu*. Teunas van Dijkas (1998b) paaiškina, kad

<...> toks komunikacinis įvykis įtraukia tam tikrą socialinių veikėjų skaičių, tipškai *kalbėtojų / rašytojų ir klausytojų / skaitytojų* vaidmenimis (tačiau galimai ir kitokiais vaidmenimis, pvz., *stebėtojo ar slapto klausytojo*), dalyvaujančių komunikaciniame akte tam tikru laiku, tam tikroje vietoje ir tam tikromis aplinkybėmis ir sąveikaujančiam su tam tikru kontekstu (p. 193–194).

Čia van Dijko apibrėžta diskurso samprata yra sietina su *funkcionalistiniu* požiūriu į diskursą (angl. *language in use* – specialūs kalbos naudojimo, funkcionavimo būdai; Mayr, 2008) ir nėra susijusi su *struktūralistiniu* diskurso vertinimu, kur diskursas yra vertinamas tiesiog kaip sakinyš. Funkcionalistinė diskurso samprata nusako kultūriškai

ir socialiai determinuotus kalbos vartojimo būdus (Blackledge, 2005; Mayr, 2008), kalbą apibūdina kaip socialinių santykių išraišką ir formuotoją. Kalba čia suprantama kaip terpė, kurioje išryškėja socialinės dominavimo ir subordinacijos situacijos, galia disponuojančios ir jos neturinčios visuomenės grupės bei subordinuotoms grupėms primestos realybės apibrėžtys. Kalba yra pagrindinė priemonė, per kurią institucijos kuria tokias socialinės realybės apibrėžtis, todėl su tam tikrų institucijų diskursais susijusi visuomenės dalis yra kuriama ir perkuriama šių diskursų (Blackledge, 2005; Mayr, 2008) – toks požiūris į kalbą kaip socialinių sąveikų priemonę deleguoja jai svarbų tikrovės, bendrojo supratimo formavimo vaidmenį. Bendrasis supratimas, kurį sukuria tam tikri diskursai, lemia žmonių elgesio formas socialinėse praktikose. Mažeikis (2007) mano, kad diskursais siekiama įsiskverbti į gebėjimų, įgūdžių, moralinių ar ideologinių vertinimų sferas; jais yra kontroliuojami sociopolitiniai procesai, o juos pačius valdo, kuria ir palaiko ideologinės ar viešųjų ryšių institucijos. Būtent funkcionalistinis požiūris į diskursą ir jo galią išryškėja ir Foucault darbuose. Remiantis Foucault (1971; lietuviškas leidimas – 1998a) diskurso samprata, kalbos vartojimo būdai konstruoja ir valdo temas bei daro įtaką tam, kaip idėjos materializuojasi. Diskursai gali apriboti kitus būdus kalbėti apie ar suprasti tam tikrus reiškinius (Mayr, 2008); Foucault šiuo požiūriu išskiria, pvz., draudžiančiuosius diskursus.

Institucijų galia dažnai yra palaikoma per jų narių palaikomus diskursus (Simpson and Mayr, 2010). Pvz., nusikaltimų atveju žiniasklaidos institucija vaidina svarbų vaidmenį, diskursyviai apibrėždama visuomenės nuomonėje pačią *nusikaltimo* sampratą; kitos institucijos kuria ir palaiko diskursus, nusakančius *gero piliečio* vaidmenis ir būdus suvaldyti, nubausti, perkurti, resocializuoti *nusikaltusius piliečius* (Mayr, 2008; šiuo požiūriu jau klasikiniai tapo Foucault (1975; leidimas lietuvių kalba – 1998b) disciplinavimo ir bausmių aprašas ir analizė). Institucijos siekia legitimizuoti savo interesus ir įteisinti savo egzistavimą per savo palaikomus diskursus, per kuriuos jos siekia pakeisti ar rekontekstualizuoti socialines praktikas – čia aktuali ir veberiškoji nuostata, kad demokratinėse sistemose galios institucijų egzistavimas turi būti įteisintas ir priimtas pačios visuomenės (Mayr, 2008; Simpson and Mayr, 2010). Išskiriami trys požiūriai į santykį tarp diskurso, institucijų ir galios: a) tyrimai, kaip spaudimą patiriančių grupių nariai gali diskursyviai įsiskverbti į institucionalizuotas jų priespaudos formas, b) tyrimai, kaip subordinuoti individai gali diskursyviai apibrėžti savo subordinaciją, tokiu būdu ją įtvirtindami ir c) tyrimai, kaip dominuojančios grupės diskursyviai konstruoja ir reprodukuoja savo dominuojančias pozicijas (Mayr, 2008). Šiame darbe aktualus pastarasis požiūris, nusakantis diskurso galios ribas ar jų nebuvimą, tačiau dominuojančios grupės čia yra suprantamos kaip ES socialinę politiką formuojančios ir nacionalinės ją įgyvendinančios institucijos, taigi ši dominuojančių grupių samprata yra nutolusi nuo, pvz., gramsciškosios sampratos¹⁴.

¹⁴ Gramsciskoji hegemonijos samprata išryškina mechanizmus, kuriais dominuojančios grupės visuomenėje įtikinėja subordinuotas grupes priimti pirmųjų moralines, politines ir kultūrinės vertybes bei su tuo susijusią ideologiją. Gramsci tikino, kad per kultūrinį individų formavimą, kuris yra pasiekiamas šeimos, edukacinės sistemos, bažnyčios, žiniasklaidos, teismų ir kt. institutus,

Vis dėlto aukščiau apibrėžta diskurso samprata ir funkcionalistinis požiūris į ją, nusakantys diskursu realizuojamas subjektų galias socialinėje struktūroje bei pačių diskursų formuojančią galią, šiame darbe turi būti modifikuoti, siekiant adaptuoti *silpnojo įtikinėjimo kompleksų* atvejui. To paties pobūdžio silpnojo įtikinėjimo istorijų visuma kaip diskursas, visuotinai fiksuojamas tam tikras supratimo būdas apie kažką (pvz., Lietuvoje plėtojamose istorijose apie savanoriškos veiklos naudą) vis dėlto nesukuria tokios galios ir socialinės įtakos, apie kurią kalba foucaultiškoji ar van Dijkeo diskurso teorija. Kaip yra apibrėžiama visame šiame poskyryje, silpnojo įtikinėjimo istorijos ir neturi sukurti tokios galios, kuri formuotų subordinuotų grupių požiūrį ar įtvirtintų tam tikrą vienintelį supratimą apie kurio nors klausimą. Silpnojo įtikinėjimo istorijos (lyotardiškosios *mažosios istorijos*) ypač nesisieja su van Dijkeo analizuojamais didžiaisiais diskursais – pvz., *rasistiniais* (1991; 1993), *žiniasklaidos* (1988a ir b; 1998a), *ideologijų* (1995; 1998b), *elito* (1993) ir kt. Todėl modifikuojant šį požiūrį į diskursus, darbe siūloma kompleksinį, daugiskaitinį silpnąjį įtikinėjimą sieti su *mažaisiais diskursais* ar *mažuoju kalbėjimu*, manant, kad tokie diskursai tiesiog jungia silpnojo įtikinėjimo kampanijų komunikacines žinias į vieną įtikinėjančią komunikacinę visumą, kuri nesukuria formuojančios galios, nelemia socialinių grupių nelygybės ar vieno dominavimo kitų atžvilgiu, o savo kompleksiskumu prisideda prie viešojoje visuomenės komunikacijoje palaikomos vertybinės įvairovės skatinimo, daugiasluoksnių mozaikinių tapatybių formavimo, trumpalaikių identitetų kūrimo. Mažieji diskursai gali būti siejami su *mikropropaganda* (Mažeikis, 2010) – mikro bendruomenių, mikropasaulių, subkultūrų taikomu savireprezentacijos būdu, kuris užtikrina šių subkultūrų vertybių įtvirtinimą, pristatymą, apgynimą visuomenėje, – tačiau mažieji diskursai ir skiriasi nuo mikropropagandos, nes pastaroji aiškina *mažos apimties žinios siuntėjų* komunikaciją, o mažieji diskursai – *silpnojo turinio* įtikinėjančią komunikaciją.

Pasak Mažeikio (2007, 2010), šiuolaikinės diskurso teorijos teigia, kad subjektai yra sukuriami juos *interpelijuojant* (čia pasitelkiamas L. Althusserio (1993) požiūris), t. y. įvertinant jų ištikimybę tam tikriems diskursams. Interpeliacijų prievolė priklauso įvairiems socialiniams institutams pradedant individo mikroaplinka – šeima, draugais, subkultūromis ir pan. – ir baigiant makroaplinka, pvz., valstybinėmis institucijomis, visuomenėje vyraujančiomis vartojimo ar pan. kultūromis. *Silpnųjų, mažųjų diskursų* – pvz., silpnojo įtikinėjimo – atveju interpeliacijos kaip subjektų patikrinimo ar jų formavimo priemonės diskursų atžvilgiu, reikia pabrėžti, gali būti tik laikinos. Jos nutrūksta sulig įtikinėjimo kampanijų, proginių akcijų pabaiga, juolab kad ir interpeliuojantys institutai neturi būti numatę poreikio, kad silpnojo įtikinėjimo akcijų subjektai išliktų ištikimi konkreto diskurso palaikytojai. Plėtojant althusseriškąją interpeliacijos koncepciją, reikia pažymėti, kad silpnojo įtikinėjimo arba *mažųjų diskursų* atveju nebeturi būti kalbama apie *didįjį ideologijos subjektą*, kuris, suformuo-

dominuojančios visuomenės grupės gali įtvirtinti savo pozicijas, tačiau šis įtvirtinimas niekada nėra baigtinis, o turi būti vis iš naujo perkuriamas (Mayr, 2008; Simpson and Mayr, 2010). Ši pozicija iš dalies siejasi ir su kultūrinio imperializmo teorija (plačiau aptarinėta 1.2.2 paragrafe).

tas to ideologijos diskurso, toliau savarankiškai jį plėtoja ir stiprina ideologijos pozicijas visuomenėje, net ir neprižiūrimas interpeliacijos institucijų. Silpnojo įtikinėjimo atveju galima kalbėti tik apie *mažąją ideologijos subjektą* (althusseriškuosius interpeliacijos procesus ir skirtis tarp *didžiojo, mažojo* ideologijos subjektų ir subjekto, *esančio už ideologijos ribų*, analizuoja, pvz., Mažeikis (2010), o jų raišką iliustruoja, pvz., posovietinių autobiografijų pavyzdžiu – Mažeikis (2008), kuris yra ištikimas tam tikrai ideologijai arba supranta, palaiko tam tikrą diskursą tik tol, kol yra įtikinėjamas, arba tol, kol jį prižiūri interpeliuojančios institucijos. Trumpalaikių, netvirtų tapatybių, laisvės, įvairovės, projektinių veiklų, heterogeniškumo, masinio informacijos vartojimo ir komunikacinio triukšmo eroje būtent *mažieji ideologijos subjektai* turėtų tapti įtikinėjimo akcijų siekiniais ir rezultatais, išnykstančiais kartu su šių akcijų pabaiga.

Nepaisant to, kad silpnojo įtikinėjimo diskursai yra *mažieji*, jie vis dėlto yra sistemingo kalbėjimo apie kažką (pvz., apie savanorystės svarbą) rezultatai, o sistemingas kalbėjimas, remiantis diskurso teorija, visada sukuria galią. Jeigu mažieji diskursai negeneruoja tokios galios, apie kokią buvo įprasta kalbėti diskurso teorijose (pvz., hegemoninės galios), tai kokią galią jie sukuria? Šioje vietoje galima pasitelkti ne komunikacijos teorijoje suformuotą, tačiau apie komunikacines priemones kalbančią *švelniosios galios* koncepciją. *Švelnioji galia* yra konceptas, nusakantis gebėjimą *patraukti* ir *užvaldyti* savo dėmesio objektą vietoj *privertimo jį paklusti* galios valdytojo valiai jėga ar pinigais (dar vaizdingai vadinamas *kalbos galia politikoje* – Chouliaraki, 2007). Konceptas siejamas su Josephu Nye (1990, 2004) ir šiuo metu daugiausia yra vartojamas tarptautiniuose santykiuose nusakyti tarptautinę valstybių politiką įtakos kontekste. Įžvalgos apie *švelniąją galią* pirmiausia kilo reaguojant į JAV užsienio politiką Šaltojo karo pabaigoje, ypač atsižvelgiant į šios šalies pozicijų pasaulyje silpnėjimą (Tulmets, 2007; Hayden, 2012). Nye, įvertindamas šią situaciją, konceptualizavo *švelniosios galios* idėją (ateityje ją ir plėtojo), nusakančią naują situaciją tarptautinėje politikoje: informacijos ir globalizacijos amžiuje galios prigimtis pasikeitė (Tulmets, 2007; taip pat žr. 1.4.1 paragrafą), galia nebesiremia vien tik fizine (karine) jėga ir šurkščiomis (kietomis) poveikio priemonėmis, papirkinėjimu, spaudimu. Nye rašo:

Norimų rezultatų galima pasiekti ne vien jėga ar išmokomis. Netiesioginis būdas gauti tai, ko norima, gali būti vadinamas „antruoju galios veidu“. Pasaulinėje politikoje šalis gali pasiekti norimus rezultatus ir dėl to, kad kitos šalys žavėsis jos vertybėmis, seks jos pavyzdžiu, sieks jos gerovės lygio. <...> Ši švelnioji galia – priversti kitus norėti tų rezultatų, kurių nori tu – *įtraukia* žmones vietoj to, kad juos *priverstų* (2004, p. 5; kursyvas citatoje – mano, M. G.).

Taigi galima teigti, kad *švelnioji galia* remiasi komunikacija kaip šios galios realizavimo priemone: savo paveikinėjamus subjektus geriausia pasiekti teikiant jiems patrauklų vertybių, gerovės, išsivystymo ir t. t. paveikslą. Nye (2004) nurodo, kad *švelnioji galia* yra priemonė užkariauti širdis ir protus, o globalios informacijos amžiuje tai padaryti tapo ypač svarbu. Informacija yra galia, ir moderniosios komunikacinės technologijos skleidžia informaciją kur kas plačiau nei kada nors anksčiau istorijoje. Tačiau reikia pabrėžti, kad *švelnioji galia* nėra tapati įtakai, nes pastaroji gali kilti ir iš *kietosios* grasinimų ar monetarinės valdžios; taip pat nėra tapati įtikinėjimui,

nors įtikinėjimas yra svarbi *švelniosios galios* dalis (Nye, 2004; Hayden, 2012). Įtikinėjimas *švelniojoje galioje* yra pasitelkiamas kaip dalinė priemonė perkelti siektiną vertybių paveikslą; antra vertus, įtikinėjimo kaip siekio pakeisti įtikinėjamųjų nuostatas ir elgesį komunikuojamos žinutės atžvilgiu intencionalumas, kryptinga orientacija į rezultatą gali sukurti nesubtilumo įspūdį, kuris *švelniosios galios* panaudojimo atveju nėra naudingas.

Švelnioji galia remiasi gebėjimais formuoti kitų troškimus. Šis gebėjimas tiesiogiai siejasi su tokiais neapčiuopiamais aktyvais kaip patrauklios asmenybės, kultūra, politinės vertybės ir institucijos, pati politika ir t. t. (Nye, 2004) ir susieina į politinį ir žiniasklaidos diskursus (Chouliaraki, 2007). Toks susiejimas į minėtus diskursus ir yra komunikacinė *švelniosios galios* išraiška: kai vertybinį siekiamąjį paveikslą troškimų požiūriu ima aptarinėti žiniasklaida ar diskusijos persikelia į politinių debatų ar sprendimų lygmenį, toks pokytis jau gali būti vertinamas kaip *švelniosios galios* raiškos rezultatas ir jos pridėtinė vertė. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad *švelnioji galia* negali būti vertinama atskirai nuo *kietosios galios*: pirmoji gali veikti tik tuo atveju, jei ekonominė ir karinė jėga įtikina savo galimomis sankcijomis (*kietosios* ir *švelniosios galios* raiškos variantai pateikti 1.4.3 lentelėje). Originaliojoje Nye koncepcijoje nurodoma, kad šalių politiniai siekiai bus sėkmingiau įgyvendinami, jei šalys labiau kliausis *švelniąja galia*, t. y. įtraukiančiais metodais, o ne spaudžiančiais ir prievartiniais (Nye 2004; Tulmets, 2007).

Tarptautinių santykių teorijoje įprasta kalbėti vos apie kelių pasaulio valstybių savo užsienio politikoje naudojamą *švelniąją galią* – pirmiausia JAV (pvz., Rugh, 2006; Matsuda, 2007; *Soft Power and Us Foreign Policy...*, 2010; ir kt.), Kinijos (pvz., Kurlantzick, 2006; *Soft Power: China's Emerging...*, 2009), Rusijos (pvz., Kudors, 2010), Japonijos (pvz., Matsuda, 2007; Hayden, 2012) ir keletu kitų, tačiau reikia pažymėti, kad *švelniosios galios* terminas yra integruotas ir į ES kaip geopolitinio darinio užsienio politikos (ir ypač į Europos kaimynystės politikos – angl. *European Neighbourhood Policy*) diskursus. ES kaimynystės politikos nuostatos, suformuotos 2003 m., leidžia skatinti demokratines vertybes ir rinkos ekonomikos reformas kaimyninėse ES šalyse (Tulmets, 2007). Šiuo atveju *švelnioji ES galia* yra

1.4.3 lentelė. *Galios raiškos variantai ir resursai, kuriais ji remiasi (pagal Nye, 2004)*

	Kietoji galia	Švelnioji galia
Elgsenos spektras	<p style="text-align: center;"> </p>	<p style="text-align: center;"> </p>
Labiausiai tikėtini resursai	<p style="text-align: center;"> jėga sankcijos išmokos kyšiai </p>	<p style="text-align: center;"> institucijos kultūra vertybės politikos </p>

siejama su patraukliomis europietiškosioms vertybėmis ir normomis bei partnerystės, skirtumų toleravimo ir socialinio dalyvavimo filosofija (Tulmets, 2007). Būtent ši filo-

sofija atsispindi ir 2011 m. paskelbtoje savanoriškos veiklos populiarinimo kampanijoje, įvykusioje visoje ES teritorijoje: oficialus savanoriškos veiklos vertinimas (žr. 1.1.3 paragrafą; taip pat bus analizuojama 3 darbo skyriuje), susijęs su bendruomeniškumo skatinimu, taip pat aktyvaus pilietiškumo plėtra atliepia tiek oficialiosios ES socialinės politikos nuostatas, tiek nerašytas, numanomas europietiškasias vertybes. Galima teigti, kad *švelniąja ES galia* yra disponuojama ne tik Sąjungos užsienio politikoje, bet ir vidaus politiniuose diskursuose, siekiant senosios Europos socialines, humanistines, kultūrinės vertybes paversti ir naujųjų ES šalių narių vertybėmis. Šiuo požiūriu *švelniosios galios* konceptas nutolsta nuo tarptautinių santykių teorijos ir labiau atspindi komunikacijos procesus, kuriais siekiama atskleisti, pagrįsti, įtikinti pozityvia europietiškujų vertybių įtaka tiek bendruomeninei gyvensenai, tiek kosmopolitiškam multikultūriškumui, supriešinti šias vertybes su pokomunistinių ES šalių narių gyvensenos ypatumais ir išryškinti europietiškosios vertybinės sistemos patrauklumą, pranašumą ir siektinumą. Atsiejant šį konceptą iš tarptautinių santykių teorijos ir siejant jį su silpnuoju įtikinėjimu bei *mažaisiais diskursais*, pažymėtina, kad *švelnioji galia* ir yra ta galios forma, kurią generuoja *mažieji diskursai*, visiškai atitinkanti silpnojo įtikinėjimo keliamus tikslus bei tokiai įtikinėjimo formai numatytus argumentavimo būdus: *švelnioji galia* kyla ne iš loginio racionalaus argumentavimo, o iš gebėjimo patraukti subjektus į emocijas ar į vaizduotę orientuotu įtikinėjimo turiniu. Silpnojo įtikinėjimo tikslas yra integruoti komunikuojamų vertybių paveikslą į visuomenės nuostatų sistemas ir elgesio formas, *mažieji diskursai* sieja silpnojo įtikinėjimo kompleksus į komunikacinę visumą, o *švelnioji galia* yra tos socialinės įtakos, kurią sukuria silpnojo įtikinėjimo kampanijos, prielaida, užtikrinanti *mažųjų ideologijos subjektų* trumpalaikį vertybių sistemos formavimą. 1.4.3 lentelėje nurodyti švelniosios galios elgsenos spektrai kartu yra ir komunikacijos procesų siekiniai bei galimi rezultatai: silpnasis įtikinėjimas turi visuomenės narius pirmiausia patraukti, sudominėti, atkreipti dėmesį, o galiausiai ir apskritai *įtraukti* vieno ar kito klausimo atžvilgiu. Tačiau reikia pažymėti, kad labiausiai tikėtini resursai, kuriais remiasi valstybės, disponuodamos *švelniąja galia* tarptautiniuose santykiuose – kultūra, vertybės ir politikos, *mažųjų diskursų* atveju tampa ir šių diskursų turiniu, komunikacine žinia, kurios priėmimu yra įtikinėjamos visuomenės.

Apibendrinant pirmojoje disertacijos dalyje išdėstytas idėjas, galima teigti, kad čia buvo pateikta galima teorinė planingų pozityvių socialinių pokyčių įgyvendinimo visuomenėje prieiga, visų pirma reabilituojant pačią *pokyčių planavimo* idėją apskritai ir pateikiant conceptualius komunikacinius jos įgyvendinimo mechanizmus. Esminiai šių mechanizmų elementai yra dėmesys *kolektyvinėms predispozicijoms*, lemiančioms galimas visuomenės reakcijas į diegiamus pokyčius, *organizacinio tinklo* kaip pokyčių komunikacijos veikėjo (*žinios siuntėjo*) apibrėžimas ir komunikacinių jo funkcijų identifikavimas bei šio tinklo palaikomo *visuomenės įtikinėjimo diskurso* permaštymas. Šių teorinių mechanizmų aptarimas toliau disertacijoje leis konstruoti *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį* bei apibrėžti metodologines tyrimų jo atžvilgiu

prieigas, o tai leis empiriškai analizuoti praktines silpnojo įtikinėjimo situacijas, pvz., savanorystės populiarinimą Lietuvoje. Identifikuoti galimi savanoriškos veiklos suvokimo ir vertinimo būdai Lietuvoje bei kolektyvinės patirtys leido pasirengti kritišką pagrindą šiandieniniam savanoriškos veiklos populiarinimo diskursui vertinti ir tirti jo adekvatumo, komunikacinio pagrįstumo sprendimus.

2 skyrius. TINKLINIO SILPNOJO VISUOMENĖS ĮTIKINĖJIMO MODELIS IR JO RAIŠKOS TYRIMŲ METODOLOGINIS PAGRINDIMAS

Antrajame darbo skyriuje, atsižvelgiant į pirmojoje dalyje apibrėžtus socialinio pokyčio, visuomenės įtikinėjimo procesų ir tinklinių jų raiškos būdų tarporganizacinių sąveikų atžvilgiu principus bei įvertinant sociokultūrinio visuomenės konteksto, kolektyvinių predispozicijų svarbą sociotechninėms *pokyčio* programoms organizuoti, yra apibrėžiamas *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis*. Šio modelio atžvilgiu toliau disertacijoje bus tiriamas savanoriškos veiklos populiarinimas Lietuvoje 2011 m. kaip socialinio pokyčio programos įgyvendinimas visuomenės įtikinėjimo priemonėmis. Modelis sujungia tinklines organizacines sąveikas į apibendrintą *žinios siuntėjo* vaidmenį, kurio raiška nurodo į procesinę komunikacijos sampratą, o komunikacinės intencijos – į sociotechninės programos įgyvendinimą.

Skyriuje taip pat yra planuojama tokio modelio raiškos praktikoje tyrimų metodologinė prieiga, atskleidžiama nuosekliai per tyrimo hierarchinių lygmenų aprašymą ir pagrindimą. Tokie hierarchiniai lygmenys – *tyrimo metodologija, metodas*, duomenų rinkimo ir analizės *technika* bei *instrumentai* – yra siejami su principinėmis modelio raiškos aplinkybėmis ir pirmojoje darbo dalyje apibrėžtomis pozityviojo visuomenės įtikinėjimo vertybėmis, kurios lemia ir tokio modelio empirinio tyrimo principus. Teigiama, kad praktikoje besireiškiantis tinklinis silpnasis visuomenės įtikinėjimas gali būti tiriamas remiantis socialinio tinklo analizės ir diskurso analizės metodologijų taikymu. Skyriuje išryškintas šių metodologinių technikų įgyvendinimo derinimo kelias, susijęs su modelyje vaizduojamo žinios siuntėjo specifikos analize. O pereinant prie tyrimo hierarchijos *metodo* lygmens ir siejant jį su disertacijoje atliktu *savanoriškos veiklos populiarinimo Lietuvoje 2011 m. tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo atžvilgiu tyrimu*, yra pateikiamas tokio tyrimo metodinis pagrindimas: per operacionalizaciją išskleidžiamas tyrimo objektas, pateikiamas tyrimo dizainas, parenkami tyrimo imties, duomenų rinkimo ir analizės būdai.

2.1. Tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis

Poskyryje, remiantis pirmajame darbo skyriuje išnagrinėtomis teorijomis ir konceptualizuotais procesais, bus pateikiamas galimas *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis* ir aprašyta galima jo raiška pozityviosios planingos visuomenės vertybių ir elgesio kaitos programose. Modelio sukonstravimas leis pasiūlyti sistemiską, *procesinį* požiūrį į silpnąjį visuomenės įtikinėjimą ir jo panaudojimą tokiose programose, tokiu būdu praplečiant šios prieigos (aptartos 1.4 poskyryje) taikymo idėją, įvertinant ne tik konceptualų įtikinėjimo turinį, bet ir jo sklaidos mechanizmus (pastarieji teoriniu požiūriu aptarti 1.3 poskyryje). Poskyryje pirmiausia bus aptariama disertacijoje taikoma modelio kaip procesų ir sistemų vizualizacijos samprata, nusakanti ir konstruojamo modelio teorinį pobūdį bei tipą; toliau bus aptariamas pats

modelis ir jo struktūra, praktinės raiškos aspektai ir galiausiai bus pateikiama galima tokio modelio kritika ir raiškos silpnybės.

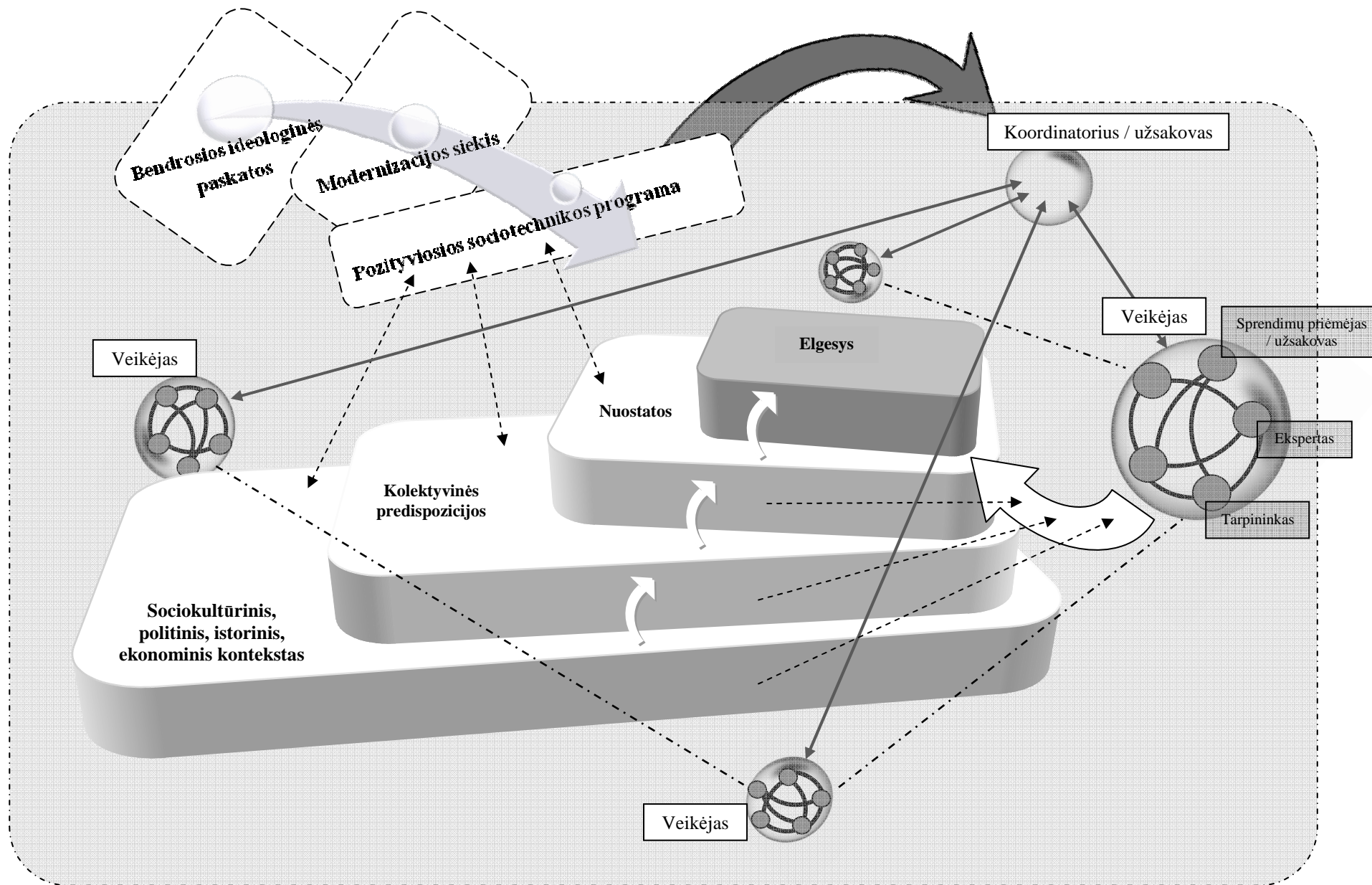
Disertacijoje palaikoma *modelio samprata*. Įvairių konceptų vizualizacijos būtinybė, nurodanti mokslinio modeliavimo procesus, kyla iš poreikio turėti globalų jų vaizdą, kuris leistų kelti naujas idėjas ir klausimus apie vidinius konceptų ryšius, skatintų senų konceptų permąstymą, atkreiptų dėmesį į galimas kitokias realybės formas ir atskleistų tokių formų suderinamumą ar konfliktiškumą. Tačiau reikia pažymėti, kad tokių vizualizacijų mokslinė prigimtis yra skirtinga ir remiasi skirtingais moksliniais siekiais. Pvz., Levinsas (1966), konceptualizavęs kelias skirtingas mokslinio modeliavimo formas, nurodo, kad toks modeliavimas gali būti remiamas *bendrybės, realumo* ar *preciziškumo* siekiais. Modeliai, kurie nesiekia bendrybės, atskleidžia tikslas kiekybines prognozes apie specifines sistemas ir taip padidina savo realumą, atspindėdami tiek tikslų sistemos detalių, kiek tik įmanoma. Modeliai, kurie nesiekia realumo, kelia nerealias prielaidas, pagal kurias mokslininkai gali aprašyti sistemas bendraisiais matematiškai apdorojamais teiginiais, kurie toliau lems tikslas kiekybines prognozes. O *kokybiniai modeliai* nesiekia tikslumo bei kiekybinio preciziškumo ir orientuojasi į kokybinius ryšius tarp modelio kintamųjų (Justus, 2005). Pastarasis modelio tipas – *kokybinis modelis* – ir yra tipinė socialiniuose moksluose palaikoma modeliavimo forma, atskleidžianti ne matematiškai tikslas įvairių sąveikų išraiškas, o principinius šių sąveikų būdus ir modelio elementų raišką – tai ir yra suprantama kaip *kokybiniai* (priešingi kiekybiniais) *ryšiai*. Kokybinis modelis yra įvairių *procesų* (pvz., komunikacijos, mokymo) ar *sistemų* (pvz., kultūros, politinės struktūros) vizualizacija, suformuota remiantis socialinių mokslų tyrimo duomenimis (žr., pvz., Forbus, 2008) ar teorinėmis prielaidomis. *Remiantis tokia modelio ir modeliavimo samprata*, darbe ir yra konstruojamas *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis*, kurio atžvilgiu bus tiriamas savanoriškos veiklos populiarinimas Lietuvoje kaip socialinės inžinerijos programa, kylanti iš oficialiosios ES vertybinės pozicijos. Minėtas kokybinio modelio apibrėžimas nusako daug įvairių galimų pavyzdžių praktikoje: organizacijos hierarchinės struktūros schemas, ekonominės sistemos, politiniai žemėlapiai ir t. t., bei yra siejamas su *konceptualaus* sistemų ir procesų atvaizdavimo poreikiu. Kokybinis modelis yra vaizdinis metodas (diagrama), vaizduojantis priežastinius ryšius tarp veiksmų, kurie, manoma, yra reikšmingi nagrinėjamai problemai ar objektui, todėl dėl savo aukšto abstrakcijos lygmens modelis dar yra sinonimiškai siejamas su *abstrakčiuoju modeliavimu*, taigi ir *principine vizualizacija* ar *schematizacija*. *Kokybinis (konceptualusis, abstraktusis) modeliavimas* apskritai tapo svarbiu moksliniu instrumentu, kai antroje XX a. pusėje socialiniai mokslai patyrė paradigminį pokytį nuo grynai pozityvistinių fundamentaliųjų mokslo nuostatų, paremtų egzistuojančių teorijų verifikacijos siekiu, link natūralistinių nuostatų, kurios akcentavo naujų teorijų kūrimą atliktų tyrimų pagrindu (pvz., Kardelis, 2005; Forbus, 2008). Apibendrinant darbe pasirinktą modeliavimo prieigą, pažymėtina, kad tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modeliavimas kokybinio modelio sampratos atžvilgiu reikš į silpnojo visuomenės įtikinėjimo proce-

sus įtrauktų veikėjų vizualizaciją ir aprašymą, principiniu aspektu pažymint tarp jų veikiančius svarbiausius ryšius, sąveikos būdus, iš šios sąveikos kylančius komunikacinius įtikinėjimo veiksmus ir jų turiniui įtaką darančius aplinkos veiksmus.

2.1.1. Modelio struktūra jo veikėjų, sąveikų ir aplinkos požiūriu

Principinė modelio vizualizacija, paremta pirmajame disertacijos skyriuje išskleistomis teorijomis, yra pateikta 2.1.1 pav., kurio tikslas yra atskleisti priežastinių ryšių seką modeliu nusakomuose procesuose. Modelyje svarbiausi yra trys jo aspektai: *nurodomi veikėjai*, *aplinkos*, kuriose jie veikia ir veikėjų bei aplinkų *sąveikos*, lemiančios visuomenės įtikinėjimo procesus. Aplinkos gali būti aprašomos dviem lygmenimis: *ideologinių paskatų* ir *socialinės sistemos*. Veikėjai, aprašant juos tinklo (1.3 poskyris) terminais, skiriami į *bendrąjį tinklą* ir *tinklo lizdus* (kalbant Moliterno ir Mahony (2011) terminais). Modelyje nėra skiriama daugiau dėmesio veikėjų bendrai sukurtam produktui ir jo turiniui – silpnajam visuomenės įtikinėjimui, – nes yra laikoma, kad šis produktas yra pakankamai išskleistas 1.4 poskyryje, todėl schematiniame modelio variante įtikinėjimo procesas tėra pažymėtas viena rodykle, nurodančia veikėjų kuriamą socialinę įtaką, iš dalies lemiančią visuomenės elgesį ir kolektyvines vertybes. Tačiau plačiau turi būti aprašomos veikėjų sąveikos ir ryšiai, lemiantys įtikinėjimo procesus ir jų turinį.

Tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiška, laikytina, gali prasidėti situacijose, kai kyla išorės ar vidaus paskatos pozityviuoju aspektu reformuoti tam tikrą visuomenės tapatybės dalį ar visuomeninio gyvenimo aspektus, skatinant pozityvią socialinę raidą, savivaldos, saviorganizacijos, savireguliacijos, kolektyvinės atsakomybės idėjų sklaidą, atsivėrimą komunitarinėms vertybėms, egzistuojančių socialinių problemų sprendimą komunikacinėmis poveikio priemonėmis. Tokios paskatos gali būti susijusios su iš socialinės sistemos vidaus ateinančiu supratimu apie egzistuojančias problemas ar visuomenės, socialinių nuostatų raidos kryptis ir kaitos poreikį (*vidaus paskatos*); taip pat gali būti socialinės sistemos išorėje vykstančių (tarptautinių) procesų rezultatas (*išorės paskatos*). Tiek vidaus, tiek išorės paskatos gali būti kylančios iš dominuojančios *ideologijos* bendraja, plačiaja šio termino prasme, t. y. tam tikrų idėjų visumos, pripažįstamos kurios nors visuomenės dalies ar išorės sistemų, pvz., *žaliųjų ekoidėjų*, *europietizacijos* ir t. t. Modelyje tokios paskatos pažymėtos kaip *bendrosios ideologinės paskatos*, kurios suponuoja planingo pokyčio programas ir su jomis susijusius komunikacinius veiksmus. Siejant modelį su šio darbo tiriamu atveju, kai bendrosios ideologinės paskatos nurodo iš išorės kylančias iniciatyvas, susijusias su europietiško gyvenimo būdo ir vertybių sklaida (*europietizacija* bendraja prasme), modelyje yra nurodyta, kad šios paskatos lemia *modernizacijos siekius*, apibrėžiančius inicijuojamų pokyčių visuomenėse turinį: pvz., Lietuvos atveju, bendrųjų socialinių vertybių, užtikrinančių sėkmingas sambūvio strategijas ir pasiteisinusių pasaulyje, integravimas į nacionalines tapatybes nurodo tam tikrą socialinės modernizacijos principą. Tačiau modernizacijos siekis taikytinas tik šio

2.1.1 pav. Tinklinio silpnos visuomenės įtikinėjimo modelis: veikėjų, aplinkos ir procesų principinė vizualizacija

darbo atveju; kitais atvejais jis turi nusakyti konkrečiomis ideologinėmis paskatomis skatintiną pokyčio kryptį, pvz., ekologizaciją, socialinę apsaugą, ekonomines reformas, demokratijos plėtrą, žmogaus teisių užtikrinimo programas ir t. t. Galiausiai iniciatyvų ir paskatų lygmenį modelyje užbaigia *pozityviosios sociotechnikos programa*, kuri nusako politinę valią ir planą bei veiksmų seką įgyvendinti inicijuojamus pokyčius. Ši programa yra suprantama kaip sociotechninės paradigmos (Podgórecki, 1996; 1.2 šio darbo poskyris), palaikančios bendrųjų ideologinių paskatų primetamas pokyčių idėjas, rezultatas, apimantis tiek sociotechnine programa sprendžiamos problemos *atpažinimo* ir *identifikacijos* bei *sprendimo* prieigos apibrėžimo etapus, tiek veiksmų *planavimo*, *įgyvendinimo* ir grįžtamojo ryšio *įvertinimo* etapus. Komunikaciniai sociotechninės programos įgyvendinimo veiksmi, kaip parodyta modelyje, yra įgyvendinami per organizacinį tinklą, kuris bus aprašytas žemiau.

Socialinės sistemos, kurioje yra įgyvendinama pozityviosios sociotechnikos programa, lygmuo modelyje nusako socialinių įpročių ir elgesio visumą, veikiančią esamu metu esamoje aplinkoje (pvz., bendrasis savanorystės pripažinimo lygis 2011 m. Lietuvoje). Remiantis poskyriuose 1.1 ir 1.2 išskleistomis teorijomis, laikoma, kad tokią kolektyvinių įpročių ir elgesio visumą visuomenėje bendriausia prasme lemia kolektyvinės predispozicijos bei esama sociokultūrinė, politinė, netgi ekonominė situacija, lemiančios esamas kolektyvines visuomenės nuostatas, drauge ir elgesį. Todėl bet kokios intervencinės poveikio programos, siekiančios paveikti visuomenės kaip tikslinės grupės kolektyvinį elgesį, pirmiausia susiduria su specifiniu kontekstu, kuriame išsiskleidžia socialinės, kultūrinės, politinės, ekonominės, istorinės situacijos ir aplinkos, lemiančios tiek sprendžiamos problemos priežastis ir galimas sprendimo kryptis, tiek kolektyvines socialines predispozicijas, nusakančias gilumines visuomenės nuostatas sprendžiamos problemos atžvilgiu. Predispozicijos, kaip nurodyta šio darbo 1.1.1 paragrafe, lemia esamas (reiškiamas) visuomenės nuostatas (dispozicijas) konkrečioje situacijoje, o kolektyvinis visuomenės elgesys (pvz., savanoriavimas ar nesavanoriavimas) yra reali, stebima šių nuostatų išraiška. Taigi stebimą visuomenės elgesį lemia tiek taip pat stebimos aplinkos sąlygos, tiek nestebimos mentalinės būsenos, nulemtos šių ir kitų sąlygų (pvz., kolektyvinės atminties, tradicijų ir patirčių). Kadangi, kaip apibrėžta pirmajame darbo skyriuje, komunikacinių žinučių turinys gali lemti tik labilius šios sistemos konstruktus – nuostatas ir elgesį, situacijos kontekstas ir kolektyvinės predispozicijos veikia kaip nuostatas ir elgesį sąlygojantis fonas, kuris pozityviosios sociotechnikos programoje turi būti įvertintas kaip šios programos turinio determinantas. Taigi tarp abiejų aprašytų tinkle pavaizduotos aplinkos lygmenų veikia abipusis ryšys: sociotechnikos programa, kylanti iš ideologinių paskatų, būna formuojama taip, kad papildytų, atlieptų ar – priešingai – paneigtų, eliminuotų sociokultūrinio konteksto, visuomenės predispozicijų ir nuostatų sąlygas, o šios sąlygos veikia kaip orientyras ir reformų žemėlapis sociotechnikos programoje formuojamiems pokyčio planams. Lygiai taip pat konteksto, predispozicijų ir nuostatų turinys turi būti integruojamas į įtikinėjimo veiklą ir žinių turinį, kad atlieptų tikslinės grupės (podgóreckiškujų *klientų*) palaikomą realybės suvokimą.

Kaip aptarta 1.3 poskyryje, modelį sudarančių veikėjų veikla turi būti žymima kaip tinklinės sąveikos. Šiuo požiūriu modelyje galima išskirti *bendrajį organizacinį visuomenės įtikinėjimo tinklą* ir jį sudarančius *organizacinius lizdus*. Šis tinklas yra suprantamas kaip sociotechninės programos *įgyvendintojas*, sudarytas iš skirtingų (skirtingo veiklos sektoriaus) organizacijų, tinkle vaidinančių tam tikrus vaidmenis. Organizacijų vaidmenis daugiausia galima nusakyti Podgóreckio (1996) apibrėžtais sociotechninių programų įgyvendinimo dalyviais. Bendrajame organizaciniame tinkle galima išskirti organizaciją–tinklo *koordinatorę* arba *užsakovą*. Kaip nurodyta 1.2 poskyryje, užsakovas yra suprantamas kaip sociotechninės ekspertizės, atliekamos siekiant identifikuoti reformuotinas situacijas, iniciatorius, kuris gali būti (arba nebūti) ir sprendimų priėmėjas (žr. toliau); koordinatoriaus vaidmuo nėra minėtas Podgóreckio sistemoje, tačiau jį galima suprasti kaip komunikacinių tinklo veiklų įgyvendinimo sekėją, kontroliuojantį galimą reformuojamos situacijos pokytį, tinklo kuriamo poveikio turinį ir skirstantį kurio nors pobūdžio resursus (finansinius, institucinius ir pan.) tinklo viduje. Koordinatorius tinklo organizacijos narės gali teikti įvairaus pobūdžio veiklų įgyvendinimo ataskaitas, liudijančias apie resursų panaudojimo efektyvumą ir / ar nulemtą situacijos pokytį. Bendrajį tinklą taip pat sudaro kiti tinklo mazgai (tokius dar galima vadinti *periferiniais mazgais* – Gulati, Dialdin and Wang, 2002; Wasserman and Faust, 1999), kuriuos podgoreckiškaisiais terminais galima vadinti *veikėjais*. Šiame modelyje *veikėjais* vadinami tinklo mazgai, vykdančios komunikacinę veiklą, kylančią iš sociotechninės programos uždavinių.

Bendrojo tinklo mazgai, arba *veikėjai*, nežymi kokios nors konkrečios organizacijos, o nurodo kelių tokių organizacijų junginį. Toks organizacinis junginys modelyje pasitelkiamas ir dėl šiuolaikinėms įtikinėjimo kampanijoms būdingo demokratinio įtikinėjimo būdo (žr. 1.4 poskyrį; taip pat Mažeikis, 2010), kai visuomenėje įtikinėjimo žinią gali plėtoti daug skirtingų viešųjų ryšių agentūrų, nevyriausybinų organizacijų, žiniasklaidos, verslo kompanijų ir kt. veikėjų. Tokių veikėjų į(si)traukimas į įtikinėjimo veiklas remiasi siekiu vykdyti savo individualią veiklą, kuri ir yra kasdienė tokio veikėjo veikla, padidinti turimus resursus įtikinėjant, vykdyti veiklas kartu su organizacijomis-partnerėmis ir t. t. Apibendrinant aprašomą bendrajį įtikinėjimo tinklą ir šio tinklo lizdus, remiantis Moliterno ir Mahony (2011) koncepcija, gaunamas daugialygis organizacinis įtikinėjimo tinklas. Šio tinklo lizduose, veikiančiuose kaip įtikinėjimo procesų veikėjai, sąveikaujančioms organizacijoms taip pat galima prisikirti vaidmenis pagal podgoreckiškąją sistemą. Pvz., dalis į veiklas įsitraukusių organizacijų gali būti suprantamos kaip *ekspertai*, kurie lokaliu lygmeniu atlieka sociotechninę diagnostiką ir pateikia problemos sprendimo rekomendacijas (plačiau analizuoja, pvz., Benveniste, 1996; taip pat aprašo Podgóreckis, 1996). Kitos organizacijos gali būti su-prantamos kaip *tarpininkai*, susiję su sociotechninių veiksmų programos įgyvendinimu. Tarpininkai paprastai nėra susiję su strateginiu sociotechninių veiksmų planavimu ateityje bei nėra susirūpinę programos sėkme; šioje situacijoje jiems svarbiausia gauti daugiausia naudos savo institucijai. Tinklo lizduose svarbiausia organizacija, besiremianti tarpininkų ir

ekspertų darbu, yra *sprendimų priėmėja*, atsakinga už sprendimus, kada ir kaip įgyvendinti sociotechnines rekomendacijas. Tinklo lizdų lygmeniu organizacija–sprendimų priėmėja taip pat gali būti suprantama ir kaip *veikėja*, įgyvendinanti įtikinėjimų veiksmų projektą. Apskritai visi minėti organizacijų vaidmenys nėra tvirtai apibrėžti ir ribos tarp jų gali būti išnykusios – t. y. kiekviena organizacija, įtraukta į tokį visuomenės įtikinėjimo tinklą, gali atlikti įvairius vaidmenis ir funkcijas. Toks organizacijų junginys ir jų vaidmenų pasiskirstymas tinklo lizduose užtikrina tiek daugialypę tinklo veiklą, tiek įvairiapusį kuriamą jo poveikį.

Aprašomame modelyje turi būti paaiškinti ryšiai, tinkle jungiantys jo mazgus. Čia išskirtini *bendrieji tinklo ryšiai* ir *tinklo lizdų ryšiai*. Bendrieji ryšiai tinkle jungia tik *organizaciją–tinklo koordinatorę* ir *tinklo lizdus*; šie ryšiai yra formalūs ir sukuria egocentrinio tinklo įspūdį (Gulati, Dialdin and Wang, 2002; Wasserman and Faust, 1999). Tačiau pažymėtina ir tai, kad bendrieji tinklo ryšiai, kalbant Putnamo (2001) terminais, yra *horizontalūs*, taigi nesukuriantys reikšmingesnių hierarchinių santykių, todėl organizacijos-koordinatorės centriškumas tinkle, iš pirmo žvilgsnio esantis ypač akivaizdus, nėra tokio aukšto laipsnio. O ryšiai, jungiantys periferinius bendrojo tinklo mazgus, gali būti, tačiau jų gali ir nebūti, t. y. tinklo lizduose vykdomos įtikinėjimo veiklos nebūtinai turi sietis su kitų lizdų vykdomomis veiklomis; vidinę jų dermę ir atitikimą bendrajai sociotechninei programai turi užtikrinti organizacija-koordinatorė. Tokių bendrųjų tinklo ryšių pobūdį lemia minėtas demokratinis įtikinėjimo modelis, užtikrinantis didelę įtikinėjimo organizacijų saviraiškos laisvę ir mažą jų kontrolę. Tinklo lizduose veikiančių organizacijų tarpusavio ryšiai (*tinklo lizdų ryšiai*) taip pat yra horizontalaus, menkai hierarchinio pobūdžio, tiek formalūs, tiek neformalūs, ir užtikrinantys vienodą organizacijų įsitraukimą į įtikinėjimo veiklas, tokį patį jų statusą bei panašią galią. Apskritai ryšiai tinklo lizduose bei jų pobūdis yra kontroliuojami ir rinkos sąlygų, nes organizacijų įsitraukimą į tinklo veiklas lemia ne tik suinteresuotumas tokio pobūdžio visuomenės įtikinėjimo vykdymu, bet ir, pvz., finansinio atlygio siekis, kuris gali būti būdingas organizacijoms-ekspertėms ar organizacijoms-tarpininkėms. Organizaciniai ryšiai tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelyje užtikrina dalinę veiklų kontrolę, dali-jimąsi resursais ir informacija, užduočių delegavimą, atskaitingumo ryšius ir t. t.

Kitame paragrafe bus atskleistas įtikinėjimo procesų organizavimas, vykstantis per modelyje aprašytą tinklo veikėjų sąveikas ir užtikrinantis silpnojo įtikinėjimo veiklų, atliepančių reformuojamų situacijų sąlygas, vykdymą.

2.1.2. Įtikinėjimo procesų organizavimas modelyje numatytų sąveikų atžvilgiu

Remiantis aukščiau aprašytais organizacijų sąveikų būdais tinkle, jų kooperacija visuomenės įtikinėjimo tikslu artimiausiai siejasi su šiuo metu populiaria bendrąja tokios sąveikos forma – *projektine prieiga* konkrečioms veikloms įgyvendinti, kuri aprašomame modelyje ir yra nurodoma kaip įtikinėjimo veiklų organizavimo būdas ir resursų, skirtų sociotechninei programai įgyvendinti, skirstymo instrumentas.

Projektinė prieiga (angl. *project approach* arba *project-by-project approach*; žr., pvz., Capper, 1998; Hira and Parfitt, 2004) yra suprantama kaip visuminė tam tikrų tikslų siekimo programa, įgyvendinama atskirais projektais, kurių pasiektų rezultatų suma sukuria minėtų tikslų pasiekimo, įgyvendinimo efektą. Tokia prieiga gali būti taikoma bet kurioje organizacinės, institucinės veiklos, viešosios politikos, socialinio bendrabūvio organizavimo srityje, kurioje egzistuojančios problemos ar keliamos idėjos yra sprendžiamos / vystomos *sistemiškai, programavimo* būdu; ji užtikrina, kad resursai, skirti konkrečiai programai, bus skirstomi atskirais projektais suplanuotiems veiksams įgyvendinti, o galimybę pasinaudoti jais turės įvairios organizacijos, turinčios idėjų dėl tokios programos įgyvendinimo. Kaip šiuo metu Lietuvoje ryškiausiai matoma, gali būti paminėta *ES paramos lėšų įsisavinimo* projektinė prieiga, paremta programavimo principu, užtikrinančiu intervencinį poveikį toms viešosios politikos, socialinės situacijos, ekonomikos, ūkio ir kt. sritims, kurios minėtu programavimo principu buvo identifikuotos kaip reformuotinos. ES politikoje ir biudžete taikomas programavimo principas nurodo, kad ES struktūrinių fondų parama skiriama integruotoms, daugiametėms ir ES gaires atitinkančioms plėtros programoms įgyvendinti (Nakrošis, 2003).

Ši tam tikrų veiklų įgyvendinimo prieiga glaudžiausiai siejasi su šiuolaikinio demokratinio įtikinėjimo savybėmis, todėl modelyje nuspręsta remtis būtent ja. Projektinė prieiga gali būti taikoma tiek *strateginiu*, tiek *taktiniu* lygmeniu. Strateginiu lygmeniu ji nurodo nuoseklų, jungtinį, gausiais resursais paremtą situacijos pagerinimo planą (pvz., minėtas ES taikomas programavimo principas). Gali būti naudojama perplanuojant esamas ar valdant naujas iniciatyvas, įgyvendinant verslo planą, siekiant specialių veiklos tikslų ir t. t. Projektinė prieiga strateginiu lygmeniu gali užtikrinti visų minėtų veiklų įgyvendinimą, susiejant jas „po vienu skėčiu“ (Capper, 1998). Sociotechnikos požiūriu, strateginis projektinės prieigos taikymo lygmuo yra pats sociotechninės programos parengimo žingsnis, kuriame yra identifikuojamos spęstinės problemos ir siektinas jų sprendimo rezultatas. Čia sociotechnikos programą ir pačią reformos idėją palaikanti (išorės ar vidaus) institucija yra ir projektinės prieigos taikymo iniciatorė, ir resursų skyrėja bei valdytoja, ir projektinės pokyčių programos koordinatorė (tačiau nebūtinai turi sutapti su organizacija-tinklo koordinatorė). Taktiniu lygmeniu projektinė veiklų įgyvendinimo prieiga nurodo individualias priemones, kurias taikant, bendrieji veiklų įgyvendinimo tikslai yra pasiekiami per atskirų projektų įgyvendinimą. Taip yra užtikrinama, kad į projektų įgyvendinimą bus įtraukti kompetentingi darbuotojai, bus įgyvendinami pagal aiškiai apibrėžtą metodologiją ir panaudos tinkamus poveikio instrumentus ir technikas (Capper, 1998). Sociotechninių programų įgyvendinimo atveju projektinės prieigos taikymas taktiniu lygmeniu reiškia atskirų organizacijų iniciatyvas prisidėti prie suplanuoto socialinio pokyčio siekimo; modelyje pavaizduotame organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle šios prieigos taikymas tokiu lygmeniu reiškia tinklo lizdų formavimąsi ir šiuose tinkluose esančių organizacijų veiklą įtikinėjimo procesuose. Tinkle veikiančių lizdų skaičius nurodo, ar artimai siejasi ir su tinklo veiklos

metu įgyvendintų projektų skaičiumi; tarp tinklo lizdų esantys galimi (bet nebūtinai, kaip minėta aukščiau) ryšiai nurodo tų pačių organizacijų, kurios veikia tinklo lizduose, vykdomus skirtingus projektus, kurių įgyvendinimu šios organizacijos susisieja su kitų lizdų organizacijomis. Apskritai projektinės prieigos taikymo patrauklumą lemia daugelis priežasčių; viena iš jų yra ta, kad daugelis organizacijų savo programas ir biudžetus organizuoja būtent projektiniu būdu, todėl bet kokių kitų programų planavimas projektiniu aspektu kuria visuminį projektinės prieigos taikymo patogumo efektą. Projektai gali būti lengvai stebimi ir įvertinami pagal iš anksto apibrėžtus kriterijus; jie turi suplanuotą pradžią ir pabaigą, taip pat sąlygiškai nesudėtingą administravimą.

Būtent projektai ir yra projektinės prieigos taikymo instrumentai, išreiškiantys realius pokytį lemiančius veiksmus. Bendriausia projekto samprata nusako tam tikras suplanuotas veiklas, kurios turi būti įgyvendintos per tam tikrą laiką turint tam tikrus resursus. Vieno kintamojo pokytis dažniausiai daro įtaką kitiems kintamiesiems ir visam projektui. Projekto sėkmė yra apibrėžiama kaip per jam skirtą laiką visų suplanuotų veiklų įgyvendinimas neviršijus turimo biudžeto (Nakrošis, 2003). Projektai apskritai yra suprantami kaip priemonės, kuriomis yra sukuriamas pokytis. Projektai yra priešingi rutininėms operacijoms ir keičia jų įgyvendinimo būdus, diegia naujas paslaugas, produktus ar procesus ir taip sprendžia problemas (Capper, 1998). Sociotechnikos programų įgyvendinimo požiūriu, projekto apibrėžimas apie jo formatą nurodo du dalykus: pirma, kad projektas greičiausiai galėtų būti efektyvus investicijų organizavimo būdas besivystančiose šalyse, leidžiantis per apibrėžtą laiko tarpą maksimizuoti įtakos efektus (šiuo aspektu remiama ir ES struktūrinės paramos politika naujosiose Sąjungos šalyse); antra, kad netgi paprasčiausi projektai turi būti kruopščiai suplanuojami ir įgyvendinami pagal numatytą laiko grafiką, su institucinėmis ir politinėmis intervencijomis, siekiant, kad jais daromas pokytis būtų realus (Hira and Parfitt, 2004). Sociotechninėse programose būtent projektinė jų įgyvendinimo forma apskritai užtikrina tam tikro organizacinio tinklo formavimąsi vietoje, pvz., vienos ar kelių parinktų organizacijų veiklos. Projektinė reformų įgyvendinimo forma taip pat užtikrina jų konkursiškumą, t. y. nuostatą, kad sociotechninėje programoje numatytais resursais gali naudotis įvairios organizacijos, tačiau jų siūlomos reformų idėjos turi atitikti šioje programoje numatytus tikslus ir konkurenciniu būdu išlaikyti tokių idėjų kokybę ir galimo efektyvumo testavimus.

Galiausiai praktinės modelio raiškos *įtikinėjimo* ir *pokyčio visuomenėje* organizavimo atžvilgiu aprašymas yra baigiamas podgoreckiškųjų sociotechninės programos taikymo būdų, pagal kuriuos gali vykti ir šio darbo modeliu nusakomi procesai, apibrėžimu. Podgóreckio *sociotechnikos* sistemą užbaigia praktinių galimų sociotechnikos modelių išskyrimas ir sociotechnikos programų poveikio lygmens pristatymas, jau minėtas, pvz., 1.2.1 paveiksle, 1.2 poskyryje. Išskirtini 5 sociotechnikų metamodeliai, besiskiriantys savo bruožais: 1) *klasikinis*, 2) *klinikinis*, 3) *intervencinis*, 4) *prašantysis*, ir 5) *išreiškiantysis* (Podgórecki, 1996). Modelių suformulavimo bei jų tarpusavio skirtumų pagrindas – ekspertų, identifikuojančių reformuotinas socialines

sritis, vaidmuo. Pažymėtina, kad tokį vaidmenį, o ir socialinės inžinerijos programų modelį, gali lemti ir aukščiau aptarta sociopolitinė bei kultūrinė aplinka. *Klasikinis modelis* susideda iš socialinių tyrimų metu identifikuotų įvairių visuomenės vystymosi tendencijų ir jų integravimo į realias sociopolitines direktyvas, kitaip tariant, suformuluotos teorinės išvados ir rekomendacijos yra paverčiamos pragmatine, normatyvine įstatymų ir nuostatų kalba. *Klinikiniame modelyje*, nepriklausomai nuo situacijos diagnozės, yra pasiekiamas reikalingas tikslas. Tokio modelio įgyvendinimo atveju yra privalomas bendradarbiavimas tarp ekspertų ir užsakovų, kurie užsakė ekspertizę; modelis yra skirtas įgyti užsakovų pritarimą pasiūlytomis rekomendacijoms. Sociotechninė veikla šiuo atveju turi numatyti socialinius pokyčius ir juos pasiekti. Tokio sociotechninės veiklos modelio įgyvendinimas taikytinas, pvz., tuo atveju, kai egzistuoja kelios skirtingos užsakovų nuomonės ir grupės ir vienoms šių grupių nėra svarbūs kitų grupių siūlomi pokyčiai. *Intervencinis sociotechnikų modelis* nurodo nelauktų sprendimų įgyvendinimą visuomenėje, pristatant juos kaip būtinus, gerai parengtus projektus. Tokio modelio pagrindinė užduotis yra tiesioginė intervencija į įvairių socialinių grupių, organizacijų, institucijų ir kt. santykius. Taigi tokio modelio įgyvendintojai pasirodo kaip nepriklausomi naujos socialinės tvarkos ar socialinio pokyčio kūrėjai; pastarojo modelio pavyzdys valstybėje – naujos vyriausybės įgyvendinamos reformos kurioje nors viešosios politikos srityje, kai reformos priežastis lemia tam tikros politinės jėgos specifinis požiūris į šią sritį. *Prašančiojo modelio* esmė – apmokamų ekspertų veiklos visuomenei keisti. Tai socialinės ekspertizės, kuri nebus atliekama rūpesčio dėl visuomenės pagrindu, modelis, įsigalėjęs liberaliose demokratinėse visuomenėse privačių vyriausybės, korporacijų konsultantų darbe. Galiausiai *išreiškiantysis modelis* derina klinikinio modelio bruožus su papildomais elementais, nusakančiais klientams svarbias vertybes, kurių jie patys negeba išreikšti. Tačiau Podgóreckis pažymi, kad šioje situacijoje ekspertai gali klaidingai išreikšti tokias vertybes ir įtvirtinti tokias socialines nuostatas, kurios iš tikrųjų klientams yra svetimos. Tokios situacijos įmanomos kultūrų sandūrų atveju, kai yra samdomi tarptautiniai ekspertai. Apibendrinant aptartus modelius, verta pažymėti, kad praktikoje dažniausiai realizuojami *mišrios kombinacijos* socialinės inžinerijos modeliai, nulemti pliuralistinių demokratinių Vakarų kultūros sistemų. Disertacijoje pristatomame tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelyje iš esmės gali reikštis visi aukščiau minėti programavimo būdai (arba mišrus jų variantas), tačiau reikia pažymėti, kad jų raišką lemia bendrasis tinklas; raiška daugiausia yra susijusi su organizacijos-koordinatorės sociopolitine pozicija, o ne su tinklo lizduose veikiančių organizacijų pozicija. Pastarosios organizacijos jau veikia pagal sociotechninėje programoje parinktą pokyčio įgyvendinimo modelį, o šio parinkimas, makiavelistiniu požiūriu, priklauso ne tik nuo ekspertų vaidmens, bet ir nuo ideologinių ar politinių intencijų.

Galima modelio kritika ir praktinės jo raiškos silpnybės. Baigiant tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio aprašymą verta nurodyti ir galimą, nors ir neišsamią kritiką, taikytiną tokiam komunikacinio poveikio visuomenei metodui bei

numatant praktines jo raiškos silpnybes. Pirmiausia, metodologiniu požiūriu, Orzackas ir Soberis (1993) įrodinėja, kad kokybinis modeliavimas, kuris yra taikomas kuriant šį modelį, yra konceptualiai ir metodologiškai problematiškas. Ypač verta atkreipti dėmesį į tai, kad kokybinių prielaidų priėmimo pagrindas dažnai lieka nepaaiškintas, o tai lemia skirtingų tyrėjų taikomus skirtingus kriterijus to paties modelio aiškinimui. Taip pat kokybiniai modeliai sunkiai gali padėti atsakyti į klausimą, kaip gerai konkretus modelis paaiškina empirinius duomenis. Tik kiekybinis kiekybinių modelių testavimas tegali padėti identifikuoti, kiek konkretus modelis tiksliai paaiškina surinktus duomenis (Orzack and Sober, 1993; Justus, 2005). Praktinės modelio raiškos silpnybės gali būti susijusios, paradoksalu, su stipria ja jo puse – projektinės prieigos taikymu įgyvendinant reformas. Projektinė prieiga, o kartu su ja ir projektas kaip šios prieigos instrumentas, gali lemti kuriamo poveikio *fragmentiškumą*. Iš projekto ciklo kylanti pagrindinė problema yra ta, kad projektas gali būti suprantamas kaip laikiną efektą sukuriantis veiklų įgyvendinimo būdas. Kai projekto ciklas baigiasi, manoma, kad projektas pasiekė savo tikslą (Hira and Parfitt, 2004). O kartu su pokyčių suponuojančios programos pabaiga, nors programoje ir siekiama numatyti jos tęstinumo ir poveikio ilgalaikiškumo perspektyvas, paprastai gali baigtis ir socialinio pokyčio organizavimo iniciatyvos. Resursų išsekimas šiuo atveju gali užbaigti ir tinklo lizduose veikiančių organizacijų susidomėjimą įtikinėjimo veiklomis, o kartu su resursų pabaiga bendrąją programą koordinuojančios institucijos gali numatyti ir poveikio poreikio pabaigą; kitaip tariant, gali būti teigiama, kad programa, lėmusi daugelio atskirų projektų įgyvendinimą, savo tikslus daugiau ar mažiau pasiekė. Programos pratęsimas / atnaujinimas tokiu atveju vėl priklausytų nuo ideologinių paskatų, o tinklas, užtikrinęs socialinį poveikį, iširtų. Tinklo lizduose veikiančių organizacijų atsakomybė yra gana ribota ir ją minimaliai užtikrina tik formaliosios resursų paskirstymo sutartys, o lizduose organizacijas jungiantys ryšiai gali iširti kartu su numatytų formalųjų tikslų pasiekimu. Projektinės prieigos poveikio ribotumą lemia ir pati projekto samprata bei pobūdis: nors sociotechnine programa yra siekiama užtikrinti, kad atrinkti ir finansuojami projektai atitiks programoje numatytus tikslus ir pajėgs įgyvendinti keliamus bendruosius uždavinius, jų poveikis dažniausiai gali būti ypač lokalus, orientuotas į siauros apimties tikslines grupes, organizuojantis tik tam tikro pobūdžio veiklas, kurios projektinės prieigos požiūriu ilginiui tampa standartinės. Apibendrinant galima teigti, kad daug atskirų projektų, nors ir įgyvendinančių tam tikrą poveikio programą, gali lemti poveikio fragmentiškumą, o programos pabaiga gali reikšti ir pokyčio iniciatyvų pabaigą; toks poveikio susietumas su resursų išsekimu gali sukurti ir menko konceptualumo, nepakankamo atsidavimo pokyčio idėjai įspūdį, galintį lemti ir visuomenės nepasitikėjimą paties pokyčio idėja ir jos reikalingumu.

Toliau šiame darbo skyriuje, atsižvelgiant į parengtą tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį ir jo savybes, turi būti apgalvota metodologinė prieiga šio modelio raiškos tyrimams. Kitame poskyryje teigiama, kad tokia prieiga gali būti paremta *kriti-*

škosios diskurso analizės ir socialinio tinklo analizės metodologijų derinimu ir tokios hibridinės tyrimo technikos taikymu.

2.2. Modelio raiškos praktikoje tyrimų metodologijos konstravimas

Atsižvelgiant į pirmojoje darbo dalyje išsakytą teorinių pozicijų derinį visuomenės įtikinėjimo atžvilgiu ir 2.1 poskyryje vizualizuotą ir apibūdintą tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį, toliau turi būti apibrėžtas galimas visuomenės įtikinėjimo kampanijų tyrimų šio modelio atžvilgiu metodologinis kelias. Kaip minėta šio skyriaus pradžioje, tyrimo vertybių, planavimo ir eigos hierarchija yra pradedama tyrimo *metodologijos* apibrėžimu – tai ir bus šio poskyrio siekis. Tyrimo *metodologija* nusako kiekybinių / kokybinių tyrimų ir jų technikų pasirinkimo kelius. Šiame poskyryje teigiama, kad tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiška praktikoje gali būti siejama su *kritiškosios diskurso analizės* ir *socialinio tinklo analizės* tyrimo technikų integraliu derinimu, kylančiu iš a) modelyje įtvirtintų tinklinių komunikacinės žinios *siuntėjo* sąveikų tyrimo ir b) šiomis sąveikomis sukuriama visuomenės įtikinėjimo *diskurso* tyrimo. Šio derinimo esmė remiasi tam tikros *žinios siuntėjų* veiklos specifika ir šių siuntėjų kuriamo diskurso analize bei metodologinėmis nuostatomis, lydinčiomis diskursų tyrimus. Kadangi modelyje nurodoma, kad tam tikra visuomenės įtikinėjimo žinia gimsta tinklinėse organizacinėse sąveikose, tai tyrime jos turi būti analizuojamos kaip tai žiniai ir jos galimai galiai įtaką darančios kontekstinės sąlygos, taigi tokia analizė turi būti grindžiama *socialinio tinklo analizės* principais (žr., pvz., Scott, 2000; Wasserman and Faust, 1999; Mizruchi and Galaskiewicz, 1994; Gečienė, 2009; Antinienė ir kt., 2004; ir kt.). Atitinkamai, kadangi modelyje aprašyto organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veikla sukuriamas produktas kompleksiskai gali būti apibrėžiamas kaip (silpnasis) diskursas, jo analizei taikytina prieiga nurodo *diskurso analizės* techniką (žr., pvz., van Dijk, 1995; Wodak and Meyer, 2009; Fairclough, 1995; Telešienė, 2005; ir kt.), leidžiančią kritiškai įvertinti tiriamo diskurso turinį ir juo kuriamą įtaką tikslinei įtikinėjimo grupei (visuomenei ar atskiroms jos dalims). Integralus šių metodologijų derinimas atsiskleidžia kritinei diskurso analizei būdingose tyrimo procedūrose, kurios nurodo a) tekstų, b) veikėjų ir c) kontekstų analizę (Wodak and Ludwig, 1999; Telešienė, 2005; 2006; ir kt.): tiriant konkretų diskursą ir šio tyrimo metu analizuojant veikėjų (kurie, kaip nurodyta modelyje, veikia pagal tinklinių sąveikų principus) vaidmenį diskurso kūrimo situacijose, šis vaidmuo identifikuojamas per socialinio tinklo analizę, kuri atskleidžia, kokios principinės veikėjų tinklinės sąveikos lemia diskurso pasirodymo, turinio ir galios, įtakos aspektus.

Socialinio tinklo analizė kaip tyrimo metodologijos sudėtinė dalis. Atsižvelgiant į tai, kad disertacijoje analizuojamas atvejis tiesiogiai siejasi su *socialinės įtakos* procesu (plačiau aptarta 1.3.2 paragrafe), kur tarpusavyje sąveikaujančios organizacijos siekia perteikti Lietuvos visuomenei 2011 m. visoje ES suaktyvinto savanorystės populiarinimo žinią ir tokiu būdu įtikinti žmones dalį savo laiko neatlygintinai

skirti bendruomenės ar kitų individų labui, pažymėtina, kad Marsden ir Friedkin (1994) socialinės įtakos studijas tiesiogiai sieja su socialinio tinklo tyrinėjimais. Tokia pozicija sujungia socialinių santykių struktūrą su socialinių vienetų, sudarančių tinklą, nuostatomis ir elgesio būdais. Tinklo tyrėjai išvystė savitą prieigą prie socialinės įtakos tyrimų, kuri nurodo į socialinių artimų santykių struktūrinę konceptualizaciją. Du būdai, leidžiantys identifikuoti socialinį artumą – *socialinių ryšių* ir *jų lygiavertiškumo* matavimai, sąlygoja skirtingas prieigas prie socialinės įtakos tyrimų. Pirmieji matavimai, susiję su sociometrine tradicija ir solidariosiomis tinklo aplinkomis, išryškina *tinklo vienetų jungtis*. Antrieji tyrimai, nusakantys veiksmų analitinę tradiciją ir lygiavertiškų tinklo pozicijų apibūdinimus, išryškina tinklo vienetų profilių panašumą jų sąveikos aspektu (Marsden and Friedkin, 1994).

Psichologijos studijose tinklo tyrimai yra orientuoti į beveik vien pavienių žmonių asmeninius ryšius su kitais žmonėmis ir šių ryšių analizę (pvz., Antinienė ir kt., 2004). Tačiau, kaip jau panašiu aspektu minėta pirmojoje darbo dalyje, tinklo analizė dėl savo orientacijos į santykius tarp tinklo veikėjų tyrėjų buvo pastebėta ir kaip logiškas tyrimo instrumentas tirti ryšiams tarp organizacijų (Mizruchi and Galaskiewicz, 1994), tuo atitinkant tyrimo nagrinėjamo atvejo situaciją. Wassermanas ir Faust (1999) taip pat nurodo, kad, be kita ko, socialinio tinklo analizė yra taikytina tiriant *konsensuso siekimą* ir *socialinę įtaką*. Socialinių tinklų analizės perspektyvos pagrindinė sąvoka yra *tinklas* (ang. network). Tinklas apibrėžiamas kaip *mazgų* ir *ryšių*, kurie nusako tam tikrą *santykį* arba šio *santykio nebuvimą*, aibė (Brass ir kt., 2004; taip pat žr. 1.3 poskyrį, kuriame tinklo samprata yra išskleista organizaciniame kontekste). Wassermanas ir Faust (1999) kaip svarbiausius analitinius socialinio tinklo konceptus aptaria *veikėją*, *santykio ryšį*, *diadą*, *triadą*, *subgrupę*, *grupę*, *santykį* ir *tinklą*, tačiau kiti autoriai nurodo ir kitų konceptų svarbą – tyrimo objekto operacionalizacijoje panaudotos ir kitos socialinio tinklo teorinės dedamosios (žr. 2.3 poskyrį), parinktos siekiant operacionalizacijos lygmenų adekvatumo.

Socialinio tinklo analizė yra į empirinį pasaulį orientuojanti tyrimų prieiga, leidžianti tyrimo duomenims apibrėžti tinklo struktūrą, taigi yra susijusi su induktyviaja metodologija. Tačiau labiausiai socialinio tinklo analizė yra suvokiama kaip žemėlapiavimo technika, padedanti atskleisti tarpusavyje sujungtų proceso dalyvių vidinius ryšius (Thompson, 2003). Socialinio tinklo analizė yra siejama su trimis ją sudarančiomis tyrimų tradicijomis: *sociometriniais tyrimais*, kurių tyrėjai dirbo mažose grupėse ir sukūrė daug techninio darbo su grafų teorija metodu, *Harvardo tyrėjais* (XX a. ketvirtasis dešimtmetis), kurie išplėtojo interpersonalinių ryšių ir *klikų* formavimosi tyrimų modelius bei *Mančesterio antropologais*, kurie, remdamiesi prieš tai veikusiomis dviem tradicijomis, tyrė gentinių ir kaimo bendruomenių ryšių struktūrą. Šios srovės XX a. septintajame–aštuntajame dešimtmečiuose galiausiai susiliejo ir suformavo šiuolaikinę socialinio tinklo analizės prieigą (Scott, 2000). Pirmoji socialinio tinklo analizės srovė siejama su J. Moreno *sociogramos* kaip būdo parodyti *socialinių konfigūracijų savybes* plėtojimu tyrimuose ir taikoma šios disertacijos tyrime. Antroji tradicija akcentavo tai, kad didelėse neformalių ryšių sistemose visada bus susifor-

mavusios *subgrupės (klikos, klasteriai, blokai)* ir tyrėjai, daugiausia paveikti Radcliffe'o-Brown'o bei Durheimo, orientavosi būtent į jų analizę. Galiausiai trečioji socialinio tinklo analizės prieiga – Mančesterio antropologai, netgi dar labiau paveikti Radcliffe'o-Brown'o – orientavosi į *konfliktą* ir *pokytį* tinkle. Konfliktas ir galia buvo bet kurios socialinės struktūros integralūs elementai, ir jų atliktos analizės pabrėžė derybų ir prievartos aspektus socialinės integracijos procese.

Tinklo tyrėjų susikurti tyrimo instrumentai įgalina juos atlikti *sinchronines* ir *diachronines* tinklo analizes. Pirmosios identifikuoja tinklo situaciją esamu momentu, antrosios nurodo, kaip tinklai keičiasi per tam tikrą laiko tarpą (Littlejohn, 2008). Disertacijoje tiriamas organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas ir jo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas buvo numatytas identifikuoti du kartus: pirmą kartą 2011 m. pirmoje pusėje – kaip tiriamos situacijos konteksto aprašymas ir pagrindinių veikėjų pirminis identifikavimas bei išoriškai matomų jų tarpusavio ryšių analizė; antrą kartą – kaip pagrindinis tyrimas, leidžiantis pirminės identifikacijos pagrindu tirti numatytus veikėjus ir pagal jų pateiktus duomenis identifikuoti likusią organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo dalį bei išanalizuoti šio tinklo kuriamo diskurso turinį ir savybes. Nepaisant šių dviejų identifikacijos momentų, manytina, kad šiame tyrime yra atliekama sinchroninė tinklo analizė, nes darbe nėra fiksuojamas tinklo pokytis, o yra tik nusakomi organizacijų, populiarinančių savanorišką veiklą, ryšiai ir tarpusavio sąveikos, lėmusios 2011 m. palaikyto savanorystės populiarinimo diskurso turinį ir juo kurtus savanorystės įvaizdžius. Antruoju identifikacijos etapu gauta savanoriškos veiklos populiarinimo tinklo vizualizacija leidžia įvertinti principines šio tinklo sąsajas su modelyje aprašytu tinklu bei, remiantis šiomis sąsajomis, identifikuoti podgoreckiškuosius savanorystės populiarinimu užsiimančių organizacijų vaidmenis.

Kritinė diskurso analizė kaip tyrimo metodologijos sudėtinė dalis. Kaip nurodo Telešienė (2005), diskurso analizė yra postpozityvistinės socialinių mokslų tradicijos dalis, taigi kaip analizės instrumentas atitinkama tyrimo objektą, papildo tyrimo metodologinę prieigą. Kaip nurodo van Dijkas (1998), kritinė diskurso analizė yra susijusi su parašytų ir pasakytų tekstų studijomis ir siekianti atskleisti *diskursyvius galios šaltinius, dominavimą, nelygybę, šališkumą* ir t. t. Kritinė diskurso analizė tyrinėja, kaip šie diskursyvieji šaltiniai yra palaikomi ir reprodukuojami per specialius socialinius, politinius ir istorinius kontekstus. Wodak ir Meyer (2009) apibūdina kritišką požiūrį į diskursą kaip siekiantį išanalizuoti užslėptus ar perregimus struktūrinius dominavimo, diskriminacijos, galios ir kontrolės santykius, išreikštus kalboje. Kritinė diskurso analizė siekia kritiškai tirti socialinę nelygybę, išreikštą, nulemtą, legitimizuotą kalboje ir ją vartojant (Wodak and Meyer, 2009). Savanorystės populiarinimo kaip specifinio sociopolitinio žodyno tyrimas atliepia *kritinės diskurso analizės* kaip tyrimo metodologijos siūlomą tyrimo turinį ir analizės technikas. Kritinė diskurso analizė nėra vienalytė metodologija ir apima įvairių tyrimo technikų ir priemonių taikymo galimybes, kurias sujungia šioje metodologijoje numatoma tyrėjo orientacija į 1) *diskurso turinį* ir 2) *diskurso kontekstą*. Čia artikuluojamas tam tikras dialektinis santykis: situaciniai, instituciniai ir socialiniai kontekstai veikia diskursą, tačiau dis-

kursas savo ruožtu taip pat veikia socialinę ir politinę realybę (Wodak and Ludwig, 1999). Diskursas analizuojamas ne kaip tekstas savaime, o kaip apimantis tam tikrus socialinius faktus ir įvykius. Kritiškojoje diskurso analizėje akcentuotinas diskurso kūrėjų sociokultūrinis pagrindas (savanorystės populiarinimo atveju – išankstinės diskurso kūrėjų nuostatos savanorystės atžvilgiu), jų ideologija ir interesai. Dažnu tyrimų objektu tampa žiniasklaidos diskursai, politiniai diskursai, organizaciniai diskursai ar identiteto dimensijos (Telešienė, 2005), o šie aspektai atitinka disertacijos tyrimo objektą.

Tarp mokslininkų, kurių darbai labiausiai prisidėjo prie kritinės diskurso analizės vystymosi, paminėtini T. van Dijkas (1988, 1991, 1993, 1995, 1998b, 1998a), R. Wodak (1995, 1996, 1999) ir N. Fairclough (1989, 1992, 1995a, 1995b; Chouliaraki and Fairclough, 1999). Tarp kritinės diskurso analizės praktikų van Dijkas kritinėse žiniasklaidos diskurso studijose yra dažniausiai cituojamas, net jei tos studijos tiesiogiai su kritine diskurso analize ir nesisieja. Van Dijko siūloma kritinės diskurso analizės prieiga iš kitų šios metodologijos priegų išsiskiria dėmesiu ne tik lingvistinei ir struktūrinei žiniasklaidos diskurso analizei, bet ir siekiu analizuoti diskurso kūrimo ir *priėmimo* arba supratimo aspektus. Kalbėdamas apie *gamybos procesus*, van Dijkas turi omenyje žurnalistines ir institucines naujienų kūrimo praktikas, ekonomines ir socialines praktikas, kurios vaidina svarbius vaidmenis kuriant žiniasklaidos diskursus. Kita van Dijko analizės dimensija – priėmimo procesai – nurodo naujienų informacijos supratimą, įsiminimą ir reproduktivumą. Van Dijkas (1995) diskurso analizę suvokia kaip ideologijos analizę – pasak jo, ideologijos yra visada išreikštos ir reprodukuotos diskursuose ir komunikacijoje, neišskiriant ir neverbalinių semiotinių žinučių, pvz., paveikslų, nuotraukų, filmų. Jo ideologijų analizės prieiga susideda iš trijų dalių: socialinės analizės, kognityvinės analizės ir diskurso analizės (p. 17–30).

Būtent kognityvinė analizė labiausiai išskiria van Dijko prieigą iš kitų kritinės analizės priegų. Svarbiausias aspektas čia yra van Dijko idėja, kad mentalinės reprezentacijos dažnai yra artikuluojamos per *Mes versus Jie* dimensijas, kur vienu socialinių grupių kalbėtojai yra linkę pristatyti savo pasaulį teigiamais terminais, o kitas socialines grupes – neigiamais terminais.

R. Wodak išvystė kritinės diskurso analizės prieigą, kurią pati vadina *istoriniu diskurso metodu*. Wodak palaiko idėją, kad kalba nusako socialinius procesus ir socialinę sąveiką, be to, ir kuria šiuos procesus (Wodak & Ludwig, 1999). Wodak ir Ludwig (1999) teigia, kad toks kalbos traktavimas sąlygoja bent tris dalykus: pirma, diskursai visada yra susiję su ideologijomis ir galia; antra, diskursai visada yra istoriniai, t. y. yra sinchroniškai ir diachroniškai susiję su kitais komunikaciniais įvykiais, kurie vyksta tuo pačiu metu ar vyko anksčiau; ir trečia, skaitytojai ir klausytojai, priklausomai nuo jų turimų žinių ir užimamos pozicijos, gali skirtingai suprasti tą patį diskursą. Todėl Wodak ir Ludwig (1999) tvirtina, kad teisinga diskurso interpretacija neegzistuoja ir visada yra reikalinga hermeneutinė prieiga. Interpretacija gali būti daugiau ar mažiau adekvati, bet ji negali būti teisinga. O N. Fairclough (1989, p. 26–27) identifikuoja tris kritinės diskurso analizės dimensijas:

- a) *aprašymas* yra stadija, susijusi su formaliomis teksto savybėmis;
- b) *interpretacija* yra susijusi su santykiu tarp teksto ir sąveikos, matant šį tekstą kaip kūrimo proceso produktą ir resursą interpretacijos procese;
- c) *aiškinimas* yra susijęs su santykiu tarp sąveikos ir socialinio konteksto su socialine kūrimo ir interpretacijos procesų determinacija.

Analizė pirmuoju lygmeniu apsiriboja formalių teksto savybių įvardijimu ir regi tekstą kaip objektą. Antrojoje fazėje kritinė diskurso analizė orientuojasi į diskurso dalyvių sąveikas ir kognityvinį procesą. Trečiojoje analizės fazėje pagrindinis tikslas yra paaiškinti santykį tarp socialinių įvykių ir socialinių struktūrų, kurios lemia šiuos įvykius ir taip pat yra jų pačių veikiamos.

Galima sakyti, kad, nepaisant skirtumų tarp svarbiausių prieigų prie kritinės diskurso analizės, visos šios prieigos siekia vieno bendro tikslo, kuris pristato dialektinį santykį tarp kalbos, galios, ideologijos ir kalbą kaip socialinių nelygybių legitimizavimo priemonę. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad šis tikslas yra būdingas didžiųjų, skirtingų socialinių grupių skirtybes išryškinančių, vienu grupių dominavimą kitų grupių atžvilgiu sąlygojančių ar tam tikras idėjines sistemas įteisinančių diskursų tyrimams. Tokie tikslai nėra aktualūs mažųjų (žr. 1.4 poskyrį), silpnųjų diskursų tyrimams, kurie kyla iš (šio darbo atveju) silpnojo įtikinėjimo kampanijų, nes, kaip aptarta pirmojoje darbo dalyje, tokie diskursai remiasi tik švelniąja galia ir tik tokią galią jie generuoja; mažieji diskursai nekuria ilgalaikių tapatybių ir nenurodo vienos kurios nors ideologijos įtvirtinimo, todėl ir tokių diskursų tyrimai neišryškina socialinio dominavimo situacijų, į kurių demaskavimą paprastai yra orientuota kritiškoji diskurso analizė kaip tyrimo technika. Todėl šioje vietoje kyla klausimas, ką kritikuoja kritiškoji diskurso analizė? Atsakant į šį klausimą, pažymėtina, kad šis metodas, sukurtas būtent socialinės nelygybės ir dominavimo situacijoms atskleisti, čia yra panau-dojamas ne socialinių santykių, atsiskleidžiančių kalboje, analizei, o pačios kalbos turinio kritiškam įvertinimui. Prisimenant tai, kaip nurodyta pirmojoje darbo dalyje, kokiais lingvistiniais principais remiasi silpnasis įtikinėjimas ir koks yra jo santykis su socio-kultūriniu kontekstu ir egzistuojančiomis kolektyvinėmis predispozicijomis, kokią jis generuoja socialinę įtaką bei kokia remiasi galia, galima teigti, kad kritiškosios diskurso analizės metodas šiuo atveju leidžia kritiškai įvertinti, išanalizuoti silpnojo įtikinėjimo diskurse atsiskleidžiančius poveikio kolektyvinei sąmonei metodus, komunikacines poveikio strategijas ir pasirinktus įtikinėjimo būdus. Šis metodas silpnojo įtikinėjimo tyrimuose leidžia atskleisti, kaip per pasirinktą kalbėjimo būdą atsispindi visuomenės nuostatos konkrečiu klausimu ir kiek toks diskursas yra pajėgus pakeisti šias nuostatas. Kritiškoji diskurso analizė tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo tyrimuose yra pajėgi atskleisti, kaip tinkle veikiančių organizacijų tarpusavio sąveikos kuria būtent tokį diskursą, koks ir yra fiksuojamas tyrime. Šiuo požiūriu teigtina, kad specialios organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veiklos konfigūracijos ir resursų dalijimosi būdai kuria ir specialius diskurso turinio raiškos būdus – šią kintamųjų tarpusavio priklausomybę ir leidžia atskleisti kritiškoji diskurso analizė.

Apibendrinant 2.2 poskyryje apibrėžtas prieigas, pažymėtina, kad jos nurodo filosofinius ir metodologinius iššūkius, kylančius tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiškos praktikoje tyrimuose, ir leidžia aptarti konceptualų socialinio tinklo analizės integravimą į kritiškąją diskurso analizės tyrimo techniką. Kitame poskyryje bus tęsiamas tokio tipo tyrimo hierarchijos atskleidimas ir pereinama į *metodo* lygmenį, aprašant bei pagrindžiant konkretaus disertacijoje analizuojamo atvejo – savanoriškos veiklos populiarinimo Lietuvoje 2011 m. – tyrimo metodą. Remiantis šiuo metodu, 2011–2012 m. ir buvo atliktas savanorystės populiarinimo diskurso tyrimas tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio atžvilgiu.

2.3. Savanorystės populiarinimo Lietuvoje analizė sukonstruoto modelio požiūriu: tyrimo dizainas

Poskyryje pateikiamas darbe pristatomo empirinio *tyrimo dizaino pagrindimas*: atliekama tyrimo objekto operacionalizacija, apibrėžiama tyrimo eiga ir jo lygmenys, duomenų rinkimo ir analizės etapų specifika, duomenų rinkimo instrumentai, tyrimo imties sudarymas ir kt. Disertacijoje teoriniu ir metodologiniu požiūriu pagrįsto tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiška praktikoje bus tiriama analizuojant 2011 m. Lietuvoje įgyvendintas *Europos savanoriškos veiklos metų* veiklas ir komunikacinius jų metu sukurtus produktus. Savanoriškos veiklos populiarinimas kaip ES socialinės inžinerijos programa, siekianti skatinti pozityvią ES šalių narių visuomenių vertybių kaitą, o naujosiose Sąjungos šalyse – tokiose kaip Lietuva – apskritai įtikinti visuomenę altruistiško asmeninio laiko skyrimo visuomenės labui svarba, bus analizuojamas ištiriant a) *proginį tų metų žodyną*, vartotą savanorystei apibūdinti ir jos įvaizdžiui formuoti ir b) to žodyno *kūrimo(si) aplinkybes* jo *autorių* (komunikacinės žinios *siuntėjų*) aspektu. 2011 m. fiksuotas savanorystės populiarinimas šalyje bus siejamas su sukonstruotu tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modeliu, taigi ir minėto tyrimo objekto raiška bus tiriama šio modelio požiūriu. Kaip minėta darbo įvade, į savanoriškos veiklos populiarinimą Lietuvoje nuo pat 2010 m. antros pusės / 2011 m. pradžios įsitraukė įvairių skirtingų sektorių organizacijos, kurių bendradarbiavimas leidžia kalbėti apie tinklines organizacines sąveikas; tuo remiantis tyrime visų šių organizacijų tarpusavio sąveikos bus vadinamos *organizaciniu visuomenės įtikinėjimo tinklu*, o komunikacinė jo veikla 2011 m. Lietuvoje – *savanorystės populiarinimo diskursu*.

Siekiant tyrimo metu kritiškai įvertinti *organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo* kaip apibendrinto žinios *siuntėjo* remiamą *savanorystės populiarinimo diskursą*, tyrimo metu būtina a) kalbos simboliu (iš dalies – lingvistiniu) požiūriu išanalizuoti patį diskursą ir b) identifikuoti organizacinį visuomenės įtikinėjimo tinklą ir jo organizacinių dedamųjų indėlį į savanorystės populiarinimo diskurso plėtotę 2011 m. Lietuvoje. Remiantis gauta informacija, reikia nustatyti savanorystės ir savanorių įvaizdžių struktūrą, kuriamą analizuojamu diskursu, ir susieti šiuos įvaizdžius su gauta organizacinių tinklinių sąveikų schema, atskleidžiant pastarosios įtaką diskurso

turiniui ir identifikuojant tiek tiriamo diskurso, tiek jį palaikančių struktūrų veiklos atitiktį tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelyje apibrėžtoms nuostatomis. Poskyryje aptariami šiam tikslui aktualūs duomenų rinkimo instrumentai, naudojama tyrimo metu surinkta empirinė informacija apie organizacinį visuomenės įtikinėjimo tinklą ir jo palaikomą savanorystės populiarinimo diskursą Lietuvoje 2011 m. Pristatomi instrumentai tyrimo metu bus naudojami tiek tyrimo duomenims rinkti, tiek jiems apdoroti: identifikuojamo tinklo vizualizacijai ir kritiškai diskurso analizei atlikti. Instrumentai apibrėžiami remiantis šiais darbais: Wodak and Meyer, 2009; van Dijk, 2001; Neuman, 2006; Scott, 1990; Pescosolido, 2007; Blanchet and James, 2011; Moody, 2001; Wasserman and Faust, 1999; Robson, 2002; Payne and Payne, 2004; Gečienė, 2009; ir kt.

2.3.1. Tyrimo objekto operacionalizacija ir pažinimo logikos apibrėžimas

Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas ir jo palaikomas diskursas kaip atvejo tyrimo objektas. 2011 m. – Europos savanoriškos veiklos metai bendraja prasme ir konkrečiai – šių metų veiklų įgyvendinimas, t. y. *savanorystės populiarinimas Lietuvoje 2011 m.*, disertacijoje yra analizuojamas kaip specifinis atvejis, todėl ir empirinis tyrimas yra atliekamas pagal atvejo tyrimams keliamus reikalavimus. Atvejo tyrimas yra *vieno socialinio vieneto*, turinčio aiškias identifikavimo ribas, tyrimas (Payne and Payne, 2004; Robson, 2002). Atvejis gali būti suprantamas kaip bet kokia tyrėją dominanti situacija, individas, grupė ar organizacija. Robsonas (2002), be kitų, atskiriems atvejo studijų tipams priskiria a) *socialinių grupių*, b) *organizacijų ir institucijų* bei c) *įvykių, vaidmenų ir santykių* studijas – disertacijos tyrimas kaip atvejo analizė gali būti apibrėžiamas per visus šiuos tris atvejo tyrimų tipus. Disertacijoje analizuojamo atvejo identifikavimas gali būti apibrėžiamas dviem aspektais: *laiko* ir *turinio*. Laiko požiūriu analizuojamas atvejis apibrėžiamas kaip nuo **2011 m. sausio 1 d.** iki **2011 m. gruodžio 31 d.** trunkantis proginis ES socialinės politikos įgyvendinimo procesas. Nurodytas laiko tarpas, apibrėžiantis atvejo ribas, gali būti praplečiamas 1 kalendoriniais metais *prieš* analizuojamą laikotarpį ir 0,5 kalendorinių metų *po* analizuojamo laikotarpio, tačiau pabrėžtina, kad laiko tarpo praplėtimas yra taikomas tik *sociopolitinio konteksto identifikavimo* ir *situacijos po atvejo baigties analizės* tikslu; o disertacijoje analizuojamas atvejis ribojamas būtent **2011 m.** Laikotarpių parinkimas nėra atsitiktinis:

- a) *vienerių metų laikotarpis iki 2011 m.* pasirinktas dėl to, kad 2010 m. visoje ES, taip pat ir Lietuvoje, valstybiniame bei nevyriausybiname sektoriuose vyko intensyvus ruošimasis artėjantiems savanorystės populiarinimo metams, o, pvz., privataus sektoriaus įsitraukimas į savanorystės populiarinimą Lietuvoje iš viso nėra būtinais siejamas tik su ES paskelbtais konkrečiais metais (pvz., TEO LT, AB savanorystės populiarinimą kaip korporatyvinio įvaizdžio dalį palaiko jau nuo seniau nei 2011-ųjų pradžios – plačiau žr. 3.1 ir kituose 3 dalies poskyriuose). Taip pat pažymėtina,

kad jau 2010 m. galima fiksuoti atskiras savanoriškos veiklos diskusijos diskursogijas, susijusias su artėjančiais *Europos savanoriškos veiklos metais*;

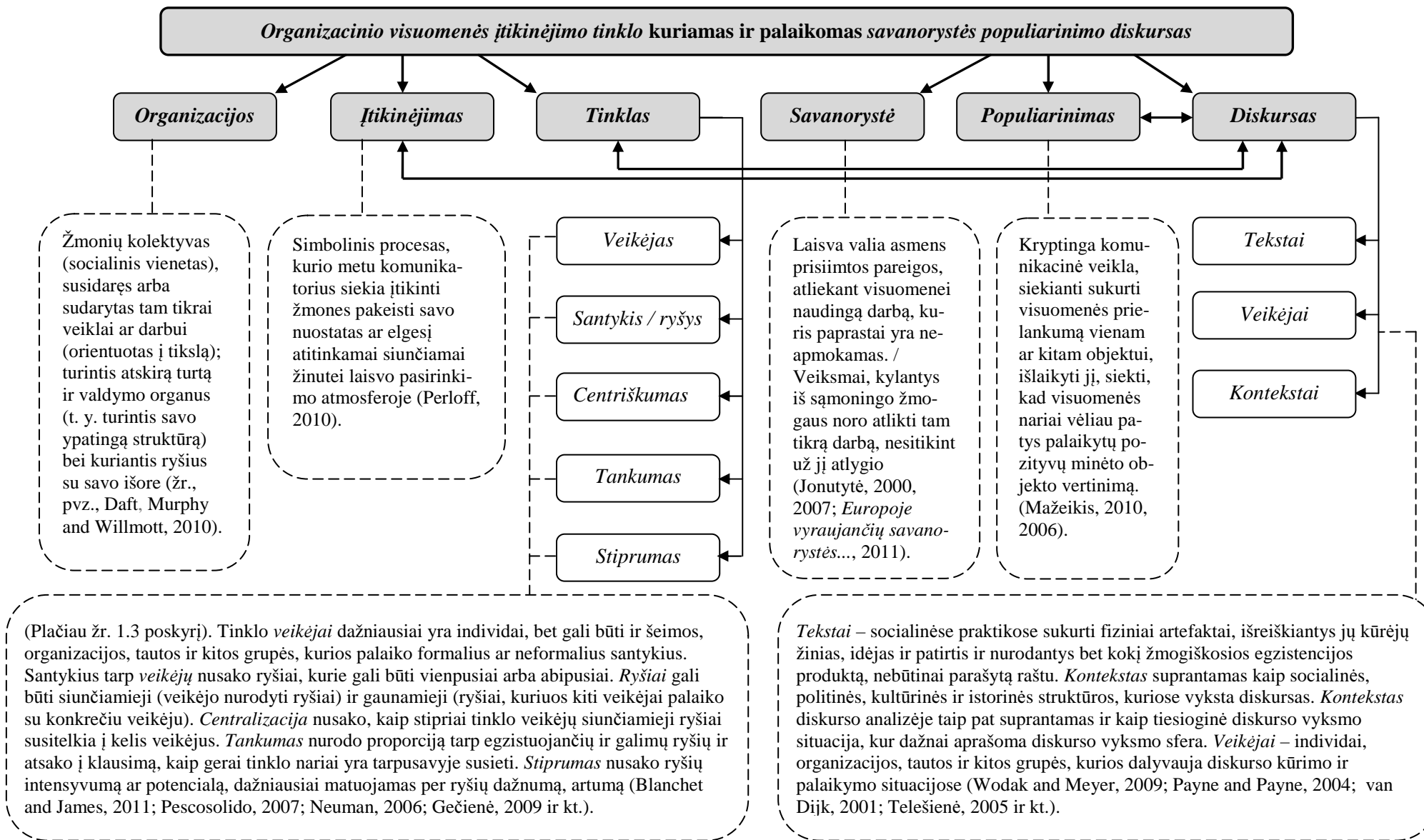
- b) *visi 2011 m.* nuo jų pirmos iki paskutinės dienos žymi *Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metus*, kuriuos paskelbė Europos Komisija (OL 2010 L17, p. 43) ir suformavo visos ES politinę poziciją savanorystės populiarinimo aspektu. Europos Komisija kiekvienus metus paskelbia teminiais metais, tokiu būdu suaktyvindama visuomenės dėmesį tam tikram socialiniam ar kultūriniam klausimui. Su teminių metų paskelbimu paprastai yra susijusios intensyvios tokių metų populiarinimo ir kt. politinės ir teisinės veiklos; metų priskyrimas vienai ar kitai temai paprastai vyksta bent prieš 1,5 m.;
- c) *pusės metų laikotarpis po 2011 m.* pasirinktas kaip pakankamas identifikuoti organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veiklą 2011 m. metu ir užfiksuoti personalinius šios veiklos vertinimus, kylančius iš tinkle dalyvavusių organizacijų refleksijos. Pasibaigus visoms proginėms savanorystės populiarinimo veikloms 2011 m., kito pusmečio metu disertacijoje atlikto tyrimo informantai jau galėjo įvertinti įvykusių renginių ir su jais susijusios viešosios komunikacijos strategines stiprybes ir silpnybes bei argumentuotai aiškinti galimą kolektyvinių nuostatų kaitą savanoriškos veiklos atžvilgiu ir kritiškai komentuoti organizacinį bendradarbiavimą analizuojamo tinklo viduje.

Turinio aspektu pasirinktas atvejis apibrėžtinai per tai, *kas* vykdo minėtų metų veiklas ir *koks* yra tų veiklų *pobūdis*. Kalbant apie *veikėjus*, kurie yra įsitraukę į šių metų veiklas, atvejo analizei yra aktualios juridinė veiklos forma įteisinusios bet kurio veiklos sektoriaus organizacijos, kurios savo veiklos tikslą apibrėžia per vieną ar kelis iš šių aspektų:

- a) veiklos tikslas – tik savanorystės populiarinimo žinios komunikavimas (t. y. visa organizacijos veikla yra skirta savanorystei populiarinti, savanorystės kultūrai puoselėti ir su tuo susijusiems renginiams organizuoti);
- b) dalis organizacijos veiklos yra skirta verbaline, diskursyvia forma skleisti savanorystės kaip sociokultūrinio fenomeno populiarinimo žinią;
- c) organizacija kuria, keičia, palaiko teisinės ir politinės sąlygas savanorystei plėtoti Lietuvoje;
- d) organizacija užtikrina savanorystės populiarinimo projektų finansavimą.

Veiklų pobūdis, aktualus tyrimo atvejui apibrėžti, jau iš dalies yra nusakytas: analizuojamam atvejui aktualios yra tos viešosios veiklos, kurios orientuotos į savanorystės idėjos populiarinimą visuomenei per įvairius komunikacinius projektus (socialines reklamas, žiniasklaidos tekstus ir pan.), į su šios idėjos populiarinimu susijusių renginių organizavimą ir vykdymą, į įvairaus pobūdžio viešosios diskusijos apie savanorystės reikšmę visuomenėje organizavimą, į finansinės paramos teikimą savanorystės populiarinimo projektams, į politinių ir teisinių sąlygų savanorystei plėtoti Lietuvoje kūrimą, į 2011 m. – *Europos savanoriškos veiklos metų* programos Lietuvoje ir ES įgyvendinimą.

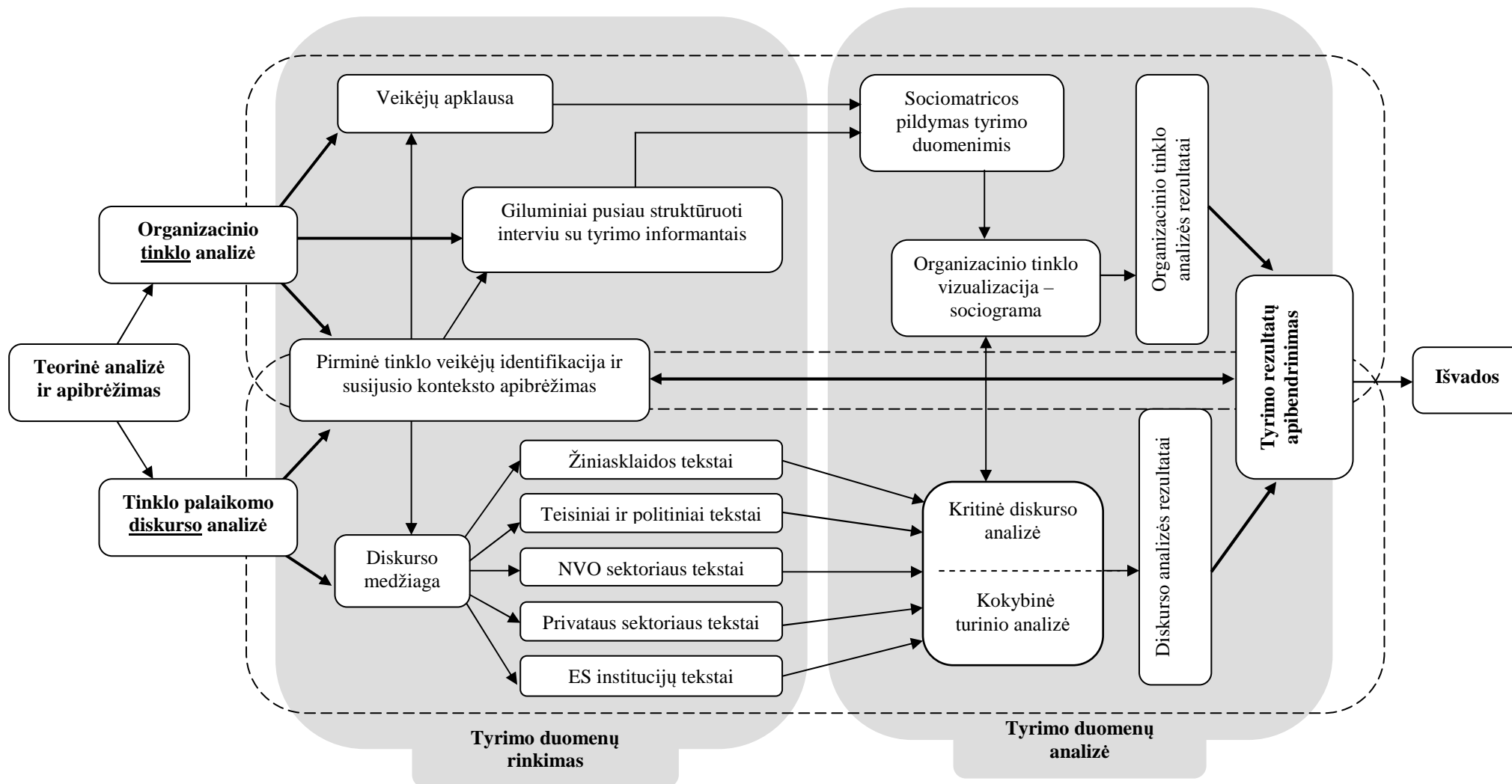
Tyrimo objekto operacionalizacija ir jo pažinimo logika. Socialiniuose tyri-

2.3.1 pav. Disertacijos tyrimo objekto operacionalizacija

muose tiriama daug dalykų, kurie savo prigimtimi negali būti tiesiogiai pasiekiami. Jie gali būti tiriami tuo atveju, jei yra apibūdinami terminais, nurodančiais tiriamą objektą išmatuojama forma (Payne and Payne, 2004). *Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas ir jo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas* kaip tyrimo objektas yra multikonceptinis reiškiny; antra vertus, bent dalis jo nereikalauja skaidymo į paprastesnius konceptus (žr. 2.3.1 pav.), nes jie gali būti paaiškinti tiesiog teoriniu apibrėžimu. Turint omenyje tai, kad disertacijos tyrimo objektas nurodo mažiausiai du empirinius lygmenis – savanorystės populiarinimo *žinios siuntėjo* (organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas) ir savanorystės populiarinimo *žinios turinio* (tinklo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas) analizę – pirminė operacionalizacija reikalinga, siekiant suprasti tyrimo objekto vidinius ryšius. Pvz., minėtame tyrimo objekte tarp skirtingų empirinių lygmenų egzistuoja vidiniai priklausomybės ryšiai: *įtikinėjimo* konceptas tiesiogiai siejasi su *populiarinimo* ir *diskurso* konceptais per savo teorinę prigimtį ir verbalinį turinį, o *tinklo* konceptas siejasi su *diskurso* konceptu struktūriniu aspektu. Tyrimo objekte analizei tinkamais (išmatuojamais) terminais jau nebeskaidomi *organizacijos*, *įtikinėjimo*, *savanorystės* ir *populiarinimo* konceptai, manant, kad jų analizei jau pakanka ir teorinio sąvokos paaiškinimo. *Visuomenės* konceptas apskritai laikytinas akademinėje kultūroje pakankamai išaiškintu terminu ir nereikalaujantis papildomų apibrėžimų.

Disertacijos tyrimo objekto pažinimo apibrėžimas baigiamas bendru tyrimo logikos nusakymu (žr. 2.3.2 pav.), aiškinančiu bendrąjį tyrimo dizainą, duomenų rinkimo ir analizės etapus. Tyrimas pradedamas pirmine situacijos identifikacija ir yra atliekamas dviem lygmenimis: *duomenų rinkimu ir analize organizaciniam visuomenės įtikinėjimo tinklui identifikuoti* ir *duomenų rinkimu ir analize tinklo kuriamam ir palaikomam savanorystės populiarinimo diskursui identifikuoti*. Pirminis situacijos identifikavimas apibrėžia pagrindinius veiksmus, kurie bus atliekami pagrindiniame tyrimo etape: leidžia numatyti svarbiausius tinklo veikėjus ir apsibrėžti, kas bus tyrimo pirmieji informantai, bei leidžia identifikuoti sociopolitinę situaciją, lemiančią savanorystės populiarinimo diskurso kūrimą. Pirminė situacijos identifikacija taip pat leis apsibrėžti išorinius, matomus ryšius tarp identifikuotų tinklo veikėjų, kurie vėliau bus lyginami su tinklo analizės metu gautais ryšiais tarp veikėjų bei, remiantis šiuo lyginimu, bus nusakomas tinklo ryšių išorinio matomumo lygmuo. Drauge vykdomos organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo ir jo palaikomo diskurso analizės bus tarpusavyje susijusios: surinkta diskurso medžiaga bus naudojama egzistuojantiems savanorystės įvaidžiams identifikuoti, padės apibrėžti organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo narių tarpusavio ryšius – t. y. leis reikalingais duomenimis papildyti tyrimo informantų pateiktą informaciją. Egzistuojantis tinklas bus identifikuojamas kaip pagrindinis naudojantis tyrimo informantų pateiktais duomenimis (gautais giluminiais pusiau struktūruotais interviu ir apklausomis), kurie, suvesti į sociomatrą, leis vizualizuoti tiriamą tinklą. Surinkta diskurso medžiaga bus skiriama į atskiras diskurso grupes pagal siuntėją ir analizuojama remiantis kritinės diskurso analizės instrumentu. Šioje duomenų analizės vietoje ir bus aktualus diskurso analizės ir organizacinio visuomenės

2.3.2 pav. Disertacijos tyrimo dizainas, duomenų rinkimo ir analizės etapai

įtikinėjimo tinklo analizės derinimas ir vidinių sąsajų identifikavimas. Tyrimas bus baigiamas abiejų tyrimo dalių rezultatų integraliu apibrėžimu ir apibendrinimu, rezultatų panaudojimu diskusijai ir atsakymų į probleminius klausimus formulavimu.

2.3.2. Analizuojamų tinklo ir diskurso duomenų rinkimo ir analizės instrumentai

Socialiniams tinklams tirti šiandien iš principo yra taikomi (arba bent jau potencialiai gali būti taikomi) visi pagrindiniai šiuolaikinio socialinio tyrimo metodai, o diskursų analizei atlikti yra pasitelkiami įvairūs tekstų, vizualinės ir video medžiagos tyrimo, kiekybinės ir kokybinės turinio analizės, semiotiniai metodai. Tačiau turint omenyje tai, kad disertacijoje atliekamas tyrimas yra apibrėžiama kaip kokybinė atvejo analizė, o tiriamas objektas nurodo tarporganizacines sąveikas ir jų dėka sukurtus tekstus, galimų metodų pasirinkimas apribojimas iki kelių tinkamų (plačiau žr. 2.3.1 lentelę):

- *pirminė tinklo veikėjų identifikacija ir sociopolitinio konteksto apibrėžimas* bus atlikti remiantis *kokybine turinio analize* ir iliustruojama *giluminių pusiau struktūruotų interviu* duomenimis;
- *tinklo kuriamam diskursui* analizuoti bus naudojama *kritiškosios diskurso analizės* prieiga ir su ja susiję metodai bei *kokybinės dokumentų turinio analizės* metodas, *judančio vaizdo analizės* metodas;

2.3.1 lentelė. Atskiruose tyrimo etapuose naudojami duomenų rinkimo ir analizės metodai

Tyrimo etapas	Naudojamas metodas	Empirinio pažinimo veiksmas	Duomenų šaltiniai
Duomenų rinkimo	Informacijos paieška; kokybinė turinio analizė; giluminiai pusiau struktūruoti interviu	<i>Pirminė tinklo veikėjų identifikacija ir sociopolitinio konteksto apibrėžimas</i>	Organizacijų interneto svetainės, politiniai ES ir Lietuvos dokumentai; tyrimo informantai
Duomenų rinkimo	Informacijos Paieška	<i>Savanorystės populiarinimo diskurso identifikacija</i>	Politiniai, teisiniai dokumentai, žiniasklaidos, NVO, privačių organizacijų, ES institucijų tekstai
Duomenų rinkimo	Giluminiai pusiau struktūruoti interviu; organizacijų apklausa	<i>Tinklo veikėjų ir jų palaikomų tarpusavio ryšių identifikacija</i>	Informantai, atrenkami naudojantis pirmine veikėjų identifikacija ir „sniego gniūžtės“ metodu (14 informantų)
Duomenų analizės	Kokybinė dokumentų turinio analizė; kritiškoji diskurso analizė; judančio vaizdo analizė	<i>Tinklo kuriamo diskurso analizė</i>	Surinkta diskurso medžiaga (400 tekstų)

Tyrimo etapas	Naudojamas metodas	Empirinio pažinimo veiksmas	Duomenų šaltiniai
Duomenų analizės	Socialinio tinklo analizė naudojant kompiuterio programą	<i>Organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo struktūros vizualizacija</i>	Tyrimo informantų duomenys, suvesti į sociomatricą

- *tinklo veikėjai ir jų palaikomi tarpusavio ryšiai* bus identifikuojami naudojant *giluminio pusiau struktūruoto interviu* metodą bei remiantis *apklausos* duomenimis;
- *organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo vizualizacija* bus gauta atliekant *socialinių tinklų analizę*.

Tinklo palaikomo diskurso analizės instrumentas. Diskurso analizė esti interpretacinė ir aiškinamoji. Diskurso analizės tyrime siekiama sisteminės ryšių tarp teksto ir jo socialinių sąlygų, ideologijų bei galios santykių analizės. Interpretacijos visuomet esti dinamiškos ir atviros naujai informacijai bei naujiems kontekstams. Diskurso analizė yra tiesiogiai susijusi su tekstais, kuriuos kuria ir palaiko diskurso dalyviai; žodis „tekstas“ čia nurodo bet kokią žmogiškosios egzistencijos produktą, nebūtinai parašytą raštu (Payne and Payne, 2004). Viena iš materialių ir tiesioginių teksto formų yra susijusi su dokumentais, kurie gali būti suvokiami kaip socialinėse praktikose sukurti fiziniai artefaktai, išreiškiantys jų kūrėjų žinias, idėjas ir patirtis. Dokumentai yra natūraliai susiformuojantys objektai su konkrečia ir pusiau permanentine savo egzistencijos paskirtimi, nurodančia tą socialinį pasaulį, kuriame gyvenantys žmonės tuos dokumentus kūrė (Payne and Payne, 2004). Scottas (1990) nurodo, kad kiekvienam tiriama dokumentų rinkiniui ar dokumentui turi būti keliami keturi klausimai: 1) autentiškumo, 2) patikimumo, 3) reprezentatyvumo ir 4) reikšmės perteikimo. Autentiškumas suprantamas kaip realus objekto buvimas tuo, kuo jis yra laikomas; patikimumas – kaip dokumento autoriaus tiesiogiai perduodamos žinios patyrimas ar nepatyrimas; reprezentatyvumas nurodo tai, iš kokio dokumentų rinkinio atkeliavo tiriamas dokumentas (pvz., laiškas, su kuriuo susiję kiti laiškai yra ne visi išlikę); reikšmės perdavimo elementas klausia, ar gali dokumento tyrėjas suvokti tiriamo objekto prasmę ir tiesioginiu, ir interpretaciniu lygmeniu (akcentuojamas tyrėjo kultūrinis identiteto pagrindas).

Atliekant diskurso analizę, svarbu operacionalizuoti „diskurso“ konceptą, kaip tai padaryta 2.3.1 pav., išskiriant matavimui ir analizei patogius diskurso sudedamuosius elementus. Remiantis Wodak and Meyer, 2009; Payne and Payne, 2004; van Dijk, 2001; Telešiene, 2005, 2006; ir kt. autoriais, diskurso analizė bus atliekama per tris jo dedamasias: *tekstus* (dėmesio objektas, tema ar klausimas, objektą aprašantys ir vertinantys teiginiai), *veikėjus* ir *kontekstus* (dažnai diskurso dalyviai analizuojami kaip konteksto dalis).

Diskurso turinys arba tekstai apima įvairius teiginius apie dėmesio objektą; tekstai yra apibrėžiami ir analizuojami per temas, kurios yra rutuliojamos diskursyviuose tekstuose (Telešienė, 2006). Van Dijkas apibrėžia temas kaip „semantines makrostruktūras“, kylančias iš semantinių mikrostruktūrų (2001). Temos nusako, apie ką yra tas diskursas, jos organizuoja patį diskurso vyksmą ir suteikia bene svarbiausią infor-

maciją apie jį. Temos parodo, į ką orientuojasi kalbėtojai, organizacijos ar grupės. Dažniausiai temos išreiškiamos diskurse tekstų pavadinimuose, antraštėse, abstraktuose, santraukose, tematiniuose sakiniuose ar išvadose. Tyrėjas, atlikęs šių leksinių vienetų analizę, apibendrinimą, gali nusakyti pagrindinę diskurso temą (-as), t. y. tam tikrus makroteiginius. Turinyje taip pat svarbu, kokie yra vartojami žodžiai ir kokios joms yra suteikiamos reikšmės. Suteikdami reikšmes, kalbėtojai (ar rašytojai) vadovaujasi savo požiūriais, nuostatomis, t. y. įvairiomis mentalinėmis struktūromis, tad jos geriausiai atspindi diskurso dalyvių požiūrius (virstančius į pasaulėžiūras) (Telešienė, 2006).

Kontekstas diskurso analizėje suprantamas dvejopai. Pirmiausia kontekstas suprantamas kaip socialinės, politinės, kultūrinės ir istorinės struktūros, kuriose vyksta diskursas. Tokie kontekstai (jų aprašymas ir analizė) leidžia geriau suprasti ir paaiškinti vykstantį diskursą. Kontekstas diskurso analizėje taip pat suprantamas ir kaip tiesioginė diskurso vyksmo situacija, kur dažnai aprašoma diskurso vyksmo sfera (politika, verslas ir kt.), įvardijami diskurso dalyviai, jų santykiai. Tai leidžia paaiškinti kalbos naudojimo skirtingumus, situacinius skirtumus (Telešienė, 2006). Van Dijkas (2001) siūlo sudaryti kontekstų modelį, įtraukiant į jį kuo daugiau galimų konteksto elementų. Konteksto modeliai leidžia paaiškinti, kas gali turėti reikšmingos įtakos diskursyvioms išstartims.

Kalbant apie kritinės diskurso analizės, kuri pasirinkta disertacijos tyrimui atlikti, procedūras, svarbu pabrėžti, kad pačia bendriausia prasme kritinės diskurso analizės metu socialinės praktikos (diskurso kūrimas ir palaikymas) yra aprašomos ir aiškinaamos identifikuojant 7 svarbiausius elementus (Wodak and Meyer, 2009), kurie atitinkamai sudaro minėtas tris diskurso analizės kategorijas – tekstų, veikėjų ir kontekstų (žr. 2.3.2 lentelę). Dalis šių analizės elementų yra identifikuojami visada, dalis – priklausomai nuo to, ar yra įtraukti į konkretų diskursą. O kritinę diskurso analizę atliekant kokybinės turinio analizės metodu, šie 7 elementai apibūdinami atitinkamais *klausimais-indikatoriais*, leisiančiais praktiškai analizuoti surinktą diskurso medžiagą.

Kokybiniame tyrime turinio analizė orientuojasi į nuostatas, vertybes, motyvacijas ir pan. Tai yra reikšmės, kurios slypi už žodžių-simbolių ir atsiskleidžia per komunikaciją. Kokybiniai tyrėjai pripažįsta, kad turinio analizėje interpretuodami verbalines reikšmes, jie atskleidžia savo pačių kultūrinės tapatybes (Payne and Payne, 2004), todėl subjektyvi surinktos diskurso medžiagos analizė yra neišvengiama. Šioje situacijoje yra svarbu, kaip bus užtikrinama atliekamo tyrimo kokybė – jo validumas ir patikimumas, – kad būtų eliminuotas galimas nepasitikėjimas tyrimo rezultatais, kylantis dėl kokybiniam tyrimams būdingo subjektyvaus tyrėjo vaidmens.

Organizacinio tinklo sąveikų analizės instrumentas. Socialinio tinklo analizės tyrimas susideda iš trijų pagrindinių etapų: 1) tinklo narių ir veikėjų identifikavimo ir aprašymo, 2) ryšių tarp veikėjų charakterizavimo ir 3) sistemų struktūros analizės (Blanchet and James, 2011). Šie trys pagrindiniai socialinio tinklo analizės tyrimo etapai yra pateikiami 2.3.3 lentelėje – pagal čia nurodytus etapus bus atliekama ir disertacijos tyrimo organizacinio tinklo analizė. Paprastai teoretikai skiria tris socialinės

struktūros analizės lygius: *makro-*, *mezo-* ir *mikrolygi*. Tai reiškia, kad tinklai gali būti tiriami *individualiu*, *grupiniu*, *organizacijos*, *bendruomenės*, *visuomenės* lygmenimis –

2.3.2 lentelė. Kritinės diskurso analizės kategorijų analizė

Diskurso kategorija	Kategorijos analizės žingsniai (<i>Wodak and Meyer, 2009</i>)	Kokybinės turinio analizės klausimai-indikatoriai (<i>Robson, 2002</i>)
Tekstai	1) atliekama lingvistinė tekstų analizė;	Apie ką yra tekstas? Kaip tema rutuliojama? Koks jos vertinimo pamatas? Kokie požūriai, tikslai ir lūkesčiai išdėstomi? Kokios priemonės naudojamos tikslams pasiekti? Kokie požymiai naudojami aprašant objektą? Koks komunikacijos kanalas naudojamas? Kokios gramatinės ir sintaktinės formos gali būti atrastos? Kokie retoriniai ar propagandiniai metodai naudojami?
Veikėjai	2) pažymimi svarbiausi veikėjai; 3) identifikuojami specialūs veikėjų taikomi savės reprezentavimo būdai; 4) analizuojami resursai, kuriuos naudoja veikėjai;	Kas inicijuoja tam tikrus veiksmus ir kas juos atlieka? Kieno vardu formuluojami teiginiai? Kaip veikėjai apibrėžia savo vaidmenį tekste? Kokiais ištekliais remiasi veikėjai?
Kontekstai	5) analizuojami tekstų pasirodymo būdai; 6) identifikuojamas laikas, kada vyksta analizuojamos socialinės praktikos; 7) identifikuojama erdvė, kurioje vyksta veiksmas.	Nuo ko prasidėjo komunikacija? Į ką orientuota komunikacija? Kaip tekstas yra priimamas, palankiai ar ne? Kur vyksta veiksmas? Kokia bet kokio konflikto priežastis? Kas jo dalyviai? Kokio stiprumo konfliktas? Ar konflikto pabaiga tragiška, neaiški, laiminga? Kada vyksta veiksmas?

atsižvelgiant į disertacijos tyrimo objektą, čia tiriamas organizacinis tinklas analizuojamas *mezo-* ir *makrolygiu*. Socialinio tinklo analizės metodui būdinga speciali terminologija, kurios detalumą skirtingi autoriai apibrėžia nevienodai. Pasak Neumano, *pozicija tinkle*, *tinklo forma* ir *dydis*, *pozicijų jungčių egzistavimas* ir *jų tipai*, *persidengimas* ar *intensyvumas*, *centriškumas tinkle* ir *srovių tarp tinklo pozicijų kryptys* yra esminiai terminai ir objektai, susiję su tinklo tyrimais. Pozicijos tinkle gali būti apibrėžiamos kaip taškai ar mazgai ir nurodyti (šio tyrimo atveju) organizacijos, sąveikaujančias tinkle. Tinklo pozicijos ir struktūra padeda aiškinti komunikacijos tinkle procesus, galios, hierarchinius santykius ir srautų greitį tinkle (Neuman, 2006). Kiti autoriai, pvz., Pescosolido (2007) (apibendrintas ir susistemintas Gečienės, 2009), išskiria ypač detalią socialinio tinklo analizės terminologiją, su kuria susiduriama analizuojant surinktus tyrimo duomenis: *mazgas*, *ryšiai*, „žvaigždė“, *izoliuotas tinklo veikėjas*, *tinklo dydis*, *ryšių tankumas*, *tinklo stiprumas*, *kompleksiškumas*, *tinklo „skylės“* ir „tiltai“, *tinklo centralizacijos laipsnis*, *kontrolė*, *nepriklausomumas*, *difuzija* ir kt. Pažymėtina, kad šios terminologijos vartojimas atspindi tiriamo tinklo analizės lygmenis ir priklauso nuo to, ar tai yra

2.3.3 lentelė. Socialinio tinklo analizės tyrimo etapai (pagal Blanchet and James, 2011)

Analizės etapas	Etapo žingsniai
1 etapas. Tinklo narių ir veikėjų identifikavimas ir aprašymas	1 žingsnis. Identifikuoti visus susijusius veikėjus, kurie yra įtraukti į tiriamą sistemą, analizuojant visus prieinamus šaltinius.
	2 žingsnis. Papildyti veikėjų sąrašą informacija, gauta iš tyrimo informantų.
2 etapas. Ryšių tarp veikėjų charakterizavimas	1 žingsnis. Pateikti veikėjų sąrašą analizės lentelėje.
	2 žingsnis. Apklausti tyrimo informantus, siekiant gauti informacijos apie santykius tarp veikėjų.
	3 žingsnis. Lentelėje sužymėti esamus ryšius arba jų nebuvimą tarp veikėjų.
3 etapas. Sistemos struktūros analizė: 5 svarbiausių tinklo charakteristikų analizė	<i>Veikėjas</i>
	<i>Santykis / ryšys</i>
	<i>Centriškumas</i>
	<i>Tankumas</i>
	<i>Stiprumas</i>

bendroji tinklo struktūros identifikacija, ar gilesnių tinklo struktūros lygmenų analizė. Todėl tyrimo instrumentui, naudojamam organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklui analizuoti, pasirinktos skirtingų autorių aptartos 5 socialinių tinklų kategorijos (žr. 2.3.3 lentelę šiame poskyryje bei 2.3.1 pav.): *veikėjas*, *santykis / ryšys*, *centriškumas*, *tankumas* ir *stiprumas* (Blanchet and James, 2011; Pescosolido, 2007; Neuman, 2006; Gečienė, 2009; ir kt.).

Tinklo sistemos struktūros analizė iš surinktų duomenų apie tinklo veikėjų ryšius yra atliekama kompiuterinėmis tinklo analizės programomis – šio tyrimo atveju buvo pasitelktos ryšių tarp tinklo veikėjų apdorojimo programa *UCINET 6.415* ir tinklo vizualizacijos programa *NetDraw 2.123* (abiejų programų prieiga atvira, autoriai atitinkamai: Borgatti, Everett and Freeman, 2002; Borgatti, 2002). Surinktų duomenų analizės principas yra toks: į tyrimą įtrauktos organizacijos turi nurodyti, su kokiomis kitomis organizacijomis kuria savanorystės populiarinimo projektus, juos planuoja, įgyvendina ir t. t. arba priešingai – turi nurodyti, su kokiomis organizacijomis neturi jokių santykių. Ši informacija yra suvedama į matricą, kurioje sužymimos visos tyrime dalyvaujančios organizacijos ir santykio tarp jų buvimas ar nebuvimas, atitinkamai šiuos santykius žymint 1 ar 0. Parengta matrica apdorojama programa *UCINET 6.415* ir yra paruošiamas failas, tinkamas darbui su programa *NetDraw 2.123*; pastaroji programa leidžia vizualizuoti matricoje sužymėtus tarporganizacinius ryšius ir gauti analizuojamo tinklo vaizdą.

Įvertinant poskyrio pradžioje minėtus metodus, naudojamus duomenų rinkimui socialinio tinklo ir diskurso analizėje (žr. 2.3.1 lentelę), pastebėtina, kad pagrindiniai

jų yra susiję su *apklausos metodu* (giluminiai pusiau struktūruoti interviu) ir *content analize* (kokybinė dokumentų turinio analize). Tokių metodų tinkamumas socialinio tinklo analizei yra apibrėžtas ir literatūroje: interviu metodas yra vienas įprastų metodų, naudojamas renkant duomenis apie tinklą tuo atveju, kai kiekybiniai klausimynai nėra tinkami (Wasserman and Faust, 1999); taip pat socialinio tinklo struktūrai identifikuoti galima naudoti ir dokumentų analizės (archyvinių įrašų analizės – Wasserman and Faust, 1999) metodą: socialiniai veikėjų ryšiai gali būti fiksuojami ir analizuojant žiniasklaidos tekstus, teismų dokumentus, susitikimų protokolus ir t. t. (Robson, 2002). Tyrimo metu atliekamų interviu su tyrimo informantais orientacinių klausimų blokai atitinka išskirtas socialinio tinklo analizės kategorijas: klausimai pagal situaciją yra pateikiami taip, kad informanto atsakymai suteiktų informacijos šioms kategorijoms apibrėžti. Šioje tyrimo dalyje kokybinė dokumentų turinio analizė kaip šalutinis metodas, suteikiantis informacijos apie veikiančią organizacinę visuomenės įtikinėjimo tinklą, yra atliekama taip pat pagal minėtas analizės kategorijas, t. y. analizuojamuose dokumentuose ieškoma informacijos, apibrėžiančios šias tiriamo tinklo charakteristikas.

2.3.3. Tyrimo imties sudarymo principai ir tyrimo kokybės užtikrinimas

Paragrafe bus aptariama, kaip disertacijos tyrime yra sudaroma tiriama organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo ir jo palaikomo diskurso imtis: kokie tinklo veikėjai ir kaip turi būti įtraukti į tyrimą ir kokie diskurso tekstai bendrąja prasme turi būti atrinkti analizei. Organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo analizės imties sudarymas grindžiamas Neumano (2006), Robsono (2002), Wasserman ir Faust (1999), Pattono (1990) ir kt. darbais; analizuojamų diskurso tekstų atranka aptariama remiantis Neumano (2006), Pattono (1990) darbais. Poskyryje taip pat bus aptariama probleminė kokybinio tyrimo kokybės užtikrinimo situacija, tokio tyrimo validumas ir patikimumas analizuojamas remiantis Wasserman ir Faust (1999), Robsono (2002), Neumano (2006) ir kt. autorių mintimis.

Kokybiniame tyrime leistina pradžioje apskritai nenumatyti tiriamos imties dydžio, o duomenis rinkti tol, kol informacija, susijusi su tyrimui aktualių klausimų, pradeda kartotis – tai taikytina bet kokios formos tyrimo duomenimis. Imties dydis kokybiniame tyrime apskritai yra mažiau svarbus lyginant, pvz., su tyrėjo analitiniais gebėjimais ir tyrimui atrinktų imties vienetų informatyvumu. Tai taikytina ir organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo imties bei analizuojamų savanorystės populiarinimo tekstų skaičiaus nustatymui. Tačiau socialinio tinklo analizės metodas numato pirminį svarbiausių, akivaizdžių tinklo veikėjų aprašymą – disertacijos tyrime atlikus šią procedūrą, pradinis tinklo narių skaičius buvo 20 (žr. toliau šiame poskyryje). Savanorystės populiarinimui analizuojamo atvejo metu sukurtų tekstų skaičius apskritai yra nenuspėjamas, todėl bus renkamas pagal jiems suformuluotus kriterijus (taip pat žr. toliau šiame paragrafe). Dėl išvadų generalizavimo savitumo kokybiniame tyrime tikimybinis–atsitiktinis imties sudarymas yra netikslingas, todėl svarbiau yra pasirinkti

tyrimui informatyvius analizės vienetus. Kokybiniame tyrime naudojami netikimybiniai arba neatsitiktiniai tyrimo imties sudarymo būdai, retai planuojant imties dydį iš anksto ir turint mažai žinių apie tai, kokia yra generalinė imtis, iš kurios imami tyrimo vienetai (Neuman, 2006).

Atliekant socialinio tinklo analizę ypač svarbu nuspręsti, kuriuos analizuojamos struktūros veikėjus tirti, nes didesnės apimties studijose apibrėžti visų galimų veikėjų skaičių gali būti gana sudėtinga. Socialinio tinklo analizė prasideda nuo pagrindinių veikėjų surašymo – tyrėjas turi daryti pagrįstą prielaidą, kad gali matyti visus svarbiausius to tinklo veikėjus (Wasserman and Faust, 1999). Interorganizaciniuose tinkluose, apimančiuose, pvz., atskirą šalį, struktūrą sudarančių veikėjų ribas sunkiau apibrėžti. Kai struktūros ribos nėra žinomos, imties atranka gali būti atliekama naudojant „sniego gniūžtės“ metodą (Wasserman and Faust, 1999), kuris yra įvedamas po pirminio svarbiausių analizuojamo tinklo veikėjų surašymo.

„Sniego gniūžtės“ imties sudarymo principas (taip pat vadinamas tinklo, grandinės ar reputaciniu atrinkimu – pvz., Neuman, 2006) yra tipinis imties atrankos būdas tiriant socialinį tinklą. Čia pirminiai tiriamieji tyrėjui nurodo kitus galimus tiriamuosius, atitinkančius specialius konkretaus tyrimo informantų kriterijus. „Sniego gniūžtės“ imties sudarymo principas yra naudingas, kai yra sudėtinga identifikuoti tiriamos visumos narius. Šis principas gali būti laikomas specialiu tikslinės atrankos tipu (Robson, 2002). Tačiau „sniego gniūžtės“ imties sudarymo principas yra susijęs ir su tam tikrais apribojimais, kurių galima nurodyti bent du svarbiausius – jie ir yra šio atrankos metodo „silpnoji vieta“: pirma, veikėjai, kurie nėra kaip nors susiję su apklausiamu veikėju (yra izoliuoti), nėra ir identifikuojami, nors tiriamame procese gal ir užima tam tikrą vietą. Izoliuotų veikėjų egzistavimas ir jų skaičius gali būti labai svarbus elementas kai kuriose tiriamose imtyse. Todėl toks „sniego gniūžtės“ metodo efektas gali sąlygoti tai, kad tiriamo tinklo susietumas arba tankumas gali būti perdėtas. Antra, nėra galima garantuoti, kad populiacijose bus surasti visi susieti individai – nuo kurios vietos prasideda „sniego gniūžtės riedėjimas“? Jei bus pradėdama ne nuo teisingos vietos, galima praleisti išstisus veikėjų subgrupes, kurie tarpusavyje yra sujungti, tačiau neturi ryšio su mūsų pradžios tašku. Vis dėlto, užtikrinant kruopštų darbą su atrinktais informantais ir atidų pirminį jų parinkimą, „sniego gniūžtės“ metodas yra tinkamiausias parenkant socialinio tinklo analizės imtį.

Turint omenyje tai, kad socialinio tinklo analizė pradėdama nuo pirminio svarbiausių tinklo veikėjų surašymo, pabrėžtina, kad „sniego gniūžtės riedėjimo“ pradžios klausimas tuo yra išsprendžiamas, nes tikėtina, kad analizuojamame tinkle matomiausi ir iš karto pastebimi bus svarbiausi jo nariai. Be to, yra žinoma, kad disertacijos tyrimo atveju *Europos savanoriškos veiklos metų* organizavimas ir numatytų veiklų įgyvendinimas Europos Komisijos sprendimu (OL 2010 L17, p. 45, 5 straipsnis) yra priskirtas Nacionalinėms koordinuojančiosioms institucijoms; Lietuvoje tai – *LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. Todėl būtent nuo jos pirminės tinklo veikėjų ir sociopolitinio konteksto identifikacijos ir buvo pradėtas tiriamo tinklo imties formavimas. Nors ši procedūra aprašyta tyrimo duomenų analizės ir rezultatų skyriuje

(disertacijoje 3 skyrius), siekiant nurodyti pagrindinę organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo analizės imtį, šios procedūros rezultatai pateikiami 2.3.4 lentelėje. Siekiant identifikuoti organizacinio įtikinėjimo populiarinant savanorystę tinklą, veikusį Lietuvoje 2011 m. pradžioje, buvo išanalizuoti 20-ies organizacijų (žr. šaltinių sąrašą), vienaip ar kitaip susijusių su savanorystės populiarinimu, tinklalapiai, ieškant juose akivaizdžių bendradarbiavimo su to paties ar kito sektoriaus organizacijomis požymių savanorystės populiarinimo projektuose. Tokiais požymiais laikytos naujienos apie bet kokius bendrus savanorystės kaip socialinio reiškinio populiarinimo projektus, jų vykdymą, vykdymo eigą, tyrimus, apklausas, iniciatyvas ir t. t. Rastose tokio pobūdžio informacijoje ieškota į konkretų procesą įsitraukusių organizacijų, projekte bendradarbiaujančių su analizuojama organizacija savanorystės populiarinimo tikslais (projektų vykdytojų, partnerių, rėmėjų, informacinių rėmėjų, mecenatų, iniciatorių, koordinatorių ir t. t.). Remiantis „sniego gniūžtės“ principu, toliau analizuoti tokių rastų partnerinių organizacijų tinklalapiai, siekiant identifikuoti kiekvienos organizacijos vietą savanorystės populiarinimo veiklose. Konkrečių organizacinių sektorių identifikavimas buvo galimas analizuojant pirmiausia LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetinėje svetainėje www.socmin.lt pateiktą informaciją apie organizacijas, Lietuvoje populiarinančias savanorystę ir įgyvendinančias *Europos savanoriškos veiklos metų* veiklas bei organizuojančias su jomis susijusius renginius. Būtent 2.3.4 lentelėje pateiktos organizacijos tyrime yra suvokiamos kaip svarbiausios analizuojamame tinkle, o pagrindiniu tyrimo duomenų rinkimo metu jos yra apklausiamos kaip „sniego gniūžtės“ pradžia.

2.3.4 lentelė. Pirminis organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo svarbiausių veikėjų sąrašas

Organizacija	Veiklos sektorius	Organizacijos veiklos pobūdis
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Viešasis	Lietuvos Vyriausybės institucija, atliekanti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo sričių valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendinanti šiose srityse valstybės politiką. (www.socmin.lt)
Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras	Nevyriausybinis	Organizacija, siekianti užtikrinti subalansuotą nevyriausybinių organizacijų ir viešojo administravimo institucijų bendradarbiavimą bei NVO interesų atstovavimą. (www.nisc.lt)
Lietuvos jaunimo organizacijų taryba	Nevyriausybinis	Didžiausia nevyriausybinių jaunimo organizacija Lietuvoje, vienijanti nacionalines jaunimo organizacijas ir regionines jaunimo organizacijų sąjungas. (www.lijot.lt)
VšĮ „Maisto bankas“	Nevyriausybinis	Labdaros ir paramos fondas, renkantis paramą maistu ir dalijantis ją nepasiturinčiais žmonėmis besirūpinančioms organizacijoms. (www.maistobankas.lt)
VšĮ „Socialiniai partneriai“	Nevyriausybinis	Kuria ir įgyvendina socialinės atsakomybės projektus, kviesdama prisijungti pažangiausias verslo kompanijas, valdžios institucijas, įvairias kitas organizacijas. Projekto pavyzdys – http://savanoriaujam.lt
Cv.lt	Privatus	Karjeros portalas, veikiantis nuo 2000 m. cv.lt sistema skirta specialistų, administracinių darbuotojų, valstybės tarnautojų, profesionalių darbininkų ir papildomo darbo ieškančių žmonių bei darbų paieškai. (www.cv.lt)

Organizacija	Veiklos sektorius	Organizacijos veiklos pobūdis
VšĮ „Actio Catholica Patria“	Nevyriausybinis	Viena pirmųjų jaunimo veiklos organizacijų Lietuvoje, aktyviai veikianti nuo 1991 m. ir teikianti jauniems žmonėms socialines bei kultūrinės paslaugas. Pagrindinis organizacijos tikslas yra „savarankiškam gyvenimui pasiruošęs jaunas žmogus“. (www.patria.lt)
Kultūros savoriai	Kita	Neformalus susivienijamas, jungiantis savanorius, norinčius savanoriauti kultūros renginiuose ir organizuojantis savanorystę juose. (http://kulturossavoriai.lt)
Sporto savanorių sąjunga	Nevyriausybinis	Nuo 2005 m. egzistuojanti visuomeninė ne pelno siekianti organizacija, kurios nariai savanorišku principu dirba sporto ir kituose renginiuose. (http://www.sportosavoriai.lt)
Europos savanorių tarnybos asociacija „Saltes“	Nevyriausybinis	Europos savanorių tarnybos asociacija „Saltes“ buria žmones, kurie savanoriavo pagal ES programą „Veiklus jaunimas“ ar kitas tarptautines programas. ESTA „Saltes“ yra savarankiška, ne pelno siekianti visuomeninė organizacija. (www.saltes.net)
TEO LT, AB	Privatus	TEO LT, AB įmonių grupė yra integruotų telekomunikacijų, IT ir televizijos paslaugų teikėja Lietuvoje. TEO įmonių grupė yra telekomunikacijų bendrovės „TeliaSonera AB“ įmonių grupės dalis. (www.teo.lt)
VšĮ „Savanorių centras“	Nevyriausybinis	VšĮ „Savanorių centro“ funkcijos organizacijos veiklos laikotarpiu buvo: koordinacinė, socialinė, kultūrinė, švietėjiška, pilietinė, apėmė visas amžiaus grupes, nepriklausomai nuo lyties, tautybės, sveikatos, religinių bei politinių įsitikinimų. Vilniaus m. savivaldybės Tarybos sprendimu, organizacija likviduota 2012 m.
Eurodesk Lietuva	Nevyriausybinis	Eurodesk Lietuva yra Europos jaunimo informacijos tinklo „Eurodesk“ dalis. Teikia nemokamą informaciją bei patarimus jauniems žmonėms ir dirbantiems su jaunimu apie mobilumą Europoje (studijas, savanorystę, keliones, darbą), finansavimo paiešką bei jaunimo organizacijas Lietuvoje. (http://www.zinauviska.lt)
Europos savanorių tarnyba / JTBA	Kita	Europos savanorių tarnyba (EST) – tai tarptautinės savanorystės projektai jauniems žmonėms, kuriais siekiama ugdyti jų pilietiškumą, solidarumo jausmą, skatinti kitų kultūrų pažinimą, stiprinti tarpusavio supratimą ir toleranciją. (www.jtba.lt)
Maltos ordino pagalbos tarnyba	Nevyriausybinis	Lietuvoje Maltos ordino pagalbos tarnyba padeda vykdyti pagrindinę Maltos ordino misiją – teikti pagalbą tiems, kuriems ji reikalinga, nepriklausomai nuo rasės, tautybės ar įsitikinimų. (www.maltieciai.lt)
Lietuvos Raudonasis Kryžius	Nevyriausybinis	Lietuvos RK ir Raudonojo pusmėnulio draugija priklauso tarptautinei organizacijai – Raudonojo kryžiaus ir Raudonojo pusmėnulio federacijai, kurios būstinė yra Ženevoje. RK draugija siekia užkirsti kelią žmonių kančioms ar jas palengvinti. (http://www.redcross.lt)
VšĮ „Socialinis veiksmas“	Nevyriausybinis	Nevyriausybinė organizacija, skirta savanoriaujančiam jaunimui, įkurta 2005 m. Dirba su žmonėmis, kurie nori atrasti savanorystę; misija: savanorystės plėtra ir skatinimas. (http://savanoriai.org)
Socialinės tarnystės savoriai	Nevyriausybinis	SOTAS yra socialinę veiklą vykdanči viešojo įstaiga, kurios misija – gerinti žmogaus gyvenimą, ypatingą dėmesį skiriant vaikų ir suaugusiųjų ugdymui. Organizacijos veikla grindžiama krikščioniškais vertybėmis. (www.sotas.org)
VšĮ „Pokyčių kelias“	Nevyriausybinis	Organizacija, sukurta psichologinei ir socialinei pagalbai vaikams iš globos namų, globojamiems bei įvaikintiems vaikams, globėjams, tėviams, tėvams bei žmonėms, svarstantiems apie globą ar įvaikinimą, teikti bei tobulinti vaikų globos sistemą Lietuvoje. (http://www.pokyciukelias.lt/)

Organizacija	Veiklos sektorius	Organizacijos veiklos pobūdis
VšĮ „Kitas variantas“	Nevyriausybiniis	Nepriklausoma, savanorišku pagrindu veikianti organizacija, siekianti paskatinti ir padėti Lietuvos jaunimui išsikelti aiškius ir ilgalaikius gyvenimo tikslus, ugdyti savo asmeninius gebėjimus ir tapti visaverčiais, laimingais ir sėkmingais visuomenės nariais. (www.kitasvariantas.lt)

Diskursą sudarančių tekstų atranka tyrime vykdoma remiantis principu, kad holistinės atvejo studijos siejamos su visumine vieno konkretaus atvejo analize. Tai reiškia, kad turi būti atrinkta didžioji dalis tekstų, sudarančių analizuojamą diskursą, o tokia tyrimo imties sudarymo idėja siejasi su M. Patton (1990) išskirta *kriterinė atranka* (Neuman, 2006 – *tikslinė atranka*). Tokio tipo atranka taikoma, kai tyrimo vienetai iš generalinės tyrimo imties atrenkami pagal iš anksto jiems iškeltus kriterijus – toks imties sudarymo būdas yra kokybiškas ir efektyvus. Ši atranka galima remiantis ekspertų sprendimu, kuriuos imties vienetus tirti. Tokiu atveju tyrėjas nežino, kaip tyrimui atrinktas vienetas reprezentuoja generalinę imtį. Kriterinė (tikslinė) atranka leidžia surinkti unikalius ypač informatyvius vienetus (Neuman, 2006). Tikslinė atranka – subjektyviai tyrinėtojo atrinkti respondentai, kurie, jo manymu, geriausiai reprezentuoja generalinę aibę. Čia nėra tikimybės, kad kiekvienas atrankos vienetas bus įtrauktas į atranką. Taip pat verta pabrėžti, kad viena iš dokumentų rinkimo galimų problemų – renkami dokumentai gali būti fragmentiški, todėl sunku atkurti bendrą socialinės situacijos vaizdą. Nepaisant to, disertacijos tyrimui tikslinės atrankos principu bus atrenkami visi tekstai, kurie atitiks šiuos kriterijus:

- bus sukurti vieno iš tyrimo metu tinklui priskirtų veikėjų;
- teksto turinys bus orientuotas į savanorystės populiarinimą, *Europos savanoriškos veiklos metų* viešinimą, savanorystės mokslinę analizę, savanorystės teisinį reglamentavimą ir politinį apibrėžimą.

Įvertinus visus paragrafe aptartus tyrimo imties sudarymo parametrus, pažymėtina, kad organizacijų apklausa, leidžianti identifikuoti jų tarpusavio ryšius, buvo atlikta su visomis 2.3.4 lentelėje nurodytomis organizacijomis bei jų nurodytais veiklos partneriais („sniego gniūžtės“ principas). Tos organizacijos, kurios dėl individualių priežasčių neįsitraukė į tyrimą (pvz., TEO LT, AB), analizuojamame tinkle buvo pažymimos, remiantis informacija, gauta iš kitų tinklo narių, arba eliminuojamos, jei informacijos apie jas nebuvo pakankama. Giluminiai pusiau struktūruoti interviu buvo atlikti su šių organizacijų atstovais, parenkant juos pagal atstovaujamos organizacijos veiklos specifiką (t. y. siekiant, kad informaciją suteiktų ir valstybinio, ir nevyriausybinių, ir žiniasklaidos, ir privataus sektoriaus atstovai) ir renkant duomenis jų prisotinimo principu, t. y. tol, kol informantų pateikiama informacija pradeda kartotis. Remiantis šiuo principu, disertacijoje atliekamam tyrimui buvo surinkti giluminiai interviu iš 14 informantų (~12 val. bendros trukmės pokalbiai), atstovaujančių įvairioms nevyriausybiniams, valstybinėms, ES, privačioms organizacijoms, institucijoms ir įmonėms. Galiausiai, kalbant apie tinklo kuriamo diskurso tekstus, pažymėtina, kad paragrafe nurodytus kriterijus tenkino 400 *tekstų* (apibendrintas terminas), nurodančių strai-

psnius žiniasklaidoje, pasisakymus, prisistatymus, diskusijas ir t. t. interneto svetainėse, TV laidas, vaizdo klipus vaizdų dalijimosi portale *youtube.com*, organizacijų profilius socialiniuose tinkluose, nuotraukas, posėdžių protokolus, stenogramas, teisinius tekstus, interneto svetaines apskritai ir t. t. Surinktų tekstų skaičius reprezentuoja absoliučią daugumą viešųjų savanoriškos veiklos populiarinimo tekstų ir yra surinktas daugiausia virtualioje erdvėje, atsižvelgiant į tai, kad, pvz., spausdintinėje žiniasklaidoje apie savanorystę buvo kalbama palyginti mažai.

Tyrimo kokybės užtikrinimas. Ir atliekant socialinių tinklų tyrimus, ir diskurso (o per jį – ir dokumentų turinio) analizę ypač svarbus yra šių tyrimų validumas, patikimumas ir matavimų klaidingumas (Robson, 2002; Wasserman and Faust, 1999). Šioje situacijoje turi būti ypač atkreiptas dėmesys į duomenų, kuriuos pateikia tyrimo informantai, tikslumą: apklausiami žmonės apie savo ryšius su kitais žmonėmis gali pateikti netikslią informaciją, nes informantams reikia prisiminti informaciją apie tai, su kuo jie turi kokių nors ryšių. Ypač tai pastebėtina, kai individas turi pasakoti apie savo organizacijos ryšius su kitomis organizacijomis. Šioje situacijoje gaunamų duomenų tikslumas yra užtikrinamas per tinkamų informantų parinkimą: svarbu įsitikinti, kad apklausiamas žmogus turi pakankamai žinių tiriamu klausimu (Wasserman and Faust, 1999).

Kokybiniuose tyimuose validumo samprata siejasi ir atitinka natūralistinio tyrimo principus: natūrali aplinka, kaip pagrindinis duomenų šaltinis; tyrimo visapusiškumas; kontekstualumas; detalus aprašymas; tyrėjas kaip tyrimo instrumentas ir tiriamo pasaulio dalis; socialiai egzistuojantys, aprašomieji, turtingi tiriamo pasaulio duomenys; informantų žodyno eksploatacija; indukcinė duomenų analizė be iš anksto numatytų kriterijų; informantų validumas; prasmių ir intencijų esmės suvokimas. Kokybinių tyrimų problema patikimumo atžvilgiu yra socialinės realybės nuolatinis kismas laike (Neuman, 2006), todėl patikimumas užtikrinamas taikant, pvz., metodologinę trianguliaciją: tyrimo vidinis validumas užtikrinamas per trianguliaciją, paties tyrėjo dalyvavimą tyrimo procese, mechaninių duomenų fiksavimo priemonių naudojimą. Išorinis validumas tyrime susijęs su gautų rezultatų perkeliamumo klausimu: ar galima gautus rezultatus panaudoti kitose panašiose socialinėse situacijose iškilusiems klausimams spręsti.

Apibendrinant darbo teorinėje ir metodologinėje dalyje apibrėžtus tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiškos ir analizės aspektus, pažymėtina, kad savanorystės populiarinimas Lietuvoje šio modelio požiūriu bus tiriamas atliekant 2 lygmenų tyrimą, paremtą:

- *kokybine atvejo analizės* (pvz., Payne and Payne, 2004; Robson, 2002; Bitinas ir kt., 2008; Kardelis, 2005; ir kt.) prieiga,
- *kritinės diskurso analizės* (pvz., van Dijk, 1995; Wodak and Meyer, 2009; Fairclough, 1995; Telešienė, 2005; ir kt.) ir
- *socialinio tinklo analizės* (pvz., Scott, 2000; Wasserman and Faust, 1999; Mizruchi and Galaskiewicz, 1994; Gečienė, 2009; Antinienė ir kt., 2004; ir kt.) tyrimų

technikomis ir su jų įgyvendinimu susijusiais tyrimo duomenų rinkimo instrumentais.

Antrojoje darbo dalyje pristatytas tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis ir apibrėžtos metodologinės jo raiškos praktikoje tyrimo priegos bei sukonstruotas tyrimo instrumentas toliau leidžia išanalizuoti 2011 m. Lietuvoje vykusį savanoriškos veiklos populiarinimą kaip ES teminių metų dalį ir komentuoti jo komunikacines visuomenės poveikio strategijas tinklinio silpnojo įtikinėjimo ir mažųjų diskursų požiūriu. Trečiojoje darbo dalyje pristatomo atlikto kokybinio tyrimo rezultatai leis įvertinti savanorystės populiarinimo diskurso argumentų turinį ir jo santykį su 1.1 poskyryje identifikuotomis kolektyvinėmis nacionalinėmis predispozicijomis, nustatyti savanorystės įvaizdžius, turinčius prisidėti prie šios veiklos palaikymo Lietuvoje, nacionaliniuose ir ES programiniuose tekstuose bei apibrėžti, kokios tarporganizacinės tinklinės sąveikos lemia būtent tokio diskurso gimimą. Atsižvelgiant į teoriškai pagrįstas silpnojo tinklinio įtikinėjimo savybes ir praktikoje įvykusį savanorystės populiarinimą, tyrimo rezultatai leis formuluoti rekomendacijas dėl kitų panašaus pobūdžio sociotechninių programų įgyvendinimo ateityje.

3 skyrius. SAVANORYSTĖS POPULIARINIMAS LIETUVOJE 2011 M. TINKLINIO SILPNOJO VISUOMENĖS ĮTIKINĖJIMO POŽIŪRIU

Darbe pristatomo tyrimo rezultatai 3 skyriuje yra pateikiami remiantis tokia logika, kokia buvo apibrėžta metodologinėje darbo dalyje. Pirmiausia pristatoma pirminė pagrindinių visuomenės įtikinėjimo tinklo organizacinių veikėjų identifikacija, atlikta analizuojant LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapyje pateiktą informaciją apie savanorišką veiklą Lietuvoje populiarinančias organizacijas, taip pat analizuojant šių organizacijų tinklalapius, giluminių interviu metu gaunant duomenis iš, pvz., minėtos ministerijos atstovų ir t. t. Ši identifikacija leidžia numatyti svarbiausius visuomenės įtikinėjimo tinklo veikėjus, prisidedančius prie savanorystės populiarinimo diskurso kūrimo ir palaikymo. Toliau skyriuje pateikiama surinktų šio diskurso tekstų analizė, leidžianti apibrėžti, kokie tiriamo tinklo organizaciniai sektoriai ir kokius savanorystės įvaizdžius palaikė ir kokiais argumentais įtikinėjo visuomenę imtis savanoriškos veiklos. Diskurso turinio analizė leidžia apibrėžti šioje sociotechninėje programoje taikytus įtikinėjimo būdus ir palyginti juos su silpnojo visuomenės įtikinėjimo koncepcija. Galiausiai yra pristatoma organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo analizė, leidžianti nusakyti, kaip konkrečios organizacinės sąveikos darė įtaką užfiksuotam savanorystės populiarinimo diskursui ir kaip šios sąveikos siejasi su tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelyje apibrėžtomis sąveikomis. Šis palyginimas leidžia identifikuoti bei kritiškai įvertinti, kokie organizaciniai sektoriai Lietuvoje ir kokius prisiėmė sociotechninės programos įgyvendinimo vaidmenis bei kaip šie vaidmenys lėmė paties įgyvendinimo eigą. Tyrimo rezultatų pristatymas baigiamas jų apibendrinimu ir tarpusavio susiejimu bei diskusija apie silpnojo visuomenės įtikinėjimo procesų organizavimą savanoriškos veiklos populiarinimo atžvilgiu.

3.1. Pirminė organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veikėjų ir jų aplinkos identifikacija

Europos savanoriškos veiklos metais Lietuvoje vykstantys proginiai renginiai viešojoje erdvėje sukūrė prielaidas ir paskatas būti sukurtoms specialioms savanorystės populiarinimo ištarams. Kitaip tariant, beveik visi su savanorystės populiarinimu susiję tekstai 2011 m. yra suponuoti šių situacijų, renginių ir įvykių. Todėl tokie renginiai gali būti vadinami *savanorystės populiarinimo Lietuvoje mikrokontekstu*. Mikrokontekstą sukuriantys svarbiausi įvykiai 2011 m. Lietuvoje chronologine tvarka pateikti 2 priede; jų vyksmas buvo tiesiogiai sąlygotas *Europos savanoriškos veiklos metų* programos, kurią Lietuvoje, įgyvendindamos bendrąją ES metų programą, rengė nacionalinės valdžios institucijos – tokia programa gali būti siejama su tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelyje nurodyta *sociotechnine programa*, įgyvendinančia ideologinių paskatų inicijuojamus socialinius pokyčius (šiuo atveju – kolektyvinį atsivėrimą savanoriškai veiklai). Modelyje nurodytos ideologinės pokyčių

paskatos šiuo atveju yra sietinos su bendraja idėja 2011 m. paskelbti *Europos savanoriškos veiklos metais*, tuo sukuriant ideologinį pagrindą šio reiškinio propagavimui ir plėtrai. Poskyryje bus atskleidžiamos *Europos savanoriškos veiklos metų* kaip bendrosios ideologinės programos įgyvendinimo Lietuvoje pirminės institucinės procedūros ir identifikuoti organizaciniai sektoriai, nuo pat 2011 m. pradžios įsitraukę į šios programos įgyvendinimą, bei aptariami išoriškai fiksuotini jų tarpusavio ryšiai; kitaip tariant, šiame poskyryje bus atskleisti svarbiausi instituciniai-organizaciniai veikėjai, kurių veikla tiesiogiai siejasi su savanoriškos veiklos populiarinimu Lietuvoje 2011 m.

3.1.1. Proginis savanorystės populiarinimas kaip vykdomosios valdžios programa

Europos Komisijai 2011-uosius paskelbus *Europos savanoriškos veiklos metais*, LR Vyriausybė Lietuvoje šio sprendimo įgyvendinimą koordinuojančia nacionaline institucija paskyrė *LR socialinės apsaugos ir darbo ministeriją* (toliau – *Ministerija*; *LR Vyriausybės nutarimas, 2010-02-24 Nr. 188*), kuriai teko užduotis įgyvendinti šiems metams keliamus tikslus viešųjų renginių, komunikacijos ir visuomenės įtikinėjimo aspektu bei sudaryti priemonių, kuriomis minėti tikslai bus pasiekiami, planą. Atsižvelgdama į tai, Ministerija parengė *Nacionalinę 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programą* (toliau – *programa*; patvirtinta LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010-09-08 įsakymu Nr. A1-406), kuri ir buvo minėta aukščiau bei *Nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos priemonių planą* (toliau – *planas*), kuriuose išanalizavo esamą situaciją, 2011-aisiais keliamus savanorystės populiarinimo tikslus ir jų įgyvendinimo priemones. **Pradedant komentuoti šią situaciją tyrimo informantų teiginiais**, pažymėtina, kad Ministerija akcentuoja interaktyvų *programos* rengimo santykį su realia savanorystės situacija šalyje, tačiau šis santykis nėra, pvz., kolektyvinių predispozicijų analizės tipo, tik nusako į tiesioginį kooperacinį darbą su šalies nevyriausybinio sektoriumi:

<...> kiekviena nacionalinė koordinuotoja institucija turėjo savo programą sukurti. Ir mes suprasdami, kad galbūt mes vienaip įsivaizduojam, o reikia kažko kito visai, tai prieš ruošdami programą, konsultavomės labai su nevyriausybinio sektorium. Ir jų irgi buvo daug pasiūlymų tai programai, į kurią pusę ją labiau reikėtų pakreipti. Ir per būtent tą komisiją – NVO reikalų koordinavimo – mes irgi jiems pristatydavom naują variantą programos; ir priemones, ir lėšas skirstėm, žodžiu, kartu su jais. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*)

Toks Ministerijos sprendimas suponuoja ekspertinį vaidmenį nevyriausybinėms organizacijoms ir situacijos išmanymo tikisi iš jų. Chronologiniu požiūriu šie LR Vyriausybės ir Ministerijos sprendimai nuosekliai siejosi su ES vykstančiais *Savanoriškos veiklos metų* paskelbimo procesais: 2009 m. lapkričio 27 d. Europos Komisija nusprendė 2011-uosius paskelbti *Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metais* -> 2010 m. vasario 24 d. LR Vyriausybė paskyrė Nacionalinę koordinuojančią instituciją minėtam sprendimui įgyvendinti -> 2010 m. buvo skirti pasiruošimui 2011 m. vyksiantiems renginiams -> 2010 m. rugsėjo 8 d. Ministerija paskelbė programą, kuri Lietuvoje padės populiarinti savanorystę ir kurti jai palankią

aplinką -> 2011 m. sausio 1 d. prasidėjo *Europos savanoriškos veiklos metai*. Kiekvienai tematiniai ES metai paprastai atspindi tam tikrą vertybinę ES viešosios politikos poziciją, kurios komunikacija tais metais leidžia atkreipti visuomenės dėmesį į šią politiką, sustiprinti jos raišką ir reikšmę bei formuoti palankias europiečių nuostatas tokios politikos atžvilgiu, tačiau savanoriškos veiklos populiarinimo metų atveju jų paskelbimas nebuvo įprastas – savanorystės puoselėjimas ES yra tik vertybinis, o ne politinis reiškinys; šių metų paskelbimas yra susijęs su lobistine ES nevyriausybių organizacijų Briuselyje veikla¹⁵, todėl Europos Komisijoje turėjo būti rastas sprendimas, kaip šiuos metus susieti su oficialia ES politika:

<...> Paprastai metai būna susiję su ES kažkokiomis funkcijomis arba galiomis. Tai čia tie metai buvo pasirinkti dėl to, kad buvo didelis spaudimas iš nevyriausybių organizacijų, europinių nevyriausybių organizacijų. Ir vėliau, kai jau buvo priimtas sprendimas dėl metų, tai jie nebuvo pavadinti *Europos savanoriškos veiklos metais*, bet jie buvo pavadinti *Europos savanoriškos veiklos metais, skatinant pilietiškumą. Nes pilietiškumas* jau yra ES tam tikra politikos sritis. <...> (Vytenis, *ES institucinis sektorius*)

Pastebėtina, kad Ministerija, formuodama savanorystės populiarinimo strateginius ir taktinius veiksmus, nuo pat pradžių užėmė biurokratinės koordinatorės pozicijas, tuo iniciatyvų kūrimo, veiklų įgyvendinimo ir uždavinių vykdymo funkcijas iš esmės deleguodama kitoms organizacijoms. *1.1, 1.3 programos punktuose* savanorystės reiškinys ir aktualumas daugiausia atskleidžiamas kaip nevyriausybių organizacijų veiklos baras ir pagrindas, tuo sukuriant įspūdį, kad savanoriškos veiklos populiarinimas ir plėtojimas visuomenėje ir yra svarbiausias būtent NVO sektoriui, nors savanorystė kiekvienoje šalyje paprastai yra aptariama ir ekonominiu (atliekamo darbo finansinė vertė ir įtaka šalies ūkiui) ar kitais aspektais (žr., pvz., *Europoje vyraujančių savanorystės...*, 2011). Toks sprendimas neabejotinai prisideda prie to, kad šalyje savanoriškos veiklos sektorius yra suprantamas kaip ypač susijęs su *organizacine savanoryste*, kur būtent NVO yra suprantamos kaip savanorių priėmėjos ir mažai tėra kalbama apie nuo organizacijų atsietą *individualią savanorystę* (žr. 1.3 poskyryje aptartą Vakaruose dominuojančią skirtį tarp narystės nevyriausybinėje ar pan. pobūdžio bendruomeninėje organizacijoje ir savanoriškos veiklos bendruomenėje). Tokios sampratos dominavimą Lietuvoje patvirtina ir tyrimo informantai; akivaizdu, kad ši samprata atitinkamai daro įtaką ir komunikacinėms savanoriškos veiklos populiarinimo strategijoms:

<...> Savanoriauti yra geriausia nevyriausybinėse organizacijose¹⁶. Krizės metu buvo netekta daug subsidijų, įvairiausių dotacijų, tarptautinių rėmėjų ir jos negali stiprėti, augti nacionaliniu

¹⁵ 2011-ųjų metų paskelbimas Europos savanoriškos veiklos metais yra laikomas kryptingo informacinio poveikio ES institucijoms, kurį nuosekliai kūrė ES NVO sektorius, rezultatu. Pvz., Europos savanorių centras (*European Volunteer Centre*; toliau – *CEV*; www.cev.be) savo 2010 m. veiklos ataskaitoje pabrėžia, kad 2007 m. vykusią sėkmingą informacinę kampaniją savanorystei populiarinti lėmė tai, kad ES institucijos 2011-uosius paskelbė Europos savanoriškos veiklos metais. Šis pasiekimas priskiriamas minėtam centrui bei jo partneriams iš susivienijimo *EYV 2011 Alliance (2010 Annual Report...*, 2011).

¹⁶ Visuose tyrime cituojamuose informantų pasisakymuose ir diskurso tekstuose žodžių pabraukimas – darbo autoriaus. Jis reiškia tų žodžių svarbą tekstams, analizuojamai situacijai ir leidžia akcentuoti dominuojančią požiūrį į savanorišką veiklą ir jos populiarinimą.

lygmeniu. Ir aš kalbu ne vien apie socialines, bet ir apie kultūrinės po truputėlį, kurios lieka užribyje. <...> (Neringa, NVO sektorius)

<...> Galiu labai drąsiai pasakyti, kad požiūris valstybės ir valstybės planavimo dokumentuose yra stiprinti nevyriausybinį sektorių; tam šiuo metu yra metami milžiniški pinigai – tiek už nevyriausybinį sektorių atsakingos Vidaus reikalų ministerijos, tiek Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Ūkio ministerijos, ypatingai kreipiant į verslumą visas programas. <...> (Arnas, NVO sektorius)

<...> Pavyzdžiui, neįgaliųjų centrai užsidaro, mažina etatus, savivaldybės net nebeišsilaiko savęs. Tada darbuotojų nevyriausybinesse organizacijose mažėja, jos nebegali savęs išlaikyti. Kuo mažiau darbuotojų, tuo mažiau savanorių. <...> Kuo stipresnė vyriausybė, tuo stipresnė savanorystė. <...> (Neringa, NVO sektorius)

Taigi savanorystės stiprumas ir populiarumas yra siejamas tiek su valstybės stiprumu, tiek – ypač – su nevyriausybinio sektoriaus stiprumu. 2 minėtos programos skyriuje apskritai akcentuojama, kad ir pati programa, kuria nustatomi nacionaliniai savanorystės populiarinimo tikslai, yra parengta remiantis, be kita ko, ir skėtinių NVO pastabomis bei pasiūlymais. Tokia Ministerijos pozicija buvo sąmoningai parinkta:

<...> mes matėm didžiulę prasmę, kad metų viešininimą atliktų pačios nevyriausybines organizacijos. O ne pirkti kažkokią viešųjų ryšių agentūrą, kaip paprastai būna. Kas, aišku, mums, ministerijai, vis tiek būtų lengviausia išeitis ir paprasčiausia. Mes šiais metais nusprendėm, kad tai būtų nevyriausybinio sektoriaus metai labiausiai. Ir jie tą sritį geriausiai išmano ir turi didžiulių resursų tarpusavy. <...> (Milda, valstybinis sektorius)

Už programos įgyvendinimo institucinę kontrolę būti atsakingu pavadama *Ministerijos viceministrui*, o už įgyvendinimo stebėseną – specialiai įkurtam *komitetui*, kurį sudaro Ministerijos ir kitų organizacijų deleguoti asmenys. Kalbant apie Ministerijos vaidmenį įgyvendinant programą, reikia pabrėžti, kad jai numatomas koordinavimo ir visuomenės informavimo vaidmuo: Ministerija prisiima *visuomenės informavimo* uždavinį, būdingą valstybinėms institucijoms, tuo nesiekdama aktyvaus visuomenės nuostatų keitimo, o tik perteikdama susijusią informaciją. Pagrindinė Ministerijos funkcija ir tikslas populiarinant savanorystę 2011 m. yra nusakoma kaip:

<...> telkimas visų suinteresuotų partnerių grupių, kad ta žinutė apie savanoriškos veiklos populiarinimą kuo labiau pasiektų visuomenės narius. Kad jie kuo daugiau sužinotų apie tą savanorišką veiklą ir įsitrauktų. Mūsų tikslas buvo tiesiog sutelkti kuo daugiau partnerių, kad visi išnaudotų tuos savo galimus resursus ir turimus. Ne vien tikslai per finansines priemones ir kiekvienas atskirai. <...> (Milda, valstybinis sektorius)

Analizuojant *Nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos priemonių planą*, matyti, kad daugiausia atsakomybės Ministerijai priskiriama teisinėje srityje (t. y. savanoriškos veiklos teisinis reglamentavimas ir teisinės aplinkos kūrimas), taip pat jai numatomos įvairių projektų finansavimo funkcijos (nes Lietuvos dalyvavimas *Europos savanoriškos veiklos metuose* finansuojamas iš LR valstybės biudžeto Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai patvirtintų bendrųjų asignavimų). Numatoma, kad kiti darbai bus atliekami padedant NVO: nevyriausybines organizacijos, gaudamos finansavimą savo projektams iš Ministerijos (arba savo iniciatyva – iš ES fondų), įgyvendins viešininimo ir populiarinimo darbus. Kitaip tariant, pagrindinės komunikacinės žinios skleidėju numatomas nevyriausybinis sektorius, jau dirbantis šioje srityje. Toks

valdžios ir NVO bendradarbiavimo modelis nėra neįprastas; institucinis NVO bendradarbiavimas su vykdomąja šalies valdžia vyriausybinio lygmeniu yra akcentuojamas ir pačių nevyriausybinių:

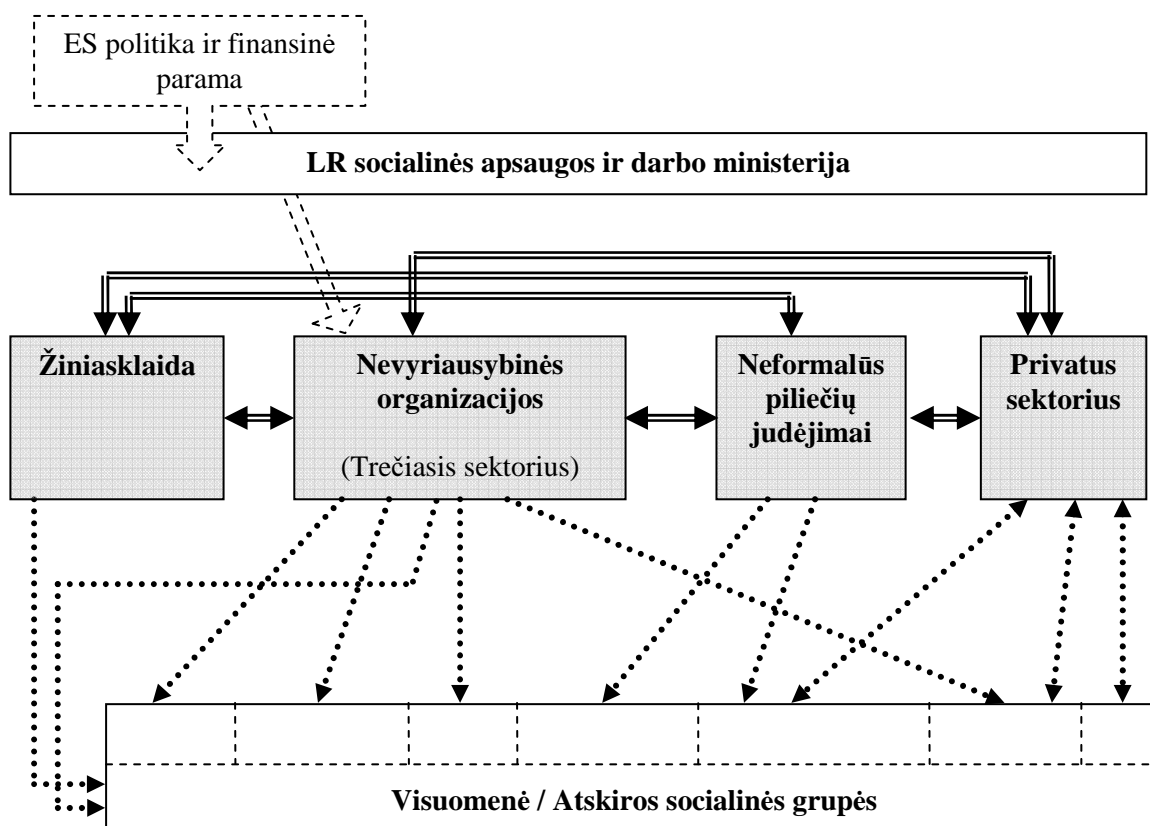
<...> šakinės ministerijos atspindi labiausiai paplitusią institucinio bendradarbiavimo su NVO formą tiek Vakarų, tiek Rytų ir Centrinėje Europoje. NVO, kurių misija sutampa su atitinkamos ministerijos misija, natūraliai nori užtikrinti, kad politika ir įstatymų leidyba atspindėtų jos ir organizacijos narių pažiūras. Ji taip pat dažnai siekia finansavimo iš ministerijos. Pastaroji dažnai laiko tokį bendradarbiavimą naudingu – pvz., NVO gali padėti įgyvendinti nacionalinę politiką atitinkamoje viešosios politikos srityje <...> (Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų..., 2009, p. 15).

Analogiškai žvelgiant į ES lygmenį, pažymėtina, kad Europos Komisijos 2009 m. lapkričio 27 d. sprendime 2010/37/EB nurodoma, kad Europos Komisija įgyvendins šiuos metus *bendruomenių lygmeniu*, prieš tai užtikrinusi, kad kiekvienoje ES šalyje narėje bus *veiksmus koordinuojanti institucija* (OL 2010 L17, p. 45, 5 straipsnis). Šia nuostata Europos Komisijos funkcijos yra panašios į LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prisiimtas NVO veiklų ir projektų koordinavimo funkcijas pažymint *savanoriškos veiklos metus*. Informacijos ir komunikacijos srityje Europos Komisijos numatomi atlikti veiksmai taip yra panašūs į lietuviškosios koordinuojančios institucijos įsipareigojimus: numatoma organizuoti rezonansinius renginius, forumus, konkursus, bendradarbiauti su privačiu sektoriumi ir žiniasklaida, leisti informacinę medžiagą, įsteigti specialų portalą *savanoriškos veiklos metams* populiarinti ir kt. Iš esmės tokį patį veiklos modelį, įgyvendinant analizuojamą Europos Komisijos sprendimą, taiko ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija: kasdienių projektų įtikinėjant visuomenę savanorystės nauda vykdymą patikėti nevyriausybinėms organizacijoms, o pačiai organizuoti kelis svarbiausius metų renginius šalyje, užtikrinti teisinės bazės tobulinimą, informuoti visuomenę apie vykstančius savanorystės populiarinimo projektus ir metus.

3.1.2. Organizaciniai savanorystės populiarinimo sektoriai

Lietuvoje, be Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kaip valstybinės valdžios institucijos, išskirtini dar bent 4 sektoriai, įsitraukę į savanoriškos veiklos populiarinimo veiksmus 2011 metais (žr. 3.1.1 pav.). Visų pirma svarbu išskirti *nevyriausybines organizacijas*, kurių iniciatyvos plėtoti ir populiarinti savanorystę neapsiriboja tik 2011 m. veiklomis, tačiau būtent šiais metais jos gavo reikšmingą valdžios institucijų palaikymą atliekant šią veiklą, drauge ir kitų sektorių susidomėjimą. Kaip minėta, savanorystės populiarinimas visuomenėje valdžios institucijų apskritai yra suvokiamas kaip vienas iš NVO sektoriaus veiklos tikslų. Pastebėtina, kad šiuo atveju (t. y. savanoriškos veiklos populiarinimo metais) kaip vieno iš savanorystės populiarinimo organizacinių sektorių dalis turimos omenyje tik tos nevyriausybines organizacijas, kurių pagrindinė veikla yra orientuota į savanorystės populiarinimą arba kurios aktyviai kreipiasi į visuomenę, kviesdamos į savo vykdomą veiklą įsitraukti savanorius iš šalies. Šiuo požiūriu skiriamos *tiesiogiai savanorystę populiarinančios*

NVO ir „nišinės“ NVO; pastarųjų pagrindinis veiklos tikslas yra orientuotas į tam tikrą socialinę nišą (vaikų, šeimų, moterų apsaugą, gyvūnų globą, socialinę rūpybą, psichologinę pagalbą ir pan.), bet jos į savo veiklos įgyvendinimą viešai kviečia įsitraukti ir savanorius.

3.1.1 pav. Savanorišką veiklą populiarinantys įtikinėjimo sektoriai Lietuvoje (2011 m. kovo mėn.)

Atitinkamai komunikacinis poveikis, kurį savo veiklomis sukuria NVO sektorius Lietuvoje, yra orientuotas į visą visuomenę apskritai arba į atskiras visuomenės grupes pagal minėtą NVO veiklos nišą. Tačiau nors nevalstybinis sektorius savanorystės populiarinimo veiklose 2011 m. yra numatomas kaip pagrindinis žinios sklaidėjas per atskirus jo vykdomus projektus, NVO įtaka viešųjų problemų sprendimui ir matumas visuomenėje nėra pakankami. Remdamiesi Pilietinės visuomenės galios indeksu, 2008 m. atliktu Pilietinės visuomenės instituto ir „TNS Gallup“, *Nacionalinės nevalstybinių organizacijų Tarybos sukūrimo studijos* rengėjai konstatuoja, kad Lietuvos pilietinė visuomenė, kaip ir NVO, tebėra silpni:

<...> NVO sektorius nesugeba užtikrinti reikiamų žmogiškų ir materialinių išteklių tam, kad deramai atliktų demokratijos „sarginio šuns“ vaidmenį ir teiktų paslaugas tose viešojo gyvenimo srityse, kuriose nepajėgia ar nėra suinteresuoti veikti valstybė, verslas ar atskiri asmenys <...> (Nacionalinės nevalstybinių organizacijų..., 2009, p. 3).

Silpnas nevalstybinis sektorius, nesukuriantis reikšmingos įtakos valdžios aparato sprendimams ar negalintis vieningai įgarsinti savo paties balsų, negali atlikti ir savo misijos – užtikrinti piliečių interesų atstovavimo ar prižiūrėti demokratijos būklę šalyje. Lietuvoje nevalstybinės organizacijos patiria sunkumų pritraukdamos naujus narius (socialinio ir pilietinio dalyvavimo stoka) bei rėmėjus, kurie užtikrintų reikalingų

finansinių lėšų skyrimą. Ši situacija lemia NVO nepatrauklumą visuomenei ir menką įtakingumą bei priklausomybę nuo valstybinio aparato resursų skirstymo. Remiantis minėta dominuojančia savanorystės samprata Lietuvoje, visuomenei menkai įdomus trečiasis sektorius ir mažas savanorystės populiarumo lygis šalyje yra dvi viena kitą lemiančios problemos: šalyje, kurioje nėra paplitusi savanoriška veikla kaip socializacijos priemonė ir bendruomeniškumo išraiška, NVO negali būti stiprios, nes jų veikla iš esmės ir remiasi savanorišku piliečių dalyvavimu. Ir atvirkščiai – silpnas trečiasis sektorius rodo savanorystės nepopuliarumą. Turint omenyje šį kontekstą, šalies NVO įsitraukia į specifinius komunikacinius santykius su savo išorinėmis tikslinėmis grupėmis (pvz., visuomene, valdžios institucijomis, kitomis NVO, privačiais rėmėjais, fondais ir t. t.); šie santykiai nusako NVO priklausomybę nuo jų donorų, palaikančių nevyriausybinių sektorių finansiškai ar politiškai.

Kitas sektorius, populiarinantis savanorystę Lietuvoje, yra *neformalus piliečių judėjimai*, kurių nors ir negalima laikyti įtakingais, tačiau jie pasižymi tvirtomis principinėmis nuostatomis. Tokių judėjimų šerdis daugiausia yra patys savanoriai, siekiantys išvengti juridinio apibrėžimo ir dėl to sąmoningai pasirenkantys neformalaus judėjimo formą, tačiau jų įtaką visuomenei riboja bent du veiksniai: 1) šie judėjimai yra negausūs tiek savo skaičiumi, tiek savo narių skaičiumi ir 2) jų sąmoningai pasirinkta neformali veiklos forma neleidžia jiems dalyvauti juridinėse veiklose, gauti paramą iš LR Vyriausybės ar ES fondų. Šie įtaką ribojantys veiksniai lemia ir tai, kad minėti judėjimai negali sau leisti visuomenėje matomų komunikacijos kampanijų, o patys judėjimų nariai daugiausia telkiasi socialiniuose tinkluose, t. y. siekia išnaudoti nemokamas sąveikos ir komunikacijos priemones. Neformalus piliečių judėjimai yra pajėgūs daryti nebent mažą įtaką atskiroms visuomenės grupėms; veikia anksčiau nei buvo suformuoti 2011 m. savanoriškos veiklos populiarinimo tikslai ir nepriklausomai nuo jų.

Trečias išskirtinas savanorystės populiarinimo sektorius Lietuvoje – *žiniasklaida*. Sektorius ypatingas tuo, kad a) daro reikšmingą įtaką visai visuomenei apskritai, pasinaudodamas turima galia ir b) savanorystės populiarinimo tema susidomėjo ir pradėjo ją intensyviau plėtoti kartu su 2011-ųjų *Europos savanoriškos veiklos metų* pradžia; tikėtina, kad kartu su jų pabaiga nuslops ir sektoriaus domėjimasis šia tema. Sektoriaus įsitraukimas į visuomenės informavimo / savanorystės viešinimo veiklas greičiausiai susijęs su atskirų žiniasklaidos priemonių plėtojama socialinės atsakomybės idėja, būdinga privačioms organizacijoms, ir su faktu, kad, įvairioms organizacijoms visus metus nuosekliai įtikinėjant visuomenę apie savanorystės naudą, pastaroji tema taps rezonansinė ir įgis potencialą didinti TV žiūrovų, dienraščių / interneto portalų skaitytojų skaičių, taigi ir konkrečios žiniasklaidos priemonės populiarumo, įtakingumo bei pelningumo rodiklius. Be abejo, žiniasklaidos sektoriaus sukuriamas temos populiarinimo efektas yra ypač reikšmingas ir leidžia apie savanorystės idėją kalbėti plačiau nei tai įstengtų padaryti visi kiti įtakos sektoriai atskirai. Antra vertus, žiniasklaida kaip visuomenės institutas patiria daug kritikos dėl šiandieninio komercinio ir pramoginio veiklos pobūdžio, lemiančio sunkumus dėl visuomenei svarbių, pozityvių,

tačiau neskandalingų temų diskutavimo žiniasklaidos erdvėje – tipinis tokios kritikos pavyzdys teorinėse publikacijose yra, pvz., Rubavičiaus (2004) pozicija; savanoriškos veiklos populiarinimo atžvilgio tokio pobūdžio kritiką išsako ir šio tyrimo informantai (žr. toliau šį skyrių).

Paskutinis organizacinis sektorius, kurį galima išskirti kalbant apie visuomenės įtikinėjimą savanorystės populiarinimo aspektu – *privačios verslo įmonės*. Pastarųjų motyvus plėtoti socialiai atsakingus projektus savo straipsnyje yra aptarusi R. Matkevičienė (2010); šie motyvai taikytini ir minėtam žiniasklaidos organizacijų susidomėjimui savanorystės tema aiškinti. Pažymėtina, kad dalis privačių įmonių, remiančių savanorystės idėją, šią veiklą pradėjo nuosekliai plėtoti gerokai anksčiau nei buvo nuspręsta 2011 m. paskelbti *Europos savanoriškos veiklos metais*, tačiau kita dalis jų aktyviau savanorystės populiarinimą pradėjo remti Lietuvoje ėmus garsiau kalbėti apie savanorišką veiklą. Pastarojo sektoriaus daroma įtaka visuomenei yra ypatinga ta prasme, kad įmonės pačios nevykdo arba tik iš dalies vykdo komunikacinius projektus savanorystės populiarinimo tema; jų vykdoma veikla šioje srityje daugiausia apsiriboja (nepaisant kelių išimčių) finansine parama NVO projektams, o jų lūkesčiai iš vykdomos socialinės atsakomybės veiklos – pozityvus įmonės vertinimas ir gera reputacija visuomenės akyse. Šio sektoriaus sukuriama įtaka yra orientuota į atskiras visuomenės grupes, daugiausia atitinkančias atskirų įmonių klientų ir potencialių klientų rinkos segmentus.

Lietuvoje pradėjusį veikti *visuomenės įtikinėjimo tinklą siekiant įtikinti žmones įsitraukti į savanorišką veiklą* iš išorės papildė ir ES politikos bei finansinės paramos mechanizmai. Pastarųjų sukuriamos veiklos sąlygos, tikslai ir skiriama finansinė parama atskiriems projektams ar programoms vykdyti šalyje tiesiogiai susijusi su vykdomosios valdžios institucijomis ir NVO sektoriumi (iš visų keturių aukščiau minėtų organizacinių įtikinėjimo sektorių). Vykdomoji valdžia privalo atsižvelgti į ES institucijų priimtus sprendimus (šiuo atveju – įgyvendinti 2011-ųjų *Europos savanoriškos veiklos metų* idėją) ir užtikrinti jų įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu, užtikrinti ES skiriamos finansinės paramos įsisavinimą, o NVO sektorius turi galimybę plėtoti savo vystomas veiklas su ES fondų ir programų finansine parama. Šiame lygmenyje vykstanti ES intervencija į savanorystės populiarinimą nacionaliniuose regionuose sukuria ir pridedamąją vertę – savanorystės idėjos ir praktikos internacionalizaciją.

Vidiniai ir išoriniai organizacijų ryšiai įtikinėjimo tinkle. Pažymėtina, kad aukščiau aptartus visuomenės įtikinėjimo organizacinius sektorius tinkle sieja *vidiniai* ir *tarpsektoriniai ryšiai*. Pirmuosius ryšius lemia sektorių organizacijų tarpinstitucinės sąveikos praktikos, kurios egzistuoja dėl panašios šių organizacijų vykdomos veiklos. (Svarbu pastebėti, kad neretai šie ryšiai būna konkurencinio pobūdžio.) O tarpsektorinių ryšių atsiradimą lemia organizacijų siekis savo veiklą vykdyti plačiai ir įvairiapusiškai turinio ir formos atžvilgiu, tuo sukuriant didesnę visuomenės įtikinėjimo efektą. Tarpsektoriniai ryšiai yra tiesiogiai susiję ir su a) atskirus projektus vykdančių organizacijų siekiu įgyti papildomų, jos pačios neturimų ar nepakankamai

turimų resursų tokiam projektui vykdyti arba b) galimybėmis bendrų projektų metu dalyvauti veiklose, nebūdingose pagrindinei organizacijos veiklai, tačiau jai aktualesiose.

Kaip pažymima Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje užsakytame ir Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centro 2011 m. atliktame tyrime,

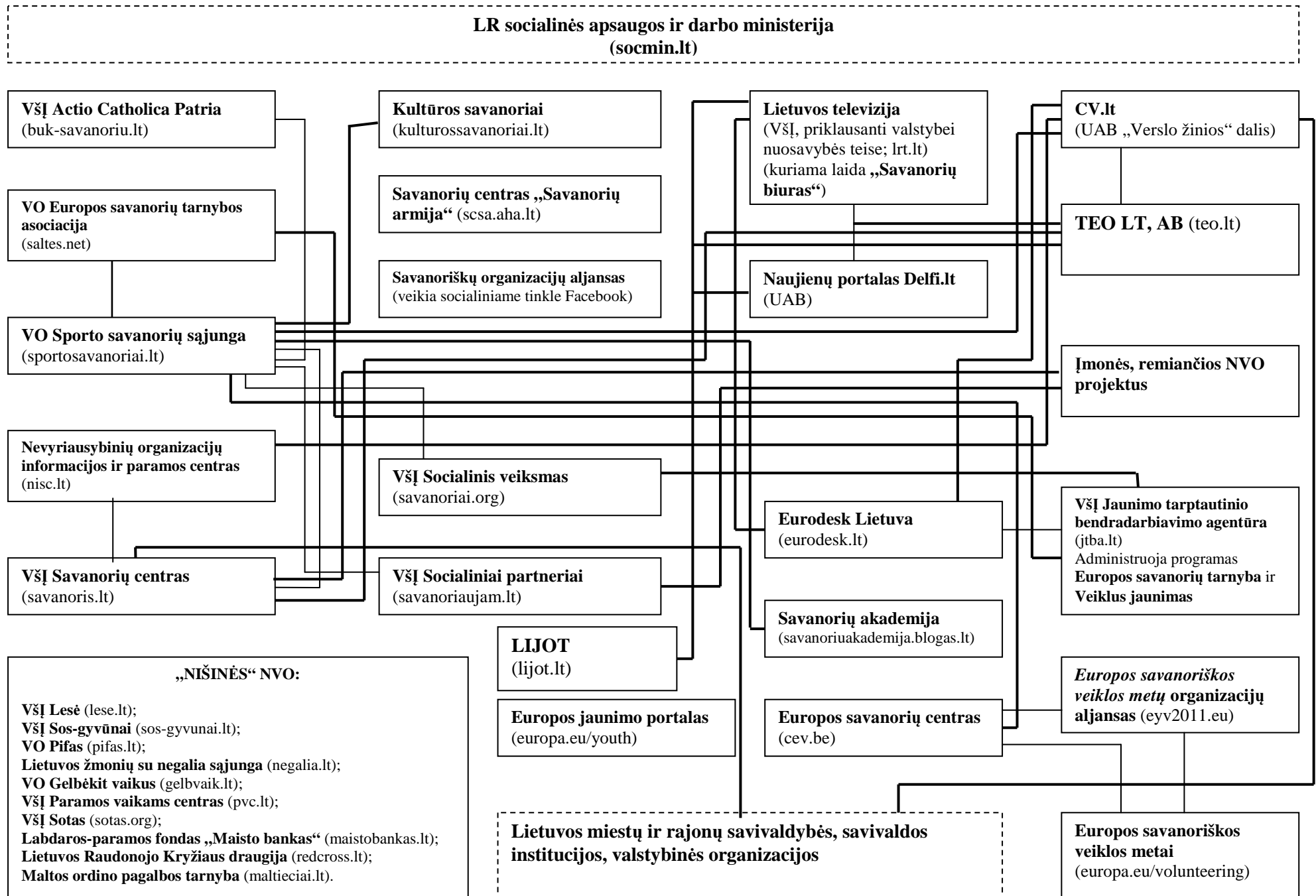
<...> Lietuvoje nėra atskiros institucijos ar centrinės savanorišką veiklą koordinuojančios organizacijos nei valstybės institucijų, nei nevyriausybinų organizacijų lygmeniu <...> (p. 73).

Tai matyti ir analizuojant organizacijų, populiarinančių savanorystę Lietuvoje, tarpusavio ryšių žemėlapi (žr. 3.1.2 pav.), kuriame galima akcentuoti, kad 1) Lietuvoje šiuo metu formuojasi keli aiškesni savanorystės populiarinimo organizaciniai branduoliai ir 2) dėl vienintelės savanorystės populiarinimą ir savanorystę šalyje koordinuojančios organizacijos NVO sektoriuje nebuvimo čia besikuriantys judėjimai yra linkę pasivadinti vardais, menamai nurodančiais minėtų veiklų koordinavimo nacionaliniu lygmeniu vaidmenį. Pvz., dalis analizuojamų nevyriausybinų organizacijų yra pasivadinusios *asociacijomis*, *sąjungomis*, *aljansais*, *centrais* – t. y. žodžiais, semantiškai nurodančiais tam tikrą *su(si)vienijimą* ar *su(si)telkimą* į *visumą*. Tokių žodžių vartojimas organizacijų pavadinimuose įneša nemažai painiavos, siekiant surasti, kuri organizacija gali būti vadovaujanti ir atsakinga už savanorystės populiarinimą ir koordinavimą visoje šalyje. Pastebėtina, kad dalis šių organizacijų savo interneto svetainėse skelbiasi turinčios *savanorių duomenų bazę* (pvz., *buk-savanoriu.lt*), o tai taip pat sukuria nacionalinės koordinuojančios organizacijos įspūdį.

Galima suskaičiuoti apie 8 NVO, užsiimančias vien savanorystės populiarinimu, 3 neformalius savanorių judėjimus ir daug įvairių „nišinių“ NVO, kurios savanorius kviečia įsitraukti į savo specifinę veiklą ir populiarina ne pačią savanorystę kaip idėją, o informuoja apie savanorių poreikį dirbti tam tikrose srityse, pvz., senyvo amžiaus žmonių priežiūra ar darbas su vaikų problemomis. Analizei aktualios minėtos 8 NVO, kurių pagrindinė veiklos sritis yra savanorystės populiarinimas ir koordinavimas; iš jų 3-ose galima rasti požymių apie savanorystės populiarinimo branduolio telkimą: a) *Lietuvos jaunimo organizacijų taryba*, vykdanči bendrus projektus su *privačiomis kompanijomis*, *Eurodesk Lietuva* ir *žiniasklaida*; b) *VO Sporto savanorių sąjunga*, viešinti daugumos savanorystę populiarinančių NVO veiklą bei dirbanti su *privačiomis kompanijomis* ir c) *VšĮ Savanorių centras*¹⁷, dirbantis su *Vilniaus miesto savivaldybe*, *privačiomis savanorystės idėjų remiančiomis įmonėmis* bei *Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centru*.

Be šių 3 branduolių, svarbu akcentuoti ir 2 branduolius, kuriuos formuoja privačios organizacijos: darbo paieškos portalas *CV.lt*, kurio savanorystės populiarinimo inicia-

¹⁷ VšĮ „Savanorių centras“ dar 2011 m. pirmoje pusėje galėjo būti identifikuojamas kaip vykdančias savanorystės populiarinimo veiklas; jo funkcijos organizacijos veiklos laikotarpiu buvo: koordinacinė, socialinė, kultūrinė, švietėjiška, pilietinė; šios funkcijos apėmė „visas amžiaus grupes, nepriklausomai nuo lyties, tautybės, sveikatos, religinių bei politinių įsitikinimų.“ Tačiau vėliau šio centro veikla buvo pristabdyta; ją iš esmės neigiamai vertina ir šio tyrimo informantai (žr. toliau šį skyrių), o 2012 m. Vilniaus m. savivaldybės Tarybos sprendimu organizacija buvo apskritai likviduota. Vis dėlto pirminėje savanorystę populiarinančių organizacijų identifikacijoje ji gali būti fiksuojama kaip ryškesnis Lietuvoje veikęs savanorystės populiarinimo projektų vykdytojas.

3.1.2 pav. Organizacijų, populiarinančių savanorystę Lietuvoje, tarpusavio ryšių žemėlapis (2011 m. kovo mėn.)

tyva matoma ir daugelyje Lietuvos savivaldos institucijų tinklalapių bei *TEO LT, AB*, kuri jau kurį laiką nuosekliai palaiko savanorystės projektus ir pati juos inicijuoja ar užsako savanorystės būklę Lietuvoje identifikuojančius tyrimus ir apklausas. Pastarieji du branduoliai kaip atskiri partneriai yra įsitraukę ir į kitus projektus. Likusios organizacijos, nurodytos žemėlapyje, vykdo daugiausia pavienius projektus ir iniciatyvas arba sąveikauja su viena ar dviem kitomis organizacijomis, nesukurdamos ryškesnio branduolio. Sąveika su viena ar dviem kitomis organizacijomis būdinga NVO, vykdančioms ES finansuojamus projektus ir tokiu būdu yra užmezgusioms ryšius su šių projektų tarpinėmis administruojančiomis institucijomis Lietuvoje (pvz., su *Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra*). Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad organizacijos, nesukuriančios tarpsektorinio branduolio, taip pat sėkmingai įgyvendina savo iniciatyvas populiarindamos savanorystės idėją Lietuvoje, kaip ir daug partnerių ir išorinių ryšių turinčios NVO ar privačios įmonės.

Aptartuose branduoliuose vyrauja daugiausia tarpsektoriniai ryšiai, t. y. branduolio centre esanti NVO ar privati įmonė vykdo savanorystės populiarinimo projektus kartu su kitų sektorių organizacijomis. Pastebėtina, kad vidinių ryšių tarp to paties sektoriaus organizacijų fiksuojama mažiau, o tai rodo, kad visos iniciatyvos populiarinti savanorišką veiklą daugiausia yra siejamos su individualiais mažesniais projektais, nesiekiant šių projektų jungti į centralizuotai koordinuojamą komunikacinę veiklą. Beveik jokių organizacinių ryšių nepalaiko neformalūs piliečių judėjimai ir atskiri savanorsytę populiarinantys projektai, remiami ES fondų.

Pirminės identifikacijos apibendrinimas. Socialinės inžinerijos požiūriu analizuojant Lietuvoje vykstantį *Europos savanoriškos veiklos metų (2011 m.)* populiarinimą, pastebėtina, kad LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija prisiėmė ir vykdo tipines socialinės inžinerijos veiklas – užtikrina palankios politinės, teisinės ir ekonominės aplinkos sukūrimą ir palaikymą, tuo keisdama ir tobulindama iki šiol egzistavusią terpę savanorystei pasireikšti. Su socialinės inžinerijos veiklomis susijusiose masinėse įtikinėjimo kampanijose (šiuo atveju – savanorystės populiarinimo komunikacinėse akcijose) Ministerija prisiima koordinatorės vaidmenį ir visuomenės įtikinėjimo funkcijas deleguoja kitoms organizacijoms. Dėl to šalyje formuojasi keli aiškūs savanorystės populiarinimo branduoliai, besitelkiantys apie vienas ar kitas nevyriausybinės organizacijas, kurios viešinio projektus vykdo kartu su kitų sektorių organizacijomis (žiniasklaida, privačiu verslu) ar ES parama. Svarbu pabrėžti, kad kol kas nėra fiksuojami aiškūs šių branduolių tarpusavio ryšiai, o tai reiškia, kad savanorystės populiarinimo klausimu skirtingos NVO ar kitų organizacijų iniciatyvos nesiekia bendradarbiauti, o savarankiškai populiarina savanorišką veiklą. Minėti populiarinimo branduoliai yra sudaryti iš tarpsektorinių organizacijų, kurios, įsitraukdamos į tokių socialiai atsakingų projektų vykdymą, siekia kiekviena sau aktualių tikslų (žiniasklaida – padidinti savo auditoriją, verslo įmonės – gerinti savo įvaizdį ir pan.). Pastebėtina, kad savanorystės populiarinimo projektuose daugiausia NVO yra tokių projektų iniciatorės ir vykdytojos, o kitų sektorių organizacijos tokius projektus palaiko finansiškai ar remia kitais resursais. Tai gali būti sietina su

vyraujančia nuostata, kad savanorystės idėja apskritai yra aktuali nevyriausybiniam sektoriui, bei su tuo, kad kitų sektorių organizacijos kaip pagrindinę vykdo kitokio pobūdžio veiklą, o prisidėjimas prie savanorystės populiarinimo suteikia joms anksčiau minėtą pridėtinę vertę. Identifikuoti organizaciniai sektoriai ir nusistovėjęs jų atsakomybės bei funkcijos besiformuojančiame visuomenės įtikinėjimo tinkle daugiausia orientuoja į demokratinį įtikinėjimo modelį, kuriam būdinga mažesnė priklausomybė nuo centrinių valdžios institucijų. Viena vertus, toks modelis užtikrina pliuralistinę nuomonių ir komunikacinių žinių raišką, kita vertus – negali užtikrinti, kad organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle visi jo vienetai būtų susieti pakankamai intensyviais tarpusavio ryšiais: kaip jau minėta, dalis savanorystę populiarinančių organizacinių branduolių menkai sąveikauja su kitais tinklo vienetais, tuo galimai sudarydami komunikacinės įtakos visuomenei netolygumą. Antra vertus, organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo kaip tokio formavimasis savanorystei populiarinti Lietuvoje sukuria didesnės komunikacinės įtakos visuomenei potencialą ir apsaugo nuo atsitiktinio įtikinėjimo.

3.2. Tinklo palaikomas savanorystės populiarinimo diskursas silpnojo įtikinėjimo požiūriu

Poskyryje pateikiami tyrime atliktos savanorystės populiarinimo diskurso analizės rezultatai, atskleidžiantys instituciniuose ES, Lietuvos žiniasklaidos, NVO sektoriaus, politiniuose ir privačių įmonių tekstuose 3.1 poskyryje minėtų organizacinių visuomenės įtikinėjimo sektorių kurtus ir remiamus savanoriškos veiklos ir savanorių įvaizdžius. Šie įvaizdžiai ir lingvistiniai visuomenės įtikinėjimo būdai silpnojo įtikinėjimo požiūriu buvo identifikuoti per tirtų tekstų temų ir lingvistinių dominančių analizę, požiūrių, tikslų, lūkesčių savanorystės atžvilgiu apibrėžimą, savanorystės vertinimo pagrindo tyrimą, su šia veikla susijusių vaizdo įvaizdžių nagrinėjimą. Tekstų analizė taip pat buvo papildoma atlikto tyrimo informantų išsakytais teiginiais ir nuomonėmis apie tokių tekstų susikūrimo aplinkybes, institucinius jų palaikymo motyvus, tarporganizacinių sąveikų įtaką būtent tokiai tekstų formai ir sukurtiems įvaizdžiams. Tekstų analizė padeda suvokti, kokiais principais remiantis visuomenė yra įtikinėjama imtis savanoriškos veiklos ir kaip šie principai siejasi su silpnojo įtikinėjimo ir mažųjų diskursų teoriniais pasiūlymais.

3.2.1. Europos Sąjungos institucijų savanorystės populiarinimo tekstai

ES tekstų apie savanorystę temos ir lingvistinės dominantės. ES institucijoms priskirtini tekstai gali būti skirstomi į tris dalis: a) *oficialūs politiniai tekstai*, apibrėžiantys savanorystės reikšmę ES socialinėje politikoje (pvz., Europos Komisijos komunikatas *ES politika ir savanoriška veikla...*, 2011; Trečiokienė, 2011 ir kt. – sukurti ir cirkuliuoja **ES lygmeniu**); b) *visuomenei skirti informaciniai tekstai*, parengti mažiau formaliu, patraukliu, įkvepiančiu ar žaismingu stiliumi (pvz., *Savanoriai Ma-*

ratone atranda save..., 2011; *Naujienlaiškis apie savanorystę...*, 2011 ir kt. – sukurti ir cirkuliuoja **ES** ir / ar **nacionaliniu lygmeniu**) ir c) *informaciniai tekstai*, skelbiantys ar kviečiantys dalyvauti konkursuose, programose ar informuojantys apie tokių konkursų rezultatus (pvz., *Finišuoja „Europos savanorystės maratonas 2011“*, 2011; *Mokymo kursai naujoms EST organizacijoms...* – sukurti ir cirkuliuoja daugiausia **nacionaliniu lygmeniu**). *Antro* ir *trečio* tipo tekstai veikia kaip *pirmo* tipo tekstų komunikavimo visuomenei arba *ryšių su visuomene* išraiškos. Vyraujanti bendroji tekstų tematika 2011 m. yra tiesiogiai susijusi su 2011 m. *Europos savanoriškos veiklos metais* ir jų metu įgyvendinamomis veiklomis arba su savanorystės samprata, reikšme visuomenei, bendruomenei ir atskiram individui. Su tuo susijusios ir plėtojamos tokių temų **potėmės**, kurias galima sugrupuoti taip:

- bendroji savanorystės teikiama nauda *visuomenei, ekonomikai, individams*;
- savanorystės įtaka *jaunimui*, jaunų žmonių *patirčiai*, savo kelio *suradimui* ir pan.;
- savanoriškos veiklos santykis su *mokamu darbu*;
- savanorystės sampratos *nacionaliniu požiūriu* ir ES pozicija šiuo klausimu;
- savanoriškos veiklos santykis su *atskirtį patiriančiais žmonėmis* (lyčių, negalios, amžiaus ir kt. požiūriais);
- savanorystė ir *mokymasis, saviugda*, tokio mokymosi pripažinimas;
- šiandieniai *iššūkiai*, atsirandantys plėtojant savanorišką veiklą.

Šios potėmės tiesiogiai nurodo ir išskirtinas *lingvistines tekstų dominantes*, t. y. tuos komunikacinius elementus, per kuriuos yra kuriamas ir palaikomas specialus savanorių, savanoriškos veiklos ir *Europos savanoriškos veiklos metų* įvaizdis, projektuojamas ES visuomenei. Visi analizuojami ES tekstai, susiję su savanorystės tema, akcentuoja bendrąją savanoriškos veiklos naudą, pasitelkdami *visuomenę, ekonomiką* ir *individa* kaip tos naudos subjektus. Visuomenės požiūriu pabrėžiamos komunitarinės sugyvenimo vertybės, tipinis to pavyzdys yra toks tekstas:

<...> Dabar, 2011-uosius paskelbus ESV metais (EYV), siekiama informuoti plačiąją visuomenę apie savanoriškos veiklos privalumus ir skatinti supratimą apie jos svarbą kuriant demokratiškesnę, rūpestingesnę ir atsakingesnę visuomenę. <...>

Ekonomikos požiūriu pasitelkiami moksliniai duomenys, nurodantys, kad savanoriška veikla daro reikšmingą įtaką šalių ūkiui ir – svarbu – gali prisidėti prie ekonominių problemų sprendimo (nors įtaka ekonomikai įvairiuose tekstuose pabrėžiama gana dažnai, savanorystė kaip dalinis ekonominių problemų sprendimo būdas yra siūlomas vos keliuose tekstuose):

<...> *Johns Hopkins* universiteto tyrimo duomenimis, savanoriškos veiklos sektorius gali sudaryti iki 5 proc. bendrojo vidaus produkto. Tai gali būti labai svarbu ekonominių sunkumų ir taupymo laikais. <...>

Savanorystės įtaka individo socializacijai daugiausia apibrėžiama per jos reikšmę **jaunimo** gyvenimui, o Europos Komisija politiniu lygmeniu tai akcentuoja vartodama žodžių junginius „pagrindinis jaunimo reikalų srities aspektas“ arba „politinio bendradarbiavimo jaunimo reikalų srityje prioritetas“.

Savonoriška veikla politiniu lygmeniu yra griežtai atskiriama nuo mokamo darbo, pastarajam apibūdinti pasitelkiama „profesionalumo“ perspektyva (vadinasi, savanorystė atskiriama nuo šios kategorijos ir siejama su *bet kokios kvalifikacijos žmonių pagalba bet kokioje srityje*, nors bendrajame savanorystės populiarinimo diskurse yra palaikomas ir *profesinės savanorystės* reiškinys, kai, pvz., gydytojai profesionalai savanoriauja gydydami ne savo šalyje); gretinama su „pagrindinėmis valstybės užduotimis“ ir išlaikomos *prevencinė* (savanoriai – tik pagalbininkai) ir *apsaugojamoji* (savanoriai nekelia grėsmės) apibrėžimų funkcijos:

<...> Savanoriai negali pakeisti mokamų darbuotojų. Savanorio ir samdomo darbuotojo statusai visiškai skiriasi. Organizacijos naudojami savanoriais kaip pagalbininkais, o ne kad išvengtų darbuotojų samdymo. Kai savanoriai nekelia grėsmės darbo vietoms, tarp mokamų darbuotojų ir savanorių gali megztis bendradarbiavimo santykis. <...>

Iš sąlygos sakinių (*kai...*, *tai...*) formavimo būdo matyti, kad prevenciniai ir apsaugomieji pranešimai siekia užtikrinti kooperavimosi mikroklimatą organizacijose, priimančiose savanorius: jeigu suvokiama, kad savanoriai nekelia grėsmės nuolatiniams darbuotojams, pastarieji savanorius turėtų palankiai priimti. Pastebėtina, kad šių nuostatų menkesnis akcentavimas Lietuvos viešojoje erdvėje atsiliepia dideliu dar tebeegzistuojančiu mokamų darbuotojų nerimu ir nesaugumo jausmu savanorius priimančiose organizacijose (matyti Lietuvos žiniasklaidos ir ypač NVO sektoriaus tekstuose, žr. 3.2.2 ir 3.2.3 paragrafus).

ES politiniuose tekstuose yra įtvirtintas kultūrinio, socialinio ir teisinio savanorystės statuso nevienodumo nacionaliniu lygmeniu suvokimas, laikomasi šalių autonomiškumo šiuo požiūriu užtikrinimo, nors savonorišką veiklą šalys supranta, apibrėžia ir traktuoja nevienodai,

<...> [Europos – M. G.] Komisija, laikydama subsidiarumo principo, neketina siūlyti vieno bendro savonoriškos veiklos modelio ar vienodinti savonoriškos veiklos kultūrą vietos ir regioniniu lygmeniu. <...>

Tačiau nors tokia nuostata ir yra akivaizdi savonoriškos veiklos kultūros ir suvokimo aspektu, savanorystės įvaizdžiai ES politiniuose tekstuose yra unifikuojami.

2011 m. plačiai visoje ES (taip pat ir Lietuvoje) vykusioje diskusijoje dėl savonoriškos veiklos sąsajų su *individo saviugda ir savišvieta neformaliu aspektu* bent dviem požiūriais atsispindi ir ES politiniuose dokumentuose: a) *savanorystė kaip mokymasis* suvokiama kaip efektyvus socialinės integracijos, reikalingos socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, instrumentas ir b) savanorystė turi būti oficialiai pripažįstama kaip neformalus mokymasis:

<...> savonoriška veikla – tai nauja vyresnio amžiaus piliečių ir neįgalių asmenų mokymosi, o drauge ir poveikio visuomenei, galimybė. Savonoriška veikla, kai jauni ir pagyvenę savanoriai dirba išvien ir remia vieni kitus, padeda geriau suprasti kitų kartų atstovus. <...>

<...> Savonoriška veikla gali apimti organizuotą mokymosi veiklą (vadinamasis neformalus mokymasis), kurioje savonoris sąmoningai dalyvauja, arba neorganizuotą mokymąsi (vadinamoji savišvieta). <...>

ES tekstuose išreikšti iššūkiai (tipinis politiškai korektiško žodyno terminas, nurodantis egzistuojančias problemas), kylantys savonorystei, susiję su aiškios teisinės sistemos, nacionalinių strategijų, kuriomis būtų skatinama savonoriška veikla, trūku-

mu; finansiniais apribojimais; pasiūlos ir paklausos atotrūkiu; nepakankamu savanoriškos veiklos pripažinimu; mokestinėmis kliūtimis ir pan. O nacionaliniu (Lietuvos) lygmeniu pirmiausia kaip problema akcentuojamas savanorišką veiklą reguliuojančio teisės akto nebuvimas (tipinis kalbėjimas 2011 m. pirmoje pusėje) bei savanorystės sampratos keitimosi būtinybė:

<...> Šiandien visuomenėje iš savanorių laukiama kitų dalykų – jautrumo vargstančiam ar kenčiančiam žmogui, jautrumo gamtai, aplinkos saugojimo ir panašių, susijusių ne tik su išlikimu, bet ir su gerovės kūrimu, veiksmy. Deja, senoji samprata neretai trukdo įsitvirtinti naujoms savanorio reikšmėms. Laikui bėgant sampratos keičiasi, tačiau tikrai daugiau žmonių dabar galėtų imtis savanorystės, jei suvoktų ją naujai. <...>

Pastarasis ES institucijų tekstas akcentuoja įdomų vertybinį savanorystės sampratos perorientavimą į klasikinę krikščionišką atjautą ar ekosąmoningumą (beje, siejasi su Lietuvoje pasigirstančiais balsais apie tik pramoginio tipo savanorystės klestėjimą), nurodant, kad toks perorientavimas leistų pritraukti daugiau savanorių ir atribotų visuomenę nuo pasenusių, nebedominuojančių, tačiau, sociologinių apklausų duomenimis, dar neišnykusių savanorystės kaip tarnavimo kariuomenėje ar sovietinio visuomeniškumo įvaizdžių.

Savanorystės vertinimo pamatas ES tekstuose: ES institucijų tekstai palaiko savanorystės kaip *fundamentaliųjų ES vertybių pamato* idėją: savanoriška veikla kuria pilietinę visuomenę, kurioje visi piliečiai yra solidarūs, bendruomeniškai aktyvūs, puoselėjantys toleranciją, pakantumą, numonių pliuralizmą ir kitas pamatines demokratijos vertybes. Išskirtinos dvi vertinimo pamato sudedamosios: a) *savanorystė ir sociopolitinės ES vertybės* bei b) *savanorystė ir humanistinės-komunitarinės vertybės*. Pirmoji vertybių grupė yra tiesiogiai susijusi su demokratijos kaip politinės santvarkos ir socialinio sugyvenimo formos įvertinimu; šioje grupėje akcentuojama, kad savanorystė tvirtina specialias demokratijai būtinas socialines nuostatas ir atitinkamą viešą elgesį:

<...> Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metai padės parodyti, kad savanoriška veikla, padedanti įgyvendinti Europos vertybes, pavyzdžiui, solidarumą bei nediskriminavimą, ir taip prisidedanti prie darnaus Europos visuomenės vystymosi, yra vienas iš svarbiausių aktyvaus pilietiškumo bei demokratijos aspektų. <...>

<...> Pilietinė visuomenė neišivaizduojama be aktyvaus ir savanoriško piliečių dalyvavimo spren-džiant valstybės ir visuomenės reikalus. <...>

Pastebėtina, kad oficialus *Europos savanoriškos veiklos metų* pavadinimas akcentuoja pirmiausia šios grupės palaikomą savanorystės įvaizdį – *savanorystė kaip aktyvaus pilietiškumo išraiška*. O kita savanorystės vertinimo pamato vertybių grupė, akcentuojanti savanoriškos veiklos svarbą visuomenės humanistinėms-komunitarinėms nuostatoms, atjautos ir pagalbos (taigi – humanistines) funkcijas išreiškia labiau per bendruomeninę įtrauktį, tuo išlaikydama sąsajas su sociopolitinėmis vertybėmis:

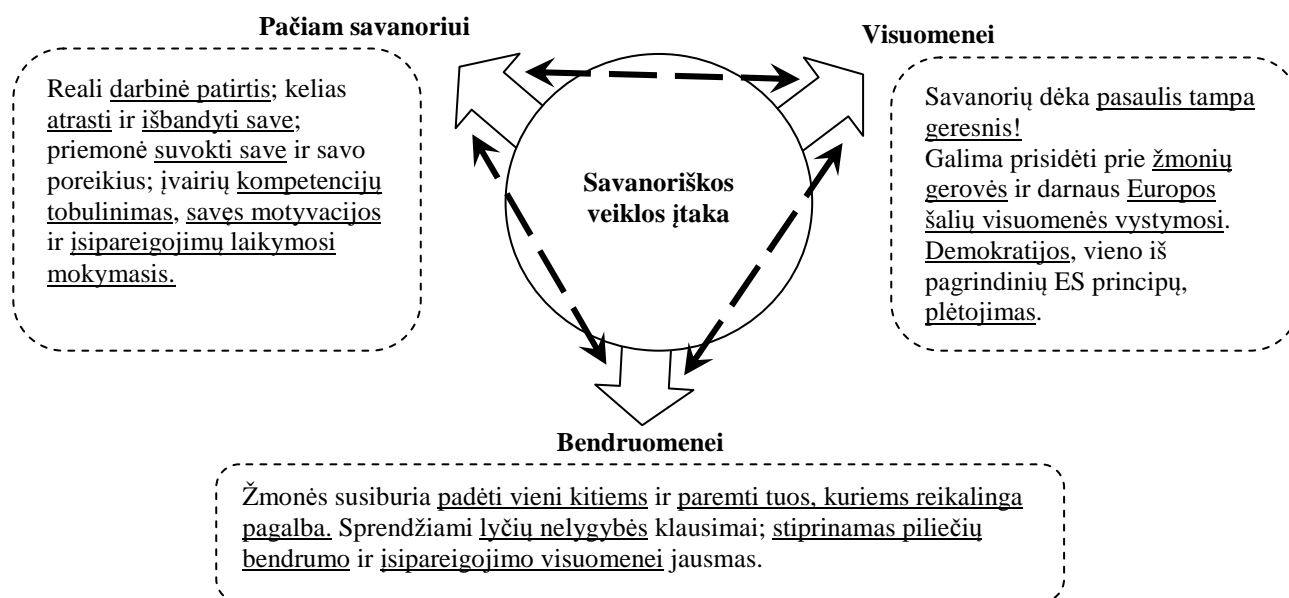
<...> Komisijos narė Vivian Reding: – Kiekviename iš mūsų slypi gebėjimas skirti daugiau dėmesio tiems, kuriems reikalinga pagalba, ir jais pasirūpinti. Savanoriška veikla stiprina kertines Europos vertybes – solidarumą ir socialinę sanglaudą. <...>

<...> Savanorystė padeda kurti žmogiškąjį ir socialinį kapitalą. Tai kelias link integracijos ir užimtumo ir svarbus veiksnys didinant socialinę sanglaudą. Būtent savanoriška veikla padeda įkūnyti pagrindines Europos vertybes – teisingumą, solidarumą, įtrauktį ir pilietiškumą. <...>

Galiausiai savanorystės vertinimo pamatas gali būti siejamas ir su ES planais ir politinėmis šios veiklos ateities projekcijomis. ES tekstuose patvirtinama savanorystės svarba Sąjungos vystymuisi ir gerovei, siejant tai pirmiausia su įvaizdiniu ES lygmeniu, ES įvaizdžiais pasaulyje:

<...> Apskritai Europos Sąjunga ateityje galėtų būti varomąja savanorystės politikos jėga, o savanoriška veikla, atsižvelgiant į subsidiarumo principą, vykėtų valstybių narių lygmeniu, vadovaujantis nacionaliniais prioritetais ir bendrais būsimo dešimtmečio Europos Sąjungos strateginiais tikslais. <...>

Požiūriai, tikslai, lūkesčiai savanorystės atžvilgiu ES tekstuose. Tipinis požiūris į savanorystę, atitinkamai formuojantis kitus savanoriškos veiklos suvokimo principus, yra *keitimosi, pokyčių* dominantė, pirmiausia įtvirtinta oficialiame *Europos savanoriškos veiklos metų* šūkyje „Volunteer! Make a difference“ (lingvistinė adaptacija Lietuvai – „Būk savanoris – keisk pasaulį!“). *Keitimosi, pokyčių* motyvas toliau eina per daugelį ES bei nacionalinių savanorystės įvaizdžio elementų įvairiuose tekstuose kaip a) privalomas šio šūkio kartojimas tuo atveju, jei atskirą savanorystės populiarinimo renginį ar projektą finansuoja ES programos ir b) organiška visuomenėje įsitvirtinusi savanoriškos veiklos suvokimo asociacija. Apskritai dominuojančius požiūrius apie savanorišką veiklą ES tekstuose galima skirti į tris grupes (žr. 3.2.1 pav.): savanorystės *efektų visuomenei*, *efektų bendruomenei* ir *efektų pačiam savanoriui* kryptys. Analizuojant atskiro individo santykio su savanoryste pristatymus, ES tekstuose (tai sutampa ir su kitų analizuojamų sektorių palaikomais savanorystės populiarinimo tektais) akivaizdi *naudos* dominantės reversija: jeigu įprastai savanoriška veikla yra

3.2.1 pav. Požiūriai į savanoriškos veiklos efektus ES tekstuose

suvokiama kaip pagalba bendruomenei ir visuomenei bei akcentuojama, kad viešieji reikalai (*res publica*) didele dalimi yra išsprendžiami su savanorių pagalba, tai retoriniu bei lingvistiniu požiūriu nuolatos drauge akcentuojama ir nauda pačiam savanoriui (*abipusė nauda, ...tačiau iš to naudą gauną ir... ir pan.*) – panašu, kad toks

naudos abipusiškumo pabrėžimas turėtų veikti kaip tikslinės grupės motyvacinis veiksnys ir diskurse naudojamas įtikinėjimo elementas. Kai kuriais atvejais (pvz., analizuojamuose Lietuvos žiniasklaidos tekstuose, žr. 3.2.2 paragrafą) šis motyvacinis veiksnys apskritai tampa dominuojantis ir savanoriška veikla daugiausia ir pristatoma pirmiausia kaip naudinga ją vykdančiam asmeniui.

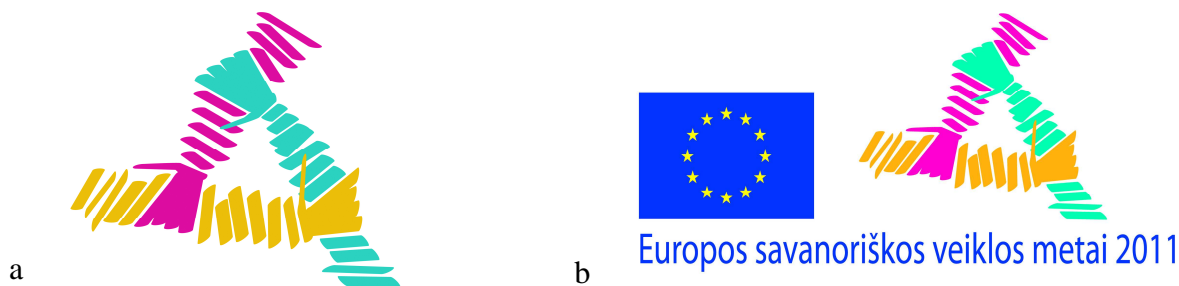
Nauda, kurią gauna individas iš savanoriškos veiklos, atskiriama nuo materialinio atlygio (mažiau ryškus aspektas ES tekstuose) ir siejama su patirties įgijimu, savo asmenybės ir polinkių supratimu, mokymusi ir įvairių kompetencijų (tarp jų atskirai išskiriama *tarpkultūrinė* kompetencija) įgijimu:

<...> Savanorystė yra puiki priemonė suvokti save ir savo poreikius, išbandyti sritį, kurioje žmogus norėtų ateityje dirbti, pažinti konkrečią profesiją, įgauti reikiamų įgūdžių. <...>

<...> Pirmiausia, savanorystė yra naudinga pačiam savanoriui, kadangi jis auga kaip asmuo – geriau pažįsta save, tobulina įvairias kompetencijas, mokosi save motyvuoti ir laikytis įsipareigojimų. Savanorystė – tai neformalaus ugdymo priemonė. <...>

O savanoriškos veiklos nauda bendruomenei yra akcentuojama per atskirų individų susibūrimą į *savitarpio pagalbos* grupes, bendruomenė pristatoma kaip socialinė aplinka, kurioje visada bus *silpnesniųjų žmonių*, reikalingų pagalbos (mažiau būdinga *savanorystės ir visuomenės* santykio pristatymui), tipinis žodynas yra susijęs su *bendrumo, bendrystės* dominante. O visuomenės ir savanoriškos veiklos santykis suprantamas daug plačiau: a) visuomenės suvokimas peržengia nacionalumo ribas (visuomenė – tai *Europa / pasaulis*), b) savanorystės nauda išreiškiama abstrakčiau, neišskiriami konkretūs savanorystės efektai (pasaulis tiesiog bus *geresnis*, augs žmonių *gerovė*) ir c) daugiau akcentuojami sociopolitiniai efektai (*demokratijos stiprėjimas* ir pan.).

Vizualiniai savanorystės įvaizdžiai ES tekstuose. Visos ES kaip geopolitinės struktūros ir EK atstovybės Lietuvoje palaikomiems *savanorystės* kaip socialinio reiškinių ir *savanorystės populiarinimo* kaip 2011 m. vykstančio komunikacinio proceso įvaizdžiams visų pirma būdingas *vizualinės simbolikos bendrumas*. Tai pasireiškia per specialių logotipų naudojimą įvairiose ES programose ir šių programų finansuojamuose projektuose: 2011 m. vykstančiam savanorystės populiarinimui visoje ES Europos Komisija buvo patvirtinusi specialias šių metų idėjos viešinimo taisykles ir

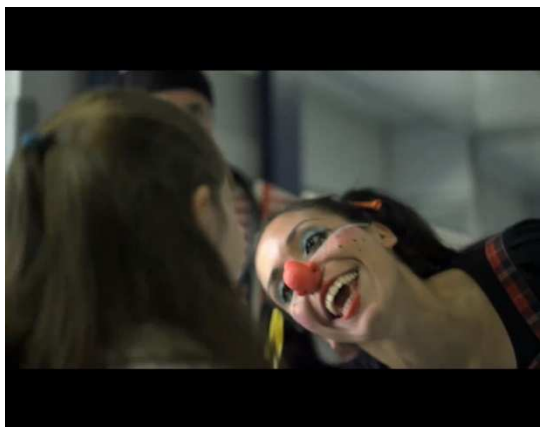

3.2.2 pav. Specialūs 2011-uosius Europos savanoriškos veiklos metus žymintys ES logotipai (<http://europa.eu/volunteering/lt>)

vizualinę simboliką, kuri, lingvistiniu požiūriu adaptuota visoms 27 ES šalims narėms, tapo vienu iš privalomų komunikacinių atributų įgyvendinant šių metų idėją. Svarbu pažymėti, kad šie specialūs logotipai (žr. 3.2.2 pav.) šalia atskirų įgyvendinamų pro-

jektų buvo privalomi tik tiems tokių projektų įgyvendintojams, kurie turėjo institucinių ar finansinių sąsajų su ES programomis, fondais ir agentūromis. Interpretacinė analizė yra aktuali daliniam logotipui: savanorystės svarbos idėja yra perteikiama naudojant stilizuotas *rankas* kaip simbolį, skirtingas rankų *spalvas* ir rankų *susikabinimą į uždarą ratą* kaip jų išdėstymo poziciją. Savanorystės perteikimas *rankos* simboliu yra apskritai būdingas visai 2011-ųjų *Europos savanoriškos veiklos metų* vizualizacijai tiek ES, tiek Lietuvos lygmeniu. Susikabinusių rankų pozicija nurodo tarpusavio pagalbos aktą: *ranka rankon, ištiesti pagalbos ranką, susikibti rankomis*. Susikabinimas į uždarą ratą akcentuoja bendruomeniškumą, savanorystę kaip naudos teikimą kitam žmogui, drauge ir naudos gavimą sau. Skirtingų spalvų rankos akcentuoja visuomenės įvairovę: kiekvienas visuomenės narys yra unikalus savo savybėmis, poreikiais, gyvenimo būdu ir kt.

Tyrimui surinkti instituciniai ES savanorystę reprezentuojantys vaizdo naratyvai gali būti skiriami į dvi dalis: a) visai ES bendri videotekstai apie *savanoriškos veiklos metus* ir b) ES atstovybių ir agentūrų ES šalyse narėse (šiuo atveju – Lietuvoje)

3.2.1 lentelė. ES videotekstų, populiariausių savanorystę, tipinė naratyvo logika

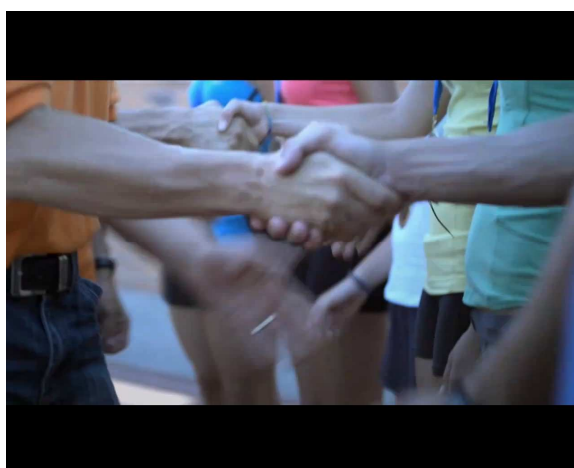
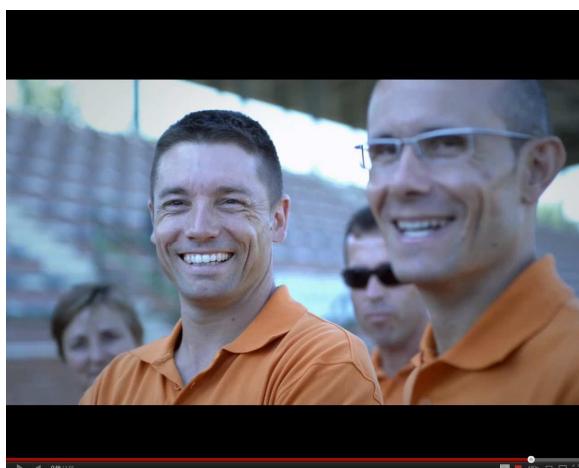
SITUACIJA PRIEŠ:	
ŽMONĖS: nuobodžiaujantys, vargstantys, laukiantys, liūdintys.	SITUACIJOS: betvarkė, chaosas, lūdesys, prieblanda, stagnacija.
	
SITUACIJOS TRANSFORMACIJA:	
SAVANORIŲ , kurie yra linksmi, besišypsantys, juokaujantys, pakilūs, dirbantys, ištiesiantys pagalbos ranką, išsprendžiantys problemas, atkuriantys pusiausvyrą, suvaldantys chaosą, PASIRODYMAS	
	

SITUACIJA PO:

Situacijų ir žmonių būsenos pasirodžius SAVANORIAMS: nušvitimas, pralinksėjimas, atsigavimas, atgijimas.

inicijuoti analogiški tekstai. Šioje vietoje ES videotekstams nepriskiriami tie tekstai, kurie buvo sukurti atskirų visuomenės narių ar organizacijų, atsiliepiant į vienus ar kitus ES skelbiamus savanorystės populiarinimo konkursus – tokie tekstai priskiriami atitinkamai pilietiniam ar nevyriausybiniam sektoriui. Visai ES bendri videonaratyvai, populiarinantys savanorystę ar pateikiantys patrauklų savanorystės įvaizdį, sintagminės priegos požiūriu iš esmės yra sukurti pagal tą pačią scenarijaus idėją: *pilkos kasdienybės, niūrios aplinkos ir chaoso transformacija į tvarką, harmoniją, džiaugsmą, problemos sprendimą po to, kai kokioje nors situacijoje atsiranda savanoriai* (žr. 3.2.1 lentelę, *Būk savanoris – keisk pasaulį! Europos Komisijos reportažas...*). Savanorių kaip gelbėtojų įvaizdis: *linksmi, besišypsantys, juokaujantys, pakilūs, dirbantys, ištiesiantys pagalbos ranką, sutvarkantys situaciją, atkuriantys pusiausvyrą, suvaldantys chaosą* dažniausiai **jauni baltieji abiejų lyčių** žmonės. Įdomu pastebėti tam tikrą, greičiausiai nesąmoningą, tačiau stereotipinę rasinę ir amžiaus skirtį: ne europidų rasės ir vyresnio amžiaus žmonės dažniausiai (nors tai ir ne taisyklė) yra savanorystės objektas, o ne savanoriaujantieji. Struktūrinės priegos požiūriu filmukams būdingas perėjimas iš *tamsos į šviesą, iš liūdesio į džiaugsmą, iš netvarkos į harmoniją* ir t. t. Filmukams būdingi simboliai – *šypsenos, susikibusios rankos* (žr. 3.2.3 pav.). Diege-

3.2.3 pav. ES videotekstų, populiarinančių savanorystę, tipiniai vizualiniai simboliai

tiniai filmų garsai padeda sukurti situacijos natūralumo efektą; ne diegetiniai garsai – specialią lengvą, žaismingą, tam tikra prasme – pakilią, džiugią žiūrovų nuotaiką. Situacijos, kuriose vyksta aptariama transformacija, yra tipinės savanorystės sritys: sveikatos apsauga, aplinkosauga, sportas, maistobankai ir pan.; šios situacijos nėra kaip nors specialiai išreikštos kultūriniu požiūriu, priešingai – situacijos nurodo tipines ir universalias Vakarų Europos kasdienybės situacijas.

Prie ES kuriamų vizualinio savanorystės populiarinimo tekstų priskirtini ir ES atstovybių bei agentūrų Lietuvoje inicijuoti analogiški tekstai – tokių naratyvų vizualinė išraiškos simbolika bus pristatoma analizuojant Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje inicijuoto konkurso „Nemarinuok laiko – savanoriauk!“ filmus (pvz., *Ineta Stasiulytė. Nemarinuok laiko – savanoriuk! Europos Komisijos reportažas...*) bei „Savanorystės himno“ videoklipą (*Savanorystės himnas – Mums pakeliui. Europos Komisijos reportažas...*). Nors šių filmų kūrėjai nėra susiję su minėta institucija Lietuvoje darbo ar pan. santykiais, šie filmai priskirtini ES vizualiniam diskursui dėl to, kad būtent Atstovybė Lietuvoje suformulavo ypač detalią filmų kūrimo užduotį, kurioje iš esmės jau yra perteikta pagrindinė filmų scenarijaus struktūra (žr. <http://ec.europa.eu/lietuva> bei 3.1. poskyrį). Pagal sintagminę prieigą tokia scenarijaus struktūra nurodo situacijos pokytį (žr. 3.2.4 pav.): **situacija „prieš“** – tai *nesavanoriavimas* (kuris struktūriniu požiūriu parodomas kaip *laiko*

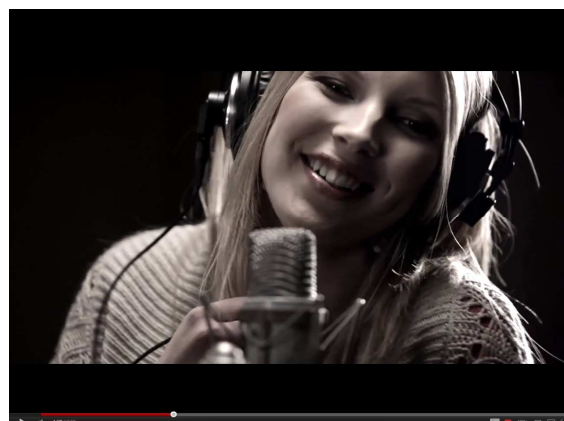

3.2.4 pav. ES atstovybių Lietuvoje videotekstai, populiarinantys savanorystę: kūrybinės užduoties vizualizacijos sprendimai

marinavimas, leidimas veltui, švaistymas, nuobodžiavimas); **situacija „po“** – tai *savanoriavimas* (struktūriniu požiūriu – *tinkamai praleistas laikas, filmo herojaus dienos įprasminimas*). Konkrečios naratyvinės skirties tarp šių situacijų nėra; situacija tiesiog pasikeičia, ir tiek. Filmuose, remiantis Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje suformuluota užduotimi, kaip žanrinės ir techninės poveikio priemonės panaudojama humoras, absurdas, netikėtumo veiksnys; juose vaidina žinomi žmonės. Tokios priemonės yra nurodomos pasitelkti siekiant sukelti „viruso“ efektą, t. y. siekiama, kad filmai būtų pakankamai patrauklūs ir žmonės jais dalintųsi internete.

„Savanorystės himno“ videoklipo sintagminiu požiūriu naratyvas kuriamas be transformacinių ir misionieriškų skirčių – *ryte atsikėlę žmonės važiuoja į miesto parką*

jo tvarkyti – rinkti šiukšlių, o atlikę šį darbą, tiesiog džiaugiasi buvimu kartu. Tai yra tipinė aukščiau analizuotų filmų *situacija „po“*, kuri paprastai susiformuodavo po to, kai įvykdavo transformacija ir kokioje nors situacijoje pasirodydavo SAVANORIAI ar herojus patirdavo savanorystės džiaugsmą. O šiame videoklipe savanorystė jau triumfoja, herojai nebeturi patirti jokių individuacijos virsmų, jie jau yra „savanorystės palytėti“ ir žino jos teikiamus privalumus, todėl klipe vaizduojami tiesiog laimingi žmonės: savanoriai ir himną dainuojantis choras (žr. 3.2.5 pav.). Plačios, jausmingos šypsenos kartu su himno melodija atitinkamai kuria patosišką klausytojo nuotaiką. Struktūriniu požiūriu videoklipas yra sumontuotas techniškai gretinant dvi skirtingas situacijas: savanorių veiksmą parke ir kitose vietose bei dainininkų darbą garso įrašų studijoje. Įdomu pastebėti, kad ir šiame videoklipe senyvo amžiaus žmonės – ne savanoriai, o savanorių darbo objektas. Videoklipo garsai – tik nediegetiniai: himno įrašo transliavimas. Kaip ir bendrųjų ES videotekstų atveju, taip ir Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje videoklipuose vaizduojamos situacijos ar simboliai nėra kaip nors specialiai išreikšti kultūriniu požiūriu: nefiksuojamos nei unikalios orientacijos į kurią nors tautinę, religinę, etninę ar

3.2.5 pav. Himno vizualizacija: laimingi savanoriai ir laimingi himno atlikėjai

kt. visuomenės grupę, nei koks nors specialus lietuviškumo ar europietiškumo artikulavimas. Apibendrinant šių videofilmų analizę, paminėtina, kad visi judančio vaizdo naratyvai yra orientuoti į jauno amžiaus (18–35 m.) žmones, o vyresnio amžiaus žmonės beveik niekaip nereprezentuojami kaip savanoriai; tie žmonės, kurie filmuose rodomi kaip savanoriai, daugiausia yra jauno amžiaus, sveiki ir energingi, o jų atėjimas ir atliekamų darbų reikšmė bei rezultatas parodomi per šypsenas, problemų išsprendimą, liūdesio išsklaidymą ir pan.

3.2.2. Savanoriškos veiklos įvaizdžiai nacionalinės žiniasklaidos diskurse

Žiniasklaidos tekstų apie savanorystę temos ir lingvistinės dominantės. Surinkti ir analizuojami 2011 m. žiniasklaidos tekstai yra susiję su proginiais šių metų įvykiais ir su žiniasklaidos sektoriaus drauge su kitais organizaciniais sektoriais vykdomais savanorystės populiarinimo projektais. Dėl to žiniasklaidos tekstai gali būti skiriami į

natūralaus žurnalistinio naujienų pranešimo proceso tekstus, parengtus kaip profesinės žurnalistų reakcijos į rezonansinius įvykius šalyje rezultatus ir tekstus, kur *žiniasklaida yra jų sklaidos kanalas, o tekstų autoriai yra atskiri visuomenės nariai ar organizacijos*. Pastarieji tekstai vis dėlto yra priskiriami žiniasklaidos sektoriaus tekstams dėl šių priežasčių: a) tipinis tokių tekstų skaitytojas nebūtinai bus pajėgus identifikuoti, kad teksto autorius nėra konkrečios žiniasklaidos priemonės žurnalistas pagal profesiją ir darbo sutartį; b) žiniasklaidos įmonės, įsitraukusios į savanorystės populiarinimo projektus ir sutikdamos publikuoti vienokius ar kitokius tekstus, iš esmės suteikia šiems tekstams savo kuriamos žiniasklaidos priemonės vardą, taigi c) tokie tekstai, nors ir parašyti ne žurnalistų profesionalų, bus daugiausia suvokiami kaip tos žiniasklaidos priemonės tekstai. Visi tokie tekstai, parengti ir publikuoti 2011 m., reaguoja į įvykius savanorystės populiarinimo renginius; pačius *Europos savanoriškos veiklos metus* kaip *progą*; įvykius, susijusius su savanorystės populiarinimo aplinka ar kontekstais, individualias savanorių patirtis ir pan. Tekstų formatas atitinka *pranešimų spaudai, interviu, straipsnio-reportažo, informacinės žinutės, esė* formatus. Specialios tekstų *potmės* ir *lingvistinės dominantės*, išryškinamos tekstuose, varijuoja nuo *abstraktaus bendrojo situacijos pokyčio* iki *konkrečių problemų* ar *savanorystės aspektų* ir, lyginant, pvz., su ES tekstais, yra labiau susijusios su individualiomis patirtimis bei akcentuoja platesnį, nebūtinai pozityvų savanorystės aspektų spektrą:

- *vidinių savanorio pokyčių, individuacijos procesų* viešinimas;
- *egzistuojančių* (stereotipinių) savanorystės ir savanorių *įvaizdžių* komentavimas;
- *egzistuojančių savanorystės problemų* ir jos *situacijos pokyčio* pristatymas;
- *susibūrimo į krūvą, bendruomeniškumo* sąsajos su savanoryste;
- *konkretūs savanorystės aspektai: laiko problema, baimė savanoriauti, senjorų* vaidmuo savanorystės procese, savanoriavimo *Europos vyrų krepšinio čempionate specifika*.

Atskirų **savanorių individuacijos procesų savanoriškos veiklos atžvilgiu akcentavimas** žiniasklaidos tekstuose yra išskirtinė savanoriškos veiklos plėtotės įvaizdžių dalis. Savanoriai parodomi kaip patyrę nušvitimą, iki jo gyvenę beprasmį gyvenimą, o patyrę savanorystės džiaugsmą – apsilavę, palypėję brandos laiptais aukštyn ir atradę svarbesnes nei materialinės vertybes. Įdomi *apsisprendimo, aukos, atsigręžimo* dominantžių naratyvinė išraiška, akcentuojanti voliuntaristinius, egzistencialistinius ir humanistinius individo žingsnius, reiškiančius jo atsisakymą gyventi tik sau ir beprasmiškai. Viena vertus, tokiuose tekstuose plėtojama *savęs ieškojimo* problema:

<...> Eglė: Ieškojau savęs ir savo vietos pasaulyje. <...> nebuvo tvirtai apsisprendusi, ką norėčiau toliau studijuoti, man reikėjo viską apmastyti. <...> (Adomavičiūtė, 2011),

kita vertus – akcentuojamas siekis *pakeisti beprasmę kasdienybę*:

<...> Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentas Donatas Kaikaris sako norėjęs pamatyti kitokį pasaulį ir pabudinti save iš gero ir patogaus gyvenimo, jau tapusio kasdienybė bei menkai vertinamo. <...> (Raškauskas, 2011),

tačiau nesiekama pradžios kelio idealizuoti, nes jis kartais būna tiesiog proziškas ir nesusijęs su lemtingais apsisprendimais:

<...> pamačiusi skelbimą, kad kviečiami savanoriai, ne itin juo susidomėjau, nes nebuvo daug informacijos, kas tai per veikla ir ką tie savanoriai apskritai daro. Tiesiog grupės draugės užpildė anketas, susigundžiau ir aš. <...> (Radvilavičiūtė, 2011)

Apsisprendę keistis žmonės turi įveikti tam tikras kliūtis, atlikti apsisprendimo, pasirinkimo ir aukos aktus, suponuojančius tolesnį jų herojinį kelią. Be minėtų aktų vėliau laukiantis moralinis atpildas būtų netikras, todėl tikras savanoris turi būti perėjęs dvejojimo ir pasiaukojimo išbandymus:

<...> Vis dėlto atsiranda žmonių, kurie ryžtasi įsitraukti į šią veiklą, paaukoti tam tikrus savo asmeninius poreikius dėl kito gerovės. <...> (*Savanorystė – verta, nors pinigų nemoka...*)

Tačiau savanorių laukiantis moralinis atpildas už sąmoningumą ir pasiaukojimą sukuria herojinius jų įvaizdžius ir nusako aukštesnį statusą, išskirtinumą visuomenėje:

<...> nuostabiausias jausmas apima tada, kai pamatai kitų savanorių švytinčias akis, kai jie, patyrę bent dalelę savanoriškos veiklos teikiamo džiaugsmo, išgyvena tikrą vidinę revoliuciją: keičiasi jų vertybės, o gerumas tampa prioritetu. <...> (Barkauskaitė, 2011);

<...> Po talkos moksleiviai prisipažino pajutę apvalę ne tik parkelį, bet ir savo vidų – visų veiduose buvo šypsenos, nors ir maskuojančios šiokią tokį nuovargį. <...> (*sigita.bukantaite*, 2011)

Šis individuacijos, vidinės brandos procesų akcentavimas savanorystės įvaizdiniu, populiarinimo lygmeniu, būdingas analizuojamam žiniasklaidos diskursui, įtikinėjimo požiūriu gali būti siejamas su L. Althusserio *didžiuoju ideologiniu subjektu*, kuris, paveiktas ideologijos, savarankiškai palaiko jos plėtojimą ir neapsisprendusiems subjektams yra pavyzdys ir imperatyvus idealas. Tačiau reikia pastebėti, kad neapsisprendę subjektai netiesiogine prasme taip pat daro įtaką žiniasklaidos diskurse fiksuojamiems savanorystės ir savanorio įvaizdžiams, t. y. jų nuomonės apie savanorystę yra atspindimos kaip stereotipinio mąstymo pavyzdys ir pateikiamos kaip kliūtys apsisprendusių savanorių veiklą pripažinti ir populiarinti:

<...> daugumai savanoriška veikla vis dar suprantama kaip laiko švaistymas ir skirta tiems žmonėms, kurie neturi gyvenime ką veikti. <...> (Adomavičiūtė, 2011)

Žiniasklaidos palaikomuose savanorystės populiarinimo tekstuose tokie vertinimai pateikiami daugiausia tekstų pradžioje kaip „atgyvenęs požiūris“, o savanorystės įvaizdžius nusakantys lingvistiniai požymiai suvokiami kaip neteisingi stereotipai, kuriuos apgailestaudami ar nusivylę komentuoja savanorystę atradę žmonės. Antra vertus, siekiama savanorystės plėtrą stabdančius stereotipus logiškai paaiškinti:

<...> Paklausta apie aplinkinių požiūrį, ji atsakė, kad kartais į savanorystę yra žiūrima kaip į žaidimą arba bevertį laiko leidimą. Žmonėms trūksta žinių apie šią veiklą arba jie tiesiog nesupranta, kokia to prasmė. <...> (*Savanorystė – verta, nors pinigų nemoka...*)

<...> Justas: Kai pasakai, kad esi savanoris, kai kurie mano, kad karys. Jiems sunku suprasti, kad gali dirbti be piniginių atlygio. <...> (Adomavičiūtė, 2011)

Pastebėtina, kad šis aiškinimas dažnai pereina į situacijos kaitos savanorystės srityje pristatymą, t. y. nurodoma, kad stereotipiniai įvaizdžiai egzistuoja, jų vis dar esama, išvardijami konkretūs pavyzdžiai (savanorystė – tai *bevertis laiko leidimas, žaidimas, laiko švaistymas*; savanoris – tai *karys* ir t. t.) ir akcentuojama, kad situacija vis dėlto keičiasi į gerąją pusę. Čia pirmiausia dominuoja situacijos pateisinimo ir paaiškinimo perspektyva, lietuvių vengimą savanoriauti aiškinanti istorinėmis aplinkybėmis ir jų socioekonominiais analogais dabartyje:

<...> Tačiau nereikia norėti, kad Lietuvoje savanorystės supratimas pasikeis staiga. Juk mūsų šalies žmonės ilgus amžius dirbo arba carui, arba partijai, o dabar dar daugelis pluša ir nesąžiningam įmonės bosui. Tad, matyt, kol nepagerės darbo kultūra, nebus pagarbos tarp darbdavio ir darbuotojo, tai ne itin padaugės ir tų, kurie dalį savo laiko norėtų skirti savanoriškam darbui. <...> (*Savanorystė – laiko gaišimas ar...*)

Neretas sovietmečio palikimo akcentavimas, kuriuo primenamos savanorystės sąsajos su visuomenine-politine sfera bei to suformuotomis neigiamomis visuomenės nuostatomis savanorystės atžvilgiu. Šioje situacijoje pabrėžiamas paradoksalus *priverstinės savanorystės* fenomenas:

<...> Galima kalbėti apie tam tikrą savanorystės alergiją, kurią žmonės jaučia dar nuo sovietinių laikų, kai visuomeninė veikla buvo priverstinai savanoriška. Toks darbas jiems kelia neigiamą asociaciją su politiškumu, dirbtinumu. Reikėjo laiko, kad žmonės šias asociacijas pamirštų, užaugtų nauja karta. <...> (Ogulevičiūtė, 2010)

Tačiau toliau sekant žiniasklaidos diskurse nušviečiama savanorystės situacija Lietuvoje matyti, kad **savanoriška veikla patiria panašius virsmus** kaip ir aukščiau analizuotos savanorių asmeninės nuostatos, t. y. naratyvas vystosi nuo istorinių negatyvių patirčių ir to paveikto stereotipinio savanorystės suvokimo visuomenėje iki tam tikros konkrečiai neapibrėžiamos *ribinės situacijos, lūžio taško*, kuris visuomenėje jau yra peržengtas ir nuo šiol situacija iš lėto gerėja:

<...> Sunkiausia savyje peržengti slenkstį. Jį jau įveikėme, dabartinę situaciją pavadinčiau tam tikru proveržiu“, – apie kintantį požiūrį į savanorystę kalba Savanoriškų organizacijų aljanso įkūrėjas Vaidotas Ilgius. <...> (Ogulevičiūtė, 2010)

O visą šį išplėstą žiniasklaidos tekstams būdingą naratyvą apie savanorystės situacijos virsmus Lietuvoje tuose pačiuose tekstuose perteikiant sutrumpintai, tačiau su panašiais situaciniais etapais, būdingas to pavyzdys būtų toks sakinytis:

<...> Lietuva yra viena mažiausiai į savanorišką veiklą įsitraukusių Europos Sąjungos šalių – „Eurobarometro“ tyrimai rodo, kad nuolat savanoriauja tik 11 proc. Lietuvos piliečių, kai Vakarų Europos šalyse tuo užsiima per 50 proc. gyventojų. <...> pastaruoju metu susidomėjimas savanoryste auga <...> (*Savanoriavimas – patirtis, įgyjama ...*)

Augantis susidomėjimas savanoryste žiniasklaidos diskurse vietomis perauga į tam tikrą euforiją, suponuojančią savanorystės kaip būsimo visų bėdų sprendimo būdo įvaizdį (tai ypač būdinga NVO diskursui); taip pat akcentuojama, kad pati savanorystės samprata Lietuvoje kinta – nes nauja karta ją suvokia naujai – ir mažiau siejasi vien su humanistiniais idealais bei vis daugiau yra tapatinama su linksmu praleistu laisvalaikiu ir mada (kituose tekstuose dėl tokios pokyčio krypties apgailestaujama ir tai suvokiama kaip problema – žr. toliau šiame tekste). Tai yra įdomus savanorystės įvaizdžio elementas, nes apskritai savanorystę populiarinančiuose tekstuose nedominuoja *linksma laisvalaikio* požymiai (nors jų esama), o daugiausia kalbama apie naudą sau, bendruomenei ir visuomenei; kita vertus, nauda sau gali būti suvokiama ir kaip gerai praleistas laikas ir su juo sietis holistinės savanorystės sampratos:

<...> 2011 m. Europos komisija paskelbė savanorystės metais. Naujaisiais laikais visuomenėje, o ypač tarp jaunimo, naujai suprantama ir savanorystė. Jaunosios karto savanorystės programos ir konkreiti veikla tik siaura juostele įsipina į tradicinį gailestingumo ir atjautos suvokimą, neretai krypsta į pramoginę pusę. Be abejo, ir pramogos yra sudėtinė savanorystės dalis. <...> („*Sielarodis*“ *stiprins savanorišką veiklą...*)

Tokio naujo požiūrio dominavimas atitinkamai veikia savanoriškos veiklos vykdymo aplinkybes ir sąsajas su kasdiene individo darbotvarke: savanorystė yra proginė, dažniausiai sutampanti su renginiais, kurie yra įdomūs atskiram savanoriui, ir todėl nereguliari, o dėl to savanorystės kultūra, kurioje savanoriška veikla suvokiama kaip nuoseklus, sistemingas darbas pasirinktoje srityje, nėra plėtojama. Kitaip tariant, Lietuvoje kartu su naujos kartos – jaunimo – palaikomomis savanorystės sampratomis kuriasi ir nauji savanoriavimo būdai:

<...> Jei pažiūrėtume į tuos, kurie du tris kartus per savaitę po kelias valandas skiria savanoriškam darbui, toks skaičius tikrai nėra dramatiškai padidėjęs. <...> (Ogulevičiūtė, 2010)

Pasikeitusi situacija tuo pačiu metu kelia **naujas problemas ir iššūkius**, susijusius su nykstančiais, tačiau tebeegzistuojančiais stereotipais ir pernelyg lėtu savanorystės populiarėjimu šalyje. ES tekstuose įtvirtinta nuostata nevienodinti savanorystės sampratų visoje Sąjungoje siejasi su žiniasklaidos tekstuose akcentuojamu lietuviškosios savanorystės sampratos nesutapimu su užsienio šalių suvokimu, tačiau tai siejama ne su kultūrinio esamos sampratos unikalumu (apie ką kalbama ES tekstuose), o su švietimo stoka:

<...> Lietuvoje ir užsienyje skiriasi pati savanorystės samprata. „Lietuvoje vis dar neaišku, kas yra savanoris, vyksta seminarai, aiškinantys šio žodžio reikšmę. Nors mūsų šalyje savanorystė dominasi vis labiau, tačiau tai dar nėra populiarus dalykas nei tarp jaunų, nei tarp vyresnio amžiaus žmonių. <...> (*Savanoriavimas – patirtis, įgyjama...*)

Iš pastarosios bei jau minėtos *savanorystės sampratos kaitos* tendencijų kyla ir minėtas nepasitenkinimas pramoginio pobūdžio savanorystėje, akcentuojantis tik sąlygišką, išorinį savanoriškos veiklos populiarumą, galintį sudaryti klaidingą įspūdį apie savanorystės padėtį Lietuvoje. Čia išryškinama *masiškumo* ir *trūkumo* priešprieša: „veržiasi tūkstančiais“ *versus* „prisikviesti sunkiai pavyksta“. Nuo šių probleminių ištarų neatšiejamos ir sąsajos tarp *pramoginio tipo savanorystės* kritikos ir *savanorystei kaip mada* išsakomos kritikos žiniasklaidos diskurse:

<...> Sporto, muzikos renginiai, festivaliai savanorių sulaukia tūkstančiais, tačiau rimtesnis darbas – slauga, neįgaliųjų, senukų priežiūra sudomina tik retą. <...> Deja, nevyriausybinės organizacijos sako, kad savanoriai veržiasi tik į patrauklias veiklas – pramoginius renginius, švarinimosi, maisto rinkimo akcijas, donorystę. Tačiau sudėtingam darbui prisikviesti sunkiai pavyksta. <...> (*Savanoriai vengia rimtesnio darbo*, 2011);

<...> Man kelia šypsni tai, kad žmonės užsiima savanoriška veikla vaikydami mados. <...> – pasakoja Aurimė. <...> (*Tarp „EuroBasket 2011“ savanorių...*, 2011)

Pabrėžtina ir perskyra pačioje savanoriškos veiklos sferoje: egzistuoja *patrauklios* ir *nepatrauklios*, *pramoginės* ir *rimtos*, *lengvos* ir *sudėtingos* savanorystės sritys bei atitinkami jų įvaizdžiai ir su šiais įvaizdžiais siejamos savanoriškos veiklos populiarumo tendencijos.

Svarbi su savanoriškos veiklos problemomis susijusi įvaizdžių dalis yra *savanorystės* ir *piniginių santykių* sąsajos. Šioje situacijoje greičiausiai veikia stereotipinis savanoriškos veiklos ir finansinio neatlyginamumo, nemokamumo įvaizdžių tapatinimas, suponuojantis nuostabos ir nepasitenkinimo retoriką tuose žiniasklaidos tekstuose, kuriuose aprašomas susidūrimas su finansiniais aspektais savanoriškoje veikloje. Čia išskirtinos dviejų tipų nepasitenkinimo ištaros: a) individo pasiryžimo savanoriauti ir

jo finansinio prisidėjimo klausimo diskusijos bei b) savanorišką veiklą propaguojančių organizacijų finansinės veiklos pusės komentarai. Viena vertus, klausiamo, ar savanoris turi mokėti už savo norą savanoriauti:

<...> Nėra jokių papildomų kriterijų, išskyrus vieną - norėdamas tapti savanorių sąjungos nariu, turi už tai... susimokėti. Narystės mokestis nėra didelis, mokestį gali susimokėti kiekvienas dirbantis žmogus. Tačiau savanorystės veikla nesiekia finansinio pelno, kitaip tariant, yra neatlygintina. Kodėl gi tada žmogus, nusprendęs tapti savanoriu, dar ir turi susimokėti už norą padėti kitiems? <...> (*DELFI skaitytojas Marius*, 2011);

<...> VALIO! Aš tinku – mane kviečia į parengiamuosius savanorių mokymus. Akimis permetu laišką. Mokymai vyks sodyboje, dvi dienas, visos sąlygos dalyvauti su vaikais ar kitais šeimos nariais. Šaunumėlis!... o kas gi čia? Nakvynė - 30 Lt asmeniui, maitinimas - 25 Lt asmeniui, mokymai - 100 Lt. Brangoka ta mano taip trokštama savanorystė... <...> (*Ladore*, 2011);

kita vertus – išviešinamas parodomasis savanorišką veiklą remiančių organizacijų veiklos pobūdis, jų orientacija tik į viešumą, žiniasklaidos dėmesį, viešųjų ryšių veiklas ir atitinkamai į pozityvų šių organizacijų įvaizdį bei netgi manipuliacinius jo elementus, dėl ko savanoriškos veiklos rėmimas ir populiarinimas galiausiai siejamas su verslu:

<...> Vienas po kito pasipylė atsisakymai remti. Paaiškinimai daugiau nei keisti, neva nebegali skirti paramos, pamiršo, jog prisižadėjo remti kitą fondą... Tačiau visi netiesiogiai, neoficialiai davė suprast, kad mes per maži, apie mus nedaug kas žino, o tai reiškia, kad nebus reklamos, niekas nefotografuos, nerašys spauda, neplos susijaudinę žmonės... o juk versle tai, kas neduoda gražos, reiškia neigiamą rezultatą. <...> (*Mondis*, 2011)

Dar vienas finansinis aspektas, pastebimas žiniasklaidos diskurse – bendrojo neišprusimo suponuojami stereotipiniai valdžios sektoriaus savanorystės suvokimo būdai, darančys įtaką savanoriškų organizacijų veiklos finansavimui. Beje, pabrėžtina, kad ši problema kuria daugiau ne teigiamus ar neigiamus savanoriškos veiklos įvaizdžius, o palaiko tipinį stagnacinio valdžios sektoriaus ir neišprususio valdininko įvaizdį:

<...> „Bendraujant su valstybės ir savivaldybių darbuotojais gana sudėtinga išaiškinti, kas yra savanoriška tarnyba. Kartais, kai sužino, kad tarnyboje dirba savanoriai, negali suprasti, kam tokiai tarnybai reikalingi darbuotojai, kuriems mokamas atlyginimas“, - sako R. Povilaitis. <...> (*Ogulevičiūtė*, 2010)

Žiniasklaidos diskurse aptariamos ir problemos savanoriškų organizacijų viduje, kylančios tarp organizacijos atstovų ir joje dirbančių savanorių. Čia išryškinamas organizacijose pasitaikantis savanorių panaudojimas juodam darbui atlikti ir pačių savanorių motyvacijos problema. Savanorių motyvavimas kaip probleminė sritis apskritai yra įdomus analizuojamos situacijos dėmuo, nes vieni, jau minėti žiniasklaidos diskurso tekstai savanorių pristato kaip sąmoningą ir išskirtinį individą, esantį aukščiau kitų, o kituose kalbama apie pačių savanorių nurodomus jų motyvavimo būdus:

<...> Nors savanoriai dažniausiai nurodė, kad juos motyvuotų ekskursijos, mokymai, padėkos ar rašomos rekomendacijos darbdaviams, organizacijos dažniausiai savo savanorius motyvavo dėkodamos per renginius ar tiesiog pagirdamos žodžiu. <...> (*Simanavičiūtė*, 2011);

<...> Taip pat esu susidūrusi ir su neatsakingu požiūriu į savanoriavimą, t. y. organizatoriai išnaudoja savanorius kaip darbo jėgą, nesuteikdami galimybės net pasisemti įdomios patirties.

<...> (*Dijokaitė*, 2011)

Apskritai dauguma savanorystės problemų žiniasklaidos diskurse daugiausia kildinamos iš bendrojo informacijos trūkumo ir žmonių nežinojimo, kas yra savanoriška veikla, kaip ja užsiimama ir kur reikėtų kreiptis, jei norima savanoriauti:

<...> J. Januškevičienės žodžiais, Lietuvoje yra nemažas informacijos trūkumas – „lietuviai nepakankamai informuoti, kaip gali prisidėti prie nevyriausybinių organizacijų veiklos, jie nežino, kur kreiptis, kad taptų savanoriais, tuo labiau nežino, kokią didelę naudą gali sukurti savanoriška veikla“. <...> (Simanavičiūtė, 2011)

Žiniasklaidos diskurse savanorystės populiarinimo tematikoje atsispindi ir **susibūrimo į krūvą, bendruomeniškumo** sąsajos su savanoriška veikla. Šiuo požiūriu tipiška akcentuojama, kad susibūrę į krūvą žmonės gali išspręsti problemas daug greičiau ir efektyviau, o savanoriška veikla stiprina bendruomeniškumo jausmą, bendruomeninius ryšius ir, atvirkščiai, stipriose bendruomenėse ir savanorystei vystytis yra palankesnė aplinka. Tokiu būdu savanorystei per bendruomenės ir bendruomeniškumo dominantes priskiriami ir požymiai *savitarpio pagalba, jaukumas, kaimynystė, bažnyčia, parapija* ir kt.:

<...> Pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose savanorystė populiarė, nes ten daug gajesnė bendruomeninė savitarpio pagalba dviasia. <...> Galbūt tarp vyresnio amžiaus žmonių yra to skepsio savanoriškos veiklos atžvilgiu, bet miesteliuose, kaimiškose vietovėse jie daugiau savanoriauja. Jiems svarbu bendruomeninis jaukumas. Jie nori daryti gerus darbus kaimynui ar draugui. Bažnyčios paraginta miestelio bendruomenė aktyviau įsitraukia į parapijoje organizuojamą savanorišką veiklą. <...> (Ogulevičiūtė, 2010)

Galiausiai žiniasklaidos diskurse kaip specialios lingvistinės dominantės yra atspindimi įvairūs **nevertybinio pobūdžio aspektai**, kuriantys ypatingus lietuviškus savanorystės įvaizdžius ir, pvz., neapsisprendusiai auditorijai nurodantys specifines savanoriškos veiklos ypatybes, su kuriomis bus susiduriama įsitraukus į šią veiklą, ar tiesiog informuojantys apie 2011 m. būdingas savanorystės Lietuvoje dalis. Šių aspektų apibendrinimas žiniasklaidos diskurse yra pateikiamas 3.2.2 lentelėje. Čia galima išskirti *laiko, baimės, senjorų savanoriavimo, savanorystės Europos vyrų krepšinio čempionate specifikos* kategorijas. Nevertybinio pobūdžio savanorystės įvaizdžių aspektai žiniasklaidos diskurse dažnai pristatomi kaip problemos, trukdančios savanorystės plėtrai, tačiau prie problemų tematikos jos nepriskirtinos dėl ypatingo jų akcentavimo savanorystės populiarinimo metu: pvz., jei nori būti savanoriu, turi įvertinti, ar galėsi tam skirti laiko ir įveikti savyje kylantį baimės jausmą.

3.2.2 lentelė. Nevertybinio pobūdžio savanorystės įvaizdžių aspektai žiniasklaidos diskurse

Kategorija	Kategorijos raiškos žiniasklaidos diskurse komentaras	Žiniasklaidos diskurso elementai, kuriems būdinga konkreti kategorija
Laiko problema	Renginių organizavimas darbo valandomis ir galimybė savo dienotvarkėje rasti laisvų valandų savanorystei – tipinis laiko problemos išryškėjimas.	<...> Kai esi dirbantis žmogus, turi apriboti savo savanoriavimą, kadangi <u>daugelis programų, renginių būna organizuojami darbo valandomis</u> . <...> (Dijokaitė, 2011)
Baimė savanoriauti	Baimės jausmas paprastai pristatomas kaip ryžto savanoriauti stabdys ir pirminis jausmas pradėjus šią veiklą.	<...> Ne kartą esu susiradusi konkrečias sritis, kur galėčiau padėti, bet <u>pritrūkdavo drąsos pradėti</u> . – Tiesa, <u>pirmieji žingsniai būna nedrausūs</u> . <...> (Ogulevičiūtė, 2010)
Senjorų savanorystė	Senjorų savanorystės nepopuliarumas Lietuvoje daugiausia aiškinamas informacijos specialiai jiems trūkumu ir nepakankamu savanorystės organizatorių dėmesiu senjorams kaip potencialiems savano-	<...> Kalbant apie senjorus, manau, yra <u>per mažas skatinimas jiems prisidėti</u> . Tikrai yra <u>aktyvių pagyvenusių žmonių, kurie aktyvūs ir nori taip pat nuveikti kažką naudingo</u> , tuo labiau, kad jie turi daugiau laisvo laiko. <...> (Dijokaitė, 2011);

	riams, taip pat kvietimų savanoriauti sklaida daugiausia moderniomis komunikacijos technologijomis. Senjorai tipiška apibūdinami kaip perspektyvūs savanoriai, kurių skatinimui įsitraukti į savanorystę turi būti skiriamas didesnis dėmesys.	<...> Kitos žmonių grupės, vidutinio amžiaus ir vyresni žmonės, ypač senjorai, <u>yra didelė problema</u> . Vidutinio mažiau grupė, dirbantieji, viską skaičiuoja pinigais, o senjorai galėtų įsitraukti į mūsų veiklą, bet čia <u>turbūt daugiausia įtakos turi ryšio kanalai</u> . Savo kultūrinius projektus vykdomė internetu, dėl to vyresniems žmonėms būna sunku mus pasiekti. <...> (Simanavičiūtė, 2011)
Savanorystės Europos vyrų krepšinio čempionate specifika	Sutapimo, kad 2011-ieji yra ir savanoriškos veiklos populiarinimo, ir šio krepšinio renginio organizavimo Lietuvoje metai, dėka renginys buvo pristatomas kaip puiki aplinka savanorystei reikštis. Tipinis kalbėjimas apie savanorius čempionato metu buvo: a) neįkainojamos jų darbo reikšmės sklandžiai renginio eigai akcentavimas ir b) mažų nesklandumų kasdieniame savanorių darbe čempionato metu paminėjimas ir patikinimas, kad nesklandumai buvo menki.	<...> Buvau „EuroBasket 2011“ savanorė. Ir pradžiai galiu pasakyti tiek – mesčiau viską, jei kas atsuktų laiką atgal. <u>Dirbčiau iš „dūšios“ vėl po dvylika valandų su tuo būriu žmonių, kurie sukūrė krepšinio šventę. Mes išties buvome ta nematoma, į priekį čempionatą varanti „Baltoji“ jėga</u> . <...> (<i>Ši veikla padarė mane geresniu...</i> , 2011); <...> Europos čempionato savanorių grupės vadovas Arnas Marcinkus neslėpė, <u>kad turnyro metu iškilė ne viena problema ir kad anaipol ne viskas sekėsi sklandžiai. Tačiau jis užtikrino, kad iškilusios kliūtys nebuvo milžiniškos</u> . <...> (Davidonytė, 2011)

Savanoriškos veiklos vertinimo pamatas žiniasklaidos diskurse. Analizuojamuose žiniasklaidos tekstuose savanoriška veikla vertinama per jos sukuriamus efektus savanoriaujančiam asmeniui ir savanorystės objektui (visuomenei, bendruomenei, pagalbos reikalingam žmogui). Pastebėtina, kad žiniasklaidos diskurse dominuoja savanorystės kaip naudos savanoriui vertinimo pamatas, kuris veikia greičiausiai kaip motyvas savanoriauti (tai matyti ir kitų sektorių savanorystės populiarinimo diskursuose). Naudos sau įvaizdžiai kuriami per materialinio atlygio svarbos paneigimą savanoriškos veiklos sferoje ir nematerialinio pasitenkinimo idealizavimą, pozityvių emocijų kaip savanorystės rezultato išryškiniimą:

<...> Tai altruizmas, iš kurio tu gauni be galo didelę moralinę naudą, tau suteikiama galimybė pabendrauti su įvairaus rango žmonėmis, pabuvoti vietoje, kur galbūt niekada nepabuvosi, tai – ir teatro scenos užkulisiai, galimybė padaryti tai, apie ką svajojai – vaidinti, rašyti, vertėjauti, bendrauti su svečiais, menininkais, matyti galutinį darbo rezultatą ir žinoti, kad be tavęs jo galbūt net nebūtų – tai taip malonu. <...> (Klybaitė, 2011);

<...> Gera daryti gera. Gerą matyti šypsenas veide, gera veikti, gera buvo būti drauge. Visa tai reikia patirti. Tokios vertingos patirties mums reikia, tokios vertingos patirties mums šiandien trūksta. <...> (*Reikia tiek nedaug, tik lašelio drąsos*, 2011);

<...> Eglė, Justas ir kiti jauni, entuziastingi savanoriai keičia Lietuvoje nusistovėjusią tvarką į gerąją pusę, kai už padarytą darbą gauna ne piniginį atlygį, o tai, kas neįkainojama – džiaugsmą! Vienas iš didžiausių gyvenimo džiaugsmų yra dalintis su kitais tuo, ką turi geriausio, padėti kitam. <...> (*sigita.bukantaite*, 2011)

Antra vertus, savanorystės teikiamas atlygis pačiam savanoriui, nors ir išreiškiamas kaip nematerialus ir apibrėžiamas patosiškomis emocijomis, turi ir labai konkrečias išraiškas, motyvuojančias savanoriauti – tai ko nors (pvz., krepšinio žvaigždžių) pamatymas, pabuvimas kur nors, ko nors patyrimas, pabendravimas su kuo nors ir t. t. Viena iš konkrečių naudų – įrašas apie savanoriavimą asmens gyvenimo aprašyme ir

potencialiai didesnė įsidarbinimo galimybė tuo atveju (ne visada), jei darbdavys vertina savanorišką veiklą:

<...> Jei esate savanoris ir ieškote darbo, apie tai, kad užsiimate savanoryste, pravartu nurodyti gyvenimo aprašyme, nes tai padidina galimybes būti pastebėtiems ir pakviestiems pokalbiui dėl darbo. Vis dėlto ne kiekvienam darbdaviui tai yra svarbu. <...> (Girdziušas, 2011)

Savanoriškos veiklos efektai visuomenei ir / ar kitam individui daugiausia išreiškiami per *keitimo, pokyčio, pagalbos, pozityvių norų* ir kt. lingvistines dominantes. Potencialiems savanoriams įteigiamas galios keisti situaciją pojūtis ar apeliuojama į poreikį prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo, supriešinant didelę visuotinę naudą, gerovę su nedidelėmis savanorio laiko sąnaudomis, asmeninėmis pastangomis, mažais darbais. Tokia komunikacinė priešprieša gali sukurti dvejopą efektą: a) prevenciniu aspektu savanoris įtikinamas (eliminuojamos jo galimos abejonės), kad jis su savo iniciatyvomis nėra per mažas, nes ir jos kažką keičia ir b) tarsi parodoma, kad savanoriška veikla nepareikalaus daug jėgų, daug laiko ar daug įdirbio, nes ir *su mažai galima nuveikti daug*:

<...> Juk savanorystei nereikia titulų ar kažkokio specialiai parinkto laiko. Savo darbais, net pačiais mažiausiais, prie visuomenės gerovės galime prisidėti kasdien“, – sako Loreta Senkutė, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LiJOT), organizavusios Savanoriškos veiklos sostinių konkursą, prezidentė. <...> (*Paskutiniosios Savanoriškos veiklos sostinės..*, 2011)

<...> Savanorystė – nesavanaudiškas savo jėgų, dėmesio, tikėjimo skyrimas nepažįstamiems žmonėms – yra vienas iš nedaugelio šiuolaikinių „vaistų“, nejučia gydančių mūsų sergančią visuomenę. <...> (Arbačiauskas, 2011)

Antra vertus, kartais potencialių savanorių nereikia specialiai įtikinėti, nes jie ir patys jaučia norą pakeisti vieną ar kitą situaciją į gerą pusę. Tai, pvz., būdinga Europos vyrų krepšinio čempionato savanoriams:

<...> Koks pagrindinis motyvas žmones viliojo įsitraukti į savanorišką veiklą? – Bene svarbiausias – noras reprezentuoti savo šalį, teigiamai pristatyti ją užsieniečiams, parodyti, kad ir mažos šalys susitelkusios gali suorganizuoti puikius renginius. <...> (Stražnickas, 2011),

nors šie motyvai neturėtų apgauti, nes žiniasklaidos diskurse neslepiamas ir šių žmonių noras pamatyti krepšinio žvaigždes iš arti, tiesa, kartais tokį motyvą sumenkinant teigianiais, kad šiame renginyje savanoriavo krepšinio netgi nemėgstantys žmonės.

Požiūriai į savanorystę žiniasklaidos tekstuose. Analizuojamame žiniasklaidos diskurse išskirtini šie požiūriai į savanorystę (plačiau žr. 3.2.3 lentelę): teisinis, bendruomeninis, humanistinis, edukacinis, vertybinis, socialinis ir politinis. Požiūriai suklasifikuoti pagal diskurso elementuose do-minuojančio žodyno pobūdį.

3.2.3 lentelė. Skirtingi požiūriai į savanorišką veiklą žiniasklaidos tekstuose

Požiūrio kategorija	Kategorijos raiškos žiniasklaidos diskurse komentaras	Žiniasklaidos diskurso elementai, kuriems būdinga konkreti kategorija
Teisinis	Žiniasklaidos diskurse perteikiamo teisinio požiūrio į savanorystę esmė – aptarti savanoriškos veiklos sąlygas, komentuoti ją samdomo darbo požiūriu, apibrėžti galimas savanorystės problemas ir jų sprendimo būdus. Teisinis požiūris dominuoja pranešimuose apie rengiamą Savanoriškos veiklos įstatymą.	<...> pradėjus veikti įstatymui bus sudarytos <u>palankesnės sąlygos savanoriškos veiklos plėtrai</u> bei <u>išspręstos įvairios</u> iki šiol praktikoje kylančios <u>problemos</u> , susijusios su tokios veiklos organizavimu. <...> Savanoriais galės būti tik vyresni kaip 14 metų Lietuvos piliečiai ir Lietuvoje teisėtai esantys užsieniečiai. <...> Siekiant savanorišką veiklą <u>atriboti nuo pelno</u>

		siekiančios veiklos, įstatyme išvardijamas galimų savanoriškos veiklos organizatorių sąrašas. <...> (<i>Įsigaliojo savanorišką veiklą...</i> , 2011)
Edukacinis	Edukacinio požiūrio esmė – pristatyti savanorišką veiklą kaip praktinę galimybę įgyti naujų kompetencijų, patirties; savanorystė pristatoma kaip naujas mokymosi būdas.	Savanorystė – alternatyva mokymams (antraštė; Danienė, 2011)
Vertybinis-bendruomeninis-humanistinis	Požiūris, kuriame akcentuojamos savanorystės veiklai būdingos vertybės, jų įtaka bendruomenės reikalams, humanistinis savanoriškos veiklos pobūdis.	„Nurašyti“ žirgai gydo vaikų sielas (antraštė; Šiaudžionytė, Stanaitytė ir Morkevičius, 2011); <...> Po talkos <u>moksleiviai prisipažino pajutę apvalę ne tik parkeli, bet ir savo vidų – visų veiduose buvo šypsenos, nors ir maskuojančios šiokį tokį nuovargį.</u> <...> (sigita.bukantaite, 2011)
Politinis-bendruomeninis-socialinis	Požiūris, kuriame išsakoma politinė valia savanoriškos veiklos atžvilgiu, patvirtinama jos reikšmė bendruomenei ir visuomenei, numatoma jos įtaka socialinių problemų sprendimui, nubrėžiamos savanorystės politikos Lietuvoje formavimo gairės, svarbiausi politiniai-teisiniai darbai.	<...> Lietuvos vadovė pabrėžė, jog <u>siekiant ugdyti stiprią pilietinę bendruomenę</u> būtina skatinti savanorių judėjimą Lietuvoje. <...> Pasak Prezidentės, <u>būtina sukurti tinkamą teisinę aplinką, kuri užtikrintų saugią, lanksčią ir skaidrią savanorystę.</u> <...> (<i>Prezidentė: savanorystė ugdo ir stiprina...</i> , 2011); <...> Lietuvos vadovė pabrėžė, jog savanorystė – tai <u>būdas prisidėti prie šalies gerovės kūrimo.</u> „Savanoriška veikla – tai <u>pilietiškumo forma</u> , leidžianti labai aiškiai pajusti, kad <u>žmogus priklauso savo visuomenei.</u> Būkime europiečiais, remkime savanorystės idėją ir tapkime savanoriais patys“, – rašoma prezidentės sveikinime. <...> (<i>Prezidentė pabrėžia savanorystės svarbą...</i> , 2011)

Analizuojamuose žiniasklaidos tekstuose šie požiūriai beveik nedominuoja gryna savo forma, todėl yra pristatomi per santykį su kitais požiūriais. Skirtinas dvejopas šių požiūrių į savanorystę sukuriamas komunikacinis efektas: a) požiūrių dėka sukuriamas specialus pozityvus savanoriškos veiklos įvaizdis, kuriuo prisidedama prie savanorystės populiarinimo šalyje ir b) nubrėžiamos aktualios savanoriškos veiklos aplinkos tobulinimo, palaikymo, apsaugos ir pan. gairės, užtikrinančios tokios veiklos galimą patrauklumą visuomenei ir garantuojančios jos legalumą ir sąsajas su valstybės teise ir politika.

Žiniasklaidos institutas kaip savanorystės populiarinimo partneris: tyrimo informantų balsai. Klausiami apie bendrą darbą su žiniasklaidos institucijomis savanoriškos veiklos populiarinimo srityje ir žiniasklaidos vaidmenį organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle, tyrimo informantai laikėsi gana vieningo kritiško požiūrio į tokį bendradarbiavimą. Labiausiai kritiškai vertinama yra pati šiuolaikinė Lietuvos žiniasklaida ir jos kuriamas naujienų turinys: viena vertus, žiniasklaidoje dominuoja skandalingos, dėmesį pritraukiančios, nusikaltimų tipo ir pan. naujienos, šalia kurių

pozityvi savanorystės įtaka socialiniam bendrabūviui nėra įdomi; antra vertus, pažymima, kad žurnalistai nesistengia patys parašyti ar parodyti naujienų apie savanorystę, o laukia jau paruoštos medžiagos, kuriai paruošti, pvz., NVO atstovai turi pasitelkti kūrybingumą ir išradingumą.

<...> Problema yra ta, kad pati žiniasklaida yra daugiau tokia... priklausoma nuo išorės turinio sugeneravimo. Ji pati negeneruoja, ji tik daugiau copy-paste'ina. Tai nerodo, kad žiniasklaida kažkaip aktyviau domisi ten viskuo. Kur gali paimti pinigų, tai ten ir daro. <...> (*Vaidotas, NVO sektorius*);

<...> Jeigu mes paimsime mūsų dienraščius ir pažiūrėsime, kokia dalis informacijos yra pozityvi, o kokia – nelabai, tai pamatysime, kad pozityvūs dalykai nelabai yra perkami skaitytojo, bet, aišku, sudominti galima tuo. Negalima sakyti, kad žiniasklaida yra tiktai bloga; tada, kai pavyksta pateikti kažką naujo, neįprasto, įdomaus iš savo veiklos, tai žiniasklaida susidomi. Kai yra kažkoks saldainis. Kad jie tiesiog patys ateitų, klausinėtų, domėtųsi, to, aišku, nėra. Tai čia, sakyčiau, taip, abiem pusėms reiktų pasistengti. Natūralu, kad jeigu tu ateisi ir papasakosi žurnalistui, ką tu dabar darai – tai kas čia naujo, kas čia tokio? Bet jeigu tai pateiki kažkokiui tai įdomiu kampu, tai būna ir parašo. <...> (*Tomas, NVO sektorius*);

<...> iš tikrųjų tokios temos – kosminės, taip aš jas vadinu – jos nėra baisiai patrauklios; pažiūrėkit, kaip pas mus spaudoje – kriminalai ir politika arba kas ką padegė. Tai nebūtinai visuomenės ugdymas yra prioritetinga sritis. <...> (*Loreta, NVO sektorius*)

Taigi informantai išskiria svarbias darbo su žiniasklaida problemas, pvz., *piniginių santykių dominavimą*, kai žiniasklaidos organizacijas labiausiai domina galimybė uždirbti už tam tikrą, pvz., straipsnių publikavimą, *pozityvumo stoka žiniasklaidos diskurse*, kita vertus – informaciją teikiančių *žmonių nekūrybiškumas*. Kaip problemiškesniausia bendradarbiauti yra išskiriama *regionų žiniasklaida*, kurioje savanoriškos veiklos populiarinimas yra įmanomas tik užsakomųjų straipsnių dėka, o ir jų efektyvumas yra ypač diskutuotinas:

<...> Regionuose yra tragiška situacija, nes praktiškai niekam tokių žinučių nereikia; regionuose, jeigu kalbėti apie bendrą žinios pateikimą – jiems yra neaktualu, jie tokius straipsnius ima tik pagal užsakymą, ir jų užsakomieji straipsniai yra ganėtinai brangūs, ką mes patyrėm vienais metais, darydami užsakomuosius straipsnius. Su laikraščiais yra žiauriai brangu dirbti ir tai yra bergėdžias reikalas. Realiai internetinė žiniasklaida yra daug patrauklesnė, nes pranešimai yra išsiuntinėjami ir čia jau mirga visas internetas. Realiai – spausdintinė žiniasklaida yra brangi ir visiškai neefektyvi. *Telikas* yra specifinis, nes reikia pagauti tam tikrus *prontaimus*, o *radijas* – neblogai. <...> (*Martinas, NVO sektorius*)

Kaip matyti, šioje situacijoje abejoti imama ir tradicinės žiniasklaidos galimybėmis ir kaip efektyvus būdas informuoti visuomenę yra akcentuojama internetinė žiniasklaida. Apskritai tyrimo dalyviai išskiria vos kelis žiniasklaidos tipus ir / ar konkrečias organizacijas, kurias gali dominti pozityvios visuomenės bendrabūvio temos:

<...> yra tam tikri specializuoti portalai, pavyzdžiui *Bernardinai* ar kažkas tokio, kurie kalba apie tai. Bet tai yra jų koncepcija, kad jie yra kitokie. Jie kalba apie socialines grupes. *Bernardinai* pasidarė apie benamius visą seriją straipsnių, jų specifika tokia. O didieji yra suinteresuoti reitingais, jie yra suinteresuoti aktualijomis ir tuo, kas karšta ir panašiai. Savanorystė nebus tas karštas dalykas, geriau visi rašys apie Garliavą, o ne apie savanorystę. <...> (*Saulius, NVO sektorius*)

Galiausiai tyrimo dalyviai patvirtina pirminį spėjimą apie žiniasklaidos sektoriaus interesus, išsakytą 3.1 poskyryje: žiniasklaidos organizacijos savanorystės tema domė-

sis tol, kol ši tema bus rezonansinė, šiuo atveju – tol, kol baigėsi Savanoriškos veiklos populiarinimo metai:

<...> Pernai buvo labai daug tų straipsnių, visko, bet dabar, pavyzdžiui... dabar (2012 m. – M. G.) jų yra tikrai mažai. Tada, kai buvo bumas, tada rašė. O dabar kartas nuo karto kažkas įvyksta, kažkas... Šiaip labai mažai. Iš tikrųjų ne tiek daug žmonių ją skaitys – tik tie, kurie savanoriauja, arba tie, kurie norėtų galbūt savanoriauti. O masiškai... – nežinau, galbūt ne visus ir sudomins tokia žinutė. <...> (Judita, NVO sektorius)

Taigi pagrindinis bendro darbo su žiniasklaida savanoriškos veiklos populiarinimo srityje bruožas – šiuo atveju žiniasklaidos organizacijos veikia kaip medijos konkrečiai žiniai skleisti ir mažiau prisideda prie tam tikrų savanorystės įvaizdžių kūrimo; pastarieji daugiausia ateina iš NVO iniciatyvų ir į žiniasklaidos erdvę patenka arba bendrų vykdomų tarporganizacinių projektų dėka, arba tekstus rašančių asmenų kūrybiškumo dėka, arba kaip natūralus žurnalistinis naujienų objektas.

Savanoriškos veiklos vaizdiniai žiniasklaidos videotekstuose. 2011 m. pasirodę Lietuvos žiniasklaidos (televizijų kanalų arba internetinės televizijos) sukurti videotekstai apie savanorystę, sukuriantys specialius savanoriškos veiklos vaizdinius, gali būti grupuojami taip:

- žinių laidų reportažai apie 2011 m. *Europos savanoriškos veiklos metų* renginius Lietuvoje;
- žinių laidų reportažai apie nišinių NVO iniciatyvas savanorystės populiarinimo srityje;
- įvairios tematikos reguliarios TV laidos, vieną ar dvi sezono laidas paskyrusios savanorystės temai;
- Lietuvos nacionalinės televizijos laidos „Labas rytas“ specialūs reportažai ir pokalbiai studijoje apie savanorystę;
- speciali Lietuvos nacionalinės televizijos laida „Savanorių biuras“.

Pastebėtina, kad į savanorystės populiarinimo diskursą 2011 m. beveik nebuvo įsitraukę privatūs televizijos kanalai, todėl minėti videotekstai daugiausia yra susiję su Lietuvos nacionalinės televizijos (LTV) veikla. Minėti sugrupuoti reportažai savo turiniu atliko *informacinę funkciją* (žinių laidos, laida „Labas rytas“), *šviečiamąją funkciją* (laida „Savanorių biuras“, įvairios reguliarios TV laidos (pvz., „Pinigų karta“), laida „Labas rytas“) ar *pramoginę-integracinę funkciją* (laida „Savanorių biuras“, laida „Labas rytas“).

Informacinę funkciją atliekančių laidų vizualiniai savanorystės reprezentavimo įvaizdžiai yra daugiausia susiję su vienus ar kitus darbus (dažniausiai – tiesiogiai susijusius su reportažo tematika) *dirbančių žmonių* rodymu. Visose be išimties laidose vyrauja reportažo ir interviu formatai; kalbinami žmonės – įvairių organizacijų atstovai ar patys savanoriai – filmuojami pakilūs, gerai nusiteikę. Pabrėžtina, kad reportažų tikslas yra perteikti konkrečią naujieną, todėl didžiausias dėmesys skiriamas ne vizualinei simbolikai, o kalbinamų žmonių pasakojamai informacijai; savanorystės vizualinius įvaizdžius tokiuose reportažuose paremia foniniai vaizdai, kuriuose, be dirbančių žmonių, dar buvo rodomi, pvz., tipiniai nišinių NVO socialinės veiklos kadrai, pvz., maisto dalijimas maisto bankuose ar pan. Šviečiamąją funkciją atliekančiose

laidose rodomos įvairios sėkmės istorijos savanorystės srityje, kalbinami su šiomis istorijomis susiję žmonės, siekiama sužinoti, kaip savanorystė pakeitė jų gyvenimus. Išskirtinė šiuo požiūriu yra laida „Labas rytas“, kurioje rodyti reportažai apie savanorystę ir studijoje kalbinti žmonės daugiausia ne informuodavo apie įvykius, bet juos anonsuodavo, t. y. kviesdavo į būtent tą dieną vykstančius *savanoriškos veiklos metų* įvykius įvairiuose Lietuvos miestuose (pvz., *Algimantas Čekuolis: žmonės – geraširdžiai padarai (pokalbis studijoje)*). LTV laida „Labas rytas“...; *Kokias teises turi savanoriai? (pokalbis studijoje)*. LTV laida „Labas rytas“... ir kt.), taigi atliko ir integracinę funkciją. Neįprastai ilgi (10–12 min.) reportažai studijos svečiams (dažniausiai – situacijos ekspertams iš valdžios ar nevyriausybinio sektoriaus institucijų ir organizacijų) leido išsamiai pristatyti vykstantį renginį, esamą situaciją, savanorystės idėją, jos problemas Lietuvoje, *Europos savanoriškos veiklos metus* ir kt. išskirtinai pozityviame informaciniame fone. Tokio pobūdžio informacijos apie savanorišką veiklą ir su ja susijusius renginius sklaida prieštarauja informantų išsakytai kritikai žiniasklaidos atžvilgiu ir daugiau siejasi su pozityviaja žiniasklaidos kaip visuomenės *informavimo* priemonės samprata, tačiau vėl turi būti atkreipiamas dėmesys, kad kalbama ne apie privačias žiniasklaidos organizacijas.

Išskirtinesnius vizualinius savanorystės įvaizdžius kūrė ir speciali savanorystę populiarinanti LTV laida „Savanorių biuras“, kurioje beveik realybės šou principu įvairias savanorystės iniciatyvas puoselėjantys Lietuvos žmonės jas turėjo pristatyti specialiai komisijai, kuri, atrinkusi dalį tokių idėjų, duodavo „leidimą“ jas įgyvendinti prieš TV kameras ir vėliau įgyvendintos iniciatyvos naujų laidų pavidalu buvo rodomos visuomenei. Projektas buvo kuriamas kaip bendro tarporganizacinio darbo produktas, bendradarbiaujant *LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, LiJOT, TEO LT, AB, LRT, delfi.lt*, prodiuserinei kompanijai *TVPlay*. Buvo sukurta iš viso 12 laidų, kurios buvo transliuojamos nacionalinio Lietuvos transliuotojo eteryje; laidą tiesiogiai kūrė prodiuserinė kompanija *TVPlay*, kuri, kaip pažymi vienos iš laidos iniciatorių *LiJOT* atstovė, suteikė laidai televizinių formatą:

<...> prodiuseriai ją apdirbo, kaip tai turėtų atrodyti teisingai, nes ne visą laiką nevyriausybinkai ar žmonės, kurie nesusidūrė su televizija, įsivaizduoja, kaip tai įgyvendinta atrodytų, kad tai būtų patrauklu, kad tai būtų įdomu ir visa kita. Aišku, prodiuseriai šitoje vietoje irgi labai daug prisidėjo. <...> (*Loreta, NVO sektorius*)

12 laidų ciklą lėmė būtent tokio masto finansavimas, skirtas laidos kūrimui ir specialus televizinis formatas, kurį komentuoja prodiuserinės kompanijos atstovai:

<...> čia susiję su, pavadinkim, televizine logika. Iš šiaip tas dvylika yra magiškas skaičius televizijose ir daugelis projektų vyksta dvylika savaičių – tris mėnesius. Tai toksai žanras. Pirmąjį mėnesį žmonės apsiuosto, kas tai yra. Antrąjį – *prasivažiuoja*, trečiąjį nepervargę finišuoja. <...> (*Laurynas, privatus sektorius*)

Savanorystės vizualinė raiška šioje laidoje gali būti siejama su keliomis įvaizdžių grupėmis: a) laidos vinjetėmis (žr. 3.2.7 pav.; [*Vinjete*] *Savanorių biuras*...); b) laidos anonsais (žr. 3.2.6 pav.; *Savanorių biuras*...) ir c) laidoje dalyvaujančių savanoriškos veiklos iniciatorių paveikslais. Pastarieji paveikslai leidžia susidaryti ir tipinį savanorio Lietuvoje įvaizdį: idėjas komisijai pristatydavo daugiausia *jauni* (kartais – *vidutinio*

amžiaus), energingi, iniciatyvūs, pažangūs, savo mintimis brandūs, pakylėti žmonės, užsidegę savo pristatomos iniciatyvos įgyvendinimu, o ją jau realizuojant – nuoširdžiai dirbantys ir siekiantys sėkmės. Beje, toks jų įvaizdis vis dėlto turėtų būti vertinamas kaip bent iš dalies sukonstruotas laidos kūrėjų, nes, kaip pripažįsta prodiuserinės kompanijos, kūrusios laidą, atstovai, dažnai laidos herojai nepajėgdavo vieni patys įgyvendinti savo sumanymų:

<...> kitą kartą (*kurdami laidą – M. G.*) mes tiek nepasitikėtume tikra realybe ir gal iš anksto pradėtume realiai patys kurti tas bendruomenes ir laidoje tik jas iliustruoti, nes iš tikrųjų mes per daug pasitikėjom, kad tie žmonės viską natūraliai ir darys. Ta prasme, iš mūsų pusės jiems reikėjo daugiau pagalbos nei mes tikėjomės. Buvo maždaug gal pusė tokių (*atvejų – M. G.*), kuriuos paskutiniu momentu mes patys padarydavom. Pajutom, kad jiems nieko neišeina. <...> (*Laurynas, privatus sektorius*)

Įvaizdžio požiūriu lygiai tokie patys žmonės buvo rodomi ir *laidos anonsuose*: iš labai arti nufilmuoti *nuoširdūs besišypsantys* veidai, tolygiai reprezentuoti lyčių požiūriu, bet netolygiai – amžiaus požiūriu. Individualus, labai artimas filmavimas neabejotinai parodo savanorį kaip asmenybę, individualybę: tai *nuoširdus, protingas ir turintis idėjų* žmogus, norintis padėti visuomenei. Visų šių žmonių sakomas tekstas – tai kvietimas *jungtis*, nes „...*kartu mes galim! Galim duoti, imti ir šypsotis.*“ Pažymėtina tai, kad anonsų sukūrimas apskritai turi būti suprantamas kaip televizijos kanalo, kuris transliuoja laidą, sukuriama pridėtinė vertė, nes būtent laidos anonsai sukuria intensyvų informacinį lauką, siejamą su pačia laida:

<...> (*LRT – M. G.*) funkcijos buvo dvejopos: pirma funkcija – tai tiesiog ištransliuoti laidą, antra funkcija – sukurti tą informacinį lauką aplink laidą. Ir tas informacinis laukas – tai laidos anonsai – dažniausiai pasiekia dešimt kartų, dvidešimt kartų didesnę auditoriją nei pati laida. Todėl tai yra ne mažiau svarbus tas dalykas, kad tiek savaičių kiekvieną dieną nacionalinės televizijos eterio metu kažkoks anonsas sukasi apie savanorystę. Pavadinkim taip pragmatiškai, iš marketingo pusės žiūrint, tai yra didesnė jėga nei pati laida. <...> (*Laurynas, privatus sektorius*)

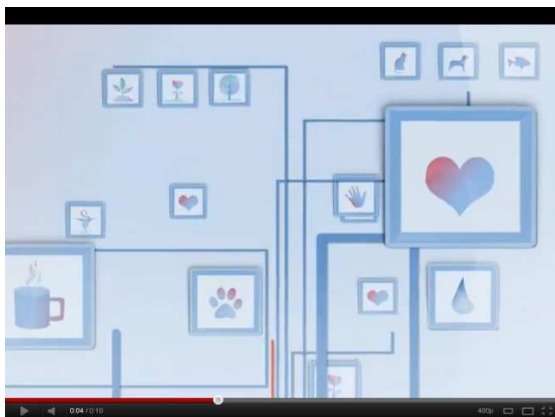
Beje, įgyvendindamas savo pirmąją funkciją, nacionalinis transliuotojas tarsi atliko jam įstatymu priskiriamą visuomeninę funkciją, nes, kaip pažymi tyrimo informantai, LRT už laidos transliavimą nebuvo mokama.

3.2.6 pav. Laidos „Savanoriu biuras“ anonsas: jauni, besišypsantys žmonės

Laidos vinjetė – tai kompiuterine grafika parengtas judantis piešinys, demonstruojantis tinklines jungtis tarp įvairių simbolių – *širdies, rankos, šuns letenos atspauda,*

įvairių gyvūnėlių ir t. t. Laidos vinjetės pabaiga, o kartu ir laidos logotipas – ratu sustojusių žmonių stilizuotos figūros, kiekviena iš jų laikanti minėtus simbolius rankose. Tokios simbolikos naudojimas suponuoja savanorystės kaip *telkimosi į būrį, buvimo kartu* (žmonių ratas), *atjaunos, pagalbos, davimo, pasirūpinimo* (širdis, jungtys tarp atskirų simbolių) įvaizdžius. Filmavimo stilius visuose analizuotuose žiniasklaidos videotekstuose – tipinis studijinis vidutinio ir artimo atstumo filmavimas. Reportažų ar laidų naratyvas – televizinis, su priminimais, pakartojimais, skirtingų reportažų rodymais vienas greta kito (atitinka komunikacijos teorijoje (pvz., Hansen *et al.*, 1998) aptariamą siekį neleisti atslūgti žiūrovų susidomėjimui). Laidoje „Savanorių biuras“ naratyvas sintagminiu požiūriu keičiasi pagal tokią logiką: *idėjos pristatymas - > atrankos perėjimas / neperėjimas -> idėjos įgyvendinimas ir naujo sėkmingo savanorystės proveržio pristatymas*. Toje pačioje laidoje vertybių išdėstymas

3.2.7 pav. Laidos „Savanorių biuras“ vinjetės ir logotipas

struktūriniu požiūriu gali būti pristatomas taip: *pasyvumas–aktyvumas, netvarka–tvarka, užmarštis–priminimas, susvetimėjimas–susitelkimas, liūdesys–džiaugsmas* ir pan. Garsai – diegetiniai ir nediegetiniai, leidžiantys sukurti lauko, natūralios aplinkos įspūdį ir kurti atitinkamą žiūrovų nuotaiką. Savanorystės raiškos situacijos reportažuose – daugiausia socialinės, aplinkosauginės, bendruomeninės ir pan. Žiniasklaidos kurtuose videotekstuose apie savanorystę nefiksuojamas beveik joks vyresnio amžiaus žmonių vaidmuo; reportažų herojai – jauno ir vidutinio amžiaus žmonės.

Kadangi „Savanorių biuras“ kaip realybės šou yra gana netradicinis savanoriškos veiklos populiarinimo būdas (nors ir išnaudoja tradicinę žiniasklaidos priemonę – televiziją), tarp nevyriausybininkų jis yra vertinamas nevienodai. Laidos kūrimą inicijavę NVO atstovai ją, nenuostabu, vertina teigiamai, akcentuodami didelį visuomenės susidomėjimą laida ir svarstydami jos tęsinio galimybę:

<...> Iš tikrųjų (*laida – M. G.*) pasiteisino, nes buvo ir šiais metais siūlymai toliau pratęsti, tik kažką galbūt šiek tiek pakeičiant, bet turėti tokias laidas, nes ir jų žiūrimumas buvo pakankamai didelis, ir projektų kiekis buvo, kuris buvo pateiktas šitai komisijai vertinti: man atrodo buvo nufilmuota šešiolika lygtai laidų, o ten pasiūlymų buvo per kelis šimtus. <...> (*Loreta, NVO sektorius*)

Beje, laidos žiūrimumas, ją prodiusavusios kompanijos duomenimis, nebuvo išskirtinis ir siejosi su tokio pobūdžio projektų bendroju žiūrimumu. O kitų nevyriausy-

binių organizacijų atstovai, populiarinę savanorišką veiklą kitokiais būdais ir įgyvendindami kitokio pobūdžio projektus, „Savanorių biurą“ vertina kaip gana neefektyviai išleisdusį dideles lėšas, nekuriančias išliekamojo efekto. Laida siejama su progine, šventine, pompastiška, dėmesį atkreipiančia *Savanoriškos veiklos metų* komunikacija ir abejojama ilgalaikę jos pozityvia įtaka:

<...> Gražus fejerverkas. Jeigu fejerverkai patinka, tai viskas gerai, bet tai... – *na pašaudom, pašaudom ir išsiskirstom*. Tiek mano požiūris, tiek visos tos veiklos, kurią mes darom, filosofija yra tokia, kad mes kuriame ilgalaikę pridėtinę vertę. Akcijų, atrakcijų *susirinkom-linksmai praleidom laiką-išsiskirstėm* galima padaryti daug. O kas nuo *to* keičiasi? Kas bus po *to*? <...> (Tomas, NVO sektorius)

Kita vertus, kalbama apie laidos formato gryninimo nesklandumus ir tarporganizacinį nesusikalbėjimą laidos kūrimo metu:

<...> aš keistai vertinčiau tą *Savanorių biurą*, atsiliepimai apie jį buvo nekokie. Į *Savanorių biurą* yra ten sukišta nemažai pinigų, bet turinys – jisai išplaukia iš pirminio jo varianto. Nes tai, ką jie norėjo padaryti... gavosi... Visos pusės kalba, kad kažkas kaltas buvo: *Lijotas* sako, kad, pavyzdžiui, *Socminas* su *TEO*. *TEO* sako, kad patys *Lijotai* kalti, *Socminas* sako, kad *Lijotas* kaltas... Ten gi buvo kalba iki sutarties nutraukimų ir panašiai. <...> (Martinus, NVO sektorius)

Apskritai diskusijos dėl „Savanorių biuro“ reikšmės daugiausia remiasi minėtu *lėšų panaudojimo efektyvumo* kriterijumi, kuriamų *savanorystės įvaizdžių* aspektu, kuris siejasi su *šventine, madinga, populiariąja* savanoryste ir *ilgalaikio poveikio* klausimu. Šiuo požiūriu „Savanorių biurą“ galima vertinti kaip tipinę šių metų pramoginę komunikaciją populiarinant savanorišką veiklą, labiau atitinkančią silpnojo įtikinėjimo siekius ir kriterijus, tačiau mažiau atitinkančią ilgalaikio NVO sektoriaus stiprinimo strategijas ir siekius, dėl ko, tikėtina, ir kilo minėta kritika.

3.2.3. Įvaizdiniai savanorystės populiarinimo elementai nevyriausybinių sektoriaus tekstuose

NVO sektoriaus tekstų apie savanorystę tematika ir lingvistinės dominantės. Nevyriausybinių sektoriaus savanoriškos veiklos populiarinimo tekstai daugiausia yra pačių nevyriausybinių organizacijų interneto svetainėse publikuojami tekstai, parengti „gyvesne“ (natūralėse, autentiška) kalba, lyginant su kartais klišiniu žiniasklaidos žodynu ir ypač su specifiniais vertybiniais ES tekstais. Prie šių tekstų yra priskiriamos ir įvairios individualios pilietinės ištarnos, kur nepriklausomi piliečiai išsako savo nuomonę įvairiais komunikacijos kanalais ir ši nuomonė neatspindi jokio kito organizacinio sektoriaus bendros nuomonės. NVO diskurse dominuoja pačių savanorių (įsitraukusių į organizuotą savanorystės veiklą arba individualiai ją vykdančių) autentiškų patirčių ir savanorystės idėjos pristatymas; daug dėmesio skiriama interviu žanrui, kuriuo perteikiamos svarbių NVO sektoriaus veikėjų mintys apie savanorystę. Dalis tekstų atlieka informacinę funkciją, t. y. jais yra pranešama apie svarbius artėjančius renginius ar kviečiame įsitraukti į konkrečius savanorystės projektus. Tematiniu požiūriu tekstuose daugiau svarstymų apie savanoriškos veiklos padėtį Lietuvoje; įdomu pastebėti, kad nevengiama savanorystės aplinką ir atskirus jos raiškos būdus kritikuoti ar „nuvainikuoti“. Antra vertus, išlaikomas ir papildomas lingvistinis savanorio kaip

ypatingo žmogaus bei savanorystės kaip gyvenimą pakeičiančios veiklos paveikslas. Apibendrinant dominuojančią tematiką, išskirtinos tokios NVO tekstų temos:

- egzistuojantys savanorystės ir savanorio įvaizdžiai Lietuvoje;
- savanoriškos veiklos situacijos Lietuvoje pokytis;
- savanorystės skatinimo idėjos;
- problemos, susijusios su savanoriška veikla.

Išskirtinos dvi **savanorystės ir savanorių įvaizdžių** grupės NVO tekstuose: a) stereotipiniai įvaizdžiai, susiję su visuomenėje tebesamu savanorystės nesupratimu – jie yra palaikomi, nors ir nykstantys ir b) naujieji įvaizdžiai, susiję su vykstančiu virsmu viešai vertinant savanorišką veiklą. Pirmiesiems įvaizdžiams būdingos *atlygintinumo, įtarumo, nesupratimo* ir pan. dominantės, paverčiančios savanoriškos veiklos vaizdinius nepatraukliais; pabrėžtina, kad šie įvaizdžiai NVO tekstuose pateikiami per apgailėstavimo, nuostabos retoriką, tačiau akcentuojama ir tai, kad tai yra senstelėjęs požiūris:

<...> „Dažnai savanoriai pasakoja susiduriantys su aplinkinių nesupratimu ir klausimu „Kodėl dirbi, jei nemoka“, – pasakoja “Vaikų linijos” vadovas Robertas Povilaitis. <...> (*Savanorystė Lietuvoje nepakankamai įvertinama*, 2011);

<...> Daugelyje Vakarų šalių savanorystės turi senas tradicijas. Tačiau postkomunistinių šalių žmonės yra gana įtarūs naujovėms įskaitant ir savanorystę... Užkliuvo vienos ponios iš Čekijos Respublikos komentaras: „Jei savanoriauji, dauguma vyresnės kartos atstovų tave laiko pakvaišusiu, o jaunesnės kartos atstovai daug lanksčiau ir perspektyviau į tai žvelgia. <...> (*2011-ieji – Europos savanoriškos veiklos metai...*, 2011)

Matyti ir tai, kad skirtis tarp minėtų įvaizdžių yra atitinkamai ir skirtis tarp skirtingų kartų – apibendrintai *vyresniosios* ir *jaunesniosios*; *vyresniosios kartos* žmonėms priskiriamos lingvistiniai stagnacijos, naujovių nepriėmimo požymiai, o *jaunesnioji karta* pristatoma kaip savanorystei ir naujovėms atviri žmonės, lankstūs ir šia prasme pažangūs. Su šios kartos patirtimis NVO diskurse siejamas ir savanoriškos veiklos situacijos Lietuvoje pokytis (apie kurį bus kalbama toliau), sąlygojantis naujus savanorystės įvaizdžius. Šiuose vaizdiniuose savanoriška veikla pristatoma kaip pakeičianti gyvenimą ir suteikianti naujų svarbių patirčių, kurios, beje, nėra itin konkretizuojamos. Savanoriška veikla supriešinama su rutina, kasdienybe, nusistovėjusia tvarka ir pateikiama kaip įvairovės, kasdienybės įprasminimo, iš dalies – nežinios, pavojaus šaltinis, kurio pažinimui reikalingas noras, ryžtas, drąsa ir kitos pokytį sąlygojančios asmeninės savybės:

<...> „Savanorystė apverčia gyvenimą aukštyn kojom ir verčia verčia, ir po to jau nenori grįžti atgal“. <...> Jaučiau, kad mano gyvenimas vyksta, o aš jame tik žiūrovė, o ne dalyvė. Kažkaip intuityviai žinojau, kad gali būti ir kitaip. Tuomet susidomėjau savanorystė, sužinojau apie Europos savanorių tarnybą ir pasakiau sau: „Reikia dumti pažiūrėti, kaip gyvena pasaulis“. / **Ieva:** Subrendau, įgavau patirties, tam tikro suvokimo, kurį sunku apibūdinti. <...> (*Mama, važiuoju metams į Korėją...*);

<...> Pasiryžti nejdomią, rutinos persmelktą buitį, studentiško gyvenimo malonumus pakeisti į daug įdomesnį, ne visiems dar žinomą ir suprantamą gyvenimo iššūkį – savanorystę užsienyje – ryžtasi ne kiekvienas jaunas žmogus, tačiau ta patirtis, kurią įgyja žmogus, 180 laipsnių pakeitęs savo gyvenimą, yra neišmatuojama. <...> (*Makedonija savanorio akimis*)

Kalbant apie kasdienes naujuosius savanorystės įvaizdžius, čia formuojamas tipinis savanorio portretas (savanoriauja daugiausia *jaunimas* ir *merginos*) bei svarstoma būtinybė į savanorystę įtraukti ir senjorus (*vis dėlto reikia*) – tai įdomus esamos situacijos rezultatas, lyginant jį su LR Vyriausybės užsibrėžtu konkrečiu siekiu 2011 m. apskritai padidinti savanoriaujančių senjorų skaičių. Svarbu yra ir tai, kad naujuosiuose savanorystės apibrėžimuose fiksuotinas ir jos atskyrimas nuo vienkartinų akcijų – tuo sukuriama sąlyga savanorystė vadinti ilgalaikę nuoseklią veiklą bendruomenės ar visuomenės labui (disonuoja su žiniasklaidos diskurse dominuojančiais pramoginės savanorystės įvaizdžiais):

<...> Visų pirma išskirčiau tokią tendenciją, kad tarp savanoriaujančių dominuoja vien jaunimas ir merginos. Jei Vakarų Europoje daugiausia savanoriauja senjorai, pensinio amžiaus žmonės, tai tokių savanorių Lietuvoje mes beveik neturime. O senėjančioje Lietuvoje vis tik reikia pradėti orientuotis ir į senjorų įtraukimą į savanorišką veiklą. <...> (*AČIŪ yra valiuta, kuria atsilyginama...*);

<...> Pagal populiariausią apibrėžimą savanorystė yra veikla, už kurią nėra atlyginama, kuri yra naudinga visai visuomenei ar bendruomenei (o ne giminėms ar draugams) ir kuri turėtų tęstis kurį laiką, o ne trukti dieną ar dvi (tad šiukšlių rinkimų akcijos neturėtų būti vadinamos savanoriška veikla). <...> (Krasnickas, 2011)

Kaip minėta, antrąją įvaizdžių grupę suponuoja pastaruoju metu vykstantis **savanoriškos veiklos vertinimo pokytis**, sprendžiant iš analizuojamų tekstų, prasidėjęs apie 2008–2009 m., vykstantis laipsniškai ir dar nepasibaigęs, tačiau užtikrinantis savanorystės įvaizdžių kaitą pozityvia linkme. Kalbant apie šį pokytį, NVO tekstuose konstatuojama, kad jis vyksta ir pokyčio faktas leidžia tikėtis savanoriškos veiklos įsitvirtinimo Lietuvoje ir susilyginimo su Europos šalimis senbuvėmis (atkreiptinas dėmesys į tipinį visuose analizuojamuose tekstuose palyginimo kriterijų – Europos šalių savanoriavimo lygis). Taip pat konstatuojama, kad pokytis vyksta labai iš lėto ir situacijos kismas nėra radikalus:

<...> VŠĮ „Savanorių centras“ projektų vadovė Jurgita Margau patvirtina, kad Lietuvoje pastaruosius porą metų savanorių aktyvumas auga, nors iki šios veiklos prestižiškumo dar toli: „Pradėjusi čia dirbti prieš ketverius metus ir pati suabejojau, ar ne į beviltišką dalyką papuoliau – savanorystė atrodo niekam neįdomi. Bet dabar, kai daugėja savanorių ir susidomėjimo šia veikla, jau tikiu, kad po penkerių metų Lietuvoje savanoriaus ne mažiau kaip pusė Lietuvos gyventojų. <...> (Maskvytienė, 2010);

<...> Dar prieš metus informacijos apie savanorystę sunkiai galėjai rasti, o dabar yra sukurtas ne vienas tinklalapis, spaudoje parašytas ne vienas straipsnis. <...> (*Savanorystė – galimybė atrasti save*, 2011)

Antra vertus, fiksuotinas ir išpėjimas nehiperbolizuoti pokyčio savanorystės srityje, nes situacija apčiuopiamai nesikeičia:

<...> „Skirtingi tyrimų duomenys priklauso tik nuo metodikos. Mano nuomone, pastaraisiais metais į savanoriškas organizacijas ateina kaskart vis daugiau žmonių, nors ne tiek, kiek galėtų. Jokių didelių šuolių nei į teigiamą, nei į neigiamą pusę nėra“, – aiškina p. Ilgius. <...> (*www.cv.lt: Savanorių savaimė nedaugėja*, 2011)

NVO diskurse ryškus ir bandymas ieškoti paaiškinimų dėl savanoriškos veiklos pokyčių lėtumo Lietuvoje, kuriems būdinga nacionalinio pobūdžio savikritika ir pasiteisinimas laiko, mentaliteto, tradicijų, istorinių aplinkybių, socialinės struktūros ir kt.

požiūriais. Tipinis paaiškinimo apibendrinimas daugiausia nurodo pozityvių pokyčių viltis ir šiandienės situacijos natūralumą:

<...> Ar tai reiškia, kad esame materialistų tauta, kuri nepajudins nė piršto, jei už tai nebus pažadėtos kelios kupiūros? Nemanau. Galbūt mes tiesiog dar nespėjome suvokti savanorystės kaip pilietinės pareigos. Likusioji Europos dalis tam turėjo daugiau laiko: visgi mūsų šaliai dar tik dvidešimt. <...> (*Skeptikų ketvirtadienis: Kodėl mums nepatinka...*)

Su šiais paaiškinimais siejasi ir idėjų dėl savanorystės skatinimo paieška bei konstatavimas, kad Lietuvoje savanorystė populiarės savaime, dirbtinis komunikacinis skatinimas nėra reikalingas, nes situacijos iš esmės nekeičia. Savanorystės plėtra yra suvokiama kaip natūralus procesas, o jo spartinimo siekiai – kaip dirbtiniai:

<...> O jeigu rimtai, sudėtinga rasti apčiuopiamų, produktyvių pasiūlymų, kaip skatinti savanorystę. Atsižvelgiant į tai, kaip Lietuvoje per nepriklausomybės metus vystėsi savanorystė, didėjo savanorių skaičius, galima ir verta tikėti, kad tai – savaiminis procesas, kuris yra nežymiai skatinamas socialinių reklamų, žiniasklaidos, patirčių dalinimosi, vakarų patirties. Galbūt taip yra geriau nei dirbtinai skatinti greitesnę natūralaus proceso eigą. <...> (*Eurodesk.lt: Savanoriška veikla – suvokimas...*, 2011)

Toks požiūris gali būti siejamas ir su kritika dėl ES tekstuose užfiksuotų savanorystės populiarinimo formulių viešo kartojimo, komentuojant jį kaip dirbtiną natūralaus proceso spartinimą, o aukščiau minėtą savanoriškos veiklos vystymosi matą Lietuvoje – Europos šalių senbuvių savanorystės lygį – sumenkinant žodžių junginiu „Vakarų patirtis“. Toks svetimose kultūrose vykstančių procesų įvertinimas antropologiniu požiūriu yra būdingas postsovietinėms šalims ir gali būti siejamas su *Kito* kritika ir nepritapimu *vietinio žinojimo* sociokultūrinėse teritorijose.

Galiausiai NVO diskurso tematiką gausiai papildė **savanorystės problemų** pristatymas, pateikiamas daugiausia per asmeninę savanorių patirtį ar hipotetinį situacijos įvertinimą. Pavyzdžiui, nurodoma, kad savanorišką veiklą viešajame sektoriuje riboja mokamų darbuotojų baimė prarasti savo darbo vietas, profesinių sąjungų pasipriešinimas, nelankstus darbo teisinis reglamentavimas arba tiesiog neigiamos visuomenės nuostatos savanorių atžvilgiu (*Rock&Roll bibliotekininkas: Ar reikia...*, 2011), šiandien savanoriai vis dar patiria teisinį netikrumą, jiems negalima kompensuoti patirtų išlaidų (Šimašius, 2011). Ypač įdomus ne problemų egzistuojančioje socialinėje, teisinėje, darbo aplinkoje įvardijimas, o užfiksuotas radikalus europinės savanorystės ir europinės tapatybės konstravimo demaskavimas, atskleidžiantis lėšų savanorystės populiarinimo ir savanoriavimo projektams panaudojimo neefektyvumą, iššvaistymą ir apskritai jaunimo siekį pasinaudoti ES finansine parama pasilinksminimo tikslu. Savanorystė tokiu atveju tampa parodomąja, o kartais ir iš viso nevykstančia veikla:

<...> Pasakodamas apie tai, ką veikė išvykęs, neslėpė, kad rimto darbo ten šiek tiek pasigedo. „Kaip bebūtų, visos jaunimo mainų programos propaguoja savotišką negalvojimo lygį (ne veltui Erasmus juokais vadinama „Orgasmus“), kai nejaučiama atsakomybės nei už šalį, nei už situaciją, kuriose esi, vienkartiniai draugai ir santykiai, bėgimas paskui „naujumą“ ir t. t. Taip pat, ypač Makedonijoje, kartais gali užplūsti šios veiklos prasmės klausimai, pavyzdžiui, kai aplinkui matai veidmainystę, pakazūchą, tuščias šnekas ir seminarus apie „Europos pilietybę“, o tuo tarpu iš esmės visiems (ir tau) rūpi pasiimti pinigus, pagerti, su kuo nors nauju permiegoti ir šiaip nerūpestingai pagyventi. Žodžiu, tuštybių tuštybė ir viskas tuštybė. <...> (*Makedonija savanorio akimis*)

Šiame komentare atviri negatyvūs ir ironiški pasisakymai tarptautinės savanorystės atžvilgiu formuoja retai kur 2011 m. savanorystės populiarinimo bendrajame diskurse aptinkamus savanoriškos veiklos vaizdinius: *veidmainystė*, „*pakazūcha*“ (rusicizmas – *pasirodymas, parodomoji veikla*), *tuščios šnekos apie Europos pilietybę, tuštybių tuštybė, negalvojimas* ir kt. Antra vertus, tokius vaizdinius užgožia ES tekstuose įtvirtintos ir kituose diskursuose atkartojamos standartinės savanorystės populiarinimo formulės, o tokio pobūdžio įvaizdžio dekonstrukcija pastebėta vos kelis kartus.

Savanoriškos veiklos vertinimo pamatas NVO diskurse. Kaip ir kituose analizuojamuose savanorystės populiarinimo diskursuose, taip ir NVO tekstuose palaikomas analogiškas savanorystės sukuriamų efektų asmeniui, bendruomenei ir visuomenei vertinimo pamatas, tačiau NVO diskurse išryškinamas ir savanorystės aplinkos kritikos vertybinis pamatas, kuris mažiau akivaizdus kitų organizacinių sektorių tekstuose. Ši aplinkos kritika yra susijusi su politinių ir teisinių sprendimų įgyvendinimu kuriant savanoriškai veiklai palankią aplinką, tačiau darant tai neapgalvotai (remiantis NVO tekstuose išreikšta nuomone). Savanoriškos veiklos efektai bendruomenei apibrėžiami per tos bendruomenės vidinio sugyvenamumo ir jį sąlygojančių bendrųjų vertybių augimą. Šiuo požiūriu savanorystė pristatoma kaip tokių vertybių radimosi ir stiprinimo šaltinis:

<...> bendruomenės, kuriose žmonės savanoriauja, pasižymi didesniu solidarumu, atjauta, lojalumu gyvenamajai vietai, jose mažėja nusikalstamumo lygis, gyventojai labiau pasitiki vieni kitais ir kt. <...> (*Rock&Roll bibliotekininkas: Ar reikia...*, 2011)

Asmeniniu požiūriu savanoriška veikla tradiciškai apibūdinama kaip suteikianti savanoriui svarbios patirties, tobulėjimo galimybių, išsilaisvinimo kelią. Įdomus požiūris į savanorystės naudą pačiam savanoriui yra ir lietuviško savanorystės modelio apibrėžimas per tokią naudą. Remiantis šiuo požiūriu, galima teigti, kad, Lietuvoje yra populiariausia ta savanoriška veikla, kuri suteikia daugiau naudos ją atliekančiam nei jos objektui; toks požiūris siejasi su žiniasklaidos diskurse reikšmingai akcentuojama nauja pačiam savanoriui kaip įkvėpimo, motyvacijos komunikaciniais elementais:

<...> O ir lietuviškas savanorystės modelis kiek kitoks nei europietiškas: daugiausia susidomėjimo sulaukia ne visuomenei, o pačiam savanoriui naudinga veikla: pagalba renginiuose už galimybę juose sudalyvauti. <...> (*Skeptikų ketvirtadienis: Kodėl mums nepatinka...*)

Gana tipiškas savanorystės kaip *asmeninio tobulėjimo* vertinimo vaizdinys. Savanoriaujantis asmuo įgyja iki tol neturėtų gebėjimų ir kompetencijų bei asmeniškai auga, keičiasi jo asmenybė, asmuo atsikrato kompleksų ir įgyja drąsos. Tipiškas yra ir *atlygio* motyvas, kuris yra ne *materialinis*, o *moralinis*:

<...> Neretai matau, kaip iš nedrąsių, nekalbių, nepatyrusių kai kurie vos po metų tampa iniciatyviais, patys prašo sunkesnių užduočių, kurias kuo puikiau išgyvendina. Pabuvęs paprastu savanoriu, kitą kartą gali tapti akcijos koordinatoriumi, galop – ir organizatoriumi“, – tvirtina Jurgita Margau. <...> (*Maskvytienė*, 2010);

<...> Savanorystė – tai pats rimčiausias ir tikriausias darbas (kokius dirbame oficialiai), tik už jį negauname jokio finansinio ar kitokio materialinio atlygio. Žinoma, atpildas yra MORALINIS – kiekvieno savanorio darbas, nors ir labai nedidelis, leidžia kasmet išgelbėti šimtus mažų širdelių. <...> (*Savanorystė „Lesėje“*)

Galiausiai asmeninis savanoriavimo efektas siejamas su didžiuoju profesinio kelio pasirinkimu, apsisprendimu, ką asmuo norės veikti ateityje. Be moralinio pasitenkinimo, savanorystė čia traktuojama kaip kelrodis, savęs įvertinimo veiksnys, eksperimentinė norimos veiklos išbandymo sfera:

<...> Savo kelia man padėjo atrasti savanorišką veiklą, kuria pradėjau užsiimti sulaukusi pilnametystės. Užsiimdama šia veikla ne tik atsirinkau, ko noriu, kas patinka, o kas ne, bet ir jaučiausi laiminga, atlikti geri darbai ne tik paglostė savimeilę, bet ir dvasiškai pakylėjo vienu laipteliu aukščiau. <...> (*Savanorystė – galimybė atrasti save*)

Savanoriškos veiklos nauda visuomenei nurodoma kaip specialus tam tikrų socialinių problemų sprendimo būdas, t. y. savanorystė nėra tradiciškai pristatoma kaip sąmoningų žmonių teikiama pagalba visuomenei apskritai, o nurodoma, kad su socialinėmis problemomis susiduriančius žmones įtraukiant į savanoriškas veiklas, galima tas problemas mažinti. Dar vienas netradicinis visuomenės ir savanorystės santykio pristatymas yra per NVO sektoriaus kaip pagalbos reikalingo objekto išryškinimą ir visuomenės pareigą savanorystės forma prisidėti prie NVO veiklos. Taigi komunikaciniu požiūriu savanorystės efektai visuomenei analizuojamuose tekstuose nebėra pristatomi kaip savanorių teikiama pagalba savo socialinei aplinkai, o akcentuojama visuomenės pareiga plėtoti savanorystę ir tokiu būdu spręsti kylančias socialines problemas. Vaizdžiai kalbant, savanoriai nepristatomi kaip žvejai, pagaunantys žuvį visuomenei, o visuomenė pristatoma kaip turinti imtis savanorystės lyg meškerės ir spręsti iškylančius sunkumus:

<...> Savanorystė Lietuvoje kol kas per mažai išnaudojama kaip socialinės integracijos priemonė, įtraukiant tam tikras tikslines grupes, pavyzdžiui, bedarbius. Taip pat mažai labai kvalifikuotų žmonių, įvairių sričių profesionalų įsitraukia į savanorišką veiklą. Net ir nedaug laiko skirdami, bet turėdami labai vertingų žinių, jie gali labai stipriai padėti nevyriausybiniam sektoriui. <...> (*ACIŪ yra valiuta, kuria atsilyginama...*)

Savanoriškos veiklos kritinį vertinimo pamatą sudaro ne masiniai, tačiau fiksuotini tekstai apie *Savanoriškos veiklos įstatymo* poreikio abejones ir šiame įstatyme regimas spragas. *Savanoriškos veiklos įstatymas* kaip politinis ir teisinis savanorystės aplinkos gerinimo elementas buvo inicijuotas ir kurtas tarpsektorinio organizacinio bendradarbiavimo pagrindu ir siekta jį būtinai patvirtinti būtent 2011 m. (dėl ko daugiau kritikos aptinkama politiniuose tekstuose, žr. 3.3.4 pragrafą). Tačiau vėliau pasirodę tekstai NVO (taip pat ir žiniasklaidos) aplinkoje iš dalies kritikuoja įstatymą kaip ypač nepagerinantį savanorystės aplinkos bei kaip turintį spragų, todėl galintį būti vertinamą kaip biurokratinio pataikavimo ES institucijoms rezultatą (prisimintina ir tai, kad ES tekstuose Lietuva minima kaip neturinti, bet rengianti teisinio reguliavimo sistemą savanoriškai veiklai reglamentuoti):

<...> Problema ta, kad *Savanoriškos veiklos įstatymas* problemai spręsti buvo nebūtinas. <...> Dabar gi turėsime didelį formalų pliusą (atskirą įstatymą), tačiau jis pats gali sukelti naujų problemų. <...> Praktikoje daugelis problemų bus išspręsta įstatymo ignoravimo būdu. Bet ar tai kelias į teisinę valstybę? <...> (Šimašius, 2011)

Pastebėtina, kad tokią kritiką savarankiškai (jau kaip pilietis, o ne pareigūnas) palaiko LR teisingumo ministerijos ministras R. Šimašius, kuris vienos LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojos teigimu interviu metu, nebuvo entuziastingai nu-

siteikęs įstatymo priėmimo atžvilgiu ir kaip pareigūnas, o LR Seime įstatymas buvo priimtas tuo metu, kai R. Šimašius buvo išvykęs iš Lietuvos, šią situaciją komentuojant kaip mažą politinę gudrybę (plačiau žr. 3.2.4 paragrafą).

Dominuojantys požiūriai į savanorišką veiklą NVO diskurse. NVO tekstuose išskirtini individualistinis-edukacinis, teorinis definicijos, politinis-socialinis, vertybinis-bendruomeninis-humanistinis, kritinis ir integracinis požiūriai (plačiau aptarti 3.2.4 lentelėje), apibrėžiantys

3.2.4 lentelė. Skirtingi požiūriai į savanorišką veiklą NVO diskurse

Požiūrio kategorija	Kategorijos raiškos NVO diskurse komentaras	NVO diskurso elementai, kuriems būdinga konkreti kategorija
Individualistinis-edukacinis	Individualistinio-edukacinio požiūrio esmė – pristatyti savanorius kaip žmones, norinčius iš gyvenimo gauti daugiau nei juos supantys aplinkiniai ir peržengiančius materialumo kategorijas, o savanorišką veiklą apibrėžti kaip praktinę savanorių galimybę įgyti naujų kompetencijų, patirties. Savanorystė pristatoma kaip naujas mokymosi būdas, o savanoriai – kaip patys savaime ypatingi žmonės, norintys ir turintys galimybę ugdyti savo gebėjimus ir kompetencijas, pakeisti savo aplinką į gerąją pusę.	<...> Tiesa, jaunatviško <u>maksimalizmo</u> savanorystėje netrūksta, o ir pasaulį tam tikru mastu ir aspektu savanoriai gelbėja, tačiau tai tikrai ne viskas, ką galima gauti iš <u>materialybę užmirštančio</u> arba <u>gebančio</u> tai derinti su darbu <u>žmogaus</u> . <...> (<i>Eurodesk.lt: Savanoriška veikla – suvokimas..</i> , 2011); <...> Kiek teko bendrauti su išvažiuojančiais savanoriais, <u>visi nori pakeisti savo gyvenimą, įgyti naujos patirties, pamatyti pasaulį, jų netenkina vietinė sistema, juos supantis pasaulis, taigi padariau išvadą, jog savanoriai yra žmonės su <u>polėkiu</u></u> – norintys, nerimstantys ir siekiantys daug daugiau nei eilinis statistinis lietuvis. <...> (<i>Kodėl savanorystė?</i> , 2011); <...> Šis savanoriavimas jaunuoliams – <u>galimybė išmokti į pasaulį žiūrėti kitaip</u> . Jie tvirtina, kad dabar kur kas labiau vertina žmones, bendravimą, o ne materialius dalykus. <...> (Raškauskaitė, 2011).
Teorinis definicijos	Siekama konkrečiai apibrėžti, ką galima ir ko negalima vadinti savanoryste, atskirti ją nuo komercinės veiklos, sugriežtinti savanorio sampratą, priartinti ją prie klasikinių Europos šalyse senbuvėse dominuojančių savanorystės sampratų.	<...> Štai, pavyzdžiui, kasmet vykstantys muzikos ir kino festivaliai sulaukia šūsnies norinčių juose savanoriauti anketų. Tačiau ar galima <u>savanoryste vadinti veiklą komerciniuose renginiuose?</u> Remiantis Europos savanorių centro apibrėžimu, – <u>ne. Pagalba komerciniuose renginiuose – tai tik darbas už bilieta</u> . <...> (<i>Skeptikų ketvirtadienis: Kodėl mums nepatinka...</i>)
Politinis-socialinis	Šiuo požiūriu patvirtinama savanorystės reikšmė visuomenei, numatoma jos įtaka socialinių problemų sprendimui ir savanorystė nurodoma kaip sąlyga tam tikrai politinei visuomenės sanklodai.	<...> Bet kurioje šalyje savanorystė – įskaitant ir tą darbą, kurį atlieka šio centro savanoriai – <u>yra pats svarbiausias pilietiškumo veiksmas</u> . Tai laisva žmogaus valia siūlomas laikas, energija ir įgūdžiai. <...> (<i>p. Kevin Hamilton Kanados ambasadoras..</i> , 2011)
Vertybinis-bendruomeninis-humanistinis	Požiūris, kuriame akcentuojamos savanorystės veiklai būdingos vertybės, jų įtaką bendruomenės reikams, humanistinis savanoriškos veiklos pobūdis.	<...> Pamato ligonis kortelę su užrašu „savanoris“, ir <u>jo veidas nušvinta, nuotaika pragiedrėja</u> . Ir nors iš pradžių kai kurie ligoninės darbuotojai dėl tokios veiklos atrodė skeptiškai nusiteikę, rezultatai pranoko visus lūkesčius, tad <u>skirtingi ligoninės skyriai paprašė dar šimto savanorių</u> “, – prisi-

Požiūrio kategorija	Kategorijos raiškos NVO diskurse komentaras	NVO diskurso elementai, kuriems būdinga konkreti kategorija
		mena Jurgita Margau. <...> (Maskvytienė, 2010)
Kritinis	Požiūris, kuriuo išreiškiama kritika savanorystei kaip neatlygintino darbo idėjai jos bendrai neneigiant, tačiau kritikuojant euforiją ir užsidegimą, lydinčius tokią veiklą. Šiame požiūryje savanorystė išryškina kaip individuali veikla dėl tam tikrų asmeninių interesų ir kritikuojama savanoriavimo mada.	<...> Netikiu savanorišku darbu vien iš altruizmo. <u>Dirbti tik dėl darbo ir negauti už tai jokio atlygio yra mažų mažiausiai kvaila.</u> <...> Atlygis savanoriško darbo atveju yra patirtis, naujos žinios, graži eilutė į savo CV. Per tris metus tiek jau gavau. <...> <u>Pastaruoju metu madinga kalbėti apie savanoriavimą.</u> Šie metai juk savanoriavimo metai. <u>Mane glumina savanorystės idealizavimas.</u> Juk savanoriuoti niekas neverčia, eini, nes tau pačiam įdomu, nes tu matai tame perspektyvą ir asmeninę naudą. <...> (<i>Savanoriavimas</i> , 2011)
Integracinis	Integracinio požiūrio esmė – pristatyti savanorystę kaip būdą įtraukti įvairią atskirtį patiriančius žmones į aktyvų visuomenės gyvenimą ir parodyti, kad visi žmonės turi specialių žinių ir gebėjimų, kuriais gali pasidalyti su savo socialine aplinka.	<...> Seminarų ir mokymų tikslas yra <u>padėti vyresnio amžiaus žmonėms atrasti savanoriavimo džiaugsmą</u> , supažindinti su žmonėmis, kurie jau savanoriauja ir padeda likimo nuskriaustiems, socialinėje atskirtyje esantiems žmonėms. Manome, kad <u>suteikiamos žinios, tinkama motyvacija ir geros emocijos padės vyresnio amžiaus žmonėms ryžtis savanoriškai veiklai</u> “, – sakė projekto vadovas Gediminas Salvanavičius. <...> (<i>Vyresnio amžiaus žmonės atranda...</i> , 2011)

specialias savanorystės ir savanorių vertinimo prieigas. Išskirti požiūriai apima savanoriškos veiklos įvairiaaspektį vertinimą ir viename tekste gali būti derinami arba jų derinimas yra negalimas (pvz., kritinio ir individualistinio-edukacinio požiūrių) dėl skirtingų vertybinių pozicijų.

Savanoriškos veiklos simbolika NVO videotekstuose. NVO sektoriaus sukurti videonaratyvai savanorystei populiarinti ir pozityviems savanorystės įvaizdžiams palaikyti apima:

- interviu su savanoriais ir pokalbių apie savanorystę transliavimą;
- savanorystės pristatymą Lietuvoje (situacija ir jos kaita);
- interviu su privačiais įvairių savanorystės populiarinimo projektų rėmėjais;
- interviu su įvairiais politikais ir politinių institucijų darbuotojais, atsakingais už *Europos savanoriškos veiklos metų* veiklų įgyvendinimą Lietuvoje;
- specialių darbų atlikimo vaizdavimą, jų pristatymą;
- pilietinių laisvalaikio iniciatyvų ir dalyvavimo įvairiuose konkursuose produktus.

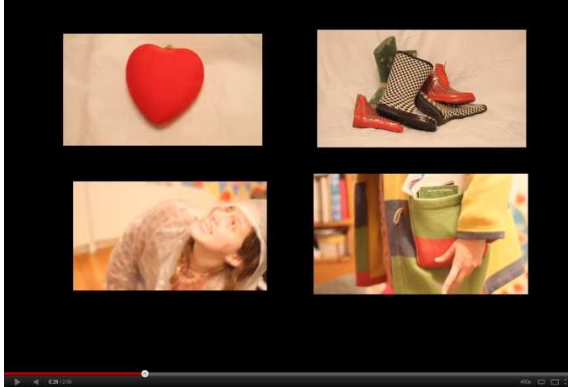
Matyti, kad NVO vaizdo naratyvai daugiausia dėmesio vis dėlto skiria nei vizualumui, o pasakojamajam, žodiniam tekstui, užfiksuotam konkrečiame klipe. Šioje situacijoje išskirtini individualūs pilietinių iniciatyvų tekstai, kurie, priešingai juridškai organizuotiems piliečių judėjimams, daugiausia dėmesio skiria vaizdui, o ne pasakojimui. Atsižvelgiant į tai, kad NVO sektorius savanorystės įvaizdžius daugiausia perteikia per nufilmuotą verbalųjį pasakojimą, nuoseklus naratyvo, kuris nurodytų tam tikrą situacijos vystymąsi, tokiuose filmuose dažniausiai nėra. O tokio naratyvo, kokį galima fiksuoti šiuose filmuose, esmę sudaro siekis pakalbinti skirtingų organizacijų ar insti-

tucijų atstovus bei individualius savanorius ir jų patirtis bei nuomonę išdėstyti ir susieti į logišką pasakojimą. O tie tipiniai NVO filmų vizualiniai savanorystės įvaizdžiai pateikti 3.2.5 lentelėje ir daugiausia nusako savanorio kaip žmogaus išskirtinumą, ypatingumą, svarbą visuomenei bei jo paties įgyjama naudą, „prizus“ savanoriavimo metu.

Pilietinėms iniciatyvoms priskirtini videotekstai, kurie bendrai analizuojami kartu su NVO videotekstais, pastariesiems savo perduodamais vizualiniais savanorystės įvaizdžiais yra gana priešingi. Tokių iniciatyvų tekstai dažniausiai buvo sukuriami kaip produktas dalyvauti viename ar kitame paskelbtame konkurse, kurio pagrindinis tikslas buvo skatinti žmones (jaunimą, mokinius ar pan.) populiarinti savanorystę (pvz., Euroscola konkursas ar Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje konkursas „Nešvaistyk laiko – savanoriauk!“), tačiau šie tekstai buvo sukurti ir kaip *alternatyvi žiniasklaida*, per savo prizmę pateikianti įvairius interviu, reportažus iš renginių, apklausas gatvėje ir pan. Reikia pastebėti, kad tokiu atveju nuo tradicinės žiniasklaidos sukurti filmai dažniausiai skiriasi tik platinimo kanalu – pasitelkiama ne televizija, radijas ar spauda, o daugiausia internetas (vaizdų dalijimosi portalai ar įvairūs tinklalapiai); šių naratyvų pateikiami savanorystės ir savanorių įvaizdžiai iš esmės sutampa su tradicinės žiniasklaidos, NVO, ar ES pateikiamais atitinkamais įvaizdžiais.

Pilietinių iniciatyvų tekstams sintagminiu požiūriu beveik be išimties būdingas nuoseklus naratyvo vystymasis su situacijomis „prieš“ ir „po“, kurių perskyra yra pateikiama kaip tam tikras nušvitimas, suvokimas, atsivertimas ir tapimas savanoriu: situacija „prieš“ yra parodoma kaip probleminė, kelianti negatyvius jausmus, reikalaujanti sprendimo, pagalbos, atjautos ir t. t.; situacija „po“ – kaip savęs atradimas, palypėjimas vienu laipteliu aukščiau savo brandos link, savo laiko įprasminimas ir pan. (pvz., *Savanoriauk – tai laimės receptas! :) Agnyt94 reportažas...*). Šių tekstų naratyvo logikai aiškinti yra tinkama Tzvetano Todorovo *pusiausvyros formulė* (Hansen *et al.*, 1998): filme pasirodęs(-ę) savanoris(-iai) atkuria situacijų pusiausvyrą: ką nors išgelbėja, sutvarko, atkuria, užjaučia ir t. t. Todėl iš esmės visi pilietinių iniciatyvų videotekstai apie savanorystę, nenaudojantys postmodernių dekonstrukcijos ar pan. technikų, kuria aiškų klasikinį realistinį tekstą. Įdomu, kad situacijų „prieš“ ir „po“ turinys dažniausiai yra orientuotas ne į jų sukuriamą naudą visuomenei, bet į naudą pačiam herojui: arba tu švaistai laiką, esi tinginys ir t. t., arba padarai gerą darbą ir tavo diena tampa prasminga, tu jautiesi reikalingas, svarbus, geras. Taigi motyvacija savanoriauti yra keliama per asmeninės pozityvios savanorystės naudos akcentavimą. Filmuose mato ir misionieriška apšviestų „savanorystės palytėtų“ žmonių veikla, turinti įkvėpti ir aplinkinius savanoriauti. Tokie įkvėpimo įvaizdžiai yra eksploatuojami per *suėjimo būryn, buvimo kartu, prisijungimo prie komandos* vaizdinius. Tipinė savanorystę reprezentuojanti simbolika: *rankos, būrys žmonių, šypsenos* (žr. 3.2.8 pav.: kadrai iš *Buk savanoris – pakeisk pasauli. Šiaulių „Romuvos“ gimnazijos darbas Euroscola konkursui... ir Savanoriauk – tai laimės receptas! :) Agnyt94 reportažas...*). Tuose video-naratyvuose, kurie yra interviu ir reportažų tipo, būdingas pokalbio neformalumas, organiškumas, veiksmo gyvumas, natūrali aplinka, nesurepetuoti pokalbiai ir pan.;

3.2.5 lentelė. Tipiniai vizualiniai savanorystės įvaizdžiai NVO sektoriaus videofilmuose

	<p>Superherojai ateina</p> <p>Šiai įvaizdžių grupei savanorius būdinga vaizduoti kaip iš aplinkos išsiskiriančius, ryškius žmones, kurie visada būna kartu, kartu dirba, keičia niūrią aplinką, toje niūrioje aplinkoje patys yra išskirtiniai, pastebimi, kitokie.</p> <p>(pvz., <i>EVS @ Darom 2011. JSVCDeineta reportažas...</i>)</p>
	<p>Tipiniai darbai ir buvimas kartu</p> <p>Savanoriai vaizduojami kaip dirbantys konkrečius darbus ir kartu leidžiantys laiką bei iš to patiriantys malonumą. Darbų atlikimas leidžia įgyti naujos patirties ir prisidėti prie kokių nors renginių organizavimo, o buvimas kartu leidžia suprasti savanorystės teikiamą asmeninį džiaugsmą.</p> <p>(pvz., <i>Kauno bienalė TEKSTILĖ: savanoriai. kaunobienale reportažas...</i>)</p>
	<p>Savanoris turi daug draugų</p> <p>Akcentuojama, kad savanoris savo darbu ne tik prisideda prie gerovės visuomenei kūrimo, tačiau ir pats tokiu būdu tampa ypatingu žmogumi, pirmiausia įgyjančiu daug draugų.</p> <p>(pvz., <i>RECEPTAS: Kaip pasigaminti kultūros savanorį. Kulturossavanoriai reportažas...</i>)</p>
	<p>Reikalavimai savanoriui</p> <p>Šioje įvaizdžių grupėje nurodoma, kad savanoriui yra keliami tam tikri, kad ir simboliniai, reikalavimai: toks žmogus privalo turėti <i>didelę širdį, reikalingą aprangą darbui, šypsena, atsakomybę, būti punctualus, turėti kišenes skrajutėms</i> ir t. t.</p> <p>(pvz., <i>RECEPTAS: Kaip pasigaminti kultūros savanorį. Kulturossavanoriai reportažas...</i>)</p>

Projektų partneriai ir juos reprezentuojanti simbolika

Filmukuose rodomi atskirų savanorystės populiarinimo projektų partneriai (pvz., finansiniai rėmėjai) su juos reprezentuojančia vizualine simbolika (logotipais, gaminama produkcija ir pan.).

(pvz., *Savanorystė ir Tu. savanoriaujam reportažas...*)

antra vertus, tų filmų, kuriuose vystomas tam tikras kūrybinis scenarijus ir bandoma perteikti suplanuotus savanorystės įvaizdžius, turinyje matyti mėgėjiškos aktorystės bruožai, veiksmo surepetavimas, pusiau natūrali aplinka, suvaidintas natūralumas, o techniniu požiūriu akivaizdus mėgėjiškas istorijų filmavimas ir medžiagos montavimas. Šie elementai savaime suponuoja *balso iš liaudies, specialaus neprofesionalumo* įspūdžius, nusakančius vyraujančią savanorystės suvokimą visuomenėje. Diegetiniai filmų garsai padeda sukurti situacijos natūralumo efektą; nediegetiniai garsai – už kadro skambanti muzika – yra tiesiogiai susiję su filmuose kuriama nuotaika: pavojaus, vangumo, tingumo, atjautos, įtampos, pakylėtumo ir t. t. Filmuose kaip savanorystės subjektai ir objektai veikia išskirtinai jauni ir labai jauni žmonės – tai paaškindina tuo, kad, kaip minėta, pilietinių iniciatyvų videotekstai yra sukurti kaip įvairių konkursų jaunimui produktas, taigi ir visi juose veikiantys herojai yra mokyklinio ar studentiško amžiaus. Situacijos, kuriose reiškiasi savanorystė – ypač kasdieniškos, neapeliuojančios į didesnius savanoriškos veiklos ar socialinės pagalbos tikslus (kurie standartiškai apima veiklas nuo maisto bankų iki masinių tvarkymosi akcijų ir pan.), o apsiribojančios sniego nukasimu, nuskridusio oro balionėlio išgelbėjimu ar pan. (pvz., *Buk savanoris – pakeisk pasauli. Šalkauskio gimnazijos darbas Euroscola konkursui...*).

3.2.8 pav. Vizualiniai savanorystės simboliai pilietinių iniciatyvų videotekstuose

3.2.4. Savanoriškos veiklos įvaizdžiai nacionaliniame politiniame diskurse

Politiniai ir teisiniai savanoriškos veiklos populiarinimo tekstai, sukuriantys atitinkamą nacionalinį diskursą, gali būti skiriami į a) *reguliuojančių teisės aktų ir vykdomų institucinių nutarimų tekstus* (LR Vyriausybės nutarimai vykdant Europos Komisijos sprendimą dėl *Europos savanoriškos veiklos metų* paskelbimo ir įgyvendinimo; taip pat instituciniai teisėkūros proceso nutarimai, išvados ir kt. tekstai dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo bei galiausiai pats įstatymas) ir b) *tekstus, kuriais visuomenei perduodami politinės valios ar priimtų sprendimų savanorystės atžvilgiu pranešimai* (pranešimai spaudoje, kalbos, sveikinimai, straipsniai, kvietimai dalyvauti konkursuose ir pan.). Pirmieji tekstai aptaria politinės valios susiformavimo kelią ir savanorišką veiklą bei jos populiarinimą apibrėžiančią aplinką; antrieji – savanoriškos veiklos politinio ir teisinio lygmens įvaizdžius bei atitinkamų teisėkūros institucijų įvaizdžius, projektuojamus visuomenei. Todėl pirmieji tekstai analizuotini teisinių procedūrų, politinės įtakos ir galios svėrų, galiausiai – teisinio žodyno požiūriu, o antrųjų tekstų tyrimuose aktuali jų turinio analizė, aptarianti savanoriškos veiklos ir savanorių įvaizdžius, palaikomus politinių ir teisės institucijų. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad antrojo tipo tekstai dažniausiai buvo perpublikuojami žiniasklaidoje ar NVO sektoriaus interneto svetainėse, taigi tyrime jau analizuoti, šiame paragrafe bus analizuojami tik pirmojo tipo tekstuose fiksuojami savanoriškos veiklos vaizdiniai bei su jais susiję tyrimo dalyvių komentarai.

Savanorystės samprata diskusijoje dėl įstatymo priėmimo. Politinė ir teisinė diskusija dėl šio įstatymo turinio ir priėmimo užfiksuota viešai prieinamuose nutarimuose, posėdžių protokoluose, sprendimuose, rekomendacijose ir kt. dokumentuose, nurodo Lietuvos teisės sistemoje siekiamą įtvirtinti savanorystės sampratą ir su ja siejamą teisinę bei socialinę aplinką. Ši diskusija, vykusį iki įstatymo priėmimo, galiausiai įsitvirtina paties įstatymo tekste ir jį lydinčiuose priėmimo komentaruose, kurie ir bus analizuojami. *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo LR Seime procedūrinė logika atitinka tipinę bet kurio įstatymo priėmimo logiką:

1. Įstatymo projektas įregistruojamas LR Seimo kanceliarijoje. Įvertinamas jo atitikimas Lietuvos Respublikos bendrajai teisės sistemai. 2011-06-08 LR Seimo kanceliarijos Teisės departamentas pateikia išvadą dėl įstatymo atitikimo Lietuvos įstatyminei teisei.
2. 2011-06-09 įstatymo projektas pateikiamas LR Seimui; nuo šios datos prasideda jo svarstymas paskirtuose Seimo komitetuose ir Seimo posėdžiuose iki įstatymo priėmimo dienos.
3. Įstatymo projektui pastabas gali teikti suinteresuotos organizacijos. 2011-06-13 pastabas pateikia NVO teisės institutas.
4. Išvadas dėl įstatymo projekto po svarstymų pateikia priskirti pagrindinis ir papildomas Seimo komitetai. Komitetuose apsvaustomos LR Seimo kanceliarijos Teisės departamento ir kitų subjektų pateiktos pastabos. Abu priskirti komitetai savo išvadas pateikė 2011-06-15.

5. Įstatymo projekto tobulinimo pasiūlymus gali pateikti Seimo nariai. 2011-06-20 savo pasiūlymus pateikia Seimo narys M. Zasčiurinskas (Darbo partijos frakcijos narys).
6. Įstatymo projektas svarstomas plenariniame Seimo posėdyje. Argumentus „už“ ir „prieš“ įstatymo projektą išsako Seimo nariai. Įstatymo projekto svarstymas tokiam posėdyje įvyko 2011-06-21.
7. 2011-06-22 pagrindinis komitetas pateikia pakartotines išvadas dėl įstatymo projekto įvertinus Seimo narių pateiktus siūlymus (šiuo atveju – Seimo nario M. Zasčiurinsko).
8. 2011-06-22 įstatymo projektas teikiamas plenariniame Seimo posėdžiui dėl įstatymo priėmimo. *Savanoriškos veiklos įstatymas* priimamas.

3.2.6 lentelėje pateiktoje politinėje diskusijoje, atliepiančioje aukščiau minėtus 8 įstatymo užregistravimo, svarstymo ir priėmimo žingsnius, išryškėja gana netikėtos numatomos prevencinės savanorišką veiklą lydintios situacijos, kurių iškėlimas Seimo posėdžių ir apskritai įstatymo priėmimo metu atitinkamai kuria kontroversišką savanorystės įvaizdį. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovo D. Jankausko įstatymo projekto pristatymo metu pozityviai pateiktas argumentas, kad, priimant *Savanoriškos veiklos įstatymą*, tiesiogiai įgyvendinami Europos Komisijos iškelti tikslai *Europos savanoriškos veiklos metams* disonuoja su žiniasklaidos ir NVO diskursuose vėliau išsakyta daline kritika šiam įstatymui ir Seimo nario M. Zasčiurinsko pasipiktinimu, kad įstatymas yra „stumiamas buldozeriu“, tuo patvirtinant fiksuojamą įstatymo kaip „formalaus pluso“ (prieš ES institucijas) įvaizdį. M. Zasčiurinsko siūlomos pataisos įstatymo projektui atveria naujus savanoriškos veiklos vaizdinius: savanorystė gali būti siejama su *išnaudojimo* ir *prekybos žmonėmis* atvejais ir nusikaltimais, todėl įstatymas turi atlikti prevencinę funkciją – eliminuoti galimus tokius atvejus. Pastebėtina, kad šiuos vaizdinius nuo savanoriškos veiklos atskiria pagrindinis ir papildomas už įstatymo įvertinimą atsakingi Seimo komitetai. Taip pat įdomus savanorystės sąsajų su daugiausia jaunimo veikla momentas, kurį išryškina Seimo narys M. Zasčiurinskas, taip tik stiprindamas stereotipinius jaunų savanorių vaizdinius ir naudodamas klasikinę manipuliacinę retoriką dėl Seimo narių pareigos **apsaugoti** jaunus žmones. Tačiau kaip matyti iš 3.2.7 lentelės, apskritai Seimo nario M. Zasčiurinsko argumentams kiti Seimo nariai (net ir Darbo partijos frakcijos) didesnio dėmesio neskiria ir absoliučia dauguma balsų visais balsavimo atvejais dėl *Savanoriškos veiklos įstatymo* pritaria. Tai rodo faktą, kad įstatymas nėra politinės įtakos ir galios sankirtų objektas ir politinių derybų dėl jo priėmimo bei Seimo narių balsų pagal atskirų frakcijų, valdančiosios daugumos ir opozicijos interesus neesama. Su tuo tiesiogiai susijęs ir faktas, kad Seime buvo priimtas beveik pirminis *Savanoriškos veiklos įstatymo* variantas be reikšmingų korekcijų. Seimo nario M. Zasčiurinsko išsakyti potencialūs savanoriškos veiklos vaizdiniai (*silpnėsioji pusė, išnaudojimas, prekyba žmonėmis* ir kt.) priskiriami individualiai nuomonei, kurią nuginčija kompetentingi Seimo komitetų nariai ir kiti specialistai.

3.2.6 lentelė. Reikšmingesni politinės diskusijos dėl Savanoriškos veiklos įstatymo aspektai¹⁸

Įstatymo priėmimo etapas	Politinės diskusijos komentaras	Iliustracinis politinės diskusijos elementas
2.	2011-06-09 įstatymo projektas pateikiamas LR Seimui; nuo šios datos prasideda jo svarstymas paskirtuose Seimo komitetuose ir Seimo posėdžiuose iki įstatymo priėmimo dienos.	<p><...></p> <p>D. JANKAUSKAS (TS-LKDF). Šį projektą rengti <u>paskatino nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių išreikštas noras aiškiau reglamentuoti savanoriškos veiklos organizavimą, nes tokio reglamentavimo nebuvimas neleidžia daugumai nevyriausybinių organizacijų, ypač mažesnių, esančių toliau nuo didžiųjų miestų, vykdyti savanorišką veiklą ir jaustis gana saugiai.</u> <...> Gerindama savanoriškos veiklos reglamentavimą, t. y. <u>parengdama šį projektą, Lietuva praktiškai prisideda prie vieno iš Europos metų tikslų įgyvendinimo</u> – kurti savanoriškai veiklai palankias sąlygas.</p> <p><...></p>
5.	Įstatymo projekto tobulinimo pasiūlymus gali pateikti Seimo nariai. 2011-06-20 pasiūlymus pateikė Seimo narys M. Zasčiurinskas.	<p><...></p> <p>įstatymo projekte nurodyta formuluotė, jog savanoriška veikla grindžiama naudos asmeniui principu yra neaiški. <u>Sąvoka „asmuo“ gali reikšti ne tik fizinį asmenį – savanorį, bet ir juridinį asmenį.</u> <...> <u>Savanoriai yra silpnesnioji savanorystės teisinių santykių šalis.</u> <...> todėl <u>valstybei tenka pareiga tinkamai apsaugoti tokių asmenų teises, užkirsti kelią silpnesniosios šalies (savanorio) išnaudojimui pasinaudojant savanorystės priedanga.</u> <...> Savanorystės teisiniai santykiai turi būti įforminti raštu pagal Vyriausybės patvirtintą pavyzdinę formą. <...> sąvoka „kita vietovė“ nėra apibrėžta, tai leis priėmus tokį įstatymą bet kokiai asociacijai, viešajai įstaigai ar kitam subjektui išsiųsti savanorį į užsienio šalį be draudimo ir kitų garantijų. <u>Be to, tokiu reguliavimu sukuriama labai palankios sąlygos prisidengiant savanorystę vykdyti nusikalstamą – prekybos žmonėmis veiklą.</u></p> <p><...></p>
6.	Įstatymo projektas svarstomas plenariniame Seimo posėdyje. Argumentus „už“ ir „prieš“	<p><...></p> <p>M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> <u>savanoriai, kurie dalyvauja savanorystėje, turi būti socialiai apsaugoti.</u> Šis įstatymas nenumato apsaugos priemonių. Ką aš turiu galvoje?</p>

¹⁸ Lentelėje pateikiami diskusijos elementai paimti iš atitinkamų pristatomam įstatymo priėmimo etapui LR Seimo dokumentų: stenogramų, protokolų, išvadų ir kt. Dokumentų sąrašas pateikiamas darbo šaltinių sąrašė.

Įstatymo priėmimo etapas	Politinės diskusijos komentaras	Iliustracinis politinės diskusijos elementas
<p>įstatymo projektą išsako Seimo nariai. Įstatymo projekto svarstymas tokiame posėdyje įvyko 2011-06-21.</p>	<p><i>atsitikimų savo veikloje ir b) savanorystę sieja daugiausia su jaunų žmonių kasdiene veikla.</i></p>	<p>Pavyzdžiui, savanoris dirba kažkokį darbą statybose. Neduok Dieve, nusilaužia koją ir visam gyvenimui lieka neįgalus. Kas atsakys? <u>Jauni žmonės, o daugiausia jauni žmonės dalyvauja toje veikloje, apie tai dažnai gali ir nepagalvoti.</u> <...></p>
<p>7. 2011-06-22 pagrindinis komitetas pateikia pakartotines išvadas dėl įstatymo projekto įvertinus Seimo narių pateiktus siūlymus (šiuo atveju – Seimo nario M. Zasčiurinsko).</p>	<p><i>Nepritarta nė vienai iš keturių Seimo nario M. Zasčiurinsko teiktų pataisų.</i></p>	<p><...> <i>Manome, kad pakankamai aišku, kad <u>asmeniškai reikštis ir asmeniškai tobulėti gali tik fizinis asmuo.</u> <...> Nesutinkame, kad savanoriai yra silpnesnioji savanorystės teisinių santykių šalis. Manome, kad <u>civiliniuose teisiniuose santykiuose visos pusės yra lygiateisės jų tarpusavio susitarimuose, todėl nėra priežasčių tvirtinti, kad savanoriai gali būti kaip nors išnaudojami ar verčiami veikti prieš savo valią.</u> <...> Joje būtų sunku nustatyti visus galimus susitarimų atvejus tarp savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorio. <...> <u>Praktikoje gali būti įvairių situacijų, kai savanoris bendru sutarimu gali būti siunčiamas į užsienio valstybę tikslu, susijusiu su jo savanoriška veikla organizacijoje.</u> <...></i></p>
<p>8. 2011-06-22 įstatymo projektas teikiamas plenariniame Seimo posėdžiui dėl įstatymo priėmimo. <i>Savanoriškos veiklos įstatymas priimamas.</i></p>	<p><i>M. Zasčiurinskas akcentuoja, kad savanoris yra visiškai neapsaugotas nuo nelaimingų atsitikimų, o R. J. Dagys atskiria savanorišką veiklą nuo darbo santykių. M. Zasčiurinskas įstatymo priėmimą apibūdina „buldozerio stūmimo“ metafora ir manipuliuoja Seimo narių kaip neapsaugančių jaunimo nuo nelaimių įvaizdine retorika.</i></p>	<p><...> M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> aš siūlau, kad šie santykiai būtų grindžiami rašytiniu dokumentu. Dabar jis yra visiškai neapsaugotas, nes įstatymo projektuose įrašyti žodeliai ne „privalo“, pavyzdžiui, bet „gali“ ir t. t. <...> R. J. DAGYS (TS-LKDF). <...> <u>Nereikia</u> būtinai kiekvienu atveju jų <u>sieti su darbiniais santykiais.</u> Išvis darbo santykiai yra viena sritis, savanorystė yra visiškai kita sritis, todėl jokios tvarkos nereikia keisti. <...> M. ZASČIURINSKAS (DPF). <...> elgtis taip, kaip mes dabar <u>buldozeriu stumiame vien iš organizatorių pusės tokią redakciją, man atrodo, kad tai yra nusikalstama. Neapsaugoti jaunimo įstatymiškai, neapsaugoti jaunimo nuo galimų neįgiamų padarinių, tai ar tokia yra mūsų Seimo narių funkcija?</u> <...> <...></p>

3.2.7 lentelė. Seimo narių balsų pasiskirstymas balsavimų dėl įstatymo metu

Balsavimo dėl Savanoriškos veiklos įstatymo LR Seime atvejis	LR Seimo narių balsų pasiskirstymas			
	Už	Prieš	Susilaikė	Balsavo iš viso
2011-06-09 įstatymo projekto pateikimas	<i>Pritarta bendru sutarimu</i>			
2011-06-21 balsavimas dėl įstatymo projekto	68	-	2	70
2011-06-22 balsavimas dėl įstatymo priėmimo	99	1	5	105

Savanoriškos veiklos įstatymo priėmimo aplinkybės: tyrimo dalyvių balsai. Tyrimo informantai sutartinai pažymi keletą įstatymo parengimo ir diskusijos dėl jo aspektų: a) pirmiausia yra akcentuojamas didelis NVO sektoriaus įsitraukimas į įstatymo rengimą ir teksto svarstymą; b) taip pat yra pažymimas įstatymo tekste vartojamo reglamentuojančio žodyno švelnumas, lemiantis ir paties įstatymo teksto reguliuojančiosios funkcijos silpnumą; c) galiausiai akcentuojama 2011 m. pirmojoje pusėje ir ankstesniais metais vykusį diskusiją dėl įstatymo reikalingumo apskritai (ši diskusija viešojoje erdvėje ypač išryškėjo NVO sektoriaus atstovų įrašų įvairiuose tinklaraščiuose dėka bei ministro R. Šimašiaus viešų kritinių pasisakymų dėka). Tokie respondentų pasisakymai, viena vertus, išryškina liberalią, nedogmatišką įstatymo teksto interpretaciją, o antra vertus – nurodo įstatymo reglamentuojančios funkcijos silpnumą, teisinio fundamentalumo stoką ir iš to kylančią kritiką, ironiją ar bent neutralų vertinimą įstatymo atžvilgiu.

Ne kartą respondentų buvo akcentuota, kad įstatymo priėmimas buvo būtinas, nors ir nerašytas, *Savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo Lietuvoje uždavinys, kurio pasiekimas turėjo tapti pagrindiniu metų akcentu:

*<...> savanoriškos veiklos įstatymas, mano supratimu, tai buvo turbūt kertinis šitų metų akcentas. Šitas įstatymas tikrai buvo rengiamas ne vienus metus ir jo užuomazgos buvo dar kokiais 2006 m., kada nevyriausybinis sektorius buvo susėdęs prie stalo ir sakė, kad *taip, mums toks įstatymas yra būtinas ir užteks suprasti, kad savanoriai yra tik krašto apsaugos savanoriai, kad yra kur kas platesnė savanoriška veikla... <...>* (Arnas, NVO sektorius)*

Antra vertus, pažymima ir tai, kad ES nebuvo iškėlusį valstybėms narėms tikslo sutvarkyti teisinę aplinką, susijusią su savanorystės plėtra šalyje, taigi *Savanoriškos veiklos įstatymo* parengimas ir priėmimas turi būti suprantamas tik kaip Lietuvos vidaus politikos klausimas, kurio sprendimą iniciavo su savanorystės organizavimu susijusios tikslinės grupės, tikėtina, pasinaudodamos *Europos savanoriškos veiklos metais* kaip proga atkreipti dėmesį į tokio įstatymo trūkumą:

<...> įstatymai, reguliavimai yra Lietuvos reikalas. Iš Europos Sąjungos yra tikslas parodyti, kaip yra vienoje šalyje, kaip yra kitoje šalyje, o štai jūs darykit, kaip jums atrodo geriausiai. Čia nėra jokio prievartinio mechanizmo, nes savanorystė yra visiškai Lietuvos nacionalinės kompetencijos reikalas, kaip tai daryti. <...> (Vytenis, ES institucinis sektorius)

Respondentai beveik sutartinai akcentuoja, kad, prieš parengiant ir priimant *Savanoriškos veiklos įstatymą*, buvo intensyviai sprendžiama dėl pačios teisinio savanorystės reglamentavimo formos; šiose diskusijose, viena vertus išryškėja nevyriausybinių, politikų, teisininkų ir valstybės tarnautojų, dalyvavusių susitikimuose dėl savanoriškos veiklos teisinio apibrėžimo, siekis formalizuoti ir įstatymiškai reglamentuoti savanorystės raišką ir aplinkas, kita vertus, priešingai – norai užtikrinti, kad Lietuvos teisinėje sistemoje nebūtų kliūčių plėtoti savanorystės sektorių. Vieni siekė

griežtesnio ir aiškesnio teisinio reguliavimo; kiti akcentavo, kad nebūtina reglamentuoti to, kas ir taip yra leidžiama (šioje situacijoje prisimintina ir, pvz., Lietuvos laisvosios rinkos instituto išsakyta liberali pozicija – žr. *LLRI analizė: Savanoriškos veiklos teisinės...*):

<...> apskritai kilo labai daug diskusijų, jo (*įstatymo – M. G.*) reikia ar nereikia. Ir čia vėlgi buvo labai daug susitikimų su nevyriausybinio sektorium. Nes ir jų nuomonės skyrėsi ir jau vienu metu atrodė, kad neaišku, ką reikia daryti ir ką priimti. Ir buvo iš tikrųjų diskutuojama. <...> Mes galvojom, gal tiktai reikia kažkokių kitų teisės aktų arba kitų dokumentų, kurie galėtų padėti organizuoti geriau tą veiklą. Bet galiausiai buvo nuspręsta kartu su nevyriausybinio sektorium, kad įstatymas geriausiai išspręstų situaciją. Juo labiau kad jis toks labai švelnus yra, ne griežtai reglamentuoja. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*)

Švelniojo reglamentavimo pozicijos argumentai nurodo kitokio tipo politinį ir teisinį savanorystės legitimizavimą, išvengiantį įstatymiškos definicijos:

<...> kuo mes toliau einam į tą reglamentavimą, tuo labiau matom, kad gal tai nebūtinai įstatymas turėtų būt, gal užtenka Vyriausybės nutarimo, gal užtenka Seimo rezoliucijos, gal ir įstatymo, bet ne tokio griežto. Nes iš pradžių jis buvo vienoks, vėliau keitėsi į švelnesnę formą. <...> (*Martinas, NVO sektorius*)

Jau minėta ankstesniuose paragrafuose, kad tiek pokalbiuose su tyrimo informantais, tiek tinklaraštininkų bei žiniasklaidos informacinėje erdvėje kaip linkstančią į liberalųjį savanorystės reglamentavimą galima išskirti 2008–2012 m. veikusios penkioliktosios LR Vyriausybės teisingumo ministro R. Šimašiaus poziciją (žr., pvz., Šimašius, 2011), išsakomą tiek paties ministro tinklaraščio įrašuose, tiek jį palaikančių nevyriausybinių komentaruose. Toks *Savanoriškos veiklos įstatymo* poreikio diskutavimas apskritai disonuoja su nevyriausybinių sektoriaus savanorystės populiarinimo diskurse dominuojančiu teisinio reglamentavimo stokos akcentavimu. Įstatymą rengusios ir jo priėmimo siekusios pusės tokia ministro pozicija buvo vertinama kaip nereikalingas skepticizmas, o jo vadovaujamos ministerijos darbuotojų požiūris – kaip per daug skrupulingas situacijų apibrėžimas:

<...> ten daugiausiai buvo tiesiog ministro, teisingumo ministro požiūris toks asmeniškias, skeptiškas ir tas truputėli trukdė. <...> šiaip turbūt būtų kitaip viskas pasisukę, nes, na, galbūt jie (*Teisingumo ministerijos darbuotojai – M. G.*) taip daugiau leidžiasi į tokius teisinius niuansus ir nori per daug į lentynėle sudėti ir tiesiogiai labai supranta tą eilutę, kad keturiolikos metų negali kažko ten daryti su susitikimais ir t. t., o mes norėjom pabrėžti, kad mūsų įstatymas reglamentuoja savanorišką veiklą per organizacijas. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*)

O ministro nuomonę palaikančios pusės – kaip pozityvus teisinių alternatyvų įstatyminiam reglamentavimui ieškojimas, nesietinas su principiniu neigimu ir prieštaravimu, o pristatomas tik kaip geresnio sprendimo siekis:

<...> Na ką, jisai toks lengvas tas įstatymas, jis labiau tokia dekoracija, tai ten tik Šimašius bandė pasakyti, kad šito įstatymo nereikia, nes reglamentavimas yra užtikrintas pagal civilinį kodeksą <...>, ir nėra būtina kažko naujo daryti. Bet tai nebuvo priešiška pozicija, tai labiau ieškojimas lengvesnių kelių – ką ir aš visą laiką sakau: geriau nereglamentuoti, ko galima nereglamentuoti, geriau skatinti kitom formom. <...> (*Martinas, NVO sektorius*)

Bet kuriuo atveju pažymima, kad įstatymo parengimas, jo teksto redakcija ir net įstatymo priėmimo procedūrų sklandumas buvo glaudžiai susijęs su nevyriausybinių sektoriaus aktyvumu ir aktyviu įsitraukimu. Toks įsitraukimas yra vertinamas kaip būtina

sąlyga įstatymui priimti ir pažymima, kad jo teksto redakciją lydėjo išsamios diskusijos:

<...> jeigu tai būtų nesuderinta su nevyriausybinio sektoriumi, tai jisai nebūtų niekaip praėjęs. Tai būdavo ilgos diskusijos po kelias valandas per dieną, kelis kartus per savaitę, skirtingais etapais jau pradžioj, po to – jau kai tekstas *sumestas* ir t. t. Seime truputėlį lengviau jau praėjo, nes kažkaip tai skirtingos frakcijos laukė – gal jau atskirai nevyriausybines organizacijos buvo jiems kažkokį signalą davę, kad ten būtų gerai; ten gan sklandžiai praėjo iš tiesų. <...> (*Milda, valstybinis sektorius*)

Vis dėlto nors įstatymo teksto turinys buvo ir išsamiai išdiskutuotas, nevyriausybinių jis yra vertinamas nevienodai. Įstatymo iniciatoriai pažymi, kad įstatymas yra pakankamai savanorystės situaciją apibrėžiantis ir reglamentuojantis, o su jo rengimu nesusiję asmenys ironiškai, atlaidžiai vertina įstatymo tekstą, vadina jį „situacijos aprašu“, santrauka arba apskritai akcentuoja, kad įstatymo priėmimas jų kasdienės veiklos kokybei įtakos neturės (taigi įstatymą ignoruoja). Tokia pozicija jau buvo iliustruota aukščiau cituotame pasisakyme; tokį vertinimą galima įžvelgti ir susipažinus su dar vieno nevyriausybinių nuomone:

<...> su įstatymu viskas yra gerai. Tiesiog buvo savam rate režiumuota tai, kas įvyko per paskutinius dešimt metų ir aprašyta popieriuje. Nieko naujo neparašė, tiesiog labai gerai, kad parašė, kas vyksta. <...> (*Tomas, NVO sektorius*)

O įstatymo rengėjai ir su jais susiję asmenys akcentuoja tik poįstatyminių aktų, kurie užpildys esamas įstatymo spragas, poreikį:

<...> Jam trūksta poįstatyminių aktų, tai yra, jisai dar neužbaigtas. Įstatymas – viskas yra gerai, bet jisai neužbaigtas. Jam trūksta dar papildomų dokumentų, pavyzdžiui, tipinės savanorystės sutarties. <...> (*Loreta, NVO sektorius*)

Taigi *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimas ir jame įtvirtinti savanorystės įvaizdžiai daugiausia yra susiję su nevyriausybinių nuomonėmis ir patirtimis, o LR Seime kaip įstatymą priėmu-sioje institucijoje ypač specialių ar prieštaringų įvaizdžių fiksuoti negalima, išskyrus vieno Seimo nario akcentuotas numanomas ir / ar galimas savanorystės sąsajas su nelegaliu darbu ar jaunimu kaip savanorystės plėtotoju. Tačiau pastarieji vaizdiniai yra susiję tik su asmeninėmis vieno politiko nuostatomis ir negali būti vertinami kaip institucijos palaikomi savanorystės įvaizdžiai.

Vizualinės politikų reprezentacijos videotekstuose apie savanorystę. Politinės institucijos iš esmės specialiai nekūrė jokių savanorystę populiarinančių videonaratyvų, tačiau politinių pareigūnų pasisakymai savanorystės tematika yra būdingi beveik visų kitų

3.2.9 pav. Vizualinis politikų pozicionavimas komentuojuant savanorystės svarbą

grupių videotekstuose, t. y. politikus kalbino, pvz., NVO atstovai, kuriantys specialius siužetus, arba žiniasklaidos atstovai. Išskirtinė šiuo požiūriu yra nebent LR Prezidentūra, kurioje ryšių su visuomene specialistai patys pateikia Prezidentės pasisakymus savanorystės tema įvairiuose renginiuose šalia kitų viešųjų pasisakymų. Bet kuriuo atveju tokiuose reportažuose vyrauja oficialus politikų portretas: kalbėjimas iš tribūnos ar darbo kabinete, šalia valstybės vėliavos, palaikomas oficialus kalbančiųjų statusas ir t. t. (žr. 3.2.9 pav.: kadrai iš *Savanorystė ir Tu. savanoriaujam reportažas...* ir *Prezidentė: Savanorystė ugdo ir stiprina pilietinę visuomenę. President of Lithuania reportažas...*).

Apibendrinant savanoriškos veiklos įvaizdžius nacionaliniame politiniame diskurse pažymėtina, kad savanoriška veikla kaip pozityvus bendruomenių ir visuomenės sugyvenimo, ekonominio ir socialinio vystymosi ar asmeninio tobulėjimo veiksnys yra būdingas politinių sveikinimų, viešųjų kalbų, pasisakymų ir pan. tekstuose; o savanorišką veiklą reglamentuojančiuose teisiniuose tekstuose savanorystės įvaizdžiai kyla daugiau iš, pvz., NVO aplinkos (kaip paaiškėja iš tyrimo informantų pasisakymų) nei iš tam tikros politinės valios, reprezentuojančios specifinį požiūrį į savanorišką veiklą. Kaip matyti iš *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimo procedūrų analizės, politinėje aplinkoje savanorystė nesukėlė didesnių ginčų ir neišryškino skirtingų dominuojančių požiūrių į šią socialinės politikos sritį.

3.2.5. Socialinės atsakomybės ir savanorystės santykis privataus sektoriaus tekstuose

Bendrovių logotipai ir savanoriška veikla privataus sektoriaus videotekstuose. Privataus sektoriaus sukurtuose savanorystės puoselėjimo videotekstuose kaip tokių tekstų autorius dominuoja išskirtinai TEO LT, AB, kuri gana nuosekliai šalia pagrindinių savo veiklos video-vaizdinių kūrė bendrovės savanoriškos veiklos sąsajas reprezentuojančius naratyvus (pvz., *Lietuvoje daugėja savanorių. TEOLTvideo reportažas...*; *Savanoriško darbo paieškos portalas. TEOLTvideo reportažas...* ir kt.). Kitos privačios bendrovės, įsitraukusios į savanorystės populiarinimo projektus, individualių videoreportažų beveik nekūrė ir savo paramą savanorystei išsakydavo nebent kitų organizacijų kuriamuose videotekstuose. TEO LT specialius savanorystės įvaizdžius, tiksliau, bendrovės sąsajų su savanoryste ir socialinės atsakomybės įvaizdžius atskleidė per specialius videoreportažus, kurių dalis buvo skirta atskleisti bendrovės santykiui su savanoriška veikla, nors tokių reportažų pavadinimai, priešingai nei turinys, tiesiogiai neakcentavo į TEO LT socialiai atsakingos veiklos, o buvo orientuoti į bendruosius savanorystės populiarinimo Lietuvoje procesus. Tokių reportažų, kuriuose dominuoja su savanoryste susijusi simbolika, apibendrinta 3.2.8 lentelėje, naratyvas daugiausia vystomas per bendrovės palaikomas savanorystės populiarinimo iniciatyvas ir akcentuojamas išskirtinis bendrovės vaidmuo viename ar kitame projekte. Tuo šie videotekstai iš esmės skiriasi nuo kitų analizuotų video-naratyvų: savanorystė iškeliamą ne kaip *gėris savaimė*, o kaip socialinės atsakomybės sritis, kurią šalia kitų socialinės atsakomybės sričių palaiko bendrovė. Todėl sava-

norioskos veiklos populiarinimas rodomas per bendrovės aplinkos, logotipo, vadovybės, darbuotojų, partnerių ir kt. korporatyvinių elementų akcentavimą. Savanorystės idėjos

3.2.8 lentelė. Tipinė savanorystės simbolika privataus sektoriaus videotekstuose

<p>Verslo posėdžių stiliaus aplinka; realūs savanoriški darbai, kuriuose dalyvauja bendrovės darbuotojai:</p>	
	
<p>Strateginiai partneriai ir bendrovės vadovybė:</p>	
 <p>Rūta Gaudiešienė SIC tyrimų strategijų vadovė</p> 	 <p>Arūnas Šikšta TEO generalinis direktorius</p>
<p>Logotipo akcentavimas vinjetėse ir filmo eigoje:</p>	
	

„gimsta“ bendrovės biuruose ir pasitarimų kambariuose, kur svarbūs darbuotojai aptaria idėjas su savanoriškos veiklos projektų iniciatoriais; rodomi bendrovės darbuotojai, atliekantys visuomenei naudingus darbus (šiuose vaizduose šalia tipinių savanorystės raiškos sričių matomos ir naujos, būdingos tik šiai bendrovei savanorystės sritys: inter-

neto ryšio vedžiojimas, seminarų organizavimas ir pan.), imami komentarai iš svarbių žmonių. Reportažuose svarbų vaidmenį vaidina bendrovės vadovybė: generalinis direktorius ar atskirų departamentų direktoriai išsako savo nuomonę apie savanoriškos veiklos svarbą, pasakoja apie asmenines savanorystės patirtis, tuo akumuliuodami simbolinį savo kaip lyderių kapitalą. Reportažuose vyrauja išskirtinai pozityvus tonas; nuolatos rodomi bendrovės ar svarbių partnerių logotipai, kurie šalia savanoriškos veiklos projektų įgyvendinimo vaizdų taip pat kaupia simbolinį kapitalą bendrovei ir vizualiai sieja ją su socialiai atsakinga veikla. Kitaip tariant, privataus sektoriaus kuriamuose ir palaikomuose vizualiniuose savanorystės įvaizdžiuose dominuoja ne pati savanoriška veikla, o simbolinį kapitalą bendrovei kaupiantys elementai, t. y. savanoriškos veiklos ir bendrovės korporatyvinių simbolių jungtys.

Reportažų stilius informacinis, tačiau tekstas ir jo išsakymo būdai sugretina jį su reklaminiu stiliumi; filmavimo, medžiagos montavimo būdai atitinka informacinį stilių; reportažų vinjetės kuria „žinių“ įvaizdžius, tuo siekiant sukurti žiūrovų (greičiausiai – vidinių bendrovės tikslinių grupių) įspūdį apie išsakomos informacijos objektyvumą ir patikimumą. Vyrauja nediegetiniai garsai.

Lietuviškosios verslo socialinės atsakomybės specifika situacijos dalyvių požiūriu: diskurso gimimo situacijos. Tyrimo informantai, komentuodami savo santykį su privačių verslo bendrovių vystomais savanoriškos veiklos populiarinimo projektais, daugeliu atveju pažymi, kad garsiausiai pristatomi tokie projektai dažnai tėra profesionalių komunikacijos specialistų kūrybos produktas, leidžiantis kurti gerą konkrečių verslo bendrovių reputaciją visuomenės akyse, tačiau menkai tesisiejantis su tikrąja savanoriška veikla. Šiame kontekste tyrimo informantai neigiama prasme vartoja terminus *viešieji ryšiai*, *piaras*, *įvaizdis*, *socialinė atsakomybė* ir pan. Socialinės atsakomybės reiškinyje čia apskritai daugiausia siejamas su įvaizdžio kūrimu ir kur kas rečiau su pačia socialine atsakomybe. Todėl privačių bendrovių savanoriškos veiklos populiarinimo projektai tyrimo informantų dažnai yra vertinami ironiškai ir negatyviai tiek tokių įmonių keliamų NVO projektų finansavimo sąlygų požiūriu:

<...> eidami prašyti ne tai kad paramos, bet, sakykim, kažkokių projektų iš įmonių, mes gauname atsakymą: o ką mes gausime už tai? Jie nori realiai... na mes duosim jums, bet mes norime piaro. Ne visos organizacijos gali tą duoti. <...> (Božena, NVO sektorius),

tiek jų pačių kuriamų projektų požiūriu:

<...> verslo įmonės tais metais labai norėjo pasirodyti: irgi *projektukų* paleidimai, kvietimai tuose projektuose dalyvauti. Žinai, susilauki skambučių iš viešųjų ryšių agentūrų, kurios yra nusamdytos tam, kad padarytų, pakurtų socialinį įvaizdį toms įmonėms, ir sako: *šitų įmonių vadovai nori pasavanoriauti*, tai, sakau, *kiekgi jie gali laiko skirti? Na, jie norėtų skirti kokią dieną maksimum*, o tai atrodo taip: jie atvažiuoja, pasavanoriauja, juos pafotografuoja ir jie išvažiuoja. Tai va daug yra tokių kvailių dalykų. Ir kai matai, kokios buvo tam skirtos lėšos, tai, ko gero, jas tikrai buvo galima panaudot protingiau. <...> (Tomas, NVO sektorius)

Aukščiau pateiktoje citatoje informanto vartojamas veiksmožodžių priešdėlis *pa-* turi akivaizdžią menkinamąją prasmę; taip pat tokią prasmę turi ir situacijos nupasakojimo forma: privačių verslo bendrovių inicijuojami savanorystės populiarinimo projektai kyla iš už piniginių atlygį samdomų viešųjų ryšių agentūrų darbų, kurių tikslas – *padaryti socialinį įvaizdį* jas nusamdžiusioms įmonėms. Pozityvus įvaizdis yra *padaromas*,

o ne kyla iš atsakingos bendrovės veiklos – tai, beje, apskritai yra dominuojantis požiūris, kalbant apie negatyvųjų viešųjų ryšių vertinimą. Savanoriškos veiklos populiarinimas yra tapatinamas tik su puikiu viešųjų ryšių specialistų darbu, kurio rezultatas – garsus kalbėjimas apie įmonės sąsajas su savanoriška veikla, o ne iš tikrųjų remiama savanorystės idėja ir savanoriškos veiklos kultūros diegimas organizacijoje:

<...> tos kelios organizacijos, kurios pristato save kaip populiarijančios (*savanorystę* – M. G.)... Taip, jų tarpe tikrai yra tokių, kurios tai daro, bet dažniausiai būna tokios, kurios apie tai tiesiog garsiai šneka. Ir jų viešųjų ryšių skyrius ties tuo labai puikiai dirba, o iš tikrųjų tai ten ta savanorystė... na, pasilaikysiu savo nuomonę sau. Kadangi tenka susidurti, tenka eiti, kalbėti, žiūrėti ir, kai pamatai, kas yra ištransliuojama į eterį, ir kai susiduri su tuo, kas yra iš tikrųjų, tai, aišku, vaizdas skiriasi. <...> (*Tomas, NVO sektorius*)

Tačiau ne visada verslo įmonių iniciatyvos yra vertinamos tik skeptiškai ir siejamos su pozityvaus įvaizdžio formavimu. Pvz., vienas tyrimo informantas išvelgia ir akcentuoja verslo įmonių ir nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimo galimybes, nepaisant to, kad skirtingų organizacinių sektorių tikslai visada bus skirtingi: verslo bendrovės sieks sau naudingo pozityvaus įvaizdžio, o nevyriausybinkai – visuomenei aktualių tikslų:

<...> Čia galbūt mano nuomonė, kad jų tikslas yra kurti savo kaip geros organizacijos įvaizdį ir didinti vertę tuo, bet čia yra jau tas bendradarbiavimo pavyzdys, kur gali rasti naudą ir ta nevyriausybinių organizacija, ir verslas iš to bendradarbiavimo. Tai yra tų pavyzdžių – „TEO“, „Swedbankas“, tai jie išeina į visuomenę ir sukuria tą pridėtinę vertę tiek sau, tiek nevyriausybiniam sektoriui. <...> (*Vytenis, ES institucinis sektorius*)

Realias tokio bendradarbiavimo naudas išvelgia ir kiti informantai. Akcentuojama tam tikra lietuviško verslo, susijusio su tarptautinėmis verslo bendrovėmis, branda ir socialinių projektų įgyvendinimo svarbos supratimu ne pozityvaus bendrovės įvaizdžio formavimo aspektu. Antra vertus, ši branda yra sąlygojama ir konkurencinių veiklos sąlygų, ne vien socialinio supratimo:

<...> aš manau, kad vienas iš svarbiausių tų metų teigiamų poslinkių yra tai, kad verslas tikrai aktyviau dalyvauja ir panašu, kad autentiškai. Nėra vien tiktai susiję su užsienio kapitalo įmonėmis, kurios yra spaudžiamos kažkokių tarptautinių bendrovių politikos ir praktikos, bet žiūri, kas darosi tam konkurenciniam lauke ir vienos kažką daro – manau, kad čia yra tiek įmonėm gerai, tiek ir sektoriui. <...> (*Vaidotas, NVO sektorius*)

Sėkmingo bendradarbiavimo pavyzdžiai yra fiksuojami ne tik tarp skirtingo sektoriaus organizacijų, bet ir tarp pačių verslo įmonių. Tačiau žemiau cituojamas informantas bene vienintelį tokį savo nurodomą pavyzdį vertina pozityviai; visus kitus projektus pašiepančiai vadina *darymu*, nedavusiu realios naudos kasdieniu savanorystės populiarinimu užsiimančioms organizacijoms:

<...> kas man tikrai patiko iš šių 2011 metų, tai bendras TEO ir CVonline, berods, projektas, kur buvo sukurta atskira niša savanoriškoms organizacijoms talpinti darbo skelbimus savanorių paieškai¹⁹. Ko anksčiau nebuvo; anksčiau CV portalai tiesiog turėdavo nišą *verslas ieško darbuotojų, darbuotojai ieško darbo versle*. <...> daugiau kažko išskirt labai tikrai negalėčiau, nes nepajutom jokios realios naudos iš tų visų darymų. <...> (*Tomas, NVO sektorius*)

¹⁹ Tikslinant – informantas kalba apie *TEO LT, AB, Savanoriškų organizacijų aljanso* ir *CV.lt* sukurtą savanorystės skelbimų skiltį portale *cv.lt*. Tikroji projekto įgyvendinimo pradžia – 2009 m. gruodžio 5 d.

Pozityviai informantų yra vertinama ir privačių verslo bendrovių parama natūra savanorystės populiarinimo projektams:

<...> Mums TEO *TEObusq* davė su ekranu. Prisidėjimai ištekliais yra galimi. *Maisto bankui* ką nors darant, visos parduotuvės prisideda su logistika, pavežioja mus, kur reikia. Kažkada su kita organizacija darėme knygų dalinimo akciją – vienas knygynas išdalino; reikėjo išdalinti žmonėms, tai prekybos tinklas sutiko išdalinti. *IKI* parduotuvė davė *fūras* knygoms parvežti. Būna tokia kooperacija tarp įvairių verslo įmonių – savo natūrinę produkciją duoda. Duoda arba pinigais, arba tuo, ką turi. <...> (*Martinas, NVO sektorius*)

Tačiau reikia pastebėti, kad pastarieji verslo bendrovių vertinimai yra susiję su jų teikiama parama NVO kuriamiems projektams, o ne su pačių bendrovių kuriamu savanorystės populiarinimo diskursu. Pastarasis, kaip minėta, daugiausia yra vertinamas skeptiškai dėl paragrafo pradžioje aptartų struktūrinių pasakojimo formų ir stilistikos, tiesiogiai nurodančios atskiros bendrovės korporatyvinius elementus. O pozityviai vertinamos tos privačių bendrovių iniciatyvos, kurios tiesiogiai siejasi su informantų vykdytais projektais ir verslo įmonių parama jiems.

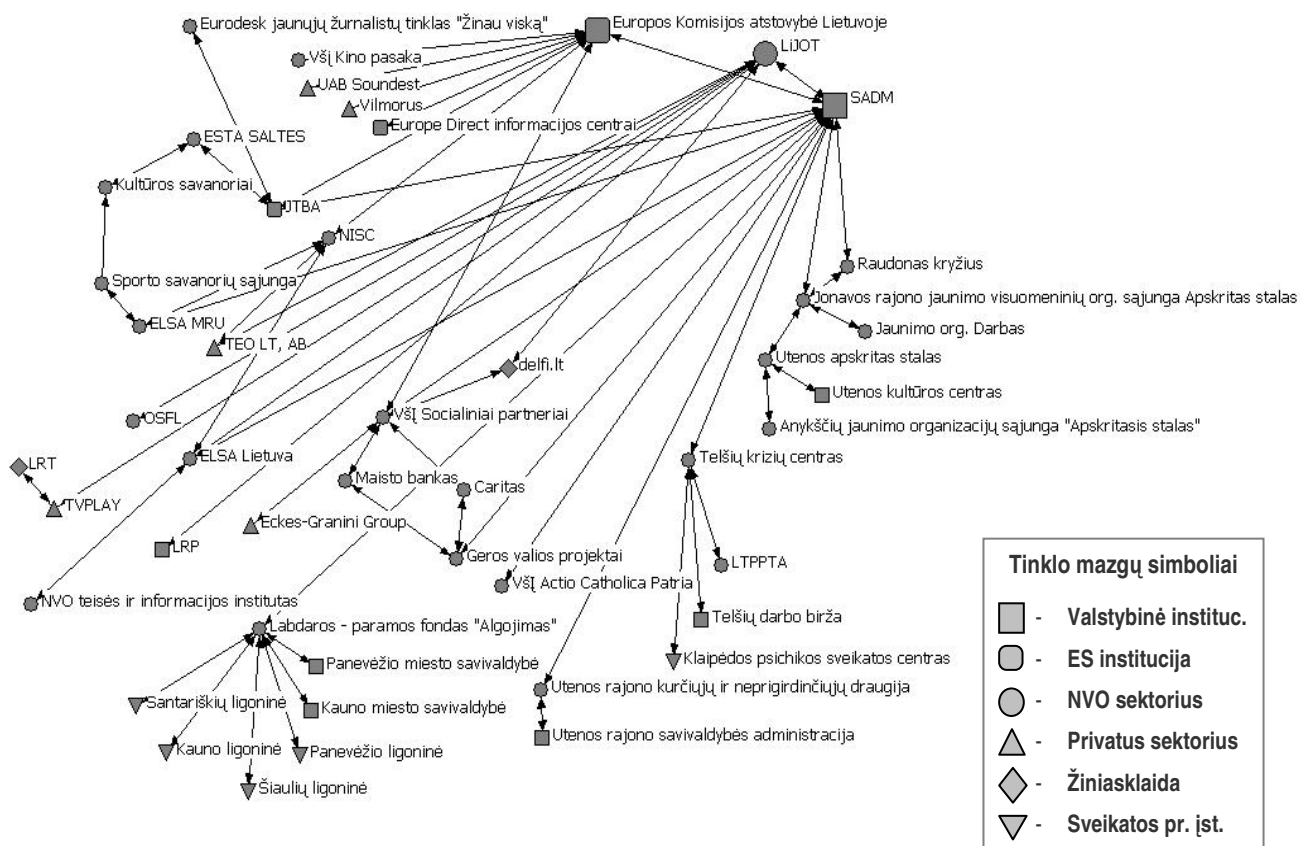
Išsamiai aptarus ES, žiniasklaidos, NVO, politinį ir privačių verslo bendrovių kuriamą savanoriškos veiklos populiarinimo diskursą, toliau svarbu analizuoti tiek tokio diskurso kūrimo situacijas tinklinių organizacinių sąveikų požiūriu, tiek kritiškai įvertinti jų raišką 2011 m. kaip tokių sąveikų rezultata.

3.3. Tarporganizacinės sąveikos tinkle ir įtikinėjimo diskursas: situacijos dalyvių balsai

Poskyryje bus analizuojamas socialinio tinklo analizės tyrimo technika identifikuotas organizacinis savanorystės populiarinimo tinklas, 2011 m. Lietuvoje įgyvendinęs *Europos savanoriškos veiklos metų* programą, kylančią tiek iš ES sprendimo ir politinės valios Europos lygmeniu oficialiai pripažinti savanorystę kaip visuomenių pilietiškumo formą, tiek iš LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtos *Nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos* (patvirtinta LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010-09-08 įsakymu Nr. A1-406). Kaip ir nurodyta darbo metodologinėje dalyje, tokio tinklo identifikavimas čia yra suprantamas kaip kritinėje diskurso analizėje būtina diskurso kūrimo **veikėjų** analizė, atskleidžianti (šiuo atveju) tarporganizacinio bendradarbiavimo įtaką konkrečiau diskurso (analizuoto 3.2 poskyryje) kūrimuisi. Poskyryje taip pat bus atskleidžiamas tyrimo informantų požiūris į Europos savanoriškos veiklos metų įgyvendinimą Lietuvoje, vykdytas komunikacines visuomenės įtikinėjimo veiklas, aukščiau analizuotais įvairiais organizaciniais diskursais sukurtą *savanorystės* ir *savanorio* įvaizdį Lietuvoje bei jo sąsajas su ES instituciniuose tekstuose įtvirtinta savanoriškos veiklos samprata, visuomenės požiūriu į savanorystę kaitą ir t. t. Ši situacijos dalyvių nuomonės analizė padės identifikuoti kritinei diskurso analizei būtiną įvertinti **socialinį kontekstą**, kuriame veikia minėti organizaciniai **veikėjai** ir kuriame gimsta konkretūs (šiuo atveju – jau analizuoti savanoriškos veiklos populiarinimo) **tekstai**.

3.3.1. Identifikuotų tarporganizacinių tinklinių sąveikų vizualizacija ir jų komentarai

Kaip nurodyta 2.3.2 paragrafe, tiriamo socialinio tinklo (šio darbo atveju – organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo) duomenys, surinkti interviu, apklausos (šio darbo atveju – abiejų jų) ar kitais metodais, yra analizuojami pasitelkiant kompiuterines tinklo analizės programas (šio darbo atveju – *UCINET 6.415* ir *NetDraw 2.123* – Borgatti, Everett and Freeman, 2002; Borgatti, 2002). Informacija, kurią pateikė apklaustų organizacijų atstovai apie santykius su kitomis savanorystę populiarinančiomis organizacijomis, buvo suvesta į matricą (žr. 3 priedą), kuri, papildomai apdorota programa *UCINET 6.415*, leido vizualizuoti tiriamą organizacinį visuomenės įtikinėjimo tinklą, toliau naudojantis programa *NetDraw 2.123* (vizualizacija pateikta 3.3.1 pav.).

3.3.1 Pav. Organizacinis visuomenės įtikinėjimo tinklas savanorystei populiarinti: fragmentas

Vis dėlto pateikta vizualizacija reprezentuoja tik tiriamo tinklo fragmentą, o ne visą tinklą; toks tyrimo rezultatas gautas sąmoningai vengiant galimų renkamos informacijos iškreipimų, kurie galėjo atsirasti nekritiškai vertinant informantų pateikiamus duomenis. Renkant juos, svarbiausia problema, su kuria susidurta, buvo skirtinga savanoriškos veiklos samprata, dominuojanti skirtingose organizacijose. Tyrimo dalyvių buvo prašoma pateikti informaciją tik apie tuos savo organizacijos santykius su kitomis organizacijomis, kurie kilo iš bendrų savanoriškos veiklos populiarinimo projektų, vykdytų 2011 m.; didelė dalis atsakiusių organizacijų teikė duomenis apie savo pačių organizuotus renginius, pvz., Kalėdų vakarus savo tikslinėms grupėms ir pan., tuo savo

kasdienę veiklą tapatinamos su savanorystės populiarinimu. Todėl, remiantis šio darbo 1.1 poskyryje pateikta savanoriškos veiklos apibrėžtimi ir vakarietiška jos samprata, tokie atsakiusių organizacijų atsakymai, kuriuose savanoriškos veiklos populiarinimas buvo tapatinamas su naryste nevyriausybinėse organizacijose ir / ar savo kasdienių funkcijų vykdymu, buvo eliminuoti iš surinktų tyrimo duomenų. Dėl to, tiriamo tinklo fragmentas nurodo 50 organizacijų ryšius, formuojančius 16 tinklo lizdų. Šių organizacijų, tinklo lizdų ir jiems būdingų vidinių ryšių aprašymas ir palyginimas su 2.1.1 paragrafe nurodytame modelyje identifikuotais ryšiais ir organizaciniais vaidmenimis ir bus šio paragrafo tikslas.

2.1.1 paragrafe apibūdintame modelyje yra išskirti bent trys skirtingi jo aspektai: a) tiriamų tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo procesų *veikėjai*, b) *aplinkos*, kuriuose jie veikia ir c) *ryšiai*, jungiantys minėtus veikėjus. Tačiau 3.3.1 paveiksle pateikta tiriamo savanoriškos veiklos populiarinimo tinklo fragmento vizualizacija bus analizuojama *veikėjų* ir jų tarpusavio *ryšių* aspektais, nes galima teigti, kad *aplinkas* sudarantys elementai – *ideologinės paskatos* ir *socialinė sistema* – darbe yra pakankamai identifikuoti. Ideologinės visuomenės įtikinėjimo paskatos ir su jomis susijusi situacija yra nusekliai apibūdintos tiek visame darbe, tiek 2.1 ir 3.1 poskyriuose, o socialinės sistemos bruožai ir vyraujančios nuostatos tiriamos situacijos atžvilgiu yra aprašytos 1.1 poskyryje (identifikuojant sociokultūrinę situaciją prieš *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimą). Šios situacijos bruožai po minėtų metų įgyvendinimo bus apibūdinti 3.2.2 paragrafe.

3.3.1 paveiksle pateiktoje tiriamo tinklo fragmento vizualizacijoje bendrasis savanorystės populiarinimo tinklas yra pavaizduotas trijų Europos savanoriškos veiklos metų įgyvendinimo procese dominavusių organizacijų – *LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* (toliau – *Ministerija, SADM*), *Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje* (toliau – *Atstovybė*) ir *Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos* (toliau – *LIJOT, Taryba*) – atžvilgiu. Toks sprendimas buvo pasirinktas dėl to, kad visi tiriami identifikuoti tinklo lizdai vykdė savo veiklą daugiausia per ryšius su šiomis trimis organizacijomis. Šių organizacijų tarpusavio santykiai nėra pakankamai aiškūs; aiškesnė yra LIJOT pozicija likusių dviejų organizacijų atžvilgiu – Taryba laimėjo Ministerijos skelbtą konkursą įgyvendinti *Europos savanoriškos veiklos metų* programą, todėl hierarchiniu požiūriu LIJOT gali būti suprantama kaip žemesnio lygmens veikėjas tinkle. O santykis tarp Ministerijos ir Atstovybės nėra pakankamai aiškus; ši neaiškumą lemia funkcijų įgyvendinant minėtų metų veiklas pasidalijimo nekonkretumas. ES lygmeniu nustatytos tvarkos požiūriu, kaip ir minėta poskyryje 3.1, kiekviena nacionalinė vyriausybė turėjo deleguoti *Europos savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo funkcijas tam tikram instituciniam koordinatoriui (*nacionaliniam koordinatoriui*), Lietuvoje šios funkcijos buvo deleguotos SADM (*LR Vyriausybės nutarimas, 2010-02-24 Nr. 188*), todėl galima teigti, kad ir tiriamame tinkle *koordinatoriaus*, arba *užsakovo*, funkcijas atlieka būtent ji. Tačiau kartu su SADM veikla savo veiklą vykdė ir Atstovybė, kuri neturėjo oficialių nacionalinio lygmens užduočių, tačiau, turint omenyje jos tiesiogines funkcijas Lietuvoje, įgyvendino savanoriškos veiklos popula-

rinimo projektus per savo kuriamą organizacinį visuomenės įtikinėjimo tinklą. Kaip nepakankamai konkretų ir neapibrėžtą santykį tarp šių dviejų institucijų apibūdina ir jų atstovai, pvz.:

<...> Na bandėm koordinuoti, buvom susitikę jiems dar derinant planą su Europos Komisijos atsakinga grupe. Bandėm dèliotis, buvo tam tikri koordinuoti veiksmai. Labai daug tos tokios koordinacijos nebuvo, tiesiog buvo labiau pasidalijimas, ką mes darom, ką jūs darot. Žinojimas daugiau tokio dalyko, kad per daug nesikirstumėm, o bendrų veiklų tai buvo mažai. Buvo metų pabaigoj bendruomenių konkursas ir savanorystės apdovanojimai. Tai jų metu kažkiek dar bendradarbiavom. <...> (Vytėnis, ES institucinis sektorius)

Toks neapibrėžtumas tiesiogiai atsiliepė ir veiklų įgyvendinimo kokybei, t. y. jų suplanuotumui ir papildomumui. Labiausiai tai jautė žemesnio lygmens organizacijos tinkle, kurių veiklai tiriamoje situacijoje kartais trukdė toks minėtų institucijų nesusikalbėjimas:

<...> aš nežinau, kaip jie viduje sau bendravo, bet būdavo kartais tokių nesusipratimų, kad vieni vieną parašo, kiti kitą parašo. Tada nelabai supranti, ką iš tikrųjų čia reikia dabar daryti. Tai būdavo, būdavo tokių momentų, bet aš manau, kad čia apskritai kiekvienam projekte arba kiekvienoj veikloj taip yra. Kol iki galo neišsiaiškina su visais partneriais, tai tau visą laiką būna nesusipratimų. <...> (Loreta, NVO sektorius)

Bet kuriuo atveju šios trys organizacijos – Atstovybė, SADM ir LIJOT – Savanoriškos veiklos metus įgyvendino kiekviena per savo suplanuotą oficialią ar neoficialią programą, į šių programų įgyvendinimą integruodama ir viena kitą (savanorystės populiarinimo Lietuvoje 2011 m. pagrindinius įvykius ir jų turinį kaip šių programų realizaciją žr. 2 priede). LIJOT kaip vienos iš svarbiausių *Europos savanoriškos veiklos metus* įgyvendinančių organizacijų ir aplink ją sutelktų kitų organizacijų visuma siekina su tiriamo tinklo *lizdais*, t. y. LIJOT yra laikytina tik vienu iš tinklo *veikėjų*, šalia kurio veikia ir kiti veikėjai su savo organizacijomis partnerėmis.

Taigi tiriamame tinkle pasirinkta manyti, kad jį kuriančios organizacijos *koordinatoriės*, arba *užsakovės*, yra dvi – SADM ir Atstovybė, tačiau galima ir kitokia šios situacijos interpretacija, paremta griežtai oficialiu atsakomybių pasiskirstymu: tokiu atveju tik SADM būtų suprantama kaip *užsakovė*, o Atstovybės vykdomos veiklos kartu su ją supančiomis organizacijomis būtų priskiriamos *periferinių tinklo mazgų* veikloms. Vis dėlto, remiantis ne oficialiu atsakomybių pasiskirstymu, o realia situacija, galima matyti, kad Atstovybės veiklos sudarė didelę dalį savanorystės populiarinimo projektų, o Atstovybės autoritetas įgyvendinant šių metų veiklas prilygsta SADM hierarchiniam autoritetui, todėl galima kalbėti apie dviejų tarpusavyje susijusių tinklų kūrimąsi savanorystės populiarinimo veikloms įgyvendinti.

Periferiniams tinklo mazgams, arba *tinklo veikėjams*, nurodantiems kelių skirtingų organizacijų junginį, būdinga tarpsektorinė organizacinė sąveika (kaip ir minėta 3.1 poskyryje). Kaip matyti 3.3.1 paveiksle, tokius veikėjus (*tinklo lizdus*) sudaro nuo 2 iki 7 ir daugiau organizacijų, susietų vidiniais tarpusavio ryšiais ir ryšiu su savanoriškos veiklos populiarinimą Lietuvoje koordinuojančiomis institucijomis. Įdomu pažymėti, kad tinkle esama ir tokių veikėjų, kurių nesieja jokie tiesioginiai ryšiai su organizacijomis-koordinatoriėmis, pvz., Kultūros savanoriai ar Utenos „Apskritasis stalas“. Nagrinėjant tinklo lizdų sandarą ir jų įgyvendintų projektų turinį (žr. 2 priedą),

pažymėtina, kad organizacijos, kurios lizduose yra susietos ryšiais su SADM, Atstovybe ar LIJOT, dažniausiai lizde užima centrinę vietą, priklauso nevyriausybiniam sektoriui ir palaiko ryšius su kitų sektorių organizacijomis (pvz., labdaros-paramos fondas „Algojimas“, VšĮ „Socialiniai partneriai“, Jonavos rajono jaunimo visuomeninių organizacijų sąjunga „Apskritasis stalas“ ir kt.). Būdinga, kad, be šių organizacijų, lizduose veikia kitos organizacijos, priklausančios kitiems – pvz., privačiam, žiniasklaidos ar pan. – sektoriams. Kalbant 2.1.1 paragrafe aprašytais terminais, minėtomis lizduose veikiančioms centrinioms organizacijoms būdingos *sprendimų priėmėjų* funkcijos, kurias įgyvendindamos, šios organizacijos įgyvendina ir konkrečius savanoriškos veiklos populiarinimo projektus. Kitų tokiuose lizduose veikiančių organizacijų funkcijos gali būti siejamos su aprašytais *ekspertų* ir *tarpininkų* vaidmenimis; jų ryšiai dažnai apsiriboja tik ryšiais su centrine lizdo organizacija (*sprendimų priėmėja*) ir jos niekaip papildomai nesąveikauja tarpusavyje (žr., pvz., Telšių krizių centro suformuotą lizdą – 3.3.1 pav.). Tačiau pažymėtina ir tai, kad tikrų *ekspertų* funkcijas identifikuotame tinklo fragmente atlieka vos kelios organizacijos (pvz., „Vilmorus“, NISC), t. y. šią sociotechninę programą (savanoriškos veiklos populiarinimo) įgyvendinant ekspertinis keičiamos situacijos apibūdinimas nėra būdingas. O *tarpininkų* funkcijos priskirtinos organizacijoms, lizduose atliekančioms konkrečių projektų įgyvendintojo darbus arba tam tikrais resursais prisidedančios prie projekto įgyvendinimo; šios funkcijos būdingos privataus sektoriaus organizacijoms (TV Play, TEO LT, AB), žiniasklaidos organizacijoms (delfi.lt, LRT). Turint omenyje tai, kad *tarpininko* siekis yra sociotechninės programos įgyvendinimo metu gauti naudos ir savo organizacijai, privataus sektoriaus ar žiniasklaidos organizacijų priskyrimas tarpininkų kategorijai gali būti aiškinamas socialinės atsakomybės principų įgyvendinimu ir socialiai atsakingos organizacijos įvaizdžio kūrimu.

Ryšiai, vyraujantys bendrajame tirtame tinkle, nurodo horizontalias sąveikas tarp organizacijų-tinklo koordinatorių ir tinklo lizdų. Nepaisant to, kad tinklas gali sudaryti egocentrinio tinklo išpūdį, kur situaciją valdo centrinės tinklo organizacijos, šiuo atveju jo egocentriškumą iš tiesų mažina horizontalus organizacinių sąveikų pobūdis ir konkursinė pasirinkto savanoriškos veiklos populiarinimo finansavimo forma. Tas faktas, kad projektų įgyvendinimui reikalingų resursų organizacijos-sprendimų priėmėjos ieško ir iš kitų šaltinių, bei tai, kad atliktoje organizacijų apklausoje daugelis informantų pažymi, jog jų organizacijos nesieja jokie ryšiai su tinklo koordinatorėmis SADM ar Atstovybe, mažina tinkle vyraujančių ryšių hierarchiškumo išpūdį. Pažymėtina, kad, kaip matyti iš 3.3.1 paveikslo, tarp atskirų periferinių mazgų ryšių gali būti, bet gali ir nebūti. Jokie ryšiai nesieja, pvz., Utenos „Apskritojo stalo“ ir Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūros (JTBA) lizdų, tačiau tarp Utenos „Apskritojo stalo“ ir Jonavos rajono jaunimo visuomeninių organizacijų sąjungos „Apskritasis stalas“ lizdų tokie ryšiai yra. Taip pat tokie ryšiai sieja VšĮ „Socialiniai partneriai“ ir LIJOT lizdus ir t. t. Lizdų viduje veikiančios ryšiai taip pat yra horizontalaus pobūdžio, menkai hierarchiškai arba žymintys netgi atvirkščią hierarchiškumą: kai kuriais atvejais

centrinės lizdų organizacijos yra atskaitingos joms resursus lizde teikiančioms organizacijoms.

Apibendrinant 3.3.1 paveiksle pavaizduoto identifikuoto savanoriškos veiklos populiarinimo tinklo fragmento organizacines sąveikas, pažymėtina, kad pagal organizacijų išsidėstymą šis tinklas nurodo tipišką daugialygį organizacinį tinklą; pažymėtina ir tai, kad jame veikiančių organizacijų vaidmenys nėra nekintantys ir aiškiai apibrėžti – atskiruose tinklo lygiuose ir mazguose ta pati organizacija gali atlikti ir sprendimų priėmėjos, ir ekspertės, ir įgyvendintojos funkcijas. Toks vaidmenų niveliavimasis gali būti nuspėjamas iš tyrimo dalyvių pateiktų komentarų apie atskirų organizacijų savanorystės populiarinimo veiklą 2011 m. – apie tai bus kalbama kitame paragrafe.

3.3.2. Kritinis tinklinio bendradarbiavimo populiarinant savanorystę vertinimas

Paragrafe bus atskleidžiamas tyrimo informantų požiūris į savanoriškos veiklos populiarinimo kontekstines situacijas 2011 m. Lietuvoje, įvertinant tiek 3.2 poskyryje analizuoto diskurso turinį, tiek jo kūrimo aplinkybes, tiek iš to kylančius rezultatus bei poveikį savanoriškos veiklos situacijai šalyje. Turint omenyje tai, kad šiame požiūryje dažnai atsispindėjo kritiškas tiriamos situacijos vertinimas, jo analizė leis pateikti įvairiapusį ištirto savanorystės populiarinimo diskurso turinio vertinimą bei tyrimo dalyvių nuostatas savanoriškos veiklos populiarinimo atžvilgiu. Paragrafe pateikti duomenys leis įvertinti *specialųjį* tiriamos situacijos kontekstą bei jos vystymosi sąlygotus socialinius efektus: a) strateginius ir taktinius sprendimus dėl savanorystės populiarinimo ir b) šių sprendimų lemtus rezultatus pasibaigus *Savanoriškos veiklos metams*. O bendrasis *tiriamos* situacijos kontekstas (t. y. situacija, kurioje buvo pradėta įgyvendinti minėtų metų programa ir savanorystės populiarinimo poreikis apskritai) šiame darbe jau buvo identifikuotas.

Sociokultūrinį kontekstą, kuris apibrėžia savanoriškos veiklos populiarinimo kryptis ir aktualų komunikacinių žinučių turinį, tyrimo dalyviai vertina kaip vis dar nepalankų savanoriškai veiklai, t. y. akcentuojama, kad visuomenė vis dar nevertina savanoriškos veiklos kaip būtinos šiuolaikinių bendruomenių bendrabūvio ir sugyvenimo sąlygos ir tai sieja su savanoriškos veiklos tradicijų su-naikinimu sovietmečiu:

<...> Manau, dėl to, kad iš tikrųjų mes turime dar paveldą iš Sovietų Sąjungos, tai ten keliasdešimt metų tiesiog to nevyko, nebuvo, nebuvo tokio termino kaip savanorystė, nebuvo jokių dėl savo paties gerovės arba dėl savo asmeninio pasitenkinimo daromų darbų, viskas būdavo savanoriškai privaloma. Tai vien dėl to tie žmonės, tos vyresnės kartos, jie tikrai iškrite iš viso šito, bet jaunimas – jie auga ir jie tikrai savanoriaus. <...> (Loreta, NVO sektorius)

Tokį šiandieninės situacijos pobūdį kaip liekamąjį reiškinį tyrime dalyvavę NVO sektoriaus atstovai sieja su vyresniosios kartos požiūriu į pasaulį ir akcentuoja, kad negatyvus sovietmečio paveldas jau nebus aktualus naujosios – šiandieninio jaunimo – kartoms, kurios savanorystę vertina išskirtinai pozityviai. Siekis keisti vyresniosios kartos požiūrį yra siejamas su pozityvių pavyzdžių demonstravimu (tuo vėliau yra aiškinamas ir 2011 m. kurtas savanorystės įvaizdis):

<...> Yra vis dėlto visuomenėje tokia neigiama konotacija, kad savanorystė yra nesąmoningas reikalas. Daug kam taip atrodo. Visuomenėje dar yra daug tokių žmonių, kurie nesupranta to, kaip čia aš galiu neatlyginamai dirbti. Mes rodėme tuos žmones, kurie neatlygintinai dirba ir kodėl jie tai daro, ką jie iš to gauna ir panašiai... <...> daug lemia vyresnės kartos nesupratimas. Kai baigsis tokie grubūs stereotipai, aš manau, kad tai plėtosis. <...> (Saulius, NVO sektorius)

Vertinant tokiam sociokultūriniame kontekste 2011 m. Lietuvoje įgyvendintų *Savanoriškos veiklos metų* komunikacinius veiksmus, nacionalines populiarinimo strategijas bei su jais susijusius socialinius, kultūrinius pokyčius, tyrimo dalyvių pasisakymuose dominavo kelios aiškios temos, nu-sakančios minėtų metų rezultatus ir / ar jų naudą. Šios temos gali būti skiriamos į 7 grupes, apimančias 2011 m. vykdytų veiksmų lemtus sociokultūrinius procesus, susijusius su savanoriškos veiklos sektoriumi šalyje: a) *savanorystė kaip mada*, b) *NVO sektorius ir jį vienijančios organizacijos trūkumas*, c) *trumpalaikės savanorystės formos kaip mados savanoriauti rezultatas*, d) *senjorų savanorystė ir ją skatinanti komunikacija*, e) *savanoriškos veiklos matomumas 2011 m. vykdytos komunikacijos aspektu*, f) *diskusija dėl vykdytos komunikacijos efektyvumo* ir g) *savanoriška veikla kaip imitacija*. Šias temas iliustruojantys išsamūs informantų teiginiai yra pateikti 4 priede, atitinkamai 1–7 lentelėse; o tolesnei tematinei pasisakymų analizei iliustruoti bus pasitelkiami tik būdingiausi, aktualiausi teiginiai.

Savanorystė kaip mada. Akcentuojama, kad 2011 m. Lietuvoje tarp jaunimo savanorystė tapo madinga ir kad to priežastimi gali būti tiek ypač pozityvi komunikacija apie šią veiklą, tiek ir vidinės savanorių savybės, lemiančios ir patrauklų veiklos įvaizdį. Savanoriškos veiklos madingumas tarp jaunimo siejamas su reiškinio masiškumu, siekiu blogąją prasme neišsiskirti iš kitų; dar daugiau – akcentuojama, kad siekiant reiškinio masiškumo, jam ir yra privalomas madingumas, taigi ir su tuo susijusi komunikacija, o madingumas (masiškumas) nėra ir neturi būti būdingas „rimtajai“ savanorystei, kuriai skatinti turi būti palaikomi kitokio pobūdžio komunikaciniai veiksmai:

<...> yra natūralu, kad kalbant plačiau visuomenei apie savanorystę, yra kalbama apie tai, kad yra faina, yra linksma, yra įdomu. Vien dėl to, kad pristatyti idėją, reikia pridėti daugiau pastangų, įdirbio. Suprantam, kokia didelė yra vertė savanoriauti su negalia turinčiais žmonėmis. Bet tam, kad tą pristatyti, pas mus reikia daryti konferencijas, seminarus, o jie yra visai kitokio lygmens. <...> (Božena, NVO sektorius)

Madingos, linksmos savanorystės pobūdis ir įvaizdis beveik nėra vertinamas kaip problema, nes tikimasi, kad nuo madingojo savanoriavimo pradėję žmonės vėliau ims praktikuoti „rimtąją“ savanorystę. Tyrimo informantai tiki, kad savanoriškos veiklos patrauklumas, sąsajos su linksmomis vėliau lems ir savanorystę kaip madą susidomėjusių žmonių poslinkį į atsakingą, su pramogomis nesusijusią socialinę savanorišką veiklą, klasikiniu požiūriu sietiną su humanistinėmis atjautos vertybėmis (čia ir toliau šiame paragrafe plačiau žr. 4 priedo lenteles).

NVO sektorius ir jį vienijančios organizacijos trūkumas. Tyrimo informantai pažymi, kad savanoriškos veiklos populiarinimą ir jos raiškos stiprinimą šalyje sunkina organizacinis nevyriausybininkų išsiskaidymas. Buvo tikimasi, kad 2011 m. Lietuvoje vykstančių *Savanoriškos veiklos metų* proga bus suvienytas NVO sektorius, įkurta įvairias savanorišką veiklą populiarinančias organizacijas vienijanti asocijuotoji orga-

nizacija, sukurta bendra sistema skelbti visuomenei apie savanoriško darbo vietas. Toks suvienijimas buvo regimas kaip kokybiškesnio savanorystės populiarinimo veiksnys. Tačiau pažymima ir tai, kad nevyriausybinio sektoriaus vienijimosi perspektyvas menkina ir vidinė nevyriausybinių organizacijų konkurencija dėl išteklių:

<...> Aš tikėjau, kad nevyriausybinkai ta proga susijungs į vieningesnį frontą, kad tie metai bus galimi sukur-ti kažkokią protestinę formą bendram darbui. Bet valstybė indikavo, kad neturi noro tokiems dalykams parengti startinius kažkokius darbus, nevyriausybinkai indikavo, kad neturi intereso. <...> Čia matyt irgi yra ne iš gero gyvenimo, o iš bėdumo, kodėl nevyriausybinės organizacijos nebendradarbiauja ir į vieningą frontą nestoja, bandydamos persiplėšti viena kitai gerklę dėl to, kad išteklių stygius yra. Tai tą aš žmogiškai suprantu, bet verti-nu kaip silpnumą. <...> (*Vaidotas, NVO sektorius*)

Tyrimo dalyvių teigimu, šiuo metu Lietuvoje veikianti ir save pristatanti kaip NVO sektorių sujungianti organizacija taip pat pirmiausia rūpinasi lėšų pritraukimu savo administraciniam aparatui išlaikyti ir menkai teigtyvendina siektinas NVO atstovavimo funkcijas. Kaip tokio trečiojo sektoriaus išsiskaidymo rezultatas beveik sutartinai tarp tyrimo dalyvių išvelgiamas gana menkas *Savanoriškos veiklos metų* suteiktų galimybių išnaudojimas. Tačiau reikia pastebėti, kad valstybiniame sektoriuje tokio NVO susivienijimo būtinybė nebuvo akcentuota ir nevyriausybinkai buvo vertinami kaip ypač aktyviai dėl konkrečios idėjos (šiuo atveju – savanoriškos veiklos populiarinimo) dirbantys žmonės. Svarbu yra ir tai, kad aptariamas NVO susivienijimo siekis populiarinti savanorystę Lietuvoje nurodo čia įtvirtinamą institucionalizuotą jos sampratą – to- kia tendencija šiame darbe yra išvelgta jau ne kartą.

Trumpalaikės savanorystės formos kaip mados savanoriauti rezultatas. Kartu su 2011 m. atsiradusia mada savanoriauti ir šio reiškinio masiškumu bei viešųjų popula- rinimo akcijų suformuotu patrauklumu pastebimas ir savanorystės kokybės mažėjimas. „Madingoji“ savanorystė lėmė tai, kad padaugėjo tvirtų vertybinių nuostatų neturinčių savanorių, kurie neįsitraukia į ilgalaikės savanorystės projektus, savanoriauja tik dėl to, kad „taip daro visi“ ir šią veiklą atlieka nebūtinai kokybiškai. Vis dėlto tai nėra sie- jama tik su 2011 m. komunikacinėmis veiklomis; pažymima tik, kad šie metai, padėję atkreipti visuomenės dėmesį į savanoriškos veiklos svarbą, pritraukė daugiau tokio ti- po savanorių, tačiau patvirtinama ir tai, kad neapsisprendusių žmonių savanoriškos veiklos srityje visada buvo:

<...> *vienuolikti metai (2011 m. – M. G.) buvo kažkoks toks daug atnešęs (laikotarpis – M. G.)* – daug mums rašo ir dabar. Negaliu sakyti, kad bevertės buvo visos akcijos ir pan. Bet truputėlį šitie metai atnešė tokių savanorių, jeigu taip galima pasakyti, ne tokių kokybiškų. Savanoriave kad savanoriauti, net ne dėl to, kad jie nori ar jiems rūpi ta kultūra bendrai, ar kad teatras rūpi, ar renginiai. Tiesiog ta savanorystė tarsi kažkokia mada tapo. *Aš – savanoris, aš darau tą, aš ten savanoriavau Gatvės muzikoj, aš čia gaunu marškinėlius ir pan. Truputėlį išsikreipė vaizdas į visą tą savanorystę, bet nėra taip baisiai.* Tų savanorių visą laiką buvo tokių, kurie tiesiog ateina, papūna, nelabai ką nuveikia... <...> (*Judita, NVO sektorius*)

Tai vertinama kaip natūralus procesas, kuris nebūtinai sukuria tik neigiamus rezulta- tus. Trumpalaikė savanorystė siejama ir su pažinimo siekiu, ir su savęs paieškomis, ir pan. Nepaisant to, kad „nekokybiškieji“ savanoriai eikvoja jų koordinatorių laiką ir energiją, skirtą šiems žmonėms apmo-kyti, jų atėjimas, lemtas visuotinio savanoriškos

veiklos populiarumo, gali būti suprantamas ir kaip tolesnis savanorystės matomumo didinimas.

Senjorų savanorystė ir ją skatinančios komunikacijos vertinimai. Ypač kritiškai ir vieningai tyrimo informantai atsiliepė apie specialiąją savanoriškos veiklos populiarinimo komunikaciją, skirtą šia veikla sudominti vyresnio amžiaus žmones. Turint omenyje tai, kad vienas iš *Savanoriškos veiklos metų* nacionalinės koordinatorės Lietuvoje išsikeltų tikslų buvo didinti savanorystės populiarumą tarp senjorų, šiam tikslui įgyvendinti nebuvo pasitelkta beveik jokia specialioji komunikacija šalia visuotinai pastebimo savanorystės populiarinimo diskurso. Tyrimo dalyvių teigimu, senjorai kaip specifinė tikslinė grupė ir potencialūs savanoriai nėra efektyviai pritraukiami į šią veiklą: nors akcentuojama, kad jų įtraukimas yra labai svarbus ir prisimenami Vakarų Europos pavyzdžiai, vis dėlto pripažįstama, kad tos savanorystės populiarinimo strategijos, kurios šiuo metu dominuoja, šiai tikslinei grupei pritraukti nėra tinkamos:

<...> tie patys filmukai, jie buvo tik internete, gal buvo ir per kažkokias televizijas, bet tai visiškai kitokia turi būti komunikacija. Čia tikrai su tokiais smagiais šūkais jų (senjorų – M. G.) nepritrauksi, nes jie yra žmonės, gyvenime daug ką matę, ir jie turi savo patirtį, savo nuomonę ir tu ne visus darbus gali jiems duoti dirbti. Tai senjorams tokie filmukai, tokie visokie karavanai yra visiškai netinkami. Aš manau, nebent einant į jų bendruomenes kažkokias, ten į *Bočius* ir pan., gal galima tada juos prikalbėti savanoriauti ir panašiai. Gal čia reikia labiau tokio pokalbio su jais, o ne per televizorių kviesti – ateiškite savanoriauti. Ar per internetą – tai tikrai ne. Šia komunikacija gal net nepagalvota apie sekančius metus²⁰, sakyčiau. <...> (*Judita, NVO sektorius*)

Nepaisant netinkamos komunikacijos, senjorai savanoriauja jiems būdingomis formomis: čia akcentuojamas darbas bendruomenėse, parapijose, talkos, kultūrinė saviveikla ir pan. Todėl tarp savanoriškos veiklos populiarintojų esama nuomonių, kad papildomas ugdymas senjorams ir nereikalingas – nebūtina diegti naujų terminų jų vykdomoms veikloms nusakyti.

Savanoriškos veiklos matomumas 2011 m. vykdytos komunikacijos aspektu. Svarstydami apie tai, ar savanoriškos veiklos matomumas visuomenėje didėja, tyrimo informantai sutinka, kad savanorystė tapo matomesnė, tačiau nėra ypač entuziastingai nusiteikę šio klausimo atžvilgiu. Pripažįstama, kad 2011 m. Lietuvoje savanoriškos veiklos reiškinys tapo labiau matomas dėl didesnio komunikacijos projektų skaičiaus, renginių, visuomenės informavimo kampanijų ir t. t., nors ir abejojama, ar šio reiškinio populiarinimas buvo ypač profesionalus – tai bus aptariama ir toliau šiame paragrafe:

<...> Na, aš manau, kad ji tapo matoma. Reikia turbūt pripažinti, kad pranešimų, kalbėjimo apie tas savanorišką reikalą, savanorystę buvo daugiau. O vertindamas, tai aš esu čia šališkas, nes aš vis tiek, matyt, priklausau tai savanoriško darbo organizatorių kategorijai, kuriai labiau norėjosi investicijų ta proga negu ten vėliavų ar lozungų ir koncertų, tai... Bet su kolega kaip tik kalbėjomės, sakom, na tikriausiai reikia ir to. Tik klausimas: ar reikia vien tik tai to? <...> (*Vaidotas, NVO sektorius*)

Įdomu tai, kad intensyvi visuomenę įtikinėjanti komunikacija tarp nevyriausybinių net nėra vertinama kaip svarbiausias veiksnys populiarinant savanorišką veiklą – jų nuomone, svarbiau ilgalaikės investicijos į šį sektorių. Netgi abejojama, ar intensyves-

²⁰ 2012 m. yra paskelbti *Europos vyresniųjų žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais* – M. G.

nės komunikacijos dėka Lietuvoje iš tiesų išaugo aktyviai savanoriaujančių žmonių skaičius: atsiskleidžia kritiškas tyrimo informantų požiūris į euforiškas publikacijas, užsakomuosius tyrimus, pakylėtus interviu, kuriuose teigiama, kad savanorių skaičius Lietuvoje nepaliaujamai auga; šis požiūris netgi disonuoja su jų pačių išsakytomis nuomonėmis dėl 2011 m. patirto savanorystės masiškumo, jos madingumo.

Diskusija dėl vykdytos komunikacijos efektyvumo. Kaip ir apie komunikaciją senjorams, tyrimo informantai kritiškai atsiliepia ir apie bendrąsias 2011 m. vykdyto savanoriškos veiklos populiarinimo formas: abejojama vykusio viešinimo ir kuriamo savanoriškos veiklos įvaizdžio efektyvumu ir tinkamumu, akcentuojama, kad tokias populiarinimo formas lėmė siekis įsisavinti duodamas lėšas ir noras iš to užsidirbti. Daugelio 2011 m. vykusių renginių koncepcijos buvo nepakankamai apgalvotos, skubotai parengtos, neaišku, kam skirtos:

<...> Žmonės gauna pora šimtų tūkstančių litų, na ir ką – išsikelia klausimą ir užduotį padaryti savanoriškų organizacijų mugę, kur susitiktų savanoriškos organizacijos pristatyti savo veiklą, ateitų miestų bendruomenės ir pasižiūrėtų, ir galbūt įsitrauktų. Susirenka ten gal 40 organizacijų, ateina per visą dieną kokie du šimtai žmonių pasižiūrėti į tas organizacijas. Tai gaunasi taip, kad ne bendruomenę į tai įtraukiam, o organizacijos dar kartą vienos į kitas pasižiūri. Ir va tokia banga nusirita per visą eilę didžiųjų miestų. Ten po to padaroma dar kažkokia akcija su plakatu užkabinėjimais mieste „*kaip smagu savanoriauti*“, bet neaišku nei tikslinė grupė, nei ko iš to tikimasi, nei apskritai, ką žmonės gautų įsitraukę į savanorišką veiklą. <...> (Tomas, NVO sektorius)

Tokios komunikacijos ir atliktų komunikacinių pasirinkimų priežastys vertinamos kaip patirties stoka, strateginių sprendimų netinkamumas, abejotino savanorystės įvaizdžio sukūrimas ir t. t. Jau minėta, kad kaip alternatyva yra siūloma investuoti ne į komunikacines akcijas, o į NVO sektoriaus stiprinimą; drauge akcentuojama, kad valstybės požiūris į savanoriškos veiklos sektorių yra nepatenkinamas:

<...> parama iš valstybės pusės yra, švelniai tariant, apgailėtina ir kai jau pradedi kalbėti su valdininkais, kad kažkaip tai reikėtų spręsti, tai pasigirsta, kad *jūs žinot, tai jūs patys turėtumėt aktyviau ieškoti* ir taip toliau, ir panašiai, bet kai pažiūrim į biudžeto eilutes, kurios yra išskiriamos, tai ten ieškok neieškojęs, galvok negalvojęs. Tokia pirma bėda; antra bėda – tiek savivaldybių, tiek politikų – nenoras pagelbėti tokiais labai buitiniiais klausimais, kurie, pavyzdžiui, susiję su viešiniu, patalpomis, jeigu vyksta kažkokie renginiai. <...> tas valstybės atstovų nenoras realiai prisidėti turbūt labiausiai ir liūdina. <...> (Tomas, NVO sektorius)

Ši nuomonė suponuoja savanoriškos veiklos sąsają su valstybiniu sektoriumi būtinybę – valstybinė parama savanorystės plėtrai yra suvokiama kaip būtina sąlyga.

Savanoriška veikla kaip imitacija. Tyrimo dalyviai išskiria negatyvius atvejus, siejamus su savanoriškos veiklos sektoriumi, pvz., *imitacinės savanorystės*, jau aptartos 1.1 poskyryje, pavyzdžius. Informantai apibūdina imitacinės savanoriškos veiklos raiškos formas Lietuvoje: akcentuojama, kad dažnai savanoriška veikla yra pasirenkama kaip maskuojanti, slepianti pelno siekiančias veiklas, politinius siekius, pasyvumą ir pan.:

<...> Yra tikrai tokių organizacijų, kurios imituoja, ir jos yra labai didelės. Tas pats *Savanorių centras*... Bet ar man šnekėt apie jį, ar ne? Yra organizacijos, kurios pasiima didžiąją dalį, savanorystei skirtą, pinigų ir neaišku, ką jos daro. Bet čia ne vien tik iš tikrųjų su savanorių

šituo centru, yra ir kitų tokių organizacijų, kur neaišku, ką jos veikia. <...> Tai vat, ta imitacija tikrai yra, ir tokių organizacijų netikrų tikrai yra. <...> (*Judita, NVO sektorius*)

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tyrimo dalyviai imitacinę savanorišką veiklą supranta nebūtinai tik kaip praktikuojamos savanorystės sąsajas su pramogomis, viešaisiais organizacijų ir viešųjų asmenų ryšiais, įvaizdžiu, darbu su žiniasklaida ir pan., bet ir kaip komercinės veiklos maskavimą ar tam tikrų lėšų įsisavinimą.

Kitame poskyryje bus pateikiamas atlikto tyrimo rezultatų apibendrinimas ir siekiama atskleisti, kaip 2011 m. Lietuvoje veikęs savanoriškos veiklos populiarinimo tinklas įgyvendino *Europos savanoriškos veiklos metų* programą ir įtikinėjo visuomenę imtis savanoriškos veiklos bei kaip tai siejasi su silpnuoju visuomenės įtikinėjimu.

3.4. Tinklinis silpnasis įtikinėjimas savanoriauti Lietuvoje: rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Poskyryje bus apibendrinami atlikto tyrimo rezultatai ir pateikiamas holistinis tinklinio silpnojo įtikinėjimo savanoriauti Lietuvoje 2011 m. vaizdas, atspindintis tai, kaip šalyje buvo įgyvendinti *Europos savanoriškos veiklos metai* ir kaip prie jų įgyvendinimo prisidėjo tais metais susikūręs visuomenės įtikinėjimo tinklas. Rezultatų apibendrinimo logika atitiks kritinei diskurso analizei būdingus žingsnius, t. y. bus pateikiami tirtų *tekstų, veikėjų ir kontekstų* analizės rezultatai.

Ištyrus 2011 m. paskelbtus ir dominuojančius ES institucijų, žiniasklaidos, nevyriausybinių sektoriaus, politinius ir privačių organizacijų **tekstus apie savanorišką veiklą**, galima teigti, kad šiuos diskursus sieja aukštas tematinio ir vertybinio tarpusavio sutapimo laipsnis, t. y. fiksuotinas aukštas diskursų homogeniškumas įvaizdiniu savanoriškos veiklos lygmeniu:

- **ES instituciniame savanorystės populiarinimo diskurse** dominuoja tokios tirtų temų **potėmės**, kuriose atskleidžiamos, akcentuojamos bendrosios savanorystės teikiamos naudos *visuomenei, ekonomikai, individams*; savanorystės įtaka *jaunimui, jaunų žmonių patirčiai*, savo kelio *suradimui*; savanoriškos veiklos santykis su *mokamu darbu*; savanorystės sampratos *nacionaliniu požiūriu* ir ES pozicija šiuo klausimu; savanoriškos veiklos santykis su *atskirtį patiriančiais žmonėmis* (lyčių, negalių, amžiaus ir kt. požiūriais); savanorystė ir *mokymasis, saviugda*, tokio mokymosi pripažinimas; šiandieniniai savanoriškos veiklos plėtojimo *iššūkiai*. Tipinis požiūris į savanorystę, atitinkamai formuojantis kitus savanoriškos veiklos suvokimo principus, yra *keitimosi, pokyčių* dominantė. Visai **ES** bendri **videonaratyvai**, populiarinantys savanorystę ar pateikiantys patrauklų savanorystės įvaizdį, sintagminės prieigos požiūriu iš esmės yra sukurti pagal tą pačią scenarijaus idėją: *pilkos kasdienybės, niūrios aplinkos ir chaoso transformacija į tvarką, harmoniją, džiaugsmą, problemos sprendimą po to, kai kokioje nors situacijoje atsiranda savanoriai*. Kuriamas ir palaikomas savanorių kaip gelbėtojų įvaizdis: *linksimi, besišypsantys, juokaujantys, pakilūs, dirbantys, ištiesiantys pagalbos ranką, sutvarkantys situaciją, atkuriantys pusiausvyrą, suvaldantys chaosą* dažniausiai jauni baltieji abiejų lyčių

žmonės. Apibendrinant šių videofilmų analizę, paminėtina, kad visi judančio vaizdo naratyvai yra orientuoti į jauno amžiaus (18–35 m. amžiaus) žmones, o vyresnio amžiaus žmonės beveik niekaip nereprezentuojami kaip savanoriai.

- **Nacionalinės žiniasklaidos tekstai** gali būti skiriami į *natūralaus žurnalistinio naujienų pranešimo proceso* tekstus, parengtus kaip profesinės žurnalistų reakcijos į rezonansinius įvykius šalyje rezultatas, ir tekstus, kur *žiniasklaida yra jų sklaidos kanalas, o tekstų autoriai yra atskiri visuomenės nariai ar organizacijos*. Specialiosios tekstų *potėmės* ir *lingvistinės dominantės*, išryškinamos tirtuose tekstuose, varijuoja nuo *abstraktaus bendrojo situacijos pokyčio* iki *konkrečių problemų ar savanorystės aspektų* ir, lyginant, pvz., su ES tekstais, yra labiau susijusios su individualiomis patirtimis bei akcentuoja platesnį, nebūtinai pozityvų savanorystės aspektų spektrą. Čia dominuoja *vidinių savanorio pokyčių, individuacijos procesų* viešinimas; *egzistuojančių* (stereotipinių) savanorystės ir savanorių *įvaizdžių* komentavimas; *egzistuojančių savanorystės problemų* ir jos *situacijos pokyčio* pristatymas; *susibūrimo į krūvą, bendruomeniškumo* sąsajos su savanoryste; *konkretūs savanorystės aspektai: laiko problema, baimė savanoriauti, senjorų* vaidmuo savanorystės procese, savanoriavimo *Europos vyrų krepšinio čempionate specifika*. Pastebėtina, kad žiniasklaidos diskurse dominuoja savanorystės kaip *naudos savanoriui* vertinimo pamatas, kuris veikia greičiausiai kaip motyvas savanoriauti (tai atsiskleidžia ir kitų sektorių savanorystės populiarinimo diskursuose). *Naudos sau įvaizdžiai* kuriami per materialinio atlygio svarbos paneigimą savanoriškos veiklos sferoje ir nematerialinio pasitenkinimo idealizavimą, pozityvių emocijų kaip savanorystės rezultato išryškinimą. Tirtuose žiniasklaidos videotekstuose apie savanorišką veiklą dominuojantys paveikslai leidžia susidaryti ir tipinį savanorio Lietuvoje įvaizdį: tai daugiausia *jauni* (kartais – *vidutinio amžiaus*), *energingi, iniciatyvūs, pažangūs, savo mintimis brandūs, pakylėti žmonės, užsidedę* savo pristatomos iniciatyvos įgyvendinimu, o ją jau realizuojant – *nuoširdžiai dirbantys ir siekiantys sėkmės*.
- **Nevyriausybinių sektoriaus diskurse** išskirtinos tokios tirtų tekstų temos: *egzistuojantys savanorystės ir savanorio įvaizdžiai Lietuvoje; savanoriškos veiklos situacijos Lietuvoje pokytis; savanorystės skatinimo idėjos; problemas*, susijusios su savanoriška veikla. Čia savanoriška veikla supriešinama su rutina, kasdienybe, nusistovėjusia tvarka ir pateikiama kaip įvairovės, kasdienybės įprasminimo, iš dalies – nežinios, pavojaus šaltinis, kurio pažinimui reikalingas noras, ryžtas, drąsa ir kitos pokytį sąlygojančios asmeninės savybės. NVO diskurse ryškus ir bandymas ieškoti paaiškinimų dėl savanoriškos veiklos pokyčių lėtumo Lietuvoje, kuriems būdinga nacionalinio pobūdžio savikritika ir pasiteisinimas laiko, mentaliteto, tradicijų, istorinių aplinkybių, socialinės struktūros ir kt. požiūriais. Įdomu ir tai, kad būtent NVO tekstuose užfiksuotas ir radikalus europinės savanorystės ir europinės tapatybės konstravimo demaskavimas, atskleidžiantis lėšų savanorystės populiarinimo ir savanoriavimo projektams panaudojimo neefektyvumą, iššvaistymą ir apskritai jaunimo siekį pasinaudoti ES finansine parama pasilinksminimo tikslu. Savanorystė tokiu atveju tampa parodomąja, o kartais ir iš viso nevykstančia veikla. Kaip ir ki-

tuose analizuojamuose savanorystės populiarinimo diskursuose, taip ir NVO tekstuose atskleidžiamas analogiškas savanorystės sukuriamos naudos asmeniui, bendruomenei ir visuomenei vertinimo pamatas, tačiau NVO diskurse išryškinamas ir savanorystės aplinkos kritikos vertybinis pamatas, kuris mažiau akivaizdus kitų organizacinių sektorių tekstuose.

- Labiau nuo jau aptartų diskursų skiriasi politiniai pasisakymai savanoriškos veiklos atžvilgiu. Tirtame **politinės diskusijos**, vykusios LR Seime įstatymo priėmimo metu, fragmente specifinių ar prieštaringų įvaizdžių fiksuoti negalima, išskyrus vieno Seimo nario akcentuotas numanomas ir / ar galimas savanorystės sąsajas su *nelegaliu darbu* ar *jaunimu* kaip savanorystės plėtotoju. Tačiau pastarieji vaizdiniai yra susiję tik su asmeninėmis vieno politiko nuostatomis ir negali būti vertinami kaip institucijos palaikomi savanorystės įvaizdžiai. Atkreiptinas dėmesys, kad šios nuostatos, besireiškiančios tokio įstatymo priėmimo metu, siejasi su visuomenėje dominuojančiais savanorystės vaizdiniais, tačiau pastarieji yra papildomi ir tam tikromis teisinėmis dominantėmis. Politinėje diskusijoje taip pat išryškėja *institucionalizuotos savanorystės* samprata.
- **Privataus sektoriaus** kuriamuose ir palaikomuose vizualiniuose savanorystės įvaizdžiuose dominuoja ne pati savanoriška veikla, o simbolinį kapitalą bendrovei kauptantys elementai, t. y. savanoriškos veiklos ir bendrovės korporatyvinių simbolių jungtys. Todėl savanoriškos veiklos populiarinimas rodomas per bendrovės aplinkos, logotipo, vadovybės, darbuotojų, partnerių ir kt. korporatyvinių elementų akcentavimą. Savanorystės idėjos „gimsta“ bendrovės biuruose ir pasitarimų kambariuose, kur svarbūs darbuotojai aptaria idėjas su savanoriškos veiklos projektų iniciatoriais. Tyrimo informantai, komentuodami savo santykį su privačių verslo bendrovių vystomais savanoriškos veiklos populiarinimo projektais, daugeliu atveju pažymi, kad garsiausiai pristatomi tokie projektai dažnai tėra profesionalių komunikacijos specialistų kūrybos produktas, leidžiantis kurti gerą konkrečių verslo bendrovių reputaciją visuomenės akyse, tačiau menkai tesusijantis su tikrąja savanoriška veikla.

Holistiškai vertinant ištirtą savanoriškos veiklos populiarinimo diskursą ir gretinant skirtingų organizacinių sektorių ištaras savanorystės atžvilgiu, pažymėtina, kad **beveik nėra fiksuojamas kritinis diskursas apie savanorystę**, t. y. visuose tekstuose dominuoja išskirtinai pozityvūs šios veiklos įvaizdžiai, nėra aptariami su savanoryste susiję pavojai ir negatyvieji savanoriškos veiklos raiškos pavyzdžiai (savanorystės imitacija, simuliacija ir pan.). Nors tyrimo informantai pažymi, kad pakilus, džiaugsmingas nusi-teikimas savanorystės atžvilgiu yra natūralus, jie taip pat pripažįsta, kad ypač pozityvus šios veiklos įvaizdis nepadaeda atskleisti tikrosios jos esmės, o lemia madingumo, trumpalaikių savanorystės formų įsigalėjimą (kurios, beje, nėra vertinamos tik blogai).

Kaip ištirtas savanoriškos veiklos populiarinimo diskursas siejasi su disertacijoje konceptualizuotu *silpnuoju įtikinėjimu*? Kvietimas savanoriauti 2011 m. Lietuvoje skambėjo šalia įvairių kitų komunikacinių akcijų, kviečiančių įsitraukti į įvairias viešąsias veiklas, prisidėti prie viešojo vajaus (savanoriškos veiklos populiarini-

mas buvo *tik viena* iš viešųjų ES iniciatyvų, o įvairios ES iniciatyvos buvo *tik maža dalis* visų kitų 2011 m. Lietuvoje vykusių komunikacinių akcijų). Savanorystė nebuvo pristatoma kaip vienintelė ir esminė sėkmingo šalies vystymosi sąlyga, būtina tolesniam jos buvimui bendrojoje ES geopolitinėje ir Europos kultūrinėje erdvėje ar privaloma priimti šiuolaikiniam europiečiui. Savanorystę populiarinančios istorijos įsiliejo į bendrąjį informacinį lauką ir pateikė tik vieną iš galimų pasirinkimų visuomenei, ir tuo jos siejasi su teorinėje darbo dalyje aptartomis *mažųjų pasakojimų, lokaliųjų naratyvų, konkuruojančių vertybinių istorijų* idėjomis. Šios mažosios istorijos prisideda prie nenutrūkstančio, *permanentinio individo nuostatų formavimo proceso*: europietiškoji tapatybė, kurios dalimi laikytinas aktyvus savanoriavimas, yra kuriama kaip įvairių humanistinių, socialinių ir kultūrinių vertybių, būdingų Europos kultūrai, visuma. Tokios vertybės atsispindi ir bendrojoje ES politikoje – tai *piliečių judumo, mokymosi visą gyvenimą* skatinimas, *atviros kaimynystės* puoselėjimas, *tolerancijos, atvirumo* ugdymas ir t. t.

Tiriant surinktų tekstų turinį, išryškėja jo glaudžios sąsajos su šiuolaikiniame pasaulyje dominuojančia *okuliarcentristine kultūra*: savanoriškos veiklos populiarinimo žinutės, kaip identifikuota anksčiau, kuria išskirtinai patrauklius *savanorio* ir *savanorystės* vaizdinius, asocijuojamus su pozityvia savanorystės įtaka asmeniui, bendruomenei, aplinkai, visuomenei. Šiuo ir kitais įtikinjančių žinučių turinio elementais savanoriškos veiklos populiarinimo diskursas, fiksuotas 2011 m. Lietuvoje, tiesiogiai siejasi su *iracionaliais įtikinėjimo metodais*. Iracionalus įtikinjančių žinučių argumentavimo būdas remiasi populiarinamo objekto emocinio patrauklumo formavimu ir būtent tokia argumentacija yra pasitelkiama tirtuose diskursuose apie savanorišką veiklą bei savanorystės mikroistorijose. Pastebėtina, kad nebent ES instituciniame diskurse konstruojant savanoriškos veiklos, kaip svarbios visuomenės sam-būvio sąlygos, paveikslą buvo pasitelktas racionalesnis argumentavimo būdas siekiant išryškinti savanoriškos veiklos santykį su mokamu darbu, savanorystės įtaką neformaliai asmens ugdymuisi, šalies ekonominei gerovei, visuomenių ir bendruomenių vystymuisi ir t. t. Tačiau ir racionalaus argumentavimo metodas ES instituciniame diskurse buvo maskuojamas emocijomis grįstu pakiliu, nebiurokratišku, poetišku kalbėjimu. O tirtame Lietuvos politinės aplinkos diskusijos dėl savanoriškos veiklos fragmente galima matyti, kad netgi LR Seimo, Vyriausybės narių išsakyti argumentai „už“ arba „prieš“ *Savanoriškos veiklos įstatymo* priėmimą rėmėsi iracionaliais įsivaizdavimais, asmenine nuomone ir savanoriškos veiklos suvokimu.

Kompleksiškai žvelgiant į visus aukščiau aptartus institucinius kalbėjimo apie savanorišką veiklą būdus, galima teigti, kad jų visuma nurodo teorinėje darbo dalyje aptartus įtikinjančius *mažuosius diskursus* – siektiną dominuojantį žinojimą apie savanorystės idėją ir savanorio vaizdinius, neprimetantį šių vaizdinių kaip privalomos Europos piliečio tapatybės dalies, tačiau išryškinantį pozityviają savanorystės įtaką šiai tapatybei. Šiuo požiūriu galima teigti, kad tyrimo metu nustatytas padidėjęs Lietuvos visuomenės susidomėjimas savanoriškos veiklos sritimi, tyrimo dalyvių pastebėtas jaunų žmonių antplūdis į pramoginius savanorystės projektus gali būti vertinamas kaip

mažųjų ideologijos subjektų raiška. Švelnioji mažųjų savanorystės populiarinimo diskursų *galia*, išnaudojanti savo potencialą pritraukti visuomenės dėmesį, drauge kuria *mažuosius* savanorystės srities *subjektus* – pvz., trumpalaikius savanorius, kurie ateina savanoriauti dėl to, kad „taip daro visi“, kad „tai yra smagu“, kad „tai yra madinga“ ir t. t. Nutrūkus mažiesiems įtikinėjimo diskursams, niveliavusis švelniajai šių diskursų galiai, dezintegruojasi ir pats mažasis savanorystės srities subjektas, taip ir netapęs *didžiuoju* subjektu – nuolatiniu savanoriu. Tik dalis trumpalaikių savanorių tampa ilgalaikiai, o tai reiškia, kad įtikinėjanti savanorystės populiarinimo diskursų galia padeda atkreipti dėmesį į šią sritį, tačiau nebūtinai pritraukia ilgalaikius savanorius. Tačiau, kaip apibrėžta teorinėje darbo dalyje, tai ir nėra *silpnojo visuomenės įtikinėjimo* tikslas: komunikaciniu požiūriu tokio *įtikinėjimo* tikslas yra perkrautame informaciniame lauke skleisti savanoriškos veiklos vertybes ir atkreipti visuomenės dėmesį į ją; o ilgalaikė savanorystė turi būti kuriama kitais poveikio mechanizmais, apie kuriuos kalbėjo ir tyrimo informantai.

Pagrindinis tirtų diskursų skirtumas nuo konceptualizuoto silpnojo įtikinėjimo yra menka jų orientacija į *sociokultūrinių vertybių* analizę. Ši analizė, kaip apibrėžta darbo dalyje apie sociotechninių programų vykdymą, yra būtina, nors 2011 m. Lietuvoje vykęs savanorystės populiarinimas rėmėsi išskirtinai universaliais simboliais, taikytais visoje ES. Beveik nefiksuojama kultūriškai, istoriškai specifinių savanorystės populiarinimo simbolių, atliepančių kolektyvines nacionalines patirtis. Taigi vykęs savanoriškos veiklos populiarinimas nebuvo siejamas su lietuviškųjų predispozicijų savanorystės atžvilgiu analize. Tokia komunikacinė strategija galėjo lemti ir tai, kad, kaip rodo atliktas tyrimas, LR Vyriausybei iš esmės nepavyko atkreipti vyresnio amžiaus žmonių dėmesio į savanorišką veiklą.

Kaip silpnasis visuomenės įtikinėjimas savanoriauti buvo kuriamas organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle? Pastebėtina, kad LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, formuodama savanorystės populiarinimo strateginius ir taktinius veiksmus, nuo pat pradžių užėmė biurokratinę koordinatorės poziciją, tuo iniciatyvų kūrimo, veiklų įgyvendinimo ir uždavinių vykdymo funkcijas iš esmės deleguodama kitoms organizacijoms – toks pasirinkimas motyvuojamas minėta vyraujančia nuostata, kad savanoriška veikla yra NVO sektoriaus veiklos baras ir tai patvirtina tiek Ministerijos parengtos *Savanoriškos veiklos metų* įgyvendinimo Lietuvoje *programos* analizė, tiek interviu su tyrimo dalyviais. Dėl to, remiamos konkursiniu būdu, savanoriškos veiklos populiarinimo 2011 m. imasi įvairios Lietuvos organizacijos, kurių konkrečios veiklos sritys leidžia šias organizacijas skirti į tam tikrus organizacinius sektorius, pvz., *nevyriausybinį, žiniasklaidos, privatų, ES institucinį* ir t. t. Šiems sektoriams priklausančios atskiros organizacijos bendradarbiauja daugiausia su kitų sektorių organizacijomis ir tokiu būdu kuria *visuomenės įtikinėjimo tinklą* savanorystei populiarinti. Komunikacinė šio tinklo veikla realybėje pasireiškia kaip įvairialypio organizacinio diskurso, kuris buvo tirtas šiame darbe, kūrimas ir sklaida.

Pastebėtina, kad savanorystės populiarinimo projektuose daugiausia NVO yra jų iniciatorės ir vykdytojos, o kitų sektorių organizacijos tokius projektus palaiko

finansiška ar remia kitais resursais. Tai gali būti sietina su vyraujančia nuostata, kad savanorystės idėja apskritai yra aktuali nevyriausybiniam sektoriui bei su tuo, kad kitų sektorių organizacijos kaip pagrindinę vykdo kitokio pobūdžio veiklą, o prisidėjimas prie savanorystės populiarinimo suteikia joms pridėtinę tokios veiklos vertę. Identifikuoti organizaciniai sektoriai ir nusistovėjusios jų atsakomybės bei funkcijos besiformuojančiame visuomenės įtikinėjimo tinkle daugiausia siejasi su demokratiniu įtikinėjimo modeliu, kuriam būdinga mažesnė priklausomybė nuo centrinių valdžios institucijų. Viena vertus, toks modelis užtikrina pliuralistinę nuomonių ir komunikacinių žinių raišką, kita vertus – negali užtikrinti, kad organizaciniame visuomenės įtikinėjimo tinkle visi jo vienetai būtų susieti pakankamai intensyviais tarpusavio ryšiais.

Lyginant organizacijų, populiarinusių savanorystę Lietuvoje 2011 m., tarpusavio ryšių žemėlapius (žr. 3.1.2 ir 3.3.1 pav.), kurie buvo sudaryti skirtingu tyrimo laikotarpiu (pirmasis – 2011 m. kovo mėn. ir antrasis – 2012 m. liepos mėn.) ir remiantis skirtingais duomenų rinkimo būdais (atitinkamai pirmasis – interneto svetainėse fiksuojamų ryšių analize, o antrasis – nevyriausybinių, valstybinių, verslo ir kt. organizacijų apklausa) bei skirtingais tikslais (pirmasis – kaip pirminė tokių ryšių identifikacija, o antrasis – kaip autentiško organizacinio tinklo fragmento identifikacija), pažymėtina, kad pirmasis žemėlapis gana tiksliai atspindi vėliau pačių situacijos dalyvių identifikuotą organizacinį tinklą. Pasitvirtino 2011 m. kovo mėn. išvelgtas tarpsektorinis savanorystės populiarinimu užsiimančių organizacijų kooperacijos ir veiklos būdas, nevyriausybinių organizacijų dominavimas savanorystės populiarinimo projektuose ir principinė lizdų identifikacija. Tačiau pažymėtina ir tai, kad pirmasis žemėlapis nepakankamai atspindi LIJOT vaidmenį tinkle, per didelis vaidmuo suteikiamas VO „Sporto savanorių sąjunga“, nepakankamai konkrečiai apibrėžiamas SADM vaidmuo. Pirmajame žemėlapyje taip pat buvo įtrauktos kai kurios organizacijos, kurios, įgyvendindamos *Savanoriškos veiklos metus* Lietuvoje, vis dėlto nesuvaidino reikšmingo vaidmens, pvz., VšĮ „Savanorių centras“, kuris apskritai buvo likviduotas, ar tarptautinės organizacijos, kurių veikla Lietuvoje nebuvo pastebima. Vis dėlto tokia abiejų žemėlapių identifikacija tyrime leido suvokti 2011 m. Lietuvoje įsigaliojusius savanoriškos veiklos populiarinimo principus.

Po 2011 m. Lietuvoje išliko didelis savanorystę populiarinančių organizacijų išsiskaidymas, kuris matyti tiek pirminiame žemėlapyje, tiek fiksuotas tyrimo dalyvių vertinimais. Dėl vienintelės savanorystės populiarinimą ir savanorystę šalyje koordinuojančios organizacijos NVO sektoriuje nebuvimo čia besikuriantys judėjimai yra linkę pasivadinti vardais, menamai orientuojančiais į minėtų veiklų koordinavimo nacionaliniu lygmeniu vaidmenį. Pvz., dalis analizuojamų nevyriausybinių organizacijų yra pasivadinusios *asociacijomis*, *sąjungomis*, *aljansais*, *centrais* – t. y. žodžiais, semantiškai nusakančiais tam tikrą *su(si)vienijimą* ar *su(si)telkimą* į *visumą*. Paties tirtos organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo, kūrusio ir palaikiusio savanorystės populiarinimo diskursą šalyje, po 2011 m. pabaigos beveik neliko, t. y. iki šiol veikia tik atskiri jo fragmentai (kaip teigia tyrimo dalyviai, „kas populiarinio sava-

norystę anksčiau, tas populiarins ją ir ateityje“), o tai reiškia, kad tinklo stiprumas yra susijęs tik su vykdomų įtikinėjimo veiklų projekcija laike – pasibaigus suplanuotoms veikloms, išnyksta ir jas palaikiusios tarporganizacinės sąveikos. Toks tinklo laikinumas ir jo veiklos principai atitinka Mažeikio (2010) aptartus šiuolaikinių *trumpalaikių projektinių bendruomenių* (minėtos 1.4 poskyryje) veiklos principus. Antra vertus, tokio tinklo dezintegracija gali nurodyti ir į savanoriškos veiklos projektų imitacinį ir simuliacinį pobūdį – apie tai užsimena ir tyrimo informantai. NVO ir kitos organizacijos simuliuoja milžinišką savanorystės aktyvumą, kuris išnyksta, kai baigiasi suplanuotas finansavimas tokiems projektams įgyvendinti. Šiuo požiūriu pasitvirtina kai kurių tyrimo dalyvių pasisakymai, kad apie komunikacines savanoriškos veiklos populiarinimo strategijas nėra rimčiau galvojama, o gauti pinigai panaudojami „bet kaip, siekiant, kad ir tavo organizacijai liktų.“ Šioje situacijoje galima kvestionuoti akcentuoto kismo savanoriškos veiklos sektoriuje tikrumą, tačiau tam yra reikalingi ir kiekybiniai sociologiniai tyrimai.

Apibendrinant pažymėtina, kad pagal organizacijų išsidėstymą tirtas tinklas nurodo tipišką daugialygį organizacinį tinklą; pažymėtina ir tai, kad jame veikiančių organizacijų vaidmenys nėra nekintantys ir aiškiai apibrėžti – atskiruose tinklo lygiuose ir mazguose ta pati organizacija gali atlikti ir sprendimų priėmėjos, ir ekspertės, ir įgyvendintojos funkcijas. Dėl to, ypač sunku nustatyti atskirų organizacinių tinklo narių indėlį į tirtą diskurso kūrimą: didelė diskurso apimtis neleidžia atskleisti, kokie konkrečiai tarporganizaciniai santykiai sukūrė tiriamus atskirus tekstus. Todėl kalbėti galima tik apie bendrąją resursų dalijimosi ir kooperacijos raišką tirtame organizaciniame tinkle, palaikiusiame savanoriškos veiklos populiarinimo diskursą Lietuvoje 2011 m.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Teorinės darbo išvados: Disertacijos teorinėje ir metodologinėje dalyse, remiantis *socialinės inžinerijos, sociotechninės paradigmos, predispozicijų analizės, plėtros komunikacijos, organizacinių tinklų, visuomenės įtikinėjimo* ir kt. teorijomis bei *socialinio tinklo analizės ir kritinės diskurso analizės* metodologiniais tyrimo instrumentais, buvo sukonstruotas ir konceptualizuotas *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelis* kaip analitinis ir praktinis instrumentas planingo pozityvaus socialinio pokyčio programoms planuoti ir tirti, kurio teorinis pagrindimas suponuoja sekančias išvadas:

1. Savanoriškos veiklos populiarinimą Lietuvoje 2011 m. komunikaciniu požiūriu siejant su technologinėmis *planingo visuomenės nuostatų keitimo* koncepcijomis, galima teigti, kad konceptualiuoju lygmeniu socialinės inžinerijos teorija pakankamai paaiškina suplanuotų visuomenės identiteto transformacijų galimybes, tačiau neapima praktinės jų pusės. Tai išplėtoja podgoreckiškiosios sociotechnikos paradigma, kuri drauge atriboja ir negatyviasias istorines socialinės inžinerijos asociacijas nuo modernių ir pozityvių jos formų. Galiausiai nei socialinė inžinerija, nei sociotechninė paradigma neskiria pakankamai dėmesio **komunikaciniam** visuomenės įtikinėjimui keisti nuostatas vienu ar kitu klausimu, todėl būtina į šias teorijas integruoti komunikacinę paradigmą, kuria šiuo atveju pasirenkama plėtros komunikacija, labiausiai atitinkanti socialinės inžinerijos konceptualųjį turinį. Tokia aptartų teorijų sintezė leidžia laikyti jas išplėtota metodologine teorine prieiga analizuoti visuomenės įtikinėjimą savanoriauti ar kitus „europietiškujų“ vertybių komunikacijos atvejus arba juos planuoti praktikoje.
2. Disertacijoje pozityvių socialinių pokyčių programų įgyvendinimo kontekste siekiant konceptualizuoti ir sukonstruoti *tinklinį silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį*, buvo teoriškai pagrįsta ir pasiūlyta įvairiose visuomenės įtikinėjimo kampanijose fiksuojamas tinklines organizacines sąveikas vertinti kaip atliekančias apibendrintą *žinios siuntėjo* vaidmenį, kurio raiška nurodo į procesinę komunikacijos sampratą, o komunikacinės intencijos – į sociotechninės programos įgyvendinimą. Aptarta, kad tokia žinios siuntėjo komunikacinė veikla kyla kaip tam tikrų ideologinių paskatų (pvz., modernizacijos skatinimo, o šio darbo atveju – savanoriškos veiklos populiarinimo kaip europietiškujų vertybių sklaidos) išdava, įgyvendinama per suplanuotą komunikacinę programą. Socialinio poveikio, kurį gali sukurti toks tinklas, prielaidos modelyje yra parodomos per *sociokultūrinio* visuomenėje veikiančio *konteksto, kolektyvinių predispozicijų* ir užfiksuotų visuomenės *nuostatų* konkrečiu klausimu integraciją į sociotechninę programą bei į tinklo palaikomo įtikinėjimo *turinį* (žr. toliau žemiau apibendrintas modelio formulavimo ir jo turinio prielaidas). Modelio raiškos praktikoje galimybės yra apibrėžiamos per programinio pokyčių planavimo ir projekcinio finansavimo prieigas, nurodančias į atskirų visuomenės įtikinėjimo projektų kūrimą ir įgyvendinimą, tuo užtikrinant visuomenės įtikinėjimo kompleksų sąjungą į diskursą.

- 2.1.** Predispozicijų analizės svarba įgyvendinant (komunikacines) socialinių pokyčių programas yra akcentuojama disertacijoje pasitelktose Podgoreckio *sociotechnikų* ir Rogerso *plėtros komunikacijos* paradigmos, kuriose ši užduotis siejama su *sociokultūrinių vertybių* analize, padedančia žemėlapiuoti reiškiamas tikslinės grupės, į kurių vertybių sistemos kaitą ir yra orientuota konkreti socialinio pokyčio programa, nuostatas, planuoti pokyčių programų turinį ir numatyti jų ribas bei kliuvinius. Tokia pati pozicija yra palaikoma ir disertacijoje aptartuose savanorišką veiklą visuomenėse analizuojančiuose tyrimuose, kuriuose yra pabrėžiama, kad savanoriškos veiklos lygį šalyje lemia tiek esama socio-ekonominė situacija, tiek istorinės tradicijos ir patirtys, kurios sąlygoja ir esamas visuomenės nuostatas savanorystės atžvilgiu. Būtent istorinės tradicijos šioje situacijoje siejasi su specifinio socialinio konteksto veiksmu, įsilieja į jį ir kognityvinėje visuomenės sąmonėje išsireiškia specialiomis *predispozicijomis*: bendrosiomis vertybėmis, tradicijomis, kolektyvine atmintimi apie kurią nors visuomenės institutą ar socialinę sritį, šio darbo atveju – laisvu noru paremtą neatlygintą veiklą visuomeninėse organizacijose, humanistinę pagalbą jos laukiančiam žmogui ar bendruomeninę veiklą.
- 2.2.** *Silpnasis įtikinėjimas* kaip konkuruojantys, persiklojantys ar vienas kitą papildantys, praplečiantys pasakojimai, dar daugiau – viena kitą demaskuojančios, neutralizuojančios ar pratęsiančios istorijos sukuria nuolatinio kalbėjimo erdvę, kurioje dėl individo vertybių sistemos bent laikino ar dalinio pertvarkymo, dėmesio, socialinės įtakos laukų kovoja įvairios socialinės jėgos. Pažymėtina, kad tokie pasakojimai, kurie sukuria *mažųjų diskursų* kompleksus, generuojančius *švelniąją įtikinėjimo galią*, neneigia *didžiųjų diskursų* galios ir lygiai taip pat nesprendžia šiuose diskursuose įtvirtintų subordinacijos problemų. *Silpnasis įtikinėjimas* ir jo kompleksai yra tiesiog kitokia visuomenių kasdienybės organizavimo, pozityviųjų komunitarinių vertybių, savivaldos ir saviorganizacijos idėjų sklaidos priemonė, nesiekianti įsiskverbti į galios santykius plačiaja prasme ir kurti tvirtų identitetų, o savo *švelniąją galią* teprižiūrinti *mažųjų ideologijos subjektų* vertybių sistemas ir elgesio formas.
- 3.** Planuojant sukonstruoto tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio raiškos praktikoje tyrimus ir derinant kritiškosios diskurso analizės bei socialinio tinklo analizės tyrimų technikas, pažymėtina, kad mažieji diskursai nekuria ilgalaikių tapatybių ir nenurodo į vienos kurios nors ideologijos įtvirtinimą, todėl ir tokių diskursų tyrimai neišryškina socialinio dominavimo situacijų, į kurių demaskavimą paprastai yra nukreipta kritiškoji diskurso analizė kaip tyrimo technika. Atsakant į klausimą, ką tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo tyrimuose kritikuoja suformuota tyrimo technika, paremta kritiškąja diskurso analize, reikia pasakyti, kad jis kritikuoja a) specialius įtikinėjimo argumentų pasirinkimo sprendimus teorinės silpnojo įtikinėjimo idėjos atžvilgiu ir b) organizaciniame įtikinėjimo tinkle įvykstančias specialias tarporganizacines resursų dalijimosi sąveikas, darančias įtaką kuriamam diskursui. Pastarasis principas dar gali būti pavadinamas *podgoreckiškųjų*

sociotechninės programos veikėjų vaidmenų kritika, atskleidžiančia diskutuotiną šių vaidmenų reikšmę organizuojamo silpnojo visuomenės įtikinėjimo kampanijų galimam efektyvumui. Būtent šiai tarporganizacinių resursų dalijimosi sąveikai kritikuoti tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo tyrimuose ir yra aktualu panaudoti *socialinio tinklo analizės techniką*, kuri į kritiškosios diskurso analizės analitines kategorijas integruojasi kaip *socialinių veikėjų (organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo narių) vaidmens identifikavimo* tiriamoje situacijoje būdas.

Empirinės darbo išvados: aukščiau aptartas teorines ir analitines nuostatas disertacijoje pritaikius specialiai socialinio pokyčio programai, įgyvendintai Lietuvoje 2011 m. – *Europos savanoriškos veiklos metams* – tirti komunikaciniu aspektu, t. y., siekiant išsiaiškinti, kaip šie metai šalyje buvo įgyvendinti komunikaciniame lygmenyje bei kaip šis jų įgyvendinimas siejasi su *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo* koncepcija, gautos tokios išvados:

1. Siekiant identifikuoti galimas kokybines savanorystės predispozicijas kolektyvinėje lietuvių tautos sąmonėje, buvo įvertintos pagrindinės istorinės, vertybinės, sociokultūrinės ir kt. situacijos, kurių analizė, atlikta per esamų sociologinių tyrimų bei kt. literatūros apžvalgą, leidžia Lietuvoje dominuojantį supratimą apie neatlygintą asmeninio laiko skyrimą bendram labai sieti su *bendruomeninės savitarpio pagalbos, kylančios iš tarpukario Lietuvos kaimo talkos, krikščioniškosios pasaulėžiūros ir atjautos tradicijų*, politizuotos ir integruotos į *privalomąsias sovietmečio visuomenines akcijas ir veiklas*, susietas su „komunizmo statybos“, *socialistinės visuomenės idealais* ir besiasocijuojančias su *privalomosiomis sovietmečio šventėmis bei paradais*, eskizus. Pototalitarinėje Lietuvoje šie įvaizdžiai pirmiausia buvo papildyti *patriotinėmis darbo tautai sampratomis* (pvz., Sąjūdžio veikla), *pasiaukojančia* (su menkais žmogiškaisiais ir techniniais ištekliais), tačiau *neprofesionalia krašto gynyba nuo išorės priešų*, galiausiai – atgaivintais *atjautos ir krikščioniškosios pagalbos* vaizdiniais.
2. O **savanorio** sampratai istorinės patirtys turėjo mažiau įtakos: jis suprantamas kaip *karys, kaip pagalbą senyviems, neįgaliems ar sergantiems žmonėms teikiantis* išimtinai *jaunas žmogus*, o jo apsisprendimas imtis savanoriškos veiklos siejamas su *jaunatviška energija, laiko turėjimu, savo kelio neradimu, idealizmu*, kartais – *nai-vumu* ir pan. Šiuolaikinėje lietuviškoje pasaulėžiūroje savanorystė beveik nesiejama arba mažai tesiejama su *politiniu darbu* (kalbant apie jį šiame kontekste, prisimenamas sovietmetis), *neformaliuoju ugdymu(si)*, *socialiniu solidarumu*, *pilietiniu aktyvizmu* ir pan. Įdomu tai, kad būtent pastarieji 3 vaizdiniai yra įtvirtinti ES instituciniame diskurse apie savanorišką veiklą. Tokios (1 ir 2 punktuose aptartos) kolektyvinės nacionalinės predispozicijos savanoriškos veiklos atžvilgiu tyrime buvo laikomos kategoriniu atskaitos tašku atliekamoje surinkto institucinio diskurso analizėje.
3. *Nacionaline* Europos savanoriškos veiklos metų įgyvendinimą Lietuvoje *koordinuojančia institucija* paskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, rengdama šių

metų įgyvendinimo programą, akcentavo interaktyvų *programos* rengimo santykį su realia savanorystės situacija šalyje, tačiau šis santykis nėra, pvz., *kolektyvinių predispozicijų analizės* tipo, o nurodo pirmiausia į tiesioginį kooperacinį darbą su šalies nevyriausybinio sektoriumi. Nors programoje ir yra pateikiama situacijos analizė, ji fragmentiškai nurodo į esamą situaciją savanoriškos veiklos srityje, neanalizuoja esamų kolektyvinių predispozicijų savanorystės atžvilgiu ir menkai tenurodo į reikalingą komunikacinių sprendimų dėl savanorystės populiarinimo turinį.

4. Tyrimas parodė, kad šalyje vyrauja *institucinis savanoriškos veiklos* supratimas ir būtent su tokio pobūdžio savanorystės stiprinimu buvo susijusios ir jos populiarinimo akcijos. Savanorystės stiprumas ir populiarumas yra siejamas tiek su valstybės stiprumu, tiek – ypač – su nevyriausybiniu sektoriaus stiprumu. Ministerijos parengtoje *Savanoriškos veiklos metų įgyvendinimo programoje* savanorystės reiškinys ir aktualumas daugiausia atskleidžiamas kaip nevyriausybinių organizacijų veiklos baras ir pagrindas, tuo sukuriant įspūdį, kad savanoriškos veiklos populiarinimas ir plėtojimas visuomenėje ir yra svarbiausias būtent NVO sektoriui. Šiai nuostatai nuosekliai pritaria ir patys nevyriausybinkai, teigiantys, kad investicijos į NVO sektorių, o ne išlaidos savanorystės populiarinimui geriausiai stiprintų šią sritį.
5. Kaip nurodyta tyrimo rezultatų aptarime, ištyrus 2011 m. paskelbtus ir dominuojančius ES institucijų, žiniasklaidos, nevyriausybiniu sektoriaus, politinius ir privačių organizacijų tekstus apie savanorišką veiklą, galima teigti, kad šiuos diskursus sieja aukštas tematinio ir vertybinio tarpusavio sutapimo laipsnis, t. y., fiksuotinas aukštas diskursų homogeniškumas įvaizdiniu savanoriškos veiklos lygmeniu. Įdomu tai, kad Lietuvos viešojoje erdvėje fiksuotuose organizaciniuose savanoriškos veiklos populiarinimo diskursuose ypač sutapo formuojamas savanoriškos veiklos įvaizdis, kuriam buvo ypač būdinga išryškinto pozityvumo ir sąsajų su pramogomis dominantė. Tačiau skirtis čia gali būti fiksuojama tarp žiniasklaidos, NVO, privataus sektoriaus kurtų tekstų ir ES institucinių tekstų apie savanorišką veiklą: pastaruosiuose savanorystė siejama tiek su socioekonominė gerove, tiek su pozityviais efektais bendruomenių ir visuomenių raidai, tiek su asmenine neformalia saviugda ir šios sąsajos aptariamos konkrečiais argumentais; tuo tarpu analogiški argumentai lokaliuose nacionaliniuose tekstuose yra išreiškiami daugiausia individualiomis savanorių patirtimis ir emociu kalbėjimu apie savanoriškos veiklos teikiamą pasitenkinimą. Pastebėtina, kad čia tokie argumentai esti daug abstraktesni; taip pat vyrauja kasdienių su savanorystės raiška susijusių problemų aptarimas. Tačiau jokiame organizaciniame sektoriuje beveik nefiksuojamas kritinis diskursas apie savanorišką veiklą, priešingai nuo tyrimo dalyvių komentaruose išryškėjusių tirtos organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo vertinimų.
6. Kaip matyti iš tyrimo rezultatų aptarimo, tyrimo dalyviai kritiškai vertina tiek tokią sukurtą savanoriškos veiklos įvaizdį, nors ir pripažįsta, kad toks šios veiklos pristatymas viešojoje erdvėje gaunasi natūraliai, tiek neigiamai aptaria pasirinktas komunikacines savanoriškos veiklos viešinimo strategijas. Pastaroji kritika yra daugiausia susijusi su lėšų, skirtų savanoriškai veiklai populiarinti Lietuvoje 2011

m., panaudojimo sprendimais, o visos organizacinės sąveikos, kurias galima fiksuoti tirtame tinkle, jų nuomone, daugiausia vyko dėl asmeninių interesų sukurti kuo palankesnes veiklos ir išgyvenimo (arba reputacijos ir pan.) sąlygas savo organizacijai. Tokia situacija vertinama kaip savanorystę puoselėjančių organizacijų realybė ir kaip jų silpnumo ženklas.

7. Darbo rezultatai ir išvados ginamųjų teiginių atžvilgiu: Apibendrinant atlikto darbo rezultatus, galima teigti, kad 1-asis ginamasis teiginys – *2011 m. Lietuvoje įgyvendinti Europos savanoriškos veiklos metų komunikaciniai projektai glaudžiai siejasi su disertacijoje formuluojama tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo koncepcija ir jų turinys gali būti analizuojamas pagal pasiūlytą tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelį, panaudojant principinius jame įtvirtintus teiginius kaip analitinį instrumentą* – yra patvirtintas. Tyrimui pasirinktame atvejuje galima fiksuoti ir organizacinio tinklo, ir jį koordinuojančių institucijų, ir jo kuriamos komunikacinės veiklos – silpnojo visuomenės įtikinėjimo – bruožus.

2-asis ginamasis teiginys – *atsižvelgiant į ypač skirtingus organizacinius sektorius, įsitraukusius į savanorystės populiarinimą Lietuvoje 2011 m., teigtina, kad jų kuriamų ir palaikomų savanoriškos veiklos populiarinimo diskursų homogeniškumas yra mažas, kiekvieno skirtingo sektoriaus kuriamuose ir platinamuose tekstuose dominuoja skirtingi savanoriškos veiklos įvaizdžiai, nulemti to sektoriaus specifikos, patirčių ir tikslų, aiškiai skiriasi įtikinėjančių žinučių tematika ir turinys* – nepatvirtintas. Tinklo lizduose suformuotos komunikacinės žinios komunikaciniais kanalais skleistos auditorijai, susitelkė į konkrečius institucinius diskursus (žiniasklaidos, NVO, privataus sektoriaus ir t. t.) ir jų kilmė niveliavosi; temos, turinys ir požiūriai apie savanorišką veiklą ėmė sutapti. Būtent dėl to tiriant organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo veiklą, yra sudėtinga nustatyti atskiro organizacinio veikėjo įtaką kurtam diskursui.

3-asis ginamasis teiginys – *savanoriškos veiklos populiarinimu Lietuvoje 2011 m. buvo sukurtas specialus, nacionaliniu požiūriu autentiškas, kolektyvines lietuvių nuostatas, patirtis, tradicijas savanoriškos veiklos atžvilgiu atspindintis savanorystės ir savanorio įvaizdis, galimai lemsiantis siektiną šios veiklos populiarumą šalyje* – nepatvirtintas ir tai laikytina savanoriškos veiklos populiarinimo Lietuvoje silpnuoju aspektu. Lietuvoje komunikuoti universalūs savanorystės simboliai ir su jais susijusios vertybės, kurie nebuvo niekaip specifiškai išreikšti sociokultūriniu aspektu.

4-asis ginamasis teiginys – *atsižvelgiant į organizacinio visuomenės įtikinėjimo tinklo formavimosi pradžių – nacionalinės Europos savanoriškos veiklos metų įgyvendinimą Lietuvoje koordinuojančios institucijos paskyrimą bei jos parengtą konkursinę savanoriškos veiklos metų įgyvendinimo programą – tikėtinas aukštas šios institucijos centriškumo ir hierarchiškumo laipsnis organizaciniame tinkle, susiformavusiame kaip šios programos įgyvendinimo rezultatas* – nepatvirtintas. Vyraujantys horizontalūs ryšiai tarp organizacijų tinklo lizduose, tarp lizdų bei tarp organizacijų, lizdų ir organizacijos-tinklo koordinatorės lemia jos reikšmės ir

centriškumo tinkle mažėjimą. Su tuo susijęs ir biurokratinis tinklo veiklos koordinavimo pobūdis, ir programinis-projektinis jos finansavimo būdas, ir demokratinis visuomenės įtikinėjimo formatas, besiremiantis konkurencine organizacine aplinka.

5-asis ginamasis teiginys – *savanoriškos veiklos populiarinimo diskurso turinys, atitinkantis silpnojo visuomenės įtikinėjimo koncepcijos idėją, buvo visiškai tinkamas atkreipti visuomenės dėmesį į šią veiklą 2011 m., padėjo pasiekti visus užsibrėžtus metų tikslus ir atitiko situacijos dalyvių lūkesčius bei poreikius* – patvirtintas iš dalies. Vyravęs neracionalus argumentacijos būdas, padėjęs atkreipti visuomenės dėmesį į savanorystės reiškinį, priešingai įtikinėjimo būdui, fiksuotam ES instituciniame diskurse, leido sužadinti visuomenės emocijas savanoriškos veiklos atžvilgiu; antra vertus, sukūrė perdėm pozityvų jos įvaizdį, lėmusį savanorystės tapimą „madinga“ jaunimo veikla, susijusia daugiausia su pramogų sfera. Dėl to iš dalies nukentėjo socialinės savanorystės sritis, o į „rimtosios savanorystės“ akcijas (darbą su ligoniais, vyresnio amžiaus žmonėmis ir t. t.) naujų savanorių nepalengvėjo priskiepti. Tačiau bendrai vertinant, savanoriškos veiklos populiarinimas kaip vertybinė, su europietizacija susijusi visuomenės įtikinėjimo programa visiškai atitinka silpnojo visuomenės įtikinėjimo idėją.

8. Ši disertacija yra pirmasis bandymas sistemaiškai pažvelgti į 2011 m. įgyvendintą *Europos savanoriškos veiklos metų* komunikaciją nacionaliniu lygmeniu, tačiau yra pabrėžtina, kad joje išplėtota kompleksinė savanorystės populiarinimo diskurso analizė turi būti papildoma naujomis visuomenės apklausomis ir kiekybiniais tyrimais šioje srityje, kurie sociologiniu požiūriu leis įvertinti vykdytos komunikacijos efektyvumą. Apibendrinant disertacijoje sukonstruoto *tinklinio silpnojo visuomenės įtikinėjimo modelio* analitinius ir taikomuosius aspektus, pažymėtina, kad tolimesniuose komunikaciniuose tyrimuose jis gali būti taikomas kaip speciali analitinė viešųjų komunikacijos procesų tyrimo prieiga, o praktikoje – kaip socialinių pokyčių programų planavimo ir įgyvendinimo komunikacinis instrumentas.

Literatūros sąrašas

1. 2009 m. lapkričio 27 d. Tarybos sprendimas Nr. 2010/37/EB dėl *Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų (2011 m.)*, OL 2010 L17;
2. *2010 Annual Report European Volunteer Centre*. 2011. [interaktyvus]. European Volunteer Centre [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cev.be/data/File/CEV_Annual_Report2010.pdf>;
3. AKSTINAVIČIŪTĖ, Ieva; PETRAITYTĖ, Daiva. (2007). Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos. *Filosofija. Sociologija*. T. 18. Nr. 2, p. 14–31;
4. ALEXANDER, Ernest. (1995). *How Organizations Act Together: Interorganizational Coordination in Theory and Practice*. Routledge;
5. ALEXANDER, Jon; SCHMIDT, Joachim. (1996). Social Engineering: Genealogy of a Concept In: PODGÓRECKI, Adam; ALEXANDER, Jon; SHIELDS, Rob, editors. *Social engineering*. McGill-Queen's Press, p. 1–20;
6. ALLAGUI, Ilhem; KUEBLER, Johane. (2011). The Arab Spring and the Role of ICTs. *International Journal of Communication*, 5, p. 1435–1442;
7. ALTHUSSER, Louis. (1993). *Essays on Ideology*. London and New York: Verso;
8. ALVAREZ, Michael; BREHM, John. (2002). *Hard Choices, Easy Answers: Values, Information, and American Public Opinion*. Princeton University Press;
9. ANTINIENĖ, Dalia; BARŠAUSKIENĖ, Viktorija; MERKYS, Gediminas. (2004). Lietuvos studentų socialiniai ryšiai: diagnostinis tyrimas naudojant socialinio tinklo matricą. *Psichologija*, Nr. 30, p. 32–46;
10. AVERY, Thomas. (2003). Popper on “Social Engineering”: A Classical Liberal View. *Reason Papers*, Vol. 26, p. 29–38;
11. BALOČKAITĖ, Rasa. (2004). *Viešasis diskursas bei jo raida Lietuvoje 1988-2002 m. socialinio konstruktyvizmo perspektyvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05S). Kaunas: Technologija;
12. BALOČKAITĖ, Rasa. (2009). Už reprezentacijos ribų: tylinčiosios klasės. In: BIELSKIS, Andrius, sud. *Demokratija be darbo judėjimo?* Vilnius: Kitos knygos, p. 140–161;
13. BAUMEISTER, Roy; BUSHMAN, Brad. (2011). *Social Psychology and Human Nature*. Cengage Learning;
14. BENVENISTE, Guy. (1996). Experts and Sociotechnics. In: PODGÓRECKI, Adam; ALEXANDER, Jon; SHIELDS, Rob, editors. *Social engineering*. McGill-Queen's Press, p. 271–284;
15. BERESNEVIČIUS, Gintaras. (2003). Lietuvių europinis identitetas ir naujosios Europos savimonė. Ideologinės istorinės šaknys. *Šiaurės Atėnai*. 2003-05-17 nr. 652;
16. BERGER, Johannes. (2000). Modernization Theory and Economic Growth. In: SCHELKLE, Krauth; KOHLI, Elwert, editors. *Paradigms of Social Change: Modernization, Development, Transformation, Evolution*. Campus Verlag, p. 31–48;
17. BERGER, Peter; LUCKMANN, Thomas. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Anchor Books;
18. BERNAYS, Edward. (1928). *Propaganda*. New York: Horace Liveright;
19. BERNAYS, Edward. (1947). The Engineering of Consent. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 250, p. 113–120;
20. BITINAS, Bronislavas; RUPŠIENĖ, Liudmila; ŽYDŽIŪNAITĖ, Vilma. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. I dalis. Klaipėda;
21. BLACKLEDGE, Adrian. (2005). *Discourse And Power in a Multilingual World*. John Benjamins Publishing;

22. BLANCHET, Karl; JAMES, Philip. (2011). How to do (or not to do) ... a social network analysis in health systems research. [interaktyvus]. *Health Policy and Planning*, [žiūrėta 2011 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://heapol.oxfordjournals.org/content/early/2011/08/11/heapol.czr055.full>>;
23. BLOKKER, Paul. (2004). *Modernity and its varieties. A historical sociological analysis of the Romanian modern experience*. Ph.D Thesis. Florence: European University Institute;
24. BOJE, Thomas. (2009). Organized civil society, volunteering and citizenship. In: ENJOLRAS, Bernard; SIVESIND, Karl, editors. *Civil Society in Comparative Perspective. Comparative Social Research*, Vol. 26, p. 243–262;
25. BORGATTI, Stephen; HALGIN, Daniel. (2011). On Network Theory. *Organization Science, Articles in Advance*, 22, 5, p. 1–14;
26. BORGATTI, Stephen; MEHRA, Ajay; BRASS, Daniel; LABIANCA, Giuseppe. (2009). Network analysis in the social sciences. *Science*, 323, p. 892–895;
27. BORGATTI, Steve. (2002). *NetDraw Software for Network Visualization*. Analytic Technologies: Lexington, KY;
28. BORGATTI, Steve; EVERETT, Martin; FREEMAN, L.C. (2002). *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies;
29. BOWEN, Kurt. (2005). *Christians in a Secular World: The Canadian Experience*. Quebec: McGill-Queens University Press;
30. BRASS, Daniel; GALASKIEWICZ, Joseph; GREVE, Henrich; TSAI, Wenpin. (2004). Taking Stock of Networks and Organizations: A multi-level perspective. *Academy of Management Journal*, 47, p. 795–817;
31. BUTKUVIENĖ, Ernesta. (2005). Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 2, p. 86–99;
32. CAPPER, Richard. (1998). *A Project-By-Project Approach to Quality*. Gower Publishing, Ltd.;
33. CAREY, Alex. (1997). *Taking the Risk Out of Democracy. Corporate Propaganda versus Freedom and Liberty*. Illinois: University of Illinois Press;
34. CAROTHERS, Thomas. (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy*, Vol. 13, Number 1, p. 5–21;
35. CERUTTI, Furio; LUCARELLI, Sonia, editors. (2008). *The search for a European identity: values, policies and legitimacy of the European Union*. Routledge;
36. CHECKEL, Jeffrey; KATZENSTEIN, Peter. (2009). *European identity*. Cambridge: Cambridge University Press;
37. CHOMSKY, Noam. (2006). *Tikslai ir vizijos: straipsnių rinkinys*. Vert. Kasparas Pocius. Kaunas: Kitos knygos;
38. CHOULIARAKI, Lilie; FAIRCLOUGH, Norman. (1999). *Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press;
39. CHOULIARAKI, Lilie. (2007). Introduction: The Soft Power of War. Legitimacy and Community in Iraq War Discourses. In: CHOULIARAKI, Lilie, editor. *The Soft Power of War*, John Benjamins Publishing, p. 1–10;
40. CLARY, Gil; SNYDER, Mark; RIDGE, Robert; COPELAND, John; STUKAS, Arthur; HAUGEN, Julie; MIENE, Peter. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, p. 1516–1530;
41. COLLE, Royal. (2008). Threads of Development Communication In: SERVAES, Jan, editor. *Communication for Development and Social Change*. New Delhi: Sage Publications, p. 96–157;
42. CONTRACTOR, Noshir; WASSERMAN, Stanley; FAUST, Katherine. (2006). Testing Multitheoretical, Multilevel Hypotheses about Organizational Networks: An Analytic Framework and Empirical Example. *Academy of Management Review*, 31, 3, p. 681–703;

43. COOPER, Joel; MIRABILE, Robert; SCHER, Steven. (2005). Actions and Attitudes: The Theory of Cognitive Dissonance. In: BROCK, Timothy; GREEN, Melanie, editors. *Persuasion. Psychological Insights and Perspectives*. Thousand Oaks: Sage Publications, p. 63–80;
44. CORDINGLEY, Sha. (2000). The definition and Principles of Volunteering. In: WARBURTON, Jeni; OPPENHEIMER, Melanina, editors. *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, p. 73–82;
45. CRANO, William; PRISLIN, Radmila. (2006). Attitudes and Persuasion. *Annual Review of Psychology*. 57, p. 345–374;
46. CSABA, Kathleen. (1996). Pavlik Morozov: a Soviet Case Study of „Dark“ Social Engineering. In: PODGÓRECKI, Adam; ALEXANDER, Jon; SHIELDS, Rob, editors. *Social engineering*. McGill-Queen's Press, p. 113-130;
47. ČIUBRINSKAS, Vytis; KUZNECOVIENĖ, Jolanta, sudarytojai. (2008). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas;
48. DAFT, Richard; MURPHY, Jonathan; WILLMOTT, Hugh. (2010). *Organization Theory and Design*. Cengage Learning EMEA;
49. de ROSIS, Fiorella; MAZZOTTA, Irene; MICELI, Maria; POGGI, Isabella. (2006). Persuasion Artifices To Promote Wellbeing. In: IJSELSTEIJN, Wijnand; de KORT, Yvonne; MIDDEN, Cees; EGGEN, Berry; van den HOVEN, Elise, editors. *Persuasive Technology*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, p. 84–95;
50. DELIA, Jesse; O'KEEFE, Barbara; O'KEEFE, Daniel. (1982). The constructivist approach to communication. *Human communication theory*, New York: Harper & Row, p. 147–191;
51. DILLY, Barbara. (2006). Volunteer Labour: “Adding Value” to Local Culture. In: DURRENBERGER, Paul; MARTÍ, Judith, editors. *Labor In Cross-Cultural Perspective*. Rowman Altamira, p. 307–319;
52. DOBRŽINSKIENĖ, Rasa. (2007). Retorinės persvajijos bruožai reklamoje. *Valoda dažadu akademi kontekstā*. Zinātnisko rakstu krājums XVII. Daugavpils: Daugavpils Universitātes ākademiskais apgāds „Saule“, p. 303–310;
53. DORAN, Michael. (2011). The Impact of New Media: The Revolution will be Tweeted. In: *The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East*. Brookings Institution Press, p. 39–46;
54. DOWNS, Roger; STEA, David. (2005). Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products In: DOWNS, Roger; STEA, David, editors. *Image & Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior*. Transaction Publishers, p. 8–26;
55. DROOGSMA, R. M. 2007-11-14. Infusing the Critical Research Paradigm with Activism: The Case for Activist Research in Intercultural Communication. [interaktyvus]. *Paper presented at the annual meeting of the NCA 93rd Annual Convention, TBA, Chicago*. [žiūrėta 2010-01-24]. Prieiga per internetą: <http://www.allacademic.com/meta/p190930_index.html>;
56. DUFF, Alistair. (2005). Social Engineering in the Information Age. *The Information Society*, 21, p. 67–71;
57. EDELSTEIN, Alex. (1997). *Total Propaganda. From Mass Culture to Popular Culture*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates;
58. ELIASOPH, Nina. (2011). *Making Volunteers: Civic Life After Welfare's End*. New Jersey: Princeton University Press;
59. *Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė*. (2011). [interaktyvus]. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanorystes_analize_2011.pdf>;
60. EVANS, Alfred. (2006). Civil Society in the Soviet Union? In: EVANS, Alfred; HENRY, Laura; McINTOSH SUNDSTROM, Lisa, editors. *Russian Civil Society: A Critical Assessment*. New York: M.E. Sharpe, p. 28–54;
61. FAIRCLOUGH, Norman. (1989). *Language and Power*. London: Longman;

62. FAIRCLOUGH, Norman. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press;
63. FAIRCLOUGH, Norman. (1995a). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Prentice Hall;
64. FAIRCLOUGH, Norman. (1995b). *Media Discourse*. London: Edward Arnold;
65. FISCHER, Lucy Rose; SCHAFFER, Kay. (1993). *Older Volunteers: A Guide to Research and Practice*. Sage Publications;
66. FISKE, John. (1998). *Ivadas į komunikacijos studijas*. Vilnius: Baltos lankos;
67. FISKE, John. (2008). *Populiarosios kultūros supratimas*. (Vertė E. Macevičiūtė) Vilnius: Žara;
68. FLETCHER, Thomas; MAJOR, Debra. (2004). Medical Students' Motivations to Volunteer: An Examination of the Nature of Gender Differences. *Sex Roles*, Vol. 51, p. 109–114;
69. FOGG, BJ. (2008). Mass interpersonal persuasion: An early view of a new phenomenon. *Proceedings of the Third International Conference on Persuasive Technology, Persuasive 2008*. Berlin: Springer, p. 23–34;
70. FORBUS, Kenneth. (2008). Qualitative Modeling. In: van HARMELEN, Frank, LIFSCHITZ, Vladimir; PORTER, Bruce, editors. *Handbook of Knowledge Representation*. Elsevier B.V., p. 361–393;
71. FOSTER, Vivienne; MOURATO, Susana; PEARCE, David; OZDEMIROGLU, Ece. (2001). *The Price of Virtue: The Economic Value of the Charitable Sector*. Edward Elgar Publishing;
72. FOUCAULT, Michel. (1998a). *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos;
73. FOUCAULT, Michel. (1998b). *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos;
74. GABRĖNAITĖ, Eglė. (2006). Retorinė persvazija reklamoje. *Filologija*, Nr. 11, p. 24–28;
75. GABRĖNAITĖ, Eglė. (2010). *Reklamos topika: persvazijos instrumentai*. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, filologija (04H). Vilnius: Vilniaus universitetas;
76. GADDY, Beverly. (2003). Faith, Tolerance, and Civil Society. In: McCONKEY, Dale; LAWLER, Peter, editors. *Faith, Morality, and Civil Society*. Lexington Books, p. 159–196;
77. GEČIENĖ, Ingrida. (2009). Socialinių tinklų analizė migracijos studijose. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 2 (25), p. 130–143;
78. GEDUTIS, Aldis. (2003a). Mokslas ir socialinės inžinerijos idėja (I): Karlas Raimundas Popperis. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* Nr. 1, p. 31–41;
79. GEDUTIS, Aldis. (2003b). Mokslas ir socialinės inžinerijos idėja (2): P. Feyerabendas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 2, p. 50–60;
80. GRIGALIŪNAS, Modestas. (2008). Vizualinių simbolių įgalinimo problema virtualaus protesto bendruomenėse. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių atvejai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 1 (17), p. 19–27;
81. GRIGALIŪNAS, Modestas. (2009). Naujųjų medių ir populiariosios kultūros šiuolaikinėje propagandoje tyrimai: teorinės ir metodologinės prielaidos. *Inter-Studia Humanitatis*, Nr. 9, p. 66–83;
82. GULATI, Ranjay. (1999). Network location and learning: The influence of network resources and firm capabilities on alliance formation. In *Strategic Management Journal*. 20, p. 397–420;
83. GULATI, Ranjay; DIALDIN, Dania; WANG, Lihua. (2002). Organizational Networks In: BAUM, Joel, editor. *The Blackwell Companion to Organizations*. Oxford: Blackwell Publishers, p. 281–303;
84. HAYDEN, Craig. (2012). *The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Contexts*. Lexington Books;
85. HAMM, Bernd; SMANDYCH, Russell, editors. (2005). *Cultural Imperialism: Essays on the Political Economy of Cultural Domination*. University of Toronto Press;
86. HANSEN, Anders; COTTLE, Simon; NEGRINE, Ralph; NEWBOLD, Chris. (1998). *Mass Communication Research Methods*. London: MacMillan Press;

87. HARMON-JONES, Eddie. (2002). A Cognitive Dissonance Theory Perspective on Persuasion. In: PFAU, Michael; DILLARD, James, editors. *The Persuasion Handbook: Developments in Theory and Practice*, SAGE, p. 99–116;
88. HEINTZ-KNOWLES, Katharine. (1997). Popular Culture and the New Propaganda. In: EDELSTEIN, Alex. *Total Propaganda. From Mass Culture to Popular Culture*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p. xi–xv;
89. HERRMANN Richard; RISSE-KAPPEN, Thomas; BREWER, Marilyn. (2004). *Transnational identities: becoming European in the EU*. Rowman & Littlefield;
90. HIRA, Anil; PARFITT, Trevor. (2004). *Development Projects for a New Millennium*. Greenwood Publishing Group;
91. IJSSELSTEIJN, Wijnand; de KORT, Yvonne; MIDDEN, Cees; EGGEN, Berry; van den HOVEN, Elise. (2006). Persuasive Technology for Human Well-Being: Setting the Scene. In: IJSSELSTEIJN, Wijnand; de KORT, Yvonne; MIDDEN, Cees; EGGEN, Berry; van den HOVEN, Elise, editors. *Persuasive Technology*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, p. 1–5;
92. IRONMONGER, Duncan. (2000). Measuring Volunteering in Economic Terms. In: WARBURTON, Jeni; OPPENHEIMER, Melanine, editors. *Volunteers and Volunteering*. Sydney: The Federation Press, p. 56–72;
93. IVANAUSKAS, Vilius. (2005). “Europa” kasdienybėje: identitetai ir strategijos. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*. 5 (14), p. 97–112;
94. JACOBSON, Thomas; SERVAES, Jan, editors. (1999). *Theoretical approaches to participatory communication*. Hampton Press;
95. JAY, Martin. (1993). *Downcast Eyes: The Denigration of Vision in Twentieth-Century French Thought*. Berkeley: California University Press;
96. JANKAUSKAS, Algimantas; GUDŽINSKAS, Liutauras. (2007). Reconceptualizing Transitology: Lessons from Post-Communism. *Lithuanian annual strategic review*, p. 181–199;
97. JONUTYTĖ, Ilona. (2000). *Savanorių socialinių pedagogų rengimas*. Daktaro disertacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas;
98. JONUTYTĖ, Ilona. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla;
99. JOWETT, Garth; O’DONNELL, Victoria. (2006). *Propaganda and Persuasion*. 4th edition. London: Sage Publications;
100. JUKNEVIČIUS, Stanislovas; SAVICKA, Aida. (2003). From Restitution to Innovation. Volunteering in Postcommunist Countries In: DEKKER, Paul; HALMAN, Loek, editors. *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers, p. 127–142;
101. JUSTUS, James. (2005). Qualitative Scientific Modeling and Loop Analysis. *Philosophy of Science*, 72, p. 1272–1286;
102. JUZEFOVIČ, Agnieška. (2011). Vizualinio posūčio ir vizualinių studijų fenomenas dabartinėje kultūroje. *Logos*, 69, p. 64–72;
103. KARDELIS, Kęstutis. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 3-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Šiauliai: Lucilijus.
104. KASERA, Sumit; NARANG, Nashit; NARANG, Sumit. (2006). *Communications networks. Principles and Practice*. McGraw-Hill Professional;
105. KATZ, Nancy; LAZER, David; ARROW, Holly; CONTRACTOR, Noshir. (2004). Network Theory and Small Groups. *Small Group Research*, 35, 3, p. 307–332;
106. KENNEDY, Ann-Marie. (2009). *Keep Sunday Free. Social Engineering Through Shop Trading Hours in New Zealand*. PhD Thesis. New Zealand: Auckland University of Technology;
107. KĖRYTĖ, Živilė. (2010). Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*, Nr. 1 (2), p. 67–83;

108. KIRBY, David. (1995). *The Baltic world 1772–1993: Europe's northern periphery in an age of change*. London: Longman,
109. KNOKE, David. (1994). Networks of Elite Structure and Decision Making. In: WASSERMAN, Stanley; GALASKIEWICZ, Joseph. *Advances in Social Network Analysis*. SAGE Publications, p. 274–294;
110. KOŽENIAUSKIENĖ, Regina. (2001). *Retorika: iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas;
111. KUČIKAS, Arūnas. (2001). Didieji lūkesčiai. In: *Savivaldybių ir nevyriausybinų organizacijų partnerystė*, Vilnius: Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras, p. 6–12;
112. KUDORS, Andis. (2010). “Russian World” – Russia’s Soft Power Approach to Compatriots Policy. *Russian analytical digest*, 81, p. 2–5;
113. KURLANTZICK, Joshua. (2006). China’s Charm: Implications of Chinese Soft Power. *Policy Brief*, 47, p. 1–8;
114. KUZMICKAS, Bronislavas. (2009). *Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas;
115. KUZNECOVIENĖ, Jolanta. (2009). Lietuvių imigrantų tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje. *Filosofija. Sociologija*. 4 (20), p. 283–291;
116. LARSON, Charles. (2012). *Persuasion: Reception and Responsibility*. Cengage Learning;
117. LASSWELL, Harold. (1927). *Propaganda Technique in the World War*. New York: Knopf;
118. LATANÉ, Bibb. (1981). The psychology of social impact. *American Psychologist*, 36, p. 343–356;
119. LEE, Jeong-Dae. (2011). *Socio-cultural constructions of traditional masculinity and relationships to sport/physical activity values and behaviors*. PhD Thesis, Michigan State University. ProQuest, UMI Dissertation Publishing;
120. LEŚ, Ewa; NAŁĘCZ, Sławomir; VYGNAŃSKI, Jakub. (2000). Defining the Nonprofit Sector: Poland. In: *Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, no. 36. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies;
121. LEVI, Daniel. (2011). *Group Dynamics for Teams*. SAGE Publications;
122. LEVI, Margaret. (1996). Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam’s Making Democracy Work. *Politics and Society*, No. 24, p. 46–55;
123. LEVINS, Richard. (1966). The Strategy of Model Building in Population Biology. *American Scientist*, 54, p. 421–431;
124. LI, Mingjiang, editor. (2009). *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*. Plymouth: Lexington Books;
125. LIPPMANN, Walter. (1922). *Public opinion*. New York: Macmillan;
126. LITTLEJOHN, Stephen; FOSS, Karen. (2008). *Theories of Human Communication*. Belmont: Thomson Wadsworth;
127. LYOTARD, Jean-François. (2010). *Postmodernus būvis. Ataskaita apie žinojimą*. Vilnius: Baltos lankos;
128. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas *Dėl nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos patvirtinimo*, 2010-09-08, Nr. A1-406;
129. LR Vyriausybės nutarimas *Dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skyrimo Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų nacionaline koordinavimo institucija, 2010 m. vasario 24 d. Nr. 188, Žin., 2010, Nr. 26–1208*;
130. MAYHEW, Leon. (1997). *The New Public: Professional Communication and the Means of Social Influence*. Cambridge University Press;
131. MAYR, Andrea. (2008). Introduction: Power, Discourse and Institutions. In MAYR, Andrea, editor. *Language and Power: An Introduction to Institutional Discourse*. Continuum International Publishing Group, p. 1–25;

132. MARDOSA, Jonas. (2010). *Vaiguviškių talkos XX amžiaus pirmojoje pusėje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.llt.lt/pdf/vaiguva/vaiguva_talkos.pdf>;
133. MARSDEN, Peter; FRIEDKIN, Noah. (1994). Network Studies of Social Influence. In: WASSERMAN, Stanley; GALASKIEWICZ, Joseph. *Advances in Social Network Analysis*. SAGE Publications, p. 3–25;
134. MARTIN, Mike. (1994). *Virtuous Giving: Philanthropy, Voluntary Service, and Caring*. Indiana University Press;
135. MATHUR, Kanwar. (1994). *Communication For Development And Social Change*. Allied Publishers;
136. MATKEVIČIENĖ, Renata. (2010). Korporatyvinės socialinės atsakomybės raiška verslo organizacijų veikloje: nesocialiai atsakingą veiklą vykdančių organizacijų socialinės atsakomybės veikla. *Informacijos mokslai*, 52, p. 55–67;
137. MATONYTĖ, Irminda. (2001). *Posovietinio elito labirintai (Labyrinths of the post soviet elites)*. Vilnius: Knygiai;
138. MATONYTĖ, Irminda; ZDANEVIČIUS, Arnas. (2002). Pilietinės visuomenės problemos. Atvejo studija: Kauno regiono nevyriausybinės organizacijos. *Viešosios politikos studijos*, 2/3;
139. MATSUDA, Takeshi. (2007). *Soft Power and Its Perils: U.S. Cultural Policy in Early Postwar Japan and Permanent Dependency*. Stanford University Press;
140. MAŽEIKIS, Gintautas. (2006). *Propaganda*. Šiauliai: ŠU leidykla;
141. MAŽEIKIS, Gintautas. (2007). *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;
142. MAŽEIKIS, Gintautas. (2008). Didysis propagandos subjektas: pokomunistinių autobiografių pėdsakais. *Literatūra*, 50 (1), p. 30–48;
143. MAŽEIKIS, Gintautas. (2009). Apvalantis siaubas kaip preliminarinė įtikinėjimo priemonė. In *Inter-studia humanitatis: Siaubo antropologija*. Nr. 8, p. 7–25;
144. MAŽEIKIS, Gintautas. (2010). *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: VDU leidykla;
145. MAŽEIKIS, Gintautas. (2012). *Po pono ir tarno. Lyderystės ir meistrytės dialektika*. Vilnius: Kitos knygos;
146. McPHAIL, Thomas, editor. (2009). *Development Communication: Reframing the Role of the Media*. Blackwell Publishing, p. 21–48;
147. McPHAIL, Thomas. (2009a). Introduction to Development Communication. In: McPHAIL, Thomas, editor. *Development Communication: Reframing the Role of the Media*. Blackwell Publishing, p. 1–20;
148. McPHAIL, Thomas. (2009b). Major Theories Following Modernization. In: McPHAIL, Thomas, editor. *Development Communication: Reframing the Role of the Media*. Blackwell Publishing, p. 21–48;
149. MELKOTE, Srinivas. (1991). *Communication for development in the Third World: theory and practice*. Sage Publications;
150. MIARD, Fabien. (2012). Call for Power? Mobile Phones as Facilitators of Political Activism. In: COSTIGAN, Sean; PERRY, Jake, editors. *Cyberspaces and Global Affairs*, Ashgate Publishing, p. 119–144;
151. MINIOTAITĖ, Gražina. (2006). „Europos normatyvinė galia“ ir Lietuvos užsienio politika. *Politologija*, 3 (43), p. 3–19;
152. MIZRUCHI, Mark; GALASKIEWICZ, Joseph. (1994). Networks of Interorganizational relations. In: WASSERMAN, Stanley; GALASKIEWICZ, Joseph. *Advances in Social Network Analysis*. SAGE Publications, p. 230–253;
153. MOEMEKA, Andrew, editor. (1994). *Communicating for Development: A New Pan-Disciplinary Perspective*. New York: SUNY Press;

154. MOLE, Richard. (2012). *The Baltic States from the Soviet Union to the European Union: Identity, Discourse and Power in the Post-Communist Transition of Estonia, Latvia and Lithuania*. NY: Routledge;
155. MOLITERNO, Thomas; MAHONY, Douglas. (2011). Network Theory of Organization: A Multilevel Approach. *Journal of Management*, 37, p. 443–467;
156. MONGE, Peter; CONTRACTOR, Noshir. (2003). *Theories of Communication Networks*. Oxford University Press;
157. MOODY, James. (2001). Peer influence groups: identifying dense clusters in large networks. *Social Networks*, 23, p. 261–283;
158. MORRIS, Debra. (1999). Volunteering: A Nice Little Job for A Woman? In: MORRIS, Anne; O'DONNELL, Thérèse, editors. *Feminist Perspectives On Employment Law*. Routledge, p. 113–138;
159. MUSICK, Marc; WILSON, John. (2003). Volunteering and depression: the role of psychological and social resources in different age groups. *Social Science & Medicine*, Vol. 56, Issue 2, p. 259–269;
160. MUSICK, Marc; WILSON, John. (2008). *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press;
161. *Nacionalinės nevyriausybių organizacijų Tarybos sukūrimo studija*. (2009). [interaktyvus]. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nisc.lt/lt/files/main/Nvo_taryba_studija.pdf>;
162. NAKANO, Lynne. (2005). *Community Volunteers in Japan: Everyday Stories of Social Change*. New York: Routledge;
163. NAKROŠIS, Vitalis. (2003). *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*. Vilnius: Eugrimas;
164. NAROZHNA, Tanya. (2004). Foreign Aid for a Post-Euphoric Eastern Europe: The Limitations of Western Assistance in Developing Civil Society. *Journal of International Relations and Development*, 7 (3), p. 243–267;
165. NAUCKŪNAITĖ, Zita. (2007). Argumentacija: įrodymo ir įtikinimo santykis. *Žmogus ir žodis*, I, p. 94–100;
166. NEUMAN, William. (2006). *Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson Education;
167. NYE, Joseph. (1990). *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books;
168. NYE, Joseph. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs;
169. NORKUS, Zenonas. (2007). Andropovo klausimu. Komunizmas kaip lyginamosios istorinės sociologinės analizės problema (I). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1(19), p. 5–32;
170. NORKUS, Zenonas. (2008). *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
171. O'KEEFE, Daniel. (2002). *Persuasion. Theory and Research*. Thousand Oaks: Sage Publications;
172. O'SHAUGHNESSY, Nicholas. (2004). *Politics and Propaganda. Weapons of Mass Seduction*. Manchester: Manchester University Press;
173. O'CONNOR, Kevin. (2003). *The History of the Baltic States*. Greenwood Publishing Group;
174. OESTERLE, Sabrina; JOHNSON, Monica; MORTIMER, Jeylan. (2004). Volunteerism during the Transition to Adulthood: A Life Course Perspective. *Social Forces*, Vol. 82, Number 3, p. 1123–1149;
175. OFFE, Claus. (1999). How Can We Trust Our Fellow Citizens In: WARREN, Mark, editor. *Democracy and Trust*, Cambridge University Press, p. 42–87;

176. ORZACK, Steven; SOBER, Elliott. (1993). A Critical Assessment of Levins's The Strategy of Model Building in Population Biology (1966). *Quarterly Review of Biology*, 68, p. 533–546;
177. ORŽEKAUSKAS, Petras; ŠIMANAUSKAS, Saulius. (2005). Informacinio psichologinio poveikio atskiriems individams bei jų grupėms metodai ir jų taikymas politikos procesuose. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 13, p. 98–107;
178. PACEVIČIUS, Jonas. (2005). Emociniai asmenybės bruožų koreliatai. *Psichologija*, 31, p. 16–38;
179. PAGLIA, Camille. (1995). *Sex and Violence, or Nature and Art*. London: Penguin Publications;
180. PAPADAKIS, Katerina; GRIFFIN, Tonya; FRATER, Joel. (2004). Understanding Volunteers' Motivations. *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium*, GTR-NE-326, p. 321–326;
181. PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ, Silvija. (2007). Lingvokultūrinė precedentinių tekstų specifika. *Žmogus ir žodis*, 9 (1), p. 31–36;
182. PARMAR, Inderjeet; COX, Michael, editors. (2010). *Soft Power and Us Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*. Taylor & Francis;
183. PATTON, Michael. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. London: Sage Publications;
184. PERLOFF, Richard. (2010). *The dynamics of persuasion. Communication and attitudes in the 21st century*. New York: Routledge;
185. PESCO SOLIDO, Bernine. (2007). The Sociology of Social Networks. In BRYANT, Clifton and PECK, Dennis, editors. *21st Century Sociology*. Volume 1. SAGE Publications, p. 208–217;
186. PODGÓRECKI, Adam. (1996). Sociotechnics: basic concepts and issues. In: PODGÓRECKI, Adam; ALEXANDER, Jon; SHIELDS, Rob, editors. *Social engineering*. McGill-Queen's Press, p. 23–58;
187. PODGÓRECKI, Adam; ALEXANDER, Jon; SHIELDS, Rob, editors. (1996). *Social engineering*. McGill-Queen's Press;
188. POPPERIS, Karlas Raimundas. (1992). *Istoricizmo skurdas*. Vilnius: Mintis;
189. POPPER, Karl Raimund. (1998). *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vilnius: Pradai;
190. PURS, Aldis. (2012). *Baltic Facades— Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*. London: Reaktion Books;
191. PUTINAITĖ, Nerija. (2007). *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai;
192. PUTNAM, Robert. (2001). *Kad demokratija veiktų. Pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai;
193. PUTNAM, Robert; GOSS, Kristin. (2002). Introduction. In: PUTNAM, Robert, editor. *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*, Oxford University Press, p. 3–19;
194. RAMANAUSKAITĖ, Egidija. (2002). Neopagoniškujų identitetų konstravimas Lietuvos jaunimo undergroundu kultūroje. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*. 2(11), p. 89-124;
195. RANONYTĖ, Agnė. (2004). Tautinis ir europinis tapatumas: suderinamumas ir raiška. *Filosofija. Sociologija*. 4, p. 1–9;
196. RASHOTTE, Lisa. (2009). Social Influence. In: RITZER, George; RYAN, Michael, editors. *The Concise Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Oxford: Blackwell Publishing;
197. RINDZEVIČIŪTĖ, Eglė. (2002). Europietiškumo problema diskusijose apie lietuvišką nacionalinį identitetą. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, p. 61–80;
198. RISSE, Thomas. (2010). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. New York: Cornell University Press;
199. ROBSON, Colin. (2002). *Real World Research*. Oxford: Blackwell Publishing;
200. ROGERS, Everett. (2003). *Diffusion of Innovations*. 5th Edition. Simon and Schuster;

201. ROGERS, Everett; KINCAID, Lawrence. (1981). *Communication networks: toward a new paradigm for research*. Free Press;
202. ROSE, Gillian. (2002). *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. SAGE Publications;
203. RUBAVIČIUS, Vytautas. (2004). Rinka, visuomenės informavimo priemonės ir politika. *Politika kaip komunikacinis žaidimas*, Vilnius: VU leidykla, p. 10–32.
204. RUGH, William. (2006). *American Encounters With Arabs: The "soft Power" of U.S. Public Diplomacy in the Middle East*. Greenwood Publishing Group;
205. SAMOVAR, Larry; PORTER, Richard; McDANIEL, Edwin. (2011). *Intercultural Communication: A Reader*. Boston: Cengage Learning;
206. SAVICKA, Aida. (2005). Voluntary work: our way back to a civil society? In: JUKNEVIČIUS, Stanislovas, editor. *Post-Communist Lithuania. Culture in Transition*. Vilnius: Culture, Philosophy and Arts Research Institute, p. 111–126;
207. SAVICKA, Aida, editor. (2007). *Lithuanian Identity and Values*. The Council for Research in Values and Philosophy;
208. SCOTT, John. (1990). *A Matter of Record*. London: Polity Press;
209. SCOTT, John. (2000). *Social Network Analysis*. London: Sage Publications;
210. SCOTT, John. (2005). *Social Network Analysis*. London: Sage Publications;
211. SERVAES, Jan, editor. (2008). *Communication for Development and Social Change*. New Delhi: Sage Publications;
212. SERVAES, Jan; JACOBSON, Thomas; WHITE, Shirley, editors. (1996). *Participatory Communication for Social Change*. SAGE;
213. SERVAES, Jan; MALIKHAO, Patchanee. (2008). Development Communication Approaches in an International Perspective. In: SERVAES, Jan, editor. *Communication for Development and Social Change*. New Delhi: Sage Publications, p. 158–179;
214. SHARMA, Rajendra. (1997). *Social Change And Social Control*. Delhi: Atlantic Publishers & Dist;
215. SIDRYS, Inga. (2000). Komunikacijos reikšmė J. Habermaso teorijoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1-2 (4), p. 43–56;
216. SIMPSON, Paul; MAYR, Andrea. (2010). *Language and Power*. Taylor & Francis;
217. SINGHAL, Arvind; ROGERS, Everett. (1999). *Entertainment education: A communication strategy for social change*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates;
218. SINGHAL, Arvind; CODY, Michael; ROGERS, Everett; SABINO, Miguel, editors. (2003). *Entertainment-Education and Social Change: History, Research, and Practice*. Routledge;
219. SKRUDUPAS, Arūnas. (2011). Estetinė propagandos dimensija: specifika ir potencialas. *Politikos mokslų almanachas*, 9;
220. SOSALE, Sujatha. (2008). The Panoptic View: A Discourse Approach to Communication and Development. In: SERVAES, Jan, editor. *Communication for Development and Social Change*. New Delhi: Sage Publications, p. 85–95;
221. STARR, Hale; McCORMICK, Mark. (2001). *Jury Selection*. Aspen Publishers Online;
222. STEEVES, Leslie; MELKOTE, Srinivas. (2001). *Communication for Development in the Third World: Theory and Practice for Empowerment*. SAGE;
223. STEINY, Donald. (2008). Network Awareness, Social Context and Persuasion. In: OINAS-KUKKONEN, Harri; HASLE, Per; HARJUMAA, Marja; SEGERSTÅHL, Katarina; ØHRSTRØM, Peter, editors. *Persuasive Technology*, LNCS 5033, Berlin: Springer, p. 58–70;
224. STIFF, James; MONGEAU, Paul. (2003). *Persuasive communication*. New York: The Guilford Press;
225. ŠAULAUSKAS, Marius Povilas. (1998). Postkomunistinės revoliucijos želmenys: į postmodernią Lietuvą. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, p. 77–95;

226. ŠAULAUSKAS, Marius Povilas. (2000). Socialinė atskirtis ir pilietinė visuomenė In: DOBRYNINAS, Aleksandras, sudarytojas. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998*. Vilnius: Garnelis, p. 37–51;
227. ŠUMINAS, Andrius. (2011). *Interaktyvios rinkiminės komunikacijos siekinių raiška: 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimų atvejis*. Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai: Komunikacija ir informacija (06H). Vilnius: Vilniaus universitetas;
228. ŠUTINIENĖ, Irena. (2004). Lietuvių ir tautinių mažumų europinio identiteto paieškos. In: LEONČIKAS, Tadas; ŠLIAVAITĖ, Kristina, sudarytojai. *Etniškumo studijos 2004: Europos integracijos suvokimai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas, p. 21–32;
229. ŠUTINIENĖ, Irena. (2008). Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*. 8(17), p. 31-55;
230. *Tarptautinių žodžių žodynas*. 1985. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija;
231. TELEŠIENĖ, Audronė. (2006). *Ekologinis diskursas Lietuvoje 1989-2005 m.* Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno Technologijos universitetas;
232. TELEŠIENĖ, Audronė. (2005). Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, p. 1–6;
233. THOMPSON, Ann-Marie. (2009). The Concept of Socipe in Societal Planning: An Historical Approach. In: PATMORE, Greg, editor. *History in Australian and New Zealand Business Schools*. The University of Sydney: Business and Labour History Group;
234. THOMPSON, Grahame. (2003). *Between Hierarchies and Markets. The Logic and Limits of Network Forms of Organization*. Oxford: Oxford University Press;
235. TOMLINSON, John. (2001). *Cultural Imperialism: A Critical Introduction*. Continuum International Publishing Group;
236. TULMETS, Elsa. (2007). Can the Discourse on “Soft Power” Help the EU to Bridge its Capability Expectations Gap? *European Political Economy Review*, No. 7, p. 195–226;
237. ÜNGÖR, Uğur Ümit. (2008). Geographies of Nationalism and Violence: Rethinking Young Turk ‘Social Engineering’. *European Journal of Turkish Studies*, No. 7;
238. URBANA VIČIENĖ, Jolita. (2011). Adučiškio – Kamojų arealas: kalbinė tapatybė lietuvių ir baltarusių paribyje. *Kalbotyra*. 63(3), p. 95–114;
239. VALANTIEJUS, Vaidotas. (2012). Postkomunizmas kaip ideologinė konstrukcija. *Politologija*, 1 (65), p. 3–27;
240. van DIJK, Teun. (1988a). *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates;
241. van DIJK, Teun. (1988b). *News as Discourse*. Hillside, NJ: Erlbaum;
242. van DIJK, Teun. (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge;
243. van DIJK, Teun. (1993). *Elite Discourse and Racism*. London: Sage Publications;
244. van DIJK, Teun. (1995). Discourse Analysis as Ideology Analysis. In: SCHAFFNER, Christiina; WENDEN, Anita, editors. *Language and Peace*. Dartmouth: Aldershot, p.17–33;
245. van DIJK, Teun. (1998a). Opinions and Ideologies in the Press. In: BELL, Allan; GARRETT, Peter, editors. *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell, p. 21–63;
246. van DIJK, Teun. (1998b). *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. SAGE Publications;
247. van LEEUWEN, Theo. (2008). *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. New York: Oxford University Press;
248. VASILIAUSKAITĖ, Nida. (2006). Eurofobija ir tautinės tapatybės mistika: ar galime prarasti tai, ko neturime? *Šiaurės Atėnai*. 2006-05-20. Nr. 797;
249. VERTOVEC, Steven. (2003). Migration and other Forms of Transnationalism: Towards Conceptual Cross-Fertilization. *International Migration Review*, 37 (3), p. 641–665;
250. VILKAS, Mantas; BUČAITĖ-VILKĖ, Jurgita. (2009). Besiformuojanti tinklaveikos teorija. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14, p. 1100–1106;

251. VINCIŪNIENĖ, Aušra. (2010). *Europos Sąjungos komunikacijos politika ir jos įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu: Baltijos šalių atvejis*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas;
252. von HAYEK, Friedrich. (2007). *The Road to Serfdom*. University of Chicago Press;
253. WASSERMAN, Stanley; FAUST, Katherine. (1999). *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press;
254. WINDAHL, Sven; SIGNITZER, Benno; OLSON, Jean. (2006). *Using Communication Theory: An Introduction to Planned Communication*. Sage Publications;
255. WODAK, Ruth. (1995). Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. In: VERSCHUREN, Jef; OSTMAN, Jan-Ola; BLOMMAERT, Jan, editors. *Handbook of Pragmatics-Manual*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p. 204–210;
256. WODAK, Ruth. (1996). *Orders of Discourse*. New York: Addison Wesley Longman;
257. WODAK, Ruth; LUDWIG, Ch., editors. (1999). *Challenges in a changing world: Issues in Critical Discourse Analysis*, Vienna: Passagenverlag;
258. WODAK, Ruth; MEYER, Michael. (2009). Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology. In: WODAK, Ruth; MEYER, Michael, editors. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications, p. 1–33;
259. WOOD, Wendy. (2000). Attitude Change: Persuasion and Social Influence. *Annual Review of Psychology*, 51, p. 539–570;
260. WUTHNOW, Robert. (1995). *Learning to Care: Elementary Kindness in an Age of Indifference*. Oxford University Press;
261. ZALLER, John. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge University Press;
262. ZOLKIEWSKI, Judy. (2001). The complexity of power relationships within a network. *Proceedings of the 17th IMP International Conference held in Oslo, Norway 2001*;
263. ŽILINSKAITĖ, Viktorija. (2010). Vaizdo link: okuliarcentrizmas ir jo tyrimo metodologija. *Filosofija. Sociologija*. T. 21. Nr. 1, p. 3–10;
264. ŽILIUKAITĖ, Rūta. (2004). Socialinis kapitalas ir internetas In *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1, p. 104–114.

DISERTACIJOS PRIEDAI

1 priedas. Tyrime analizuotos diskurso medžiagos sąrašas

Publikacijos žiniasklaidoje, interneto tinklapiuose ir kt.:

1. Giedraitienė, N. 2008-12-11. *Bendra savanorystės situacija Lietuvoje*. Pranešimas, skaitytas konferencijoje „Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos“;
2. *Alkio diena*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/alkio-diena#more-2621>;
3. Palevičienė, R. *Tarptautinės alkio dienos paminėjimas Anykščių RKD skyriuje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/2656#more-2656>;
4. Juškienė, Z. *Ištiesk pagalbos ranką socialiai stokojančiam*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/istiesk-pagalbos-ranka-socialiai-stokojanciam#more-2663>;
5. *Trečiasis EYV 2011 darbo grupių susitikimas*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/treciasis-eyv-2011-darbo-grupiu-susitikimas>;
6. *Mokyklą baigę vokiečių jaunuoliai pasiryžę savanoriauti Lietuvoje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/mokykla-baige-vokieciu-jaunuoliai-pasiryze-savanoriauti-lietuvoje#more-2475>;
7. *Senjorų klubo veikla pristatyta Europos informacijos centre*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/2201>;
8. Kaduškevičiūtė, V. *Vilniaus miesto RK savanorė dalyvavo tarptautinėje konferencijoje Briuselyje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/vilniaus-miesto-rk-savanore-dalyvavo-tarptautineje-konferencijoje-briuselyje#more-2007>;
9. Juškienė, Z. *Projektas „Dovanokime“*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/projektas-%e2%80%9edovanokime%e2%80%9c#more-2718>;
10. *Savanoriai aplankė Raudonajam Kryžiui nusipelnusių asmenų kapus*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-30. <http://www.redcross.lt/naujienos/2693>;
11. *Spalvoto meduolio dienos savanoriai*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.meduoliodiena.lt/>;
12. *Džiaugsmingas Meduolio užkratas plinta*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.meduoliodiena.lt/blog/dziaugsmingasmeduoliouzkratasplinta>;
13. Drungilaitė, M. *Vaikų namų auklėtiniai gaus meduolinius Advento kalendorius*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.meduoliodiena.lt/blog/vaikunamuaukletiniaihausmeduoliniusadventokalendorius>;
14. *Kas yra savanorystė?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. http://www.saltes.net/?page_id=50;
15. Kurapkaitienė, N. ir Kėžaitė-Jakniūnienė, M. 2011. *Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/biblioteka/631?PHPSESSID=5ddc206427a13fc9605209cab3b5142d>;
16. Raškauskaitė, Ž. *Savanorystė – būdas pažinti ir žmones ir kultūrą*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/ispudziai/614?PHPSESSID=5ddc206427a13fc9605209cab3b5142d>;
17. *Mokymo kursai naujoms EST organizacijoms, 2011 m. spalio 12-15 d., Lietuvoje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. http://www.jtba.lt/projektu_vykdytojams/410;
18. *Kartu mes keičiame pasaulį*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/naujienos/551>;
19. *Europos jaunimo savaitė Šilalėje ir Tauragėje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/naujienos/546>;
20. Stravinskaitė, V. *Mama, važiuoju metams į Korėją, arba kaip ryžtis tarptautinei savanorystei*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/naujienos/541>;
21. Jankauskaitė, L. *Makedonija savanorio akimis*. <http://www.jtba.lt/ispudziai/525>;
22. Dijokaitė, S. *Švedija ir Europos savanorių tarnyba*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/naujienos/517>;
23. Adomavičiūtė, R. *Savanorystė „veža“!* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-01. <http://www.jtba.lt/naujienos/516>;
24. *Savanorystės idėja ir galimybės savanoriauti Lietuvoje bei užsienyje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02. <http://www.jtba.lt/naujienos/495>;
25. *„Keisk pasaulį – būk savanoris!“*. 2011 m. - *Europos savanoriškos veiklos metai*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02. <http://www.jtba.lt/naujienos/470>;

26. *Savonorių karavanas keliauja po Lietuvą!* 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.jtba.lt/naujienos/441>;
27. Indrikonienė, V. *Arčiau gamtos – arčiau vienas kito*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.jtba.lt/ispudziai/399>;
28. Repovienė, V. *Neįgalieji prancūzes moko nuoširdumo*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.jtba.lt/ispudziai/379>;
29. *EST naujienos 2010-aisiais metais*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
http://www.jtba.lt/projektu_vykdytojams/309;
30. *Mokymo kursai naujoms EST organizacijoms, 2009 m. spalio 14-17 d., Druskininkai*. 2009. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02. http://www.jtba.lt/projektu_vykdytojams/231;
31. Jagminaitė, E. 2008. *EST projektas "Street Educator" Naujamiestyje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.jtba.lt/ispudziai/47>;
32. *Kaip tapti EST savanoriu?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02. http://www.jtba.lt/kaip_tapti_est_savanoriu;
33. *Europos savonorių tarnyba*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02. <http://www.deineta.lt/LT/europos-savanoriu-tarnyba/pagrindine-informacija-apie-est/>;
34. *Kodėl verta vystyti savanorystę?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=70&cntnt01returnid=92>;
35. *Indėlis į savanorystės ateitį*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-02.
<http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=21&cntnt01returnid=92>;
36. Misiukonienė, D. 2011. *Džiugesio ir vilties diena*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=76&cntnt01returnid=92>;
37. „Jaunimo linija“ ir „Vaikų linija“ augo net sunkmečiu. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
38. <http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=6&cntnt01returnid=92>;
39. *p. Kevin Hamilton Kanados ambasados reikalų patikėtinio Lietuvai pasakyta kalba*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=74&cntnt01returnid=92>;
40. *Už vaikus atsakingi visi*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03. <http://www.dpic.lt/index.php?page=uz-vaikus-atsakingi-visi>;
41. „Europos diena“ ant ratų. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.dpic.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=57&cntnt01returnid=92>;
42. „Sniego gniūžtė“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03. <http://www.dpic.lt/index.php?page=sniego-gniuzte>;
43. *Apie savanorystę*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=157&lng=lt>;
44. „Jaunimo linijos“ savanorės aplankė Upninkus. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=422&lng=lt>;
45. *Skirk savaitgalį geriems darbams*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=300&lng=lt>;
46. *Startuoja kampanija „Emocinė parama 100 Lietuvos miestelių“*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=311&lng=lt>;
47. *Pirmoji „Jaunimo linijos“ savonorių komanda lankėsi Gruzdžiuose*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-03. <http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=313&lng=lt>;
48. „Jaunimo linijos“ savanoriai vyksta į Butrimonių miestelį. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=323&lng=lt>;
49. „Jaunimo linijos“ savanoriai aplankė Viešvilę. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=331&lng=lt>;
50. „Jaunimo linijos“ savanoriai kasmetinio žygio metu aplankė 7 miestelius. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04. <http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=388&lng=lt>;
51. „Jaunimo linijos“ savanorės aplankė Girkalnį ir Gelgaudiškį. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=408&lng=lt>;
52. „Jaunimo linijos“ savanoriai lankėsi Tytuvėnuose. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=457&lng=lt>;
53. *100 miestelių kampanija – Metų iniciatyva jaunimui/Metų jaunimo įvykis*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04. <http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=459&lng=lt>;
54. *31-osios LiJOT Asamblėjos rezultatai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.lijot.lt/NewsList.aspx?CategoryID=1&NLNewsID=4590>;

55. „Jaunimo linijos“ savanoriai aplankė Užpalius. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.jaunimolinija.lt/index.php?p=ieskoti&p2=466&lng=lt;>
56. Savanorystės metams besibaigiant. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://caritas.lt/index.php?id=new&new=16;>
57. Vyresnio amžiaus žmonės atranda savanorystės džiaugsmą. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://caritas.lt/index.php?id=new&new=14;>
58. Daugiau nei 500 porų pirštinių dovanojama Afganistano vaikams. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://caritas.lt/index.php?id=new&new=13;>
59. YFU kviečia naujus savanorius! Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://www.3sektorius.lt/?list=7&content=4398;>
60. Renkame Nacionalinio dramos teatro savanorių komandą. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-04.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1898;>
61. Įsiliek savanoriaudamas į „Krepšinio sirgalių miestelių“ šurmulį! 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1788;>
62. „Ir mes ten buvome“... apie savanorystę diskutavome, patarimus dalinome. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1746;>
63. Drąsūs, stiprūs, vikrūs... kas? – „Tebūnie naktis!“ savanoriai!. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1733;>
64. „Kultūros savanoriai“ keliauja po Lietuvą. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1577;>
65. Europos dienos šventė Kaune. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1553;>
66. Savanorystė Lietuvoje: tradicija ar naujovė? (reportažas iš diskusijos). Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://kulturossavanoriai.lt/?p=1503;>
67. Maskvytienė, L. 2010. Neatrastas Lietuvos lobis: savanoriai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
http://www.savanoris.lt/lt/publications.php?publications_id=6;
68. Bagdonaitė, J. 2008. Savanorystė - verta, nors pinigų nemoka. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
http://www.savanoris.lt/lt/publications.php?publications_id=2;
69. Kas yra savanoris? Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
http://www.savanoris.lt/lt/who_volunteer.php;
70. Savanoriai Maratone atranda save. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://www.europedirect.lt/lt/straipsnis/4059/savanoriai-maratone-atranda-save;>
71. Ramonaitytė, L. 2011. Per rungtynes „Žalgiriai“ padedantys savanoriai laiko neskaičiuoja. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
[http://www.zalnews.lt/jaunieji-zurnalistai/per-rungtynes-zalgiriai-padedantys-savanoriai-laiko-neskaiciuoja-751/;](http://www.zalnews.lt/jaunieji-zurnalistai/per-rungtynes-zalgiriai-padedantys-savanoriai-laiko-neskaiciuoja-751/)
72. Grybauskaitė, I., 2010. Savanorystė padeda atrasti save. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://www.kaunaskitaip.lt/node/169;>
73. AČIŪ yra valiuta, kuria atsilyginama savanoriams. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
<http://savanoriaujam.lt/aci-u-yra-valiuta-kuria-atsilyginama-savanoriams;>
74. Mykolas taip pamišęs dėl sporto, kad dirba už dyką! 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
[http://www.panele.lt/lt/naujienos/desertai/nauneimai/mykolas_taip_pamises_del_sporto_kad_dirba_uz_dyka/;](http://www.panele.lt/lt/naujienos/desertai/nauneimai/mykolas_taip_pamises_del_sporto_kad_dirba_uz_dyka/)
75. Krasnickas, M. 2011. Sporto savanorių statusas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-05.
http://www.kaunoaleja.lt/?action=news&news_id=22415;
76. Krasnickas, M. 2011. Keisk pasaulį – būk savanoris! Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28.
[http://www.alytausgidas.lt/lt/naujienos/jaunimas/keisk-pasauli-buk-savanoris/;](http://www.alytausgidas.lt/lt/naujienos/jaunimas/keisk-pasauli-buk-savanoris/)
77. Birštone jaunimui buvo atsakyta į klausimus apie savanorystę sporte. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28.
<http://ikrauk.15min.lt/naujienos/36681;>
78. Pūrienė, G. 2011. Gera padėti kitiems. In Elektrėnų žinios, 2011 08 11;
79. Radvilavičiūtė, A. 2011. „Savanorystė“. Sporto savanorystės ypatumai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28.
<http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-sporto-savanorystes-ypatumai.d?id=48820203;>
80. Baltkojytė, A. 2011. Savanoriai laukiami įvairiose Lietuvos gydymo įstaigose. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28.
<http://www.lsveikata.lt/component/content/article/63-lietuvoje/2882-savanoriai-laukiami-ivairiose-lietuvos-gydymo-staigose.html;>
81. Savanorystė Lietuvoje. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28.
<http://www.sic.lt/index.php/lt/nv/pranesimai/savanoryste-lietuvoje;>

82. *Kurtuvėnų regioninis parkas telkia savanorius*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.kurtuva.lt/dir_straipnis.php?id=598;
83. *Savanorystės ture Vilniaus Rotušėje – ir apie savanorių patirtį tolimose šalyse*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.socmin.lt/index.php?1365885249>;
84. *Skeptikų ketvirtadienis: Kodėl mums nepatinka dirbti už dyką?* 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.euroblogas.lt/2010/11/skeptiku-ketvirtadienis-kodel-mums-nepatinka-dirbti-uz-dyka/>;
85. *Savanorystė Lietuvoje – nykstanti vizija ar savanoriška veikla su perspektyva*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.jrd.lt/go.php/lit/Savanoryste_Lietuvoje_nykstanti_vizija_/751/1;
86. *Profesionalų ir savanorių vaidmuo probacijoje*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.liapo.lt/reikia_zinoti2.htm;
87. *2011-ieji metai – Europos Sąjungos Savanoriškos veiklos metai*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.lietuvosbociai.lt/?p=252>;
88. *NVO mokymuose – vadybos paslaptys*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://ukiozinios.lt/nvo-mokymuose-%E2%80%93-vadybos-paslaptys>;
89. *Savanoriška veikla – modernios visuomenės bruožas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.nvoteise.lt/lt/node/185>;
90. *NVO teisinės bazės Lietuvoje problematika*. 2008. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/antroji_d_issukiai.pdf;
91. *Naujienlaiškis apie savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.smpf.lt/lt/dokumentai/leidiniai_straipniai/naujienliskis_apie_savanoryste;
92. *Kvietimas teikti pasiūlymą kurti filmukus savanorystei skatinti*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://ec.europa.eu/lietuva/news_hp/news_representation/14062011_savanorystes_filmukai_kvietimas_teikti_pasiulymus_lt.htm;
93. *Europos Komisijos savanoriškos veiklos metų (2011) apžvalga*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.sportosavanoriai.lt/failai/>;
94. Valentinavičius, S. 2010. *Europos savanorių tarnyba ir tarptautinė savanorystė Lietuvos kontekste*. Pranešimas JRT išplėstiniame posėdyje „Savanorystė“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.jrd.lt/go.php/lit/Savanoryste_Lietuvoje_nykstanti_vizija_/751/1;
95. Kuodytė, V. 2009. *Savanoriavimo užsienio šalyse prasmės formavimo fenomenologinė analizė*. Magistro darbo išvadų pristatymas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.3sektorius.lt/?list=1&arch=1&data=2009%2012&content=3027>;
96. *LLRI analizė: Savanoriškos veiklos teisinės aplinkos vertinimas*. 2008. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5200;
97. *Nevyriausybinių organizacijų fondas*. 2011. Projektų vadybos centras. Nr. 8. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.pvcentras.lt/eeefondai/public/images/global/NVO/NVO_leidinys_sausis.pdf;
98. Bartulytė, R. 2007. *Keistuoliai, kuriems tereikia „ačiū“*. In „Olimpinė panorama“, 2007 birželis;
99. Brabazon, T., Matisoff, D. ir Ražaitis, G. 2001. *Kaip būti geru savanoriu*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. www.labdara-parama.lt/docs/savanoriai.doc;
100. *Savanoriškos veiklos reglamentavimas Lietuvoje: galimybės ir ribos*. 2011. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.nisc.lt/forumas/2011/doc/Savanoriskos%20veiklos%20reglamentavimas%20Lietuvoje.pdf>;
101. Kavaliauskas, S. 2006. *Savanorystė sporte – mada ar būtinybė?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. <http://www.sportosavanoriai.lt/failai/>;
102. Kaminskas, V. 2010. *TEO: savanorystė kaip socialinės atsakomybės sritis*. Pranešimas JRT išplėstiniame posėdyje „Savanorystė“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-28. http://www.jrd.lt/go.php/lit/Savanoryste_Lietuvoje_nykstanti_vizija_/751/1;
103. *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Socialine_atsakomybe/2010/Lietuvos%20gyventoju%20apklausas%20apie%20savanoryste.pdf;
104. *Dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir NVO veiklos vertinimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanoryste_NVO_tyrimas.pdf;
105. *Savanorystė Lietuvoje. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija*. 2008. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanoryste_TNS.pdf;

106. *Požiūriai į savanorišką veiklą. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/duk/savanoryste/savanorystes_tyrimas_lt.htm;
107. *Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://ec.europa.eu/lietuva/documents/power_pointai/savanorystes_tyrimas_2011.pdf;
108. *Vilniaus miesto socialinių įstaigų darbuotojų ir savanorių apklausa apie savanorišką darbą*. 2006. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.nisc.lt/lt/files/main/tyrimas.pdf>;
109. *LR Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus sveikinimo kalba*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.nisc.lt/forumas/2011/doc/Picture%20006.pdf>;
110. *Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas*. 2011 m. birželio 22 d. Nr. XI-1500 (Valstybės žinios: 2011-07-13, Nr. 86-4142);
111. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto NUOMONĖ dėl Savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio*. 2006 m. gruodžio 13 d. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://eescopinions.eesc.europa.eu/EESCopinionDocument.aspx?identifier=ces\soc\soc243\ces1575-2006_ac.doc&language=LT;
112. *Pozicija dėl savanoriškos veiklos teisinio reglamentavimo*. LiJOT Asamblėja Nr. 28, 2010 m. spalio 16-17 d. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.lijot.lt/Files/Documents/634239636334769668.pdf>;
113. *Vyriausybė siūlo įstatymu įtvirtinti savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-06-01-vyriausybe-siulo-istatymu-itvirtinti-savanoryste/63839>;
114. *Europos savaitėje Seime diskutuota apie savanorystę Lietuvoje*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6664&p_k=1&p_d=111379;
115. *Priimtas Savanoriškos veiklos įstatymas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=113212;
116. *Įsigalioja Savanoriškos veiklos įstatymas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.lrytas.lt/-/13121723611310684638-%C4%AFsigalioja-savanori%C5%A1kos-veiklos-%C4%AFstatymas.htm>;
117. *Įstatymas gali praretinti savanorių gretas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://iq.lt/politika-ir-visuomene/istatymas-gali-praretinti-savanoriu-gretas/>;
118. *Rugpjūtį įsigalios Savanoriškos veiklos įstatymas bei išlaidų kompensavimo tvarka*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.socmin.lt/index.php?1057639466>;
119. *Seimas šiandien pritarė Savanoriškos veiklos įstatymo projektui*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.socmin.lt/index.php?1650058971>;
120. *Marijampolėje pasirašyta „Savanorystės deklaracija“*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-26-marijampoleje-pasirasyta-savanorystes-deklaracija/71122>;
121. 2009 m. lapkričio 27 d. Tarybos sprendimas Nr. 2010/37/EB *Dėl Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų (2011 m.)*, OL 2010 L17;
122. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas *Dėl nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos patvirtinimo*, 2010-09-08, Nr. A1-406;
123. LR Vyriausybės nutarimas *Dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skyrimo Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų nacionaline koordinavimo institucija*, 2010 m. vasario 24 d. Nr. 188, Žin., 2010, Nr. 26-1208;
124. *Apie savanorius, savanorystę ir tą zjbs jausmą*. 2009. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://garsas.blogas.lt/apie-savanorius-savanoryste-ir-ta-zjbs-jausma-6.html>;
125. *Giedrė ir Piratas: meilė nugali viską*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://jurumuziejus.blogas.lt/%E2%80%9Esavanoryste%E2%80%9C-giedre-ir-piratas-meile-nugali-viska-1754.html>;
126. <http://kalendorijossavanoryste.blogas.lt>;
127. Ilgius, V. 2010. *Savanoriai turi patronų*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://ilgius.blogas.lt/savanoriai-turi-patronu-623.html>;
128. Jokšaitė, K. 2009. *Kas sieja TEO LT ir savanorystę?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://jaunojizurnalistika.blogas.lt/kas-sieja-teo-lt-ir-savanoryste-54.html>;
129. Klimas, M. 2009. *Savanorystė - gajus reikalas*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://jaunojizurnalistika.blogas.lt/savanoryste-gajus-reikalas-132.html>;
130. *Kodėl savanorystė?* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://savanoryste.blogas.lt/labas-pasauli-1.html>;

131. Kupetytė, R. 2009. *Kai vaikai užauginti, o į politiką nesiruoši, savanorystė pats tas*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://jaunojizurnalistika.blogas.lt/kai-vaikai-uzauginti-o-i-politika-nesiruosi-savanoryste-pats-tas-244.html>;
132. Leonavičiūtė, I. 2009. *Savanorystė lietuviui – prievolė (ir dėl visko kaltas Antanas Smetona)*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://jaunojizurnalistika.blogas.lt/savanoryste-lietuviui-prievole-ir-del-visko-kaltas-antanas-smetona-50.html>;
133. *Mes europiečiai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://prievandens.blogas.lt/tag/savanoryste>;
134. *Savanoriai kviečiami prisidėti prie „Velomaratono“*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://ekologija.blogas.lt/savanoriai-kvieciami-prisideti-prie-%E2%80%9Evelomaratono%E2%80%9C-14577.html>;
135. *Savanoriavimas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://liuliuoti.blogas.lt/savanoriavimas-990.html>;
136. *Savanorių paieška*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://2011eurobasket.blogas.lt/tag/savanoriai>;
137. *Savanorystė - būdas identifikuoti save*. 2009. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://muslimas.blogas.lt/savanoryste-budas-identifikuoti-save-8.html>;
138. *Savanorystė - galimybė atrasti save*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://margren.blogas.lt/savanoryste-galimybe-atrasti-save-19.html>;
139. *Savanorystė Dzūkijos nacionaliniame parke*. 2010. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://ekologija.blogas.lt/savanoryste-dzukijos-nacionaliniame-parke-6653.html>;
140. *Savanorystė ir ekologinis sąmoningumas Graikijoje*. 2009. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://ekologija.blogas.lt/savanoryste-ir-ekologinis-samoningumas-graikijoje-365.html>;
141. Šimašius, R. 2011. *Burės - spąstai savanorystei*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-05. <http://simasius.blogas.lt/bures-spastai-savanorystei-457.html>;
142. Barkauskaitė, V. 2011. *Savanorė: gaila laiko, kurį paskiriu ne maltai*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-11-25. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-savanore-gaila-laiko-kuri-paskiriu-ne-maltai.d?id=51544401>;
143. *Savanoriai Maratone atranda save*. 2011. Pranešimas žiniasklaidai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. <http://europedirect.lt/lt/europossavanorystesmaratonas>;
144. *Finišuoja „Europos savanorystės maratonas 2011“*. 2011. Pranešimas žiniasklaidai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. <http://europedirect.lt/lt/europossavanorystesmaratonas>;
145. *„Europos savanorystės maratonas 2011“ sumuoja rezultatus: Marijampolė*. 2011. Pranešimas žiniasklaidai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. <http://europedirect.lt/lt/europossavanorystesmaratonas>;
146. *„Europos savanorystės maratonas 2011“ – nugalėtojai*. 2011. Všet Europos informacijos centras. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. http://europedirect.lt/reklama/docs/Europos%20savanorystes%20maratonas_WEB.pdf;
147. *Aktyviausia savanore tapo „Jaunimo linijos“ pagalbininkė iš Klaipėdos*. 2011. Pranešimas žiniasklaidai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. <http://europedirect.lt/lt/europossavanorystesmaratonas>;
148. Kučikas, A. 2011. *Valstybės politikos kryptys plėtojant savanorišką veiklą Lietuvoje*. Pranešimas 2011 m. lapkričio mėn. LR Seime konferencijoje „Savanorystės skatinimas ir pagalba savanoriškoms organizacijoms“;
149. Trečiokienė, E. 2011. *Lietuvos senjorai Grundtvig dvišaliuose savanorių projektuose*. Pranešimas 2011 m. lapkričio mėn. LR Seime konferencijoje „Savanorystės skatinimas ir pagalba savanoriškoms organizacijoms“;
150. Stundytė, V. 2010. *A. Kučikas: Gerovė priklauso nuo pačios visuomenės sutelktumo*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-23. <http://apzvalga.eu/a-kucikas-gerove-priklauso-nuo-pacios-visuomenes-sutelktumo.html>;
151. Smilgė, G. 2011. *Liūdna vienos stirnutės istorija*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/liudna-vienos-stirnutes-istorija.d?id=51652603>;
152. Paškevičiūtė, J. 2011. *„Savanorystė“. NVO – terpė savanoriškai veiklai*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-nvo-terpe-savanoriskai-veiklai.d?id=50033066>;
153. *Naujienujų portale DELFI startavo socialinei aplinkai skirta rubrika - „Sociumas LT“*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=51358077>;
154. Raudon. 2011. *„Savanorystė“ - reali utopijos versija*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-reali-utopijos-versija.d?id=51488919>;

- 155.Ladore. 2011. *Savanorystė - nauja verslo forma?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/voxpopuli/savanoryste-nauja-verslo-forma.d?id=50378382>;
- 156.Klybaitė, J. 2011. „Savanorystė“. *Kur yra savanoriškos veiklos – ten būsiu ir aš!* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-kur-yra-savanoriskos-veiklos-ten-busiu-ir-as.d?id=51191695>;
- 157.Barcevičiūtė, J. 2011. „Savanorystė“. *Ši veikla padarė mane geresniu žmogumi.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-si-veikla-padarė-mane-geresniu-zmogumi.d?id=51106369>;
- 158.SpyGleA. 2011. „Savanorystė“. *Kelias į asmenybės augimą.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-kelias-i-asmenybes-augima.d?id=51022015>;
- 159.Raškauskas, V. 2011. „Savanorystė“. *Į kalėjimą – savo noru.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-i-kalejima-savo-noru.d?id=50853282>;
- 160.sigita.bukantaite. 2011. „Savanorystė“. *Pakeliui su savanoryste - į pilietiškomą.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-pakeliui-su-savanoryste-i-pilietiskuma.d?id=50705434>;
- 161.Macijauskaitė, J., Dobrovolskytė, J., Mitkus, Ž. 2011. „Savanorystė“. *Palangą iš rudeninės rimties pažadino savanoriai.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-palanga-is-rudenines-rimties-pazadino-savanoriai.d?id=50659676>;
- 162.Aponel, J. 2011. „Savanorystė“. *Veikla iš geros širdies, o ne iš kvailo materializmo.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-veikla-is-geros-sirdies-o-ne-is-kvailo-materializmo.d?id=50604458>;
- 163.Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. 2011. „Savanorystė“. *Savanorystės sostinės titulas – moksleivių iniciatyvos rezultatas.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-savanorystes-sostines-titulas-moksleiviu-iniciatyvos-rezultatas.d?id=49845952>;
- 164.Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. 2011. „Savanorystė“. *Biržuose savanoriai atgaivino Meilės salę.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-birzuose-savanoriai-atgaivino-meiles-sala.d?id=49131532>;
- 165.Radvilavičiūtė, A. 2011. „Savanorystė“. *Sporto savanorystės ypatumai.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-sporto-savanorystes-ypatumai.d?id=48820203>;
- 166.„Savanorystė“. *Savanorystės malonumai – pažintys su legendomis.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-savanorystes-malonumai-pazintys-su-legendomis.d?id=50562972>;
- 167.Dijokaitė, S. 2011. „Savanorystė“. *Mano istorija, kaip aš išiliejau į savanorių gretas.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-mano-istorija-kaip-as-isiliejau-i-savanoriu-gretas.d?id=50450254>;
- 168.Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. 2011. „Savanorystė“. *Šiauliuose atsigrežta į profesionalią savanorystę.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-siauliuose-atsigrezta-i-profesionalia-savanoryste.d?id=50328906>;
- 169.Davidonytė, B. 2011. *Europos krepšinio čempionato savanorystė: liaupsės, bemiegės naktys, nuovargis ir bėdos.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/eurobasket2011/europos-krepšinio-čempionato-savanoryste-liaupses-bemieges-naktys-nuovargis-ir-bedos.d?id=50151412>;
- 170.„Savanorystė“. *Reikia tiek nedaug, tik lašelio drąsos.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-reikia-tiek-nedaug-tik-laselio-drasos.d?id=50274846>;
- 171.Paškevičiūtė, J. 2011. „Savanorystė“. *Lina Daniėnė: „Savanoris - perpus altruistas, perpus egoistas“.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-lina-daniene-savanoris-perpus-altruistas-perpus-egoistas.d?id=48982248>;
- 172.Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. 2011. „Savanorystė“. *Savanoriai Biržuose: nuo aplinkos tvarkymo iki šeimininkų konkurso.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-savanoriai-birzuose-nuo-aplinkos-tvarkymo-iki-seimininkiu-konkurso.d?id=48725425>;
- 173.sigita.bukantaite. 2011. *Šiaulių gimnazistai džiaugiasi prasidėjusiu projektu „Tu ir aš - kartu mes galia“.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/siauliu-gimnazistai-dziaugiasi-prasidejusiu-projektu-tu-ir-as-kartu-mes-galia.d?id=50118386>;
- 174.sigita.bukantaite. 2011. *Šiaulių Lieporių gimnazistai - talkos Lieporių parke organizatoriai.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/siauliu-lieporiu-gimnazistai-talkos-lieporiu-parke-organizatoriai.d?id=51242063>;
- 175.„Mes Darom“ *pristatys savanorystės galimybes Europoje.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.grynas.lt/mintys/mes-darom-pristatys-savanorystes-galimybes-europoje.d?id=51182349>;

176. *Kraują kaitinančiomis fotosesijomis išgarsėjusi I. Burlinskaitė susirūpino beglobiais gyvūnais*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.klubas.lt/people/krauja-kaitinanciomis-fotosesijomis-igarsėjusi-iburlinskaite-susirupino-beglobiais-gyvunais.d?id=51088565>;
177. *Akcijos „Europos naktis be avarių“ rezultatai – kasmet geresni*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://auto.delfi.lt/advice/akcijos-europos-naktis-be-avariju-rezultatai-kasmet-geresni.d?id=50813222>;
178. *Penktakojas*. 2011. „Penktos kojos“ savanoriai šeštadienį skyrė talkai. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/penktos-kojos-savanoriai-sestadieni-skyre-talkai.d?id=50777990>;
179. *Tuškevičienė, N.* 2011. „Savanorystė“. *Kai į tave su viltimi žvelgia 22 akytės...* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-kai-i-tave-su-viltimi-zvelgia-22-akytes.d?id=48256807>;
180. *Arbačiauskas, P.* 2011. *Kodėl aš padedu kitiems?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/voxpopuli/kodel-as-padedu-kitiems.d?id=50602596>;
181. *Penktakojas*. 2011. *Vis dar manote, kad pavojingi būna šunys...?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/vis-dar-manote-kad-pavojingi-buna-sunys.d?id=50599712>;
182. *Spalis - kovos su krūties vėžiu meniu*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://gyvenimas.delfi.lt/grozis_ir_sveikata/spalis-kovos-su-kruties-veziu-menuo.d?id=50454010;
183. *Mondis*. 2011. *Nuomonė. Paramos fondai - tai irgi verslas*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/voxpopuli/nuomone-paramos-fondai-tai-irgi-verslas.d?id=50440576>;
184. *Dargužytė, Ž.* 2011. *Savanorė I. Zdančiūtė: „Makedonijoje atradau save“*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanore-izdanciute-makedonijoje-atradau-save.d?id=50290294>;
185. *Paulonytė, K.* 2011. *A. Mamontovas: kai matai skęstantį žmogų, nesvarstai kokios jis tautybės*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pramogos.delfi.lt/music/amamontovas-kai-matai-skestanti-zmogu-nesvarstai-kokios-jis-tautybes.d?id=50327412>;
186. *Šiaudžionytė, A., Stanaitytė, I. ir Morkevičius, M.* 2011. „Nurašyti“ žirgai gydo vaikų sielas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://gyvenimas.delfi.lt/namai_ir_seima/nurasyti-zirgai-gydo-vaiku-sielas.d?id=50327710;
187. *Animal*. 2011. *Pasaulinė gyvūnų diena - tarp beglobių*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/yrakaveikti/pasauline-gyvunu-diena-tarp-beglobiu.d?id=50154546>;
188. *Odetta*. 2011. *Tapk „Jaunimo linijos“ savanoriu ir TU!* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/yrakaveikti/tapk-jaunimo-linijos-savanoriu-ir-tu.d?id=49841728>;
189. *Sergantiems vaikams skirtas projektas „Klounai be sienų“ ieško aktorių*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pramogos.delfi.lt/culture/sergantiems-vaikams-skirtas-projektas-klounai-be-sienu-iesko-aktoriu.d?id=49850232>;
190. *Samoškaitė, E.* 2011. *Maltos ordino vadovas: posovietiniai turtuoliai mano, kad vargšais turi rūpintis valstybė*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.delfi.lt/news/daily/education/maltos-ordino-vadovas-posovietiniai-turtuoliai-mano-kad-vargsais-turi-rupintis-valstybe.d?id=49613018&l=fplead>;
191. *Stražnickas, L.* 2011. *Krepšinio čempionate tarp 1,5 tūkst. savanorių pluša ir kelios dešimtys užsieniečių*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/eurobasket2011/krepšinio-cempionate-tarp-15-tukst-savanoriu-plusa-ir-kelios-desimtys-uzsienieciu.d?id=49502270>;
192. *Tarp „EuroBasket 2011“ savanorių – 40-metė mokytoja ir karjerą sustabdžiusi krepšininkė*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/eurobasket2011/tarp-eurobasket-2011-savanoriu-40-mete-mokytoja-ir-karjera-sustabdziusi-krepšininke.d?id=47869097>;
193. *Į Europos čempionatą atrinkta per 2000 savanorių*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/basketball/i-europos-cempionata-atrinkta-per-2000-savanoriu.d?id=44359277>;
194. *Garkauskas, P. ir Achmedov, R.* 2011. *Kaune 2,2 tūkst. Europos čempionato savanorių surengė įspūdingą reginį*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/basketball/kaune-22-tukst-europos-cempionato-savanoriu-surenge-ispudinga-regini.d?id=44906247>;
195. *Nuomonė. Atviras „Eurobasket 2011“ savanorio laiškas: dar vienas lietuviško godumo pavyzdys?* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://sportas.delfi.lt/eurobasket2011/nuomone-atviras-eurobasket-2011-savanorio-laiskas-dar-vienas-lietuvisko-godumo-pavyzdys.d?id=49455958>;
196. *krizteen*. 2011. *Ir Lietuvoje turime kuo didžiuotis*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/voxpopuli/ir-lietuvoje-turime-kuo-didziuotis.d?id=49119186>;
197. *Gera senolės širdis gelbsti aštuoniolikos šunų gyvybes*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/gera-senoles-sirdis-gelbsti-astuoniolikos-sunu-gyvybes.d?id=49054438>;
198. *Adomavičiūtė, R.* 2011. *Savanorystė „ve,a“!* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-03-22-savanoryste-veza/59911>;

199. *Europos Komisijos atstovybė ir „Kultūros savoriai“ Vilniaus knygų mugėje kvietė žmones savoriauti.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?tag=savoryste;>
200. *Kultūros savorių Youtube atidarymas ir gausybė video apie savorystę iš pasaulio platybių.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?tag=savoryste;>
201. *2011-iejai – Europos savoriškos veiklos metai: interviu apie savorystę su Marian Harkin.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=932;>
202. *Eurodesk.lt: Savoriška veikla – suvokimas, problema ir įtaka asmenybei.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=920;>
203. *www.cv.lt: Savorių savaine nedaugėja.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=911;>
204. *Ogulevičiūtė, J. 2010. Savoriškas darbas: ar lietuviai nori dirbti be atlygio?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.alfa.lt/straipsnis/10427991/Savoriškas.darbas..ar.lietuviai.nori.dirbti.be.atlygio.=2010-12-05_18-39/;](http://www.alfa.lt/straipsnis/10427991/Savoriškas.darbas..ar.lietuviai.nori.dirbti.be.atlygio.=2010-12-05_18-39/)
205. *Isigaliojo savorišką veiklą reglamentuojantis įstatymas.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.alfa.lt/straipsnis/12040177/Isigaliojo.savoriška.veikla.reglamentuojantis.istatymas=2011-08-01_09-23/;](http://www.alfa.lt/straipsnis/12040177/Isigaliojo.savoriška.veikla.reglamentuojantis.istatymas=2011-08-01_09-23/)
206. *Paskutiniosios Savoriškos veiklos sostinės savoriai baigė savo darbus.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-11-04-paskutiniosios-savoriškos-veiklos-sostines-savoriai-baige-savo-darbus/71589;>
207. *Šiauliuose - baigiamasis Savoriškos veiklos sostinės akordas.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/siauliuose-baigiamasis-savoriškos-veiklos-sostines-akordas-387438;>
208. *Šiaulių aktoriai savoriai supažindins vaikus su teatro paslaptimis.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kauno.diena.lt/naujienos/kultura/siauliu-aktoriai-savoriai-supazindins-vaikus-su-teatro-paslaptimis-386157>
209. *Lietuvos bibliotekos jau pritraukė per 1000 savorių.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-bibliotekos-jau-pritrauke-per-1000-savoriu-56-174423#axzz1jFRROzPG;>
210. *„Savorystė“. Rašykite savo mintis ir patirtį apie savorišką veiklą!* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savoryste-rasykite-savo-mintis-ir-patirti-apie-savoriška-veikla.d?id=42666833;>
211. *Isigalioja Savoriškos veiklos įstatymas.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.lrytas.lt/-13121723611310684638-%C4%AFsigalioja-savori%C5%A1kos-veiklos-%C4%AFstatymas.htm;](http://www.lrytas.lt/-13121723611310684638-%C4%AFsigalioja-savori%C5%A1kos-veiklos-%C4%AFstatymas.htm)
212. *Europos savoriškos veiklos metų turas.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.smpf.lt/lt/naujienos/fondo_naujienos/uropos_savoriškos_veiklos_metu_turas;
213. *„Sielarodis“ stiprins savorišką veiklą.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.kedainietis.lt/kedainiai-naujienos/naujienos/sielarodis-stiprins-savoriška-veikla/;](http://www.kedainietis.lt/kedainiai-naujienos/naujienos/sielarodis-stiprins-savoriška-veikla/)
214. *Savorystė – laiko gaišimas ar pilietiškumo įrodymas?* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.euroblogas.lt/2011/02/savoryste-%E2%80%93-laiko-gaisimas-ar-pilietiškumo-irodymas/;](http://www.euroblogas.lt/2011/02/savoryste-%E2%80%93-laiko-gaisimas-ar-pilietiškumo-irodymas/)
215. *Šilutės JOD nariai mokymuose apie savorystę.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.silutiskis.lt/naujienos_naujienos/silutes-jod-nariai-mokymuose-apie-savoryste/;](http://www.silutiskis.lt/naujienos_naujienos/silutes-jod-nariai-mokymuose-apie-savoryste/)
216. *Danienė, L. 2010. Savorystė – alternatyva mokymams.* Verslo žinios, 2010 12 30 Nr. 248, 14p.
217. *Savorystė Lietuvoje: tradicija ar naujovė? (reportažas iš diskusijos).* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=1503#more-1503;>
218. *Savorystė turi būti matoma!* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=1404;>
219. *Naujas savorystei skirtas tinklalapis www.savoriaujam.lt.* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=1182;>
220. *Rock&Roll bibliotekininkas: Ar reikia savorių bibliotekose?* 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://kulturossavoriai.lt/?p=968;>
221. *Rašimaitė, T. 2010. Savorystė sunkiais laikais skleidžia žiedus.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/savoryste-sunkiais-laikais-skleidzia-ziedus.d?id=28451681;>
222. *Ribačauskaitė, I. 2011. Regioniniuose parkuose – savoriai iš užsienio.* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. [http://www.alfa.lt/straipsnis/11497691/Regioniniuose.parkuose..savoriai.is.uzsienio=2011-05-31_17-01/;](http://www.alfa.lt/straipsnis/11497691/Regioniniuose.parkuose..savoriai.is.uzsienio=2011-05-31_17-01/)

223. Eidukonis, M. 2011. *Savanorystė Lietuvoje populiarėja*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
<http://www.kasdien.lt/Pradzia/Naujienos/Lietuvoje/Savanoryste-Lietuvoje-populiareja>;
224. *Tarp Europos čempionato savanorių – 71 metų vyras ir krepšiniu nesidominti mergina*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11592699/Tarp.Europos.cempionato.savanoriu..71.metu.vyras.ir.krepšiniu.nesidominti.mergina=2011-06-10_13-16/;
225. *Rengiami didžiausi Lietuvos istorijoje savanorių mokymai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11180186/Rengiami.didziausi.Lietuvos.istorijoje.savanoriu.mokymai=2011-04-28_13-31/;
226. *I „EuroBasket 2011“ atrinkta per 2000 savanorių*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11045182/I.EuroBasket.2011.atrinkta.per.2000.savanoriu=2011-04-13_13-20/;
227. *Pradedamas savanorių rengimas Europos krepšinio čempionatui*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/10437028/?Pradedamas.savanoriu.rengimas.Europos.krepšinio.cempionatui=2011-01-17_16-35/;
228. *Europos čempionato savanoriai Kaune padarė įspūdingą reginį*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11195186/Europos.cempionato.savanoriai.Kaune.padore.ispudinga.regini=2011-04-29_16-19/;
229. *„Roko naktys“ kviečia prisijungti savanorius*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11067656/Roko.naktys.kviecia.prisijungti.savanorius=2011-04-15_10-13/;
230. *Savanorystė – galimybė keliauti nemokamai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/13067688/Savanoryste..galimybė.keliauti.nemokamai=2011-11-26_09-00/;
231. *Savanorystę reklamuojančios garsenybės: pinigai – dar ne viskas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/12797653/Savanoryste.reklamuojancios.garsenybes..pinigai.dar.ne.viskas=2011-10-25_12-17/;
232. Ogulevičiūtė, J. 2011. *Kas išsklaidys savanorystės mitus Lietuvoje?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/10960155/Kas.issklaidys.savanorystes.mitus.Lietuvoje.=2011-04-25_17-07/;
233. *Įsigaliojo savanorišką veiklą reglamentuojantis įstatymas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/12040177/Isigaliojo.savanoriska.veikla.reglamentuojantis.istatymas=2011-08-01_09-23/;
234. *Konferencijoje – apie savanorystės teisinį reguliavimą*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11167692/Konferencijoje..apie.savanorystes.teisini.reguliavima=2011-04-27_14-00/;
235. *Grybauskaitė: savanorystė ugdo atsakingą ir solidarią visuomenę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/12405183/Grybauskaite..savanoryste.ugdo.atsakinga.ir.solidaria.visuomene=2011-09-12_13-37/;
236. *Prezidentė pabrėžia savanorystės svarbą valstybei ir visuomenei*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11272678/Prezidente.pabrezia.savanorystes.svarba.valstybei.ir.visuomenei=2011-05-08_13-43/;
237. Balčiūnaitė, I. 2011. *Savanorystė gyvūnų srityje: mitai ir realybė*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11335174/Savanoryste.gyvunu.srityje..mitai.ir.realybe=2011-05-15_07-00/;
238. Aušra Lietuvaitė. 2010. *Savanorystė – tai tuštinimasis?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/10430798/Ausra.Lietuvaite..savanoryste..tai.tustinimasis.=2010-12-19_15-41/;
239. *Prezidentė: savanorystė ugdo ir stiprina pilietinę visuomenę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
http://www.alfa.lt/straipsnis/11090191/Prezidente..savanoryste.ugdo.ir.stiprina.pilietine.visuomene=2011-04-18_14-02/;
240. *Birštone jaunimui buvo atsakyta į klausimus apie savanorystę sporte*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://ikrauk.15min.lt/naujienos/36681>;
241. *Savanoriai vengia rimtesnio darbo*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/savanoriai-vengia-rimtesnio-darbo-346468>;
242. Bočiulytė, R. 2011. *Giruliuose savanoriai kelia kultūrą*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
<http://www.diena.lt/naujienos/kultura/giruliuose-savanoriai-kelia-kultura-programa-362769>;
243. *Vilniaus miesto Rotušėje bus apdovanoti savanoriai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20.
244. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/miestas/vilniaus-miesto-rotuseje-bus-apdovanoti-savanoriai-358627>;

245. Sėlenis, D. 2011. *Krepšinio čempionato savanoriai varžybų beveik nematė*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/sportas/krepšinio-cempionato-savanoriai-varzybu-beveik-nemate-377253/psl-2>;
246. *Palangai – savanoriškos veiklos sostinės titulas*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/palangai-savanoriskos-veiklos-sostines-titulas-375243>;
247. *Vyriausybė siūlo įstatymu į tvirtinti savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/vyriausybe-siulo-istatymu-itvirtinti-savanoryste-355820>;
248. *Šiaulių aktoriai savanoriai supažindins vaikus su teatro paslaptimis*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/kultura/siauliu-aktoriai-savanoriai-supazindins-vaikus-su-teatro-paslaptimis-386157>;
249. *Vilniaus Rotušėje – apie savanorystę iš pirmų lūpų*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/miestas/vilniaus-rotuseje-apie-savanoryste-is-pirmu-lupu-360012>;
250. *Minint Europos dieną, Kaunas taps savanorių sostine*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/minint-europos-diena-kaunas-taps-savanoriu-sostine-papildyta-349742>;
251. *Savanorystė po Afrikos saule*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/dienrastis/sveikata-ir-grozis/savanoryste-po-afrikos-saule-360399>;
252. *Gyvybės vagonėlių atvirų durų diena: namus surado 7 gyvūnai*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.diena.lt/naujienos/miestas/gyvybes-vagoneliu-atviru-duru-diena-namus-surado-7-gyvunai-foto-345067>;
253. DELFI skaitytojas Marius. 2011. „Savanorystė“. *Ar savanoris turi mokėti?* Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://pilietis.delfi.lt/news/savanoryste-ar-savanoris-turi-moketi.d?id=52155639>;
254. Simanavičiūtė, D. 2011. *Savanorystė: jei nori pokyčių, suteik sau progą*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.atgimimas.lt/Aktualijos/Savanoryste-jei-nori-pokyciu-suteik-sau-proga>;
255. Vietoj „aš“ vis dažniau sakome „mes“. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://manokarjera.cv.lt/Default4.aspx?ArticleID=ee8e4b38-7967-4557-a34f-a72d03e92556&RubricID=10000000-0000-0000-0000-111111112232>;
256. Girdziušas, P. 2011. *Ieškant darbo savanoriavimo patirtis praverčia*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://manokarjera.cv.lt/Default4.aspx?ArticleID=ebb85b34-b645-4fbe-9cdb-dbb67d357ce1&RubricID=10000000-0000-0000-0000-111111112232&readcomment=1>;
257. *Marijampolėje kviečia pokalbiai apie savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.marijampolietis.lt/marijampole-naujienos/naujienos/marijampoleje-kviecia-pokalbiai-apie-savanoryste/>;
258. *Savanorystė Bolivijoje - už maistą ir stogą*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.laikrastisplunge.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=2322:sasvasnosrysst-boslisvisijosje-u-maisst-ir-stosg&catid=4:prie-idinio&Itemid=12;
259. *Kėdainių jaunimas – už savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.balsas.lt/naujiena/544951/kedainiu-jaunimas-uz-savanoryste/2>;
260. *Šilutės JOD nariai mokymuose apie savanorystę*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.silutiskis.lt/naujienos/naujienos/silutes-jod-nariai-mokymuose-apie-savanoryste/>;
261. *Sąskrydyje Rusnėje – apie savanorystę saugomose teritorijose*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.silutesetazinius.lt/14073/saskrydyje-rusneje-%E2%80%93-apie-savanoryste-saugomose-teritorijose/>;
262. Kaunaitė, K. 2011. *Savanorystė prasideda nuo savęs*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.manokrastas.lt/straipsnis/savanoryste-prasideda-nuo-saves>;
263. *Marijampoliečiams „Savanorystės deklaraciją“ padės parengti Svaras*. 2011. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.marijampolieciai.lt/lt/naujienos/5407-marijampolieciams-savanorysts-deklaracij-pads-parengti-svaras>;
264. Europos Komisijos Komunikatas *ES politika ir savanoriška veikla. Tarpvalstybinės savanoriškos veiklos pripažinimas ir skatinimas ES*. KOM(2011) 568. Briuselis, 2011;
265. *Nacionalinė 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programa*. Patvirtinta LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. rugsėjo 8 d. įsakymu Nr. A1-406;

- 266.LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas *Dėl nacionalinės 2011-ųjų Europos savanoriškos veiklos, kuria skatinamas aktyvus pilietiškumas, metų programos patvirtinimo*, 2010 m. rugsėjo 8 d. Nr. A1-406;
- 267.Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas *Dėl jaunimo savanoriškos veiklos skatinimo projektų finansavimo 2010 metais konkurso nuostatų patvirtinimo*, 2010 m. rugsėjo 22 d. Nr. 2V-107-(1.4);
- 268.LR Vyriausybės nutarimas *Dėl nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos patvirtinimo*, 2010 m. gruodžio 1 d. Nr. 1715, Žin., 2010, Nr. 139-7112;
- 269.*Nacionalinė jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programa*. Patvirtinta LR Vyriausybės 2010 m. gruodžio 1 d. nutarimu Nr. 1715;
- 270.Aiškinamasis raštas *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto*. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- 271.LR Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto*. 2011-06-08, Nr. XIP-3285;
- 272.LR Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 334 stenograma, 2011 m. birželio 9 d.;
- 273.LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto išvada *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto (Nr. XIP-3285)*, 2011 m. birželio 15 d. Nr. 103-P-24;
- 274.LR Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto Nr. XIP-3285*, 2011 m. birželio 15 d. Nr. 109-P-24;
- 275.LR Seimo nario M. Zasčiurinsko pasiūlymas³ *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto nr. XIP-3285(2)*;
- 276.LR Seimo nario M. Zasčiurinsko pasiūlymas² *Dėl Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo projekto nr. XIP-3285(2)*;
- 277.LR Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio Nr. 340 stenograma. 2011 m. birželio 21 d.;
- 278.LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto posėdžio protokolai. 2011 m. birželio 22 d. Nr. 103-P-25;
- 279.LR Seimo VI (pavasario) sesijos nenumatyto plenarinio posėdžio NR. 342 stenograma. 2011 m. birželio 22 d.;

Video reportažai žiniasklaidoje, interneto tinklapiuose ir kt.:

- 280.Algimantas Čekuolis: žmonės - geraširdžiai padarai (pokalbis studijoje). LTV laida „Labas rytas“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=YPkIv9NtrY>;
- 281.*Apie jubiliejinį kongresą, savanorystę jame, kainą, krizę, obuolius ir kt.* Agnė Garkauskaitė. *MASValdyba* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=5GqYid9eEGw>;
- 282.*Aplinkos tvarkymas. Būk savanoris - keisk pasaulį!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=guJc68FiDpA&feature=BFa&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&lf=plcp>;
- 283.*Ar tapsime savanoriaujančia visuomene? Euroblogo diskusijos anonsas.* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=YXCU0gUeeTI&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&index=34&feature=plcp>;
- 284.*Arnas apie savanorystę. KrepsinioReporteris* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=ppOadTh3yd0>;
- 285.*Biržai turėjo Savanoriškos veiklos sostinės vardą.* LTV naujienų laidos „Panorama“ reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=hAvLVII4Mb8>;
- 286.*BLYKST 2011-12-05 18:00 ATOMAZGA. Kulturossavanoriai* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=vhRINcvu-3I>;
- 287.*Būk savanoris - keisk pasaulį!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=aShrjNSQBz4&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&index=38&feature=plcp>;
- 288.*Būk savanoris - pakeisk pasauli.* Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazijos darbas Euroscola konkursui. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=Sfn2YwA3ri4>;
- 289.*Būk savanoris - pakeisk pasauli.* Lieporių gimnazijos darbas Euroscola konkursui. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=Uo_GgHj1It4;

290. *Buk savanoris - pakeisk pasauli*. Šalkauskio gimnazijos darbas Euroscola konkursui. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=CYJGzBk4nr4>;
291. *Buk savanoris - pakeisk pasauli*. Šiaulių "Romuvos" gimnazijos darbas Euroscola konkursui. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=qcCJyR1Vmw8>;
292. *Buk savanoris - pakeisk pasauli*. Tauragės "Versmės" gimnazijos filmukas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=N4H6DaqU4D0>;
293. *Donorystė = Savanorystė*. LTV laida „Savanorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=KBCnmNrsEEs>;
294. *Donorystė = Savanorystė siužetas*. LTV laida „Savanorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=HUwHZa5TJzs>;
295. *Ekspedicija "K. Donelaitis"*. LTV laida „Savanorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=sdsMr83GYp0>;
296. *EVS @ Darom 2011. JSVCDeineta* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=IU-LXRqWd0w>;
297. *Ineta Stasiulytė. Namarinuok laiko - savanoriauk!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=cn2JFXXunck>;
298. *Investicijos į save: savanorystė užsienyje II*. LTV laida „Pinigų karta“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=qlVbQIa8myk>;
299. *Investicijos į save: savanorystė užsienyje*. LTV laida „Pinigų karta“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=-2TzQm7NrO0>;
300. *Jauno savanorio Tomo Petrošiaus idėja: nelauk, bet veik!* LTV laida „Savanorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=fHfa0UZXnA0>;
301. *Kas yra savanorystė?* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=W7dxleBL8fY&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&index=6&feature=plcp>;
302. *Kauno bienalė TEKSTILĖ: savanoriai. kaunobienale* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=k7MQX-Ffqbs>;
303. „*Kito varianto*“ savanoriai. *NGOKitasVariantas* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=kxq0oZqqEIU>;
304. *Kokias teises turi savanoriai? (pokalbis studijoje)*. LTV laida „Labas rytas“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=X_xs4V7uAY0;
305. *Kristijonas Bartoševičius („Saulius Poška“)*. *Neprašvilpk laiko - savanoriauk!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=zZJ-hitqKQg&feature=related>;
306. *Kultūros savanoriai 2011 PRISTATYMAS. Kulturossavanoriai* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=4-eXpEps_TQ;
307. *Lietuvoje daugėja savanorių. TEOLTVideo* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=LprDk0BKKIE>;
308. „*Maisto bankas*“ Klaipėdoje maisto išdalins už vieną milijoną litų. LTV naujienų laidos „Panorama“ reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=jVMexN-euRg>;
309. *Maisto banko savanoriai. Būk savanoris - keisk pasaulį!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=hsixm2IghBk>;
310. *Moksleiviai apie savanorystę. Zinauviska* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=VG_4puIvqic;
311. *Nepatogus klausimas: Kas yra savanoris?* LTV laida „Savanorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=E2PXNDy8jhc&feature=related>;
312. *Pokalbis studijoje apie ruošiamą savanorystės veiklos įstatymą ir turą Vilniuje*. LTV laida „Labas rytas“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=W94IGx-h4s8>;
313. *Prezidentė: Savanorystė ugdo ir stiprina pilietinę visuomenę. PresidentofLithuania* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=p-7CPIfPzSk>;
314. *Ramūnas Rudokas. Netempk laiko - savanoriauk!* Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=p52aza_On_g&feature=related;
315. *Reakcija savanoriai apie Šiaulius. radijoklubas* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=dP6wathUOUc>;
316. *RECEPTAS: Kaip pasigaminti kultūros savanorių. Kulturossavanoriai* reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=oGvRDMtj1CE>;

317. S. Sakalauskaitės ir I. Vasiliauskaitės idėja: linkėjimai miestui. LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=IHfRzWdDQeM&feature=related>;
318. Savanorės Ievos Jakubauskaitės idėja: būk šviesuliu! LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=MSxzHii7hMU&feature=related>;
319. Savanorės Rūtos Vilčinskaitės idėja: solidarumo žygis. LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=reMIBLViNus>;
320. Savanoriai - gražūs žmonės! Zinauviska reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=4u-Fw3RLieg>;
321. Savanoriai ligoninėje. Būk savanoris - keisk pasaulį! Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=6V80EsLjFi4&feature=BFa&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&lf=plcp>;
322. Savanoriai. Kas jie? Dirbantieji. Krclt reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=hmchscWTd1Y&feature=related>;
323. Savanoriai. Kas jie? Moksleiviai. Krclt reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=BESsElWpfiM>;
324. Savanoriai. Kas jie? Studentai. Krclt reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=hRWIISedtwQ>;
325. Savanoriauk - tai laimės receptas! :) Agnyt94 reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=1wCar78ovN8>;
326. Savanorio Andriaus Kojelės idėja: gyvybės grandinė. LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=mu-ICVfDIMQ&feature=related>;
327. Savanorio Sauliaus Bagdono idėja: darbo skonis moksleiviui. LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=nYBqw88hOWY&feature=related>;
328. Savanorio Vismanto Užalinsko idėja: siauruko savanoriai. LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=Kfy2iKVDgOw&feature=related>;
329. Savanoriško darbo paieškos portalas. TEOLTvideo reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=St_sggRN5_0;
330. Savanoriškos organizacijos įvertina portalo naudą. TEOLTvideo reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. http://www.youtube.com/watch?v=Y_QM7MZYDDQ;
331. Savanorių biuras. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=Xd68OTAFx9c>;
332. Savanorių Edgardo ir Betričės idėja: Ar esi išgelbėjęs gyvybę? LTV laida „Savonorių biuras“. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=kp16HTbiz1E&feature=related>;
333. Savanorystė ir Tu. savanoriaujam reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=xstYNEKdPfc>;
334. Savanorystės dvasia / The spirit of volunteering. Airiss reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=8Ri38eU0eH0>;
335. Savanorystės himnas - Mums pakeliui. Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=2QKhj3xLn5k&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&index=30&feature=plcp>;
336. Sporto savanoriai. Būk savanoris - keisk pasaulį! Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=1rvOcxrXX2E&feature=BFa&list=UU60Yrj59-tfYeDH4Q5JG5Qg&lf=plcp>;
337. Stano. Nežudyk laiko - savanoriauk! Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=bs8gcQDvPQE&feature=related>;
338. Vilius Alesius. Nešvaistyk laiko - savanoriauk! Europos Komisijos reportažas. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=f4B-rKQjuLw&feature=related>;
339. [Vinjete] Savonorių biuras. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-20. <http://www.youtube.com/watch?v=ki-LAH6T2PA&feature=related>.

Profiliai socialiniuose tinkluose:

340. Atrask savyje savanorį. <http://www.facebook.com/pages/Atrask-savyje-savanor%C4%AF/105296592878399>;
341. DELFI.lt. <http://www.facebook.com/DELFI.Lietuva>;
342. Eurobasket 2011 Šiaulių miesto savanoriai. <http://www.facebook.com/groups/108868759198290/>;

343. Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje. E-savainis.
http://www.facebook.com/Europos?sk=app_265179563520020;
344. Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje. <http://www.facebook.com/Europos>;
345. JSD - Jaunime, savainiauk, dalyvaik! <http://www.facebook.com/groups/129759240431557/>;
346. Kitas variantas. <http://www.facebook.com/Kitasvariantas>;
347. Kultūros savainiai. <http://www.facebook.com/kulturossavainiai>;
348. LiJOT. <http://www.facebook.com/LiJOTorg>;
349. Menų Spaustuvės savainiai | Volunteers of Arts Printing House.
<http://www.facebook.com/group.php?gid=172695873817>;
350. Merkio slėnio savainiai 2011. <http://www.facebook.com/groups/199788396740192/>;
351. Mes savainiai. <http://www.facebook.com/groups/151777071560095/>;
352. Nacionalinio kraujo centro savainiai. <http://www.facebook.com/#!/pages/Nacionalinio-kraujo-centro-savainiai/150657371628945>;
353. PMDF Savainiai.
<http://www.facebook.com/search/results.php?q=savainiai&init=quick&tas=0.8296597118585633#!/groups/159227580804508/>;
354. Savainiai - socialinė grupė. <http://www.facebook.com/groups/284035551618229/>;
355. Savainiai Lietuvoje. <http://www.facebook.com/#!/SavainiaiLietuvoje>;
356. Savainiaujam.lt. <http://www.facebook.com/pages/Savainiaujamlt/155793834478179>;
357. Savainiauk Afrikoje ar Indijoje! <http://www.facebook.com/group.php?gid=220120095135>;
358. Savainiauk Petrašiūnuose. <http://www.facebook.com/groups/210199842339543/>;
359. Savainiauk Realizuok Save. <http://www.facebook.com/profile.php?id=100002695298379>;
360. Savainiauk su Kauno samariečiais MAISTO BANKO akcijoje.
<http://www.facebook.com/groups/112730328793742/>;
361. Savainiauk. <http://www.facebook.com/pages/Savainiauk/106718736056510>;
362. Savainių akademija. <http://www.facebook.com/pages/Savaini%C5%B3-akademija/129175410454985>;
363. Savainių biuras. <http://www.facebook.com/savainiubiuras>;
364. Savainių centras. <http://www.facebook.com/pages/Savaini%C5%B3-centras/135250411187>;
365. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. <http://www.facebook.com/socmin>;
366. Sporto savainių sąjunga. <http://www.facebook.com/pages/Sporto-savaini%C5%B3-s%C4%85junga/88562153677>;
367. Velniūkštis Lietuvoje. <http://www.facebook.com/pages/Velni%C5%ABk%C5%A1tis-Lietuvoje/202525886455891>;
368. Visagino Savainiai. <http://www.facebook.com/groups/205416506145897/>.

Interneto svetainės:

369. www.buk-savainiu.lt ;	385. www.negalia.lt ;
370. www.cev.be ;	386. www.nisc.lt ;
371. www.cv.lt ;	387. www.pifas.lt ;
372. www.delfi.lt ;	388. www.pvc.lt ;
373. www.eurodesk.lt ;	389. www.redcross.lt ;
374. www.europa.eu/volunteering ;	390. www.saltes.net ;
375. www.europa.eu/youth ;	391. www.savainiai.org ;
376. www.eyv2011.eu ;	392. www.savainiaujam.lt ;
377. www.gelbvaik.lt ;	393. www.savainis.lt ;
378. www.jtba.lt ;	394. www.savainiukademija.blogas.lt ;
379. www.kulturossavainiai.lt ;	395. www.scsa.aha.lt ;
380. www.lese.lt ;	396. www.socmin.lt ;
381. www.lijot.lt ;	397. www.sos-gyvunai.lt ;
382. www.lrt.lt ;	398. www.sotas.org ;
383. www.maistobankas.lt ;	399. www.sportosavainiai.lt ;
384. www.maltieciai.lt ;	400. www.teo.lt .

2 priedas. Savanorystės populiarinimo Lietuvoje 2011 m. mikrokontekstas: pagrindiniai įvykiai ir jų turinys

Eil. nr.	Įvykis	Įvykio laikas	Įvykio aprašymas
1.	Euroscola konkursas	2010 m. spalio 27 d. – 2011 m. vasario 21 d.	Euroscola programos tikslas yra supažindinti jaunimą su Europos Parlamneto darbu, skatinti domėjimąsi ES vykstančiais procesais ir pateikti gilesnį Europos, kaip visumos, vaizdą. Užduotis: sukurti trumpą filmą, kuris paskatintų žmones, ir ypač jaunimą, susimąstyti apie savanorišką veiklą ir joje dalyvauti. Tai gali būti reportažas apie savanorišką veiklą, reklaminis savanoriškos veiklos klipas ar panašiai. (žr.: http://www.europarl.lt)
2.	EOROBLOGO diskusija „Ar tapsime savanoriaujančia visuomene?“	2011 m. vasario 17 d.	Vilniaus knygų mugėje, „Litexpo“ parodų rūmuose, įvyko kolektyvinio tinklaraščio Euroblogas.lt ketvirtoji neformali „Euroblogas GYVAI“ diskusija tema „Ar tapsime savanoriaujančia visuomene?“. Diskusijoje, kurią filmavo ir rodė Lietuvos televizijos antrasis kanalas, dalyvavo nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centro direktorius Martinas Žaltauskas, susivienijimo „Kultūros savanoriai“ atstovė Agnė Vasiliauskaitė ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto viceprezidentas Giedrius Kadziauskas. Diskusijos metu buvo nagrinėjama, kokia yra savanorystės situacija Lietuvoje, ar naudingas būtų jos teisinis reglamentavimas ir ar apskritai savanorystę reikia skatinti. (žr.: http://www.euroblogas.lt/)
3.	LIJOT inicijuotas rašinių ciklas „Savanorystė“ naujienų portale www.delfi.lt	2011 m. kovo mėn. – 2011 m. pabaiga	Interneto portalo delfi.lt rubrika „Piliėtis“ ir Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LIJOT) organizuoja rašinių ciklą „Savanorystė“, kuriuo siekiama viešinti savanorystės idėjas Lietuvos visuomenėje, informuoti apie savanoriško darbo teikiamą svarbą ir naudą, padėti formuoti savanorystės tradicijoms. Specialioje portalo delfi.lt skiltyje kiekvieną savaitę bus publikuojami žinomų žmonių, įvairių profesijų atstovų pasisakymai savanorystės tema. Taip pat pateikiama išsami informacija apie galimybes savanoriauti Lietuvoje ir užsienyje, įgyvendinamus ar planuojamus savanoriškus projektus, paprastų Lietuvos piliečių patirtis ar atsiliepimai. (žr.: www.delfi.lt)
4.	Savanorių biuras LTV	2011 m. kovo 29 d. – 2011 m. birželio 7 d.	Projekto tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į savanorišką veiklą, supažindinti su jos nauda asmeniui ir visai šaliai. Dokumentinės realybės žanro laidos metu filmuojamas savanoriškais pagrindais suburtų žmonių biuras: atrinkti savanoriai pristato savo „Savanorystės misiją“, kurią įgyvendina ir išskylančias problemas aptaria su laidos Globėjais – Lietuvoje gerai žinomais įvairių sričių profesionalais. Šie savo konsultacijomis pataria, kaip geriausiai įgyvendinti gražią idėją, kaip pritraukti daugiau žmonių dirbti kartu, kaip ieškoti lėšų savojo projekto įgyvendinimui. Savanoriai pasiryžę gerinti gyvenimą paprastais, apčiuopiamais darbais. (žr.: www.tvplay.tv)

Eil. nr.	Įvykis	Įvykio laikas	Įvykio aprašymas
5.	Europos savanorystės maratonas 2011	2011 m. balandžio mėn. – 2011 m. gruodžio 5 d.	Devynių Europos informacijos centrų – Europe Direct inicijuojamo Savanorystės maratono tikslas - suburti ne tik patyrusius savanorius, bet įtraukti į šią veiklą ir naujų, dar joje nedalyvavusių šalies gyventojų. Visi norintieji buvo kviečiami dalyvauti savanoriškų darbų varžytuvėse. Renginiai vyko 9 Lietuvos miestuose – Alytuje, Kaune, Klaipėdoje, Marijampolėje, Panevėžyje, Šiauliuose, Tauragėje, Telšiuose ir Utenoje. Jų metu buvo kalbama apie savanoriškos veiklos tradicijas Lietuvoje, Europoje ir pasaulyje, supažindinama su savanoriavimo galimybėmis “arčiau namų”. Iki gruodžio mėnesio vyko savanorių varžytuvės. Gruodžio 5 d., minint Tarptautinę savanoriškos veiklos dieną, buvo skelbiamas ir apdovanojamas “Europos savanorystės maratono 2011“ laimėtojas. (žr.: http://europedirect.lt)
6.	Konkursas „Savanoriškos veiklos sostinės“	2011 m. balandžio mėn. – 2011 m. spalio mėn.	2011 m. buvo išrinkti ir „Savanoriškos veiklos sostinėmis“ paskelbti 5 miestai, miesteliai. Kiekvienas šį konkursą laimėjęs miestas ar miestelis minėtu titulu galėjo džiaugtis vieną mėnesį. Konkurso tikslai: skatinti savanorišką veiklą Lietuvos regionuose; skatinti burtis vietos savanorių bendruomenes ir kartu įgyvendinti kylančias iniciatyvas; atkreipti vietos valdžios institucijų ir verslo atstovų dėmesį į savanorystės idėjas. Konkursą organizavo Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LiJOT), rėmė Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. „Savanoriškos veiklos sostinėmis“ buvo paskelbti Alytus, Kėdainiai, Biržai, Palanga ir Šiauliai. (žr.: www.eurodesk.lt)
7.	Tarptautinė konferencija „Making volunteering visible“	2011 m. balandžio 14 d.	Tarptautinė konferencija apie savanorystės situaciją Lietuvoje bei dar dešimtyje Europos šalių: Airijoje, D. Britanijoje, Maltoje, Italijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Kroatijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje. Konferencija yra sudėtinė projekto „Making Volunteering Visible“ (liet. „Padarykime savanorystę matoma“) dalis. Šiuo projektu siekiama Vilniuje į mokymus 6 dienoms suburti žmones iš skirtingų Europos šalių, dirbančius su vietinės ir / ar tarptautinės savanorystės skatinimu, populiarinimu. Dalyviai buvo mokomi konkrečių praktinių įgūdžių: kurti viešinimo ir paramos pritraukimo strategijas, kaip bendradarbiauti su kitais sektoriais, galinčiais paremti savanorystę politiškai ar finansiškai, kaip, kokiomis priemonėmis skleisti savanorystės vertę ir svarbą. (žr.: http://www.saltes.net)
8.	Europos savaitė Europos diena	2011 m. gegužės 1 d. – 2011 m. gegužės 12 d.	Europos diena visoje Europoje švenčiama gegužės 9 d., nes 1950 m. būtent šią dieną buvo pradėta Europos Sąjungos istorija – prancūzas Robertas Šumanas pasiūlė sukurti suvienytą Europą, nes tik taip buvo galima išsaugoti taikius santykius. Šis Šumano deklaracijos pavadinimu žinomas pasiūlymas buvo Europos Sąjungos pradžia. 2011 m. Europos dienos šventė Lietuvoje vyko Kaune gegužės 8 d. 2011 m. Europos dienos renginiai skiriami <i>Europos savanoriškos veiklos metams</i> . (žr.: http://ec.europa.eu/lietuva)

Eil. nr.	Įvykis	Įvykio laikas	Įvykio aprašymas
9.	Europos savaitės diskusija „Savanorystė Lietuvoje: tradicija ar naujovė?“	2011 m. gegužės 6 d.	LR Seimo Europos informacijos biure vyko Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto ir Seimo Europos informacijos biuro organizuota Europos savaitės Seime diskusija „Savanorystė Lietuvoje: tradicija ar naujovė?“. Diskusijoje dalyvavo Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto primininkas Rimantas Jonas Dagys, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Bendruomenių reikalų skyriaus vedėjas Arūnas Kučikas, Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos katedros docentė Rūta Žiliukaitė, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos prezidentas Šarūnas Frolenko, Maltos ordino programų direktorė Rasa Stukienė, Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ savanorių koordinatorius Nerijus Januškevičius. (žr.: www.lrs.lt)
10.	Gatvės muzikos diena	2011 m. gegužės 7 d.	Lietuvos muzikanto ir aktorius A. Mamontovo kvietimu profesionalūs muzikantai ir mėgėjai Vilniaus ir kitų Lietuvos (šiuo metu – ir Baltarusijos) miestų gatvėse, kiemuose, skveruose ir aikštėse groja roką, klasiką, džiazą, avangardą, folklorą, muša Afrikos ritmus. „Tai diena, įtraukianti visus Lietuvos miestus ir miestelius į laisvos kūrybos, muzikantų ir visuomenės bendravimo šventę.“ (žr.: http://www.gatvesmuzika.lt/)
11.	Savanorių festivalis VolFest (Volunteers' Festival)	2011 m. gegužės 27–28 d.	Festivalio metu buvo demonstruojami trumpametražiai filmai nepatogiomis temomis, vyko pokalbiai apie savanorystės galimybes; buvo rodomi savanorių sukurti filmai apie savanorystę, nuotraukos savanorystės tema ir kt. Organizavo organizacija jaunimui A. C. Patria. (žr.: http://volfest.wordpress.com)
12.	Nacionalinis bendruomenių konkursas „TIKIME LAISVE“	2011 m. birželio mėn.– 2011 m. gruodžio 5 d.	Konkurso tikslas – sutelkti visuomenę, skatinti pilietiškumą, suteikti galimybes Lietuvos žmonėms pademonstruoti bendruomeniškumo ir savanoriškos veiklos pavyzdžius. Konkurso metu buvo siekiama išaiškinti aktyviausias, kūrybingiausias bendruomenes bei jas stiprinti ir motyvuoti. Dalyvauti Nacionaliniame bendruomenių konkurse „Tikime laisve“ buvo kviečiamos visos Lietuvos bendruomeninės organizacijos, bendruomenių centrai, nevyriausybinės organizacijos (asociacijos, labdaros ir paramos fondai, viešosios įstaigos) bei religinės bendruomenės ir bendrijos. Institucinės konkurso organizavimo sąveikos: iniciatorius – LR Ministro Pirmininko tarnyba, organizatorius – Lietuvos liaudies kultūros centras, partneriai – LR užsienio reikalų ministerija, LR socialinių reikalų ir darbo ministerija, Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjunga, privatūs rėmėjai - telekomunikacijų bendrovė TEO LT, AB. (žr.: www.lrv.lt)
13.	Savanoriškos veiklos įstatymo parengimas ir priėmimas	Priimtas 2011 m. birželio 22 d.	LR Seimas priėmė <i>Savanoriškos veiklos įstatymą</i> (projektas Nr. XIP-3285(2), kuriuo nustatomi savanoriškos veiklos ypatumai, principai ir organizavimo tvarka, savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus teisės ir pareigos, savanorių draudimo, savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo atvejai. Šį įstatymą parėmė 99 Seimo nariai, prieš balsavo – 1, susilaikė – 5 parlamentarai. Remiantis įstatymu bus sudarytos palankesnės sąlygos šios veiklos plėtrai bei išspręstos įvairios iki šiol praktikoje kylančios problemos, susijusios su savanoriškos veiklos organizavimu. (žr.: www.lrs.lt)

Eil. nr.	Įvykis	Įvykio laikas	Įvykio aprašymas
14.	Turas po Europą	2011 m. birželio 21–23 d.	Visus 2011 metus 27-iose Europos Sąjungos šalyse yra organizuojamas specialus <i>Europos savanoriškos veiklos metų</i> turas. Vilniuje jis vyko 2011 m. birželio 21–23 dienomis Vilniaus rotušėje. <i>Europos savanoriškos veiklos metų</i> turas suteikė galimybę įvairaus profilio organizacijoms, dirbančioms su savanoriais, pristatyti ir viešinti savo veiklą bei pritraukti potencialius savanorius. Renginio metu taip pat nevyriausybinių organizacijų, valdžios ir verslo įmonių atstovai buvo sutelkti efektyviam dialogui dėl savanorių statuso ir palankesnių sąlygų savanoriškai veiklai sudarymo. Lankytojai galėjo dalyvauti diskusijose, konferencijoje, išgirsti tikrąsias savanorių istorijas ir susipažinti su įvairių organizacijų veikla. (žr.: http://europedirect.lt)
15.	Filmukų konkursas „Būk savanoris“	2011 m. rugsėjo 19 d. – 2011 m. gruodžio 19 d.	Europos Komisijos atstovybės savanorystės skatinimo kampanija internete, kurios pagrindinis tikslas – skatinti 18–35 m. žmones savanoriauti ir padėti jiems suvokti savanorystę kaip prasmingą ir naudingą veiklą ne tik bendruomenei, šaliai, bet ir pačiam savanoriui. Kampaniją internete sudaro „virusiniai“ filmukai bei jaunųjų kūrėjų filmukų konkursas. Kampanijos tikslinė auditorija – jaunesnio ir vidutinio amžiaus (18-35 m.) žmonės, aktyviai dalyvaujantys interneto socialiniuose tinkluose ir video mainų svetainėse, kurie potencialiai gali skirti savo laiko savanoriškai veiklai. Filmukai apie savanorystę turėtų patraukliai pristatyti savanorišką veiklą ir skatinti žmones, mačiusius filmukus, paskleisti juos savarankiškai: pasidalinti su draugais, kolegomis, t. y., sukelti „virusinį“ efektą. Tai padeda padaryti keletas elementų: humoras, įžymybių dalyvavimas, netikėtumo faktorius ir pan. Pagrindinis filmukų platinimo kanalas – <i>YouTube</i> . (žr.: http://ec.europa.eu/lietuva)
16.	Speciali naujienų portalo DELFI rubrika „Sociumas LT“	nuo 2011 m. lapkričio mėn.	Projektas „Sociumas LT“ – tai speciali naujienų portalo DELFI rubrika, skirta besidomintiems socialinėmis problemomis, socialiniu gyvenimu, savanoriška veikla ir t. t. Rubrikoje talpinama informacija apie Europos socialinio fondo lėšomis įgyvendinamų projektus – investicijas į socialinę integraciją, užimtumo skatinimą, pagalbą socialinę atskirtį patiriantiems žmonėms tapti visaverčiais visuomenės nariais ir darbo rinkos dalyviais. Projektas „Sociumas LT“ daug dėmesio skiria savanorystei. Rubrikoje visi Lietuvos savanoriai gali dalintis savo patirtimis, išpūdziais, darbo praktika. Projektas „Sociumas LT“ įgyvendinamas remiant Europos Sąjungai ir bendradarbiaujant su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Projekto partneriais gali tapti visos socialiai atsakingos ir su tuo susijusią veiklą vykdančios institucijos. (žr.: http://sociumas.delfi.lt)

Eil. nr.	Įvykis	Įvykio laikas	Įvykio aprašymas
17.	Konferencija LR Seime „Savanorystės skatinimas ir pagalba savanoriškoms organizacijoms“	2011 m. lapkričio 30 d.	Konferencijoje buvo diskutuojama apie tai, kas turėtų būti daroma, kad informacija apie savanoriavimą pasiektų kiekvieną asmenį, galintį užsiimti visuomenei naudinga veikla, kad savanorystės veikla būtų plėtojama ir Lietuvos provincijoje. Renginio tikslas – pasidalinti gerąja Lietuvos ir užsienio valstybių patirtimi, plėtojant savanoriškas organizacijas, skatinant savanorystę ne tik tarp jaunimo, bet ir tarp senjorų. Taip pat siekiama sukviesti visas suinteresuotas puses diskusijai ir bendram darbui šiuo klausimu. Renginys inicijuotas todėl, kad esant ribotiems valstybės resursams, savanoriškos organizacijos galėtų daug efektyviau bendradarbiauti su valstybės institucijomis, teikiančiomis visuomenei reikalingas paslaugas. Savanoriškoms organizacijoms trūksta teisinės bazės, maksimaliai palengvinančios finansinių išteklių bei savanorių pritraukimą. (žr.: http://ec.europa.eu/lietuva)
18.	Tarptautinė savanorių diena	2011 m. gruodžio 5 d.	<i>Tarptautinė savanorių diena už ekonominę ir socialinę plėtrą</i> , kartais dar vadinama <i>Tarptautine savanorystės diena</i> – kasmet gruodžio 5 d. minima diena, skirta supažindinti visuomenę su savanorių veikla, jų tarnybomis ir skatinti žmonių norą įvairiose srityse pasiūlyti savo paslaugas – ne tik savo šalyje, bet ir užsienyje. Iniciatyvą 1985 m. iškėlė Jungtinių tautų organizacija. Tarptautinė savanorių diena minima nuo 1985 m. (žr.: http://www.europarl.europa.eu)

Panevėžio ligoninė	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Šiaulių ligoninė	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kauno ligoninė	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Santariškių ligoninė	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kultūros savanoriai	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
ELSA Lietuva	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
NVO teisės ir informacijos n	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Telšių krizių centras	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
LTPPTA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Klaipėdos psichikos sveikata	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Telšių darbo birža	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
delfi.lt	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
LRI	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3	2	2	8	2	2	1	13	1	1	2	1	4	2	1	3	1	1	4	8	1	2	3	

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	6	1	7	1	1	1	1	1	1	2	4	1	4	1	1	1	2

4 priedas. Bendrosios savanoriškos veiklos populiarinimo 2011 m. situacijos apibūdinimas: tyrimo informantų balsai

1 lentelė. Savanorystė kaip mada.

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	Akcentuojama, kad 2011 m. Lietuvoje jaunimo tarpe savanorystė tapo madinga ir kad to priežastimi gali būti tiek ypač pozityvi komunikacija apie šią veiklą, tiek vidinės savanorių savybės, lemiančios ir patrauklų veiklos įvaizdį.	<p><...> Kitas dalykas, ko atsirado tiems žmonėms, kurie pradėjo domėtis savanoryste, tai, mano nuomone, <i>pop kultūra atsirado</i>. Ateini savanoriauti – tai tu esi ant bangos; čia darbas vyksta, renginiai, projektai vyksta, savanoriauji – tai esi masė. Manau, kad yra sava-norių, kurie atėjo pabūti to dalimi, pabūti to, kas vyksta masiškai... <...> (<i>Deividas, NVO sektorius</i>);</p> <p><...> yra natūralu, kad kalbant plačiau visuomenei apie savanorystę, yra kalbama apie tai, kad yra <i>faina</i>, yra linksma, yra įdomu. Vien dėl to, kad pristatyti idėja, reikia pridėti daugiau pastangų, įdirbio. Suprantam, kokia didelė yra vertė savanoriauti su negalią tu-rinčiais žmonėmis. Bet tam, kad tą pristatyti, pas mus reikia daryti konferencijas, seminarus, o jie yra visai kitokio lygmens. <...> (<i>Božena, NVO sektorius</i>);</p> <p><...> man atrodo, kad čia taip gaunasi natūraliai, kadangi tie, kurie ateina savanoriauti, jie yra stipriai pozityvesni, negu tie, kurie neina. Ir bendraujant, darant interviu su tais pačiais savanoriais, galbūt patys žurnalistai, kurie juos darė, ir mato tą pozityvumą, nusi-teikimą veikti. Nes žmogus dirba pilna darbo dieną ir dar po darbo pasiryžta eiti kažkur ir nemokamai dirbti – tai šis faktas apie žmo-gų šį tą pasako. Ir natūralu, kad tas skeptikas, kuriam viskas yra blogai, vis kažko trūksta, darbo nėra arba darbas yra, bet vadovas blogas, jis į savanorystę dažniausiai nesivelia. <...> (<i>Tomas, NVO sektorius</i>)</p>
Situaciją lemiančios priežastys ir jos rezultatas	Toks madingos, linksmos savanorystės pobūdis ir įvaizdis beveik nėra vertinamas kaip problema, nes tikimasi, kad nuo madingojo savanoriavimo pradėję žmonės vėliau ims praktikuoti “rimtąją” savanorystę.	<p><...> Europos savanorių tarnybos praktikoje yra matoma, kad pirmos anketos iš Lietuvos pusės visa laiką būna kur nors į egzotiškesnes šalis, į egzotiškesnį tokį pasirinkimo variantą: kultūra, sportas, <i>šokiai-pokiai</i> ir taip toliau; tai čia yra pirminiai jų interesai, paskui jie kuo labiau gilinaisi, kuo labiau kalba su ta priimančiąja organizacija, tai viskas baigiasi vos ne Vokietijom, Prancūzijom ir viskas baigiasi vos ne darbu su vaikais, seneliais. Ta prasme, žmonės yra paruošiami; tie, kaip sakau, <i>šou elementai</i> – jie iš pradžių yra gražu, smagu, bet paskui žmogus – jis pasikeičia šiek tiek, jisai suvokia, kas yra ta savanorystė <...>. Kol jauni, tegul pabūna tame šou; aišku, reikia laiko – paskui sąmoningumas ateis su laiku. <...> (<i>Martinas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Savanoriaus, nes ateis naujosios kartos. Kodėl nesavanoriaus? Jeigu bus nedaug rodoma to pozityvo, kas yra savanorystė – čia grįžtam prie to informavimo kanalų, parodymo, kaip tai yra <i>faina</i>, parodymo tų pavyzdžių. <...> (<i>Saulius, NVO sektorius</i>)</p>

2 lentelė. NVO sektorius ir jį vienijančios organizacijos trūkumas

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	<p>Buvo tikimasi, kad 2011 m. Lietuvoje vykstančių <i>Savanoriškos veiklos metų</i> proga bus suvienytas NVO sektorius, įkurta įvairias savanorišką veiklą populiariausias organizacijas vienijanti asocijuotoji organizacija, sukurta vieninga sistema skelbti apie savanoriško darbo vietas. Toks suvienijimas buvo regimas kaip kokybiškesnio savanorystės populiarinimo veiksnys.</p>	<p><...> ir trūkumas, ir privalumas yra pakankamai didelis išsiskaidymas tų organizacijų visų. Galvojom turėti tokią iniciatyvą, kad apjungti ir padaryti vieną savanoriškų organizacijų duomenų bazę. Bet pasirodė, kad tai nelabai įmanoma, nes viena organizacija turi savo, kita turi savo, bet palaikomą verslo, kuris nori, kad tas verslas ten būtų matomas. Žodžiu, tas toks išsiskaidymas, jis nepadėjo sukurti vienu vartų, kur štai žmogus, jei nori savanoriauti, ateina internete į kokį nors <i>savanoris.lt</i> ir ten viską randa. O dabar išliko ten 3-4 tos skirtingos savanorių bazės. <...> (<i>Vytenis, ES institucinis sektorius</i>)</p> <p><...> Aš tikėjau, kad nevyriausybininkai ta proga susijungs į vieningesnį frontą, kad tie metai bus galimi sukurti kažkokią protestinę formą bendram darbui. Bet, viena vertus, valstybė indikavo, kad neturi noro, reiškia, tokiems dalykams parengti startinius kažkokius darbus, nevyriausybininkai indikavo, kad neturi intereso. <...> Čia matyt irgi yra ne iš gero gyvenimo, o iš bėdumo, kodėl nevyriausybines organizacijas nebendradarbiauja ir į vieningą frontą nestoja, bandydamos persiplėšti viena kitai gerklę dėl to, kad išteklių stygius yra. Tai tą aš žmogiškai suprantu, bet vertinu kaip silpnumą. <...> (<i>Vaidotas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> [<i>būtų gerai, jei</i>] savanoriškų organizacijų sektorius turėtų stiprią organizaciją, atstovaujančią jų teises ir ta organizacija eitų, kalbėtų, dirbtų, stengtųsi ir tai tikrai būtų padaroma, nes pasaulyje yra tokių pavyzdžių. Lietuvoje, pavyzdžiui, yra Lietuvos pramoninkų konfederacija, Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, aišku, kuri atstovauja tiek smulkų, tiek stambų verslą, tai gražu žiūrėti, kaip žmonės ten dirba ir atstovauja to verslo interesus. O pas mus irgi yra organizacija, atstovaujanti kitas nevyriausybes, bet tai, kuo ten ji užsiima... – jeigu ten lėšų atsiranda, tai visų pirma stengiasi tas lėšas prisitraukti sau tam, kad išlaikyti savo aparatą. Ir užsiima tuščiu politikavimu. Tai va tas truputėlį liūdina. Jeigu Lietuvoje atsirastų tokia stipri organizacija, kuri apjungtų, tada situacija, manau, tikrai pagerėtų. <...> (<i>Tomas, NVO sektorius</i>)</p>
Situaciją lemiančios priežastys ir jos rezultatas	<p>Teigiama, kad NVO išsiskaidymas ir darbas atskirai sau lėmė menką <i>Savanoriškos veiklos metų</i> suteiktų galimybių išnaudojimą.</p>	<p><...> Aš tai manau, kad nevyriausybininkai, bent jau vilniečiai, tai neišnaudojo šių metų – galėjo vykdyti daug daugiau projektų būtent savanorystės tematika, galėjo daug labiau ir į viešumą išėiti, ir žinučių rašyti, ir tarpusavio to tokio bendravimo labai daug ir ne-buvo – kiekvienas kas sau. Šiaip tai galėjo tikrai būti labiau išnaudota. <...> (<i>Loreta, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> kartais norisi jau jas (<i>nevyriausybines organizacijas – M.G.</i>) ir patausoti, nes kartais per daug jau viskas atrodo suaktyvėję, o jos daug turi pačios ir renginių, ir reikalų šiais metais. Realiai mūsų nevyriausybinių organizacijų ištekliai yra tokie silpnoki, tiek finansine prasme, tiek žmonių prasme, nes dažniausiai jie neturi jokių mokamų etatų, tai jie po darbo tokia visiškai visuomenine veikla užsiima ir jie yra iš tikrųjų labai apkrauti. <...> (<i>Milda, valstybinis sektorius</i>)</p>

3 lentelė. Trumpalaikės savanorystės formos kaip mados savanoriauti rezultatas

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	<p>“Madingoji” savanorystė lėmė tai, kad padaugėjo tvirtų vertybinių nuostatų neturinčių savanorių, kurie neįsitraukia į ilgalaikės savanorystės projektus, savanoriauja tik dėl to, kad “taip daro visi” ir šią veiklą atlieka nebūtinai kokybiškai.</p>	<p><...> vienuolikti metai (2011 m. – M.G.) buvo kažkoks toks <i>daug atnešęs (laikotarpis – M.G.)</i> – daug mums rašo ir dabar. Negaliu sakyti, kad bevertės buvo visos akcijos ir pan. Bet truputėlį šitie metai atnešė tokių savanorių, jeigu taip galima pasakyti, ne tokių <i>kokybiškų. Savanoriavę kad savanoriauti</i>, net ne dėl to, kad jie nori ar jiems rūpi ta kultūra bendrai, ar kad teatras rūpi, ar renginiai. Tiesiog ta savanorystė tarsi kažkokia mada tapo. <i>Aš – savanoris, aš darau tą, aš ten savanoriavau Gatvės muzikoj, aš čia gaunu marškinėlius</i> ir pan. Truputėlį išsikreipė vaizdas į visą tą savanorystę, bet nėra taip baisiai. Tų savanorių visą laiką buvo tokių, kurie tiesiog ateina, pabūna, nelabai ką nuveikia... <...> (<i>Judita, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Kas ateina dėl mados, tai visi neilgai ir užsilieka. Aišku, yra atvejų, kurie pamato, kad tai yra tikrai įdomu, tikrai faina, tai tie lieka ir toliau važiuoja, toliau daro tą visą reikalą. <...> (<i>Saulius, NVO sektorius</i>)</p>
Situaciją lemiančios priežastys ir jos rezultatas	<p>Antra vertus, tai yra vertinama kaip natūralus procesas, kuris nebūtinai sukuria negatyvius rezultatus. Trumpalaikė savanorystė siejama ir su pažinimo siekimu, ir su savęs paieškomis, ir pan.</p>	<p><...> ateina žmonės, kurie nebuvo susidūrę, tiesiog negalvojo; negalima sakyti, kad jie – blogi. Yra žmonių, kurie ateina tiesiog pabū-ti, išeina, tiesiog investuoja savo laiką, investuoja išteklius, dar kažką ir sakyti, kad tai – <i>niekas</i> kartais būna blogai. <...> (<i>Deividas, NVO sektorius</i>)</p>

4 lentelė. Senjorų savanorystė ir ją skatinančios komunikacijos vertinimai

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	<p>Vieningai sutariama, kad senjorai kaip specifinė tikslinė grupė ir potencialūs savanoriai nėra efektyviai pritraukiami į šią veiklą: iš vienos pusės akcentuojama, kad jų įtraukimas yra labai svarbus ir prisimenami V. Europos pavyzdžiai; iš kitos pusės, pripažįstama, kad tos savanorystės populiarinimo strategijos, kurios šiuo metu dominuoja, šiai tikslinei grupei pritraukti nėra tinkamos.</p>	<p><...> mes irgi norėjome atkreipti dėmesį į pagyvenusių žmonių savanorystę. Nes galvojom, kad labai yra svarbu, kaip čia pasakius, išgyvenimai. Jeigu jie jaučiasi reikalingesni ir galintys dar kažką padaryti, kitam padėti ir jie dėl to yra ir laimingesni, ir sveikiau jaučiasi, ir mažiau serga. Ir mes labai norėjom atkreipti dėmesį į šitą aspektą. Dėl to programoj irgi yra keliose vietose paminėta, kad stiprinti būtent pagyvenusių žmonių savanorystę. <...> (Milda, valstybinis sektorius)</p> <p><...> kas link senjorų, tai yra vėl gi labai specifinė grupė. Į savanorišką veiklą juos būtina įtraukti ir Vakarų Europos patirtis rodo, kad tai yra puikiai daroma, bet pas mus Lietuvoj, mano nuomone, čia buvo visiškai <i>susimauta</i>, nes vėl gi – nebuvo visiškai apgalvota, kaip tai padaryti, buvo ten truputėli plakatų, buvo ten komunikacijos spaudoje, buvo kažkas pasakyta per TV, per radiją, ir tuo viskas baigėsi. <...> Tai tikrai specifinė grupė ir su ja kažką pradėti reikia tik specialiai pasiruošus, o ne tik tiesiog – <i>senjorai, pradėkit savanoriauti</i>. <...> kiek su kolegom šnekam, tai tikrai nepasijuto, kad staiga būtų <i>samplūdis</i> vyresnio amžiaus žmonių. <...> (Tomas, NVO sektorius)</p> <p><...> akivaizdu, kad ne. Vienas iš reklamos principų pagrindinių yra, kad tai, kokį tu žmogų parodai ekrane, tokį žmogų ir pritraukia. Žmogus turi pamatyti save, o jeigu senjorai mato jaunos žmonės, tai, aišku, daro išvadą, kad čia – ne jiems, čia – jaunimui. Jaunimą mes ir gaunam; čia vienas iš dalykų, kurie buvo nepagalvoti, kalbant apie senjorus ir savanorišką veiklą. <...> (Tomas, NVO sektorius)</p> <p><...> tie patys filmukai, jie buvo tik internete, gal buvo ir per kažkokia televizijas, bet tai visiškai kitokia turi būti komunikacija. Čia tikrai su tokiais smagiais šūkais jų (<i>senjorų – M.G.</i>) nepritrauksi, nes jie yra žmonės, gyvenime daug ką matę ir jie turi savo patirtį, savo nuomonę ir tu ne visus darbus gali jiems duoti dirbti. Tai senjorams tokie filmukai, tokie visokie <i>karavanai</i> yra visiškai ne-tinkami. Aš manau, nebent einant į jų bendruomenes kažkokia, ten į <i>Bočius</i> ir pan., gal galima tada juos prikalbėti savanoriauti ir panašiai. Gal čia reikia labiau tokio pokalbio su jais, o ne per televizorių kviesti – <i>ateikite savanoriauti</i>. Ar per internetą – tai tikrai ne. Šia komunikacija gal net nepagalvota apie sekančius metus²¹, sakyčiau. <...> (Judita, NVO sektorius)</p>
Situaciją lemiančios priežastys ir jos rezultatas	<p>Nepaisant netinkamos komunikacijos, senjorai savanoriauja jiems būdingomis formomis.</p>	<p><...> Savanorystė vyresnio amžiaus žmonių tarpe yra aktyvi bendruomenėse, kuomet yra, tarkim, mažos gyvenvietės ar kažkas. Kuomet yra aktyvi bendruomenė, tuomet ten savanorystė yra neatsiejama – eina, daro, važiuoja, kasa, medelius sodina. Tai yra bendruomeniškumas, tai yra labai glaudžiai susiję dalykai. Ir jiems nereikia kažkokių <i>Delfi</i> publikacijų ar kažko, na nebent pastiprinti kažkokiai nuomonei arba galbūt, kas labai patinka tiems žmonėm, kad jie savo rezultatą gali pamatyti naujienų portale. Ėjo, darė ir čia dar – <i>Vau!</i> – kažkas dar parašė, tikrai smagu. (Saulius, NVO sektorius)</p>

²¹ 2012 m. yra paskelbti *Europos vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais* – M.G.

5 lentelė. Savanoriškos veiklos matomumas 2011 m. vykdytos komunikacijos aspektu

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	Pripažįstama, kad 2011 m. Lietuvoje savanoriškos veiklos reiškinys tapo labiau matomu, nors ir abejojama, ar šio reiškinio populiarinimas buvo ypač profesionalus.	<p><...> Na, aš manau, kad ji tapo matoma. Reikia turbūt pripažinti, kad pranešimų, kalbėjimo apie tas savanorišką reikalą, savanorystę buvo daugiau. O vertindamas, tai aš esu čia šališkas, nes aš vis tiek, matyt, priklausau tai savanoriško darbo organizatorių kategorijai, kuriai labiau norėjosi investicijų ta proga negu ten vėliavų ar lozungų ir koncertų, tai... Bet su kolega kaip tik kalbėjomės, sakom, na tikriausiai reikia ir to. Tik klausimas: ar reikia vien tik tai to? <...> (<i>Vaidotas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> manyčiau, kad labai smarkiai suintensyvėjo: žmonės susidūrė su šituo terminu, nes iki to laiko savanorystė Lietuvoje buvo pavadinta kitaip gal, suvokiama gal kaip karo tarnyba iš tų senųjų laikų arba tas prievolinis laukų kasimas ar bulvių sodinimas, kur sovietiniais laikais išveždavo žmones darbų dirbti. <...> (<i>Loreta, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> kadangi į eterį buvo ištransliuojama tam tikra informacija, spauda apie tai daugiau rašė, tai – taip, tai buvo matoma. Aišku, kad tai būtų kažkaip daroma kryptingai, profesionaliai, siekiant iš tikrųjų ilgalaikio rezultato ir galvojant apie tai, tai to aš asmeniškai ne-pamačiau. <...> (<i>Tomas, NVO sektorius</i>)</p>
Situaciją lemiančios prieastys ir jos rezultatas	Tačiau abejojama, ar Lietuvoje iš tiesų išaugo aktyviai savanoriaujančių žmonių skaičius.	<p><...> Sunku yra vienareikšmiškai įvertinti, turbūt situacija yra kiek geresnė, nei prieš kokius dešimt ar penkiolika metų, bet progreso spartaus, didelio nepastebiu. Bent jau tiek, kiek kai kurie šaltiniai yra linkę pastaruoju metu atvaizduoti. <...> (<i>Vaidotas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Mano atrodo, koks jisai buvo, toks ir liko. Jisai nėra per metus kažkaip šokęs ir padidėjęs, tiesiog, ką mes visą laiką sakom, kad metai jie yra reikalingi atkreipti dėmesį, bet kada per metus kažkokį bumą neįveiksi. <...> (<i>Martinas, NVO sektorius</i>)</p>

6 lentelė. Diskusija dėl vykdytos komunikacijos efektyvumo

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	Ypač kritiškai yra atsiliepiama apie 2011 m. vykdyto savanoriškos veiklos populiarinimo formas. Iš vienos pusės, abejojama vykusio viešinimo ir kuriamo savanoriškos veiklos įvaizdžio efektyvumu ir tinkamumu; iš kitos pusės, akcentuojama, kad tokias	<p><...> Man asmeniškai dabar iš nevyriausybinio sektoriaus žiūrint, tai šitie metai atrodė žiauriai aktyvūs, nes nuolatos kažkur tai kviečia, prašo pasirodyt, kažkur pranešimą padaryt. Man tai čia toks <i>rusiškas principas</i>, kai granatą numetei ir kiek pataikei – tiek; neaišku, ar pataikei į tuos, kuriuos reikia... Man labiau patinka kalbėt tiems žmonėms, kurie yra labiau orientuoti į savanorystę, o ne tai, kad per renginį žmonės bėgioja ir nežino, kas čia vyksta. <...> (<i>Deividas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> žiūrint iš tos efektyvumo pusės, tai aišku buvo galima padaryti viską daug geriau, nes vis dėl to didžioji dalis projektų, buvo tokia pakankamai formalūs: <i>gavom pinigų, na tai dabar reikia kažką už tuos pinigų padaryti</i>. Su tokia perspektyva, kad ir mums <i>kažkas liks</i>. Didžioji dalis projektų, apie 80%, taip ir buvo daroma – formaliai. Kadangi savanorystės metai, tai dėl to truputėli piktas, bet – kaip pasakius – pas mus tai ne naujiena. <...> (<i>Tomas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Žmonės gauna pora šimtų tūkstančių litų, na ir ką – išsikelia klausimą ir užduotį padaryti savanoriškų organizacijų mugę, kur susitiktų savanoriškos organizacijos pristatyti savo veiklą, ateitų miestų bendruomenės ir pasižiūrėtų ir galbūt įsitrauktų. Susirenka</p>

	<p>populiarinimo formas lėmė siekis įsisavinti duodamas lėšas bei iš to uždirbti ir finansavimą gaunančiai organizacijai.</p>	<p>ten gal 40 organizacijų, ateina per visą dieną kokie du šimtai žmonių pasižiūrėti į tas organizacijas. Tai gaunasi taip, kad ne bendruomenę į tai įtraukiam, o organizacijos dar kartą vienos į kitas pasižiūri. Ir va tokia banga nusirita per visą eilę didžiųjų miestų. Ten po to padaroma dar kažkokia akcija su plakatu užkabinėjimais mieste, <i>kaip smagu savanoriauti</i>, bet neaišku nei tikslinė grupė, nei ko iš to tikimasi, nei apskritai, ką žmonės gautų įsitraukę į savanorišką veiklą. <...> (Tomas, NVO sektorius)</p> <p><...> Tas pats didžiausias renginys, kuris buvo birželį – <i>Karavanas</i> – tai buvo apskritai fiasko viso šito, nes žmonių nebuvo, žmonės nežinojo, programa buvo neaiški iki paskutinės minutės. Tai tas renginys, žiūrint užsienyje, kaip vyko tie karavanai, tai galėjo būti visiška bomba. <...> Mes irgi buvom ten, toje <i>mugėje</i> ar kaip ten vadinasi, mes ten turėjome ir savo standą pasiruošę, ir ten kompiuterius visus atsinešėm, viską pasiruošėm, pas mus savanoriai stovėjo, pasakojo, bet nebuvo žmonių. Ir ten buvo taip, kad susirinko patys savanoriai ir jie tarpusavy pabendravo, pašnekėjo, kontaktais apsikeitė, tai tokia nauda. Bet žmonių ten išvis nebuvo, nes jie nieko nežinojo. <...> (Judita, NVO sektorius)</p>
<p>Situacija lemiančios priežastys ir jos rezultatas</p>	<p>Tokios komunikacijos ir atliktų pasirinkimų priežastys regimos kaip patirties stoka, strateginių sprendimų netinkamumas, abejotino savanorystės įvaizdžio sukūrimas ir t. t. Kaip alternatyva yra siūloma investuoti ne į komunikacines akcijas, o į NVO sektoriaus stiprinimą.</p>	<p><...> Patirties stoka pas žmones, kurie tuos projektus vykdė. Čia ne tik savanoriškos veiklos, apskritai daugeliu atveju tenka matyti, kad žmonės į viešinimo projektus žiūri kaip į trumpalaikę perspektyvą. Jie galvoja, <i>va padarysim renginį rytoj, va bus faina, surinksim tiek žmonių...</i> – o kas toliau? Niekas neužsiduoda sau tokio klausimo. Kokią tai turės ilgalaikę įtaką? Va tos patirties stoka ir trukdė. <...> (Tomas, NVO sektorius)</p> <p><...> Truputėlį skeptiškai į tai žiūriu, nes buvo labai daug pinigų išmesta, atiduota kažkokioms <i>piaro</i> agentūroms. Kai galėjo tuo me-tu tiesiog į esančias organizacijas investuoti. Ėmėsi galbūt darbo žmonės ne tie, kurie savanorystę suvokia iš pašaknų. Dėl to tame buvo daug pompastikos. <i>Savanorystė yra tas anas...</i> Klipai kurti dirbtinai, o galėjo ateiti ten į kažkokį renginį, pafilmuoti, kur iš tik-rųjų ta savanorystė, o ne aktorius samdyti. <...> Buvo galima sukurti tokius dalykus, kurie iš tikrųjų atspindi tai, kokia yra Lietuvoj savanorystė, o ne ją nupiešti tokią truputėlį <i>perspaustą</i>. Iš tikrųjų galėjo įdėti daugiau pastangų, į pačias organizacijas atsigręžti, ne vien <i>savanorystę kaip švoką</i> viešinti, bet ir pačias organizacijas. Viešinama, kas yra savanorystė, o kur eiti savanoriauti – žmonėms išlieka klausimas. Iš vienos pusės – gerai, kad apie savanorsytę buvo įvairiausių renginių, akcijų ir pan., bet ta kokybė..? <...> (Judita, NVO sektorius)</p> <p><...> jeigu norime plėtoti savanorystę, mes turime užtikrinti bazę, kur ta savanorystė gali veikti, o tai yra nevyriausybinės organizacijos srovė. Jeigu bus nevyriausybinis sektorius silpnas, tai nebus, kas priima ir išlaiko tuos savanorius. Tai nebus ir pačių savanorių, nes jie neturės, kur savanoriauti. Mes visą laiką sakom – <i>stiprinkim trečią sektorių</i>, t. y. jų institucinius gebėjimus, projektinį finansavimą, neformalų ugdymą, visus kitus dalykus. Tai ta savanorystė automatiškai plėtotusi, nes bus kur plėtotis. O jos išpopuliarėjimą aš galbūt labiau siečiau su masinėm akcijom arba su kokias metiniais projektais – tai „Maisto bankas“, „Darom“ arba, pavyzdžiui, gyvūnų globos. <...> (Martinas, NVO sektorius)</p>

7 lentelė. Savanoriška veikla kaip imitacija

	Komentaras	Situacijos iliustravimas: informantų pasisakymai
Situacijos apibūdinimas	<p>Informantai apibūdina imitacinės savanoriškos veiklos raiškos formas Lietuvoje: akcentuojamas, kad dažnai savanoriška veikla yra pasirenkama kaip maskuojantis fasadas, slepiantis pelno siekiančias veiklas, politinius siekius, pasyvumą ir pan.</p>	<p><...> Su <i>savanoryste kaip imitacija</i>? Susiduriame. Yra tokių kolegų, kurie vykdo komercinę veiklą, prisidengdami savanoriška. Gražiai save pristatinėja: <i>štai yra šauni savanoriška organizacija, šaunus darbas, kviečiam prisijungti žmones</i>, o po visu tuo slepiasi elementari komercinė veikla. Sakykim taip – daro kažką tai nemokamai, duoda tau pyrago gabalėlį nemokamai, nors sako <i>mes pyragus nemokamai dalinam</i>, o po to, kai tu nori daugiau, sako: <i>daugiau kainuoja, jeigu nori – prašau, telefonas</i>. Tas dalykas, ko gero, yra dar šlykščiau negu tiesiog bandymas lysti į <i>teliką</i> – ten bent jau žmonės lenda tam, kad juos tiesiog parodytų arba apie juos parašytų, o čia, kai vykdoma komercinė veikla, prisidengiant savanoriška, tai žmonės, kurie su tuo susiduria, pradeda galvoti, va – <i>čia iš tikrųjų niekas nieko nedaro, čia visi turi kažkokius motyvus</i>. Gaila, kad Lietuvoje mūsų teisinė bazė tam dar yra neparuošta, todėl tuo daug kas piktnaudžiauja. <...> (<i>Tomas, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Yra tikrai tokių organizacijų, kurios imituoja, ir jos yra labai didelės. Tas pats <i>Savanorių centras</i>... Bet ar man šnekėt apie jį, ar ne? Yra organizacijos, kurios pasiima didžiąją dalį, savanorystei skirtą, pinigų ir neaišku, ką jos daro. Bet čia ne vien tik iš tikrųjų su savanorių šituo centru, yra ir kitų tokių organizacijų, kur neaišku, ką jos veikia. <...> Tai vat, ta imitacija tikrai yra, ir tokių organizacijų netikrų tikrai yra. <...> (<i>Judita, NVO sektorius</i>)</p> <p><...> Pavadinimų gal neminėsim, tiesiog daug yra organizacijų, kurioms paskambinus ir sakant, kad <i>laukiame iš jūsų visos informacijos apie renginius, siųskit apie šiaip aktualias naujienas, visa kita, visa kita</i> ir jie nesiunčia. – <i>O tai faina, faina, kad jūs darot, visa kita</i>. Iš kitų organizacijų pasimato, kad jie siunčia pastoviai tuos pranešimus. Ir toj vietoj mes su jais maloniai bendradarbiaujam. Tai yra „Maisto bankas“, kažkokios kitos nevyriausybinės, su kuriais yra tas kontaktas stipriai užmegztas ir jie siunčia. Bet yra labai daug organizacijų, kurios to nedaro. <...> (<i>Saulius, NVO sektorius</i>)</p>